CEREMONIE

CZYLI

OBRZĄDKI Y ZWYCZAIE

KTORE BYWAIĄ W KOŚCIELE KATOLICKIM W PRZYPADAIĄCYCH ROŻNYCH OKOLICZNOŚCIACH

ZAZYWANE

DLA WYGODY KAPŁANOW PARAFIALNYCH Y ORAZ DLA POTRZEBNEY Y INNYM WIADOMOŚCI Y NAUKI

ZEBRANE,

POWAGĄ PISMA SWIĘTEGO Y SWIĘTYCH OYCOW, TUDZIEŻ DAWNOŚCIĄ UŻYWANIA

UGRUNTOWANE

ZE ZLECENIA J. O. XIĄŻĘCIA BISKUPA PŁOCKIEGO

WYDANE.

ROKU 1780.

TOMIK I.

W KALISZU
w Drukarni J. K. MCi i Rzeczypospolitey

ESto tu Populo in his, quæ ad DEUM pertinent, ut referas, quæ dicuntur ad eum: ostendasque populo Cæremonias & ritum colendi. *Exod. Cap. 18. v. 19. & 20.*

Bądź ty ludowi w tych rzeczach, które ku BOGU należą, abyś odnosił, co mowią do niego, i ukazował ludowi Ceremonie i porządek służenia.

Quæ est alia Gens sic inclita, ut habeat Cæremonias, justaque Judicia & universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros. *Deuteronomii 4. v. 8.*

Ktoryż inszy Narod iest tak zacny, żeby miał Ceremonie, i sądy sprawiedliwe, i wszystek Zakon, ktory ia dziś przełożę przed oczy wasze.

Omnia honestè & secundum ordinem fiant. *1. ad Corint. Cap: 14. v. 40.*

Wszystko niech się dzieie uczciwie i wedle porządku.

BIBLIOTHECA SEMINARII ARCH. IN BIALYSTOK
Nr S-373

WSTĘP
DO WYKŁADU CEREMONIY.
Czyli OBRZĄDKOW w POWSZECHNOSCI.

Niżeli do Ceremoniy, wszczególności i do tłomaczenia przystąpiemy, kładą się tu niektore pytania o Ceremoniach w pospolitości:

Pytanie pierwsze: Co iest Obrządek, albo tak nazwane Ceremonie?

Odpowiedź: Jest znak widomy ustanowiony dla wzbudzenia ludzi do czci Boskiey.

Pyt: z Jakaż to cześć Boska?

Odp Cześć Boska iest dwoiaka: *wnętrzna i zewnętrzna.*

Pyt: 3 Co iest cześć wnętrzna?

Odp: Jeſt uznanie naywyżſzey, i zupełney władzy Boſkiey nad nami.

Pyt: 4 Cóż to iest uznawać władzę Boską nad nami?

Odp: Jest mieć chęć ſkuteczną i ochotną, czynienia tego, co ſię BOGU podoba, á ſtrzeżenia ſię tego, co ſię iemu nie podoba,

Pyt: 5 Nie dosyćże do uznania naywyższey władzy Boskiey, wyznawać tylko, iż BOG iest naszym Tworcą i Panem, bez czynienia co więcey?

Odp: Nie dosyć, bo ſługa Pana ſwego powinien chcieć czynić wolą, á dálekoż bardziey ſtworzenie wolą Tworcy ſwego. Jakoż wyznawać BOGA za Pana, á nie chcieć czynić woli Jego, ieſt znać że on ieſt Pánem, á rzeczą ſamą zápierać ſię poddańſtwa ſwego.

Pyt: 6 Co iest cześć zewnętrzna?

Odp: Jeſt oświadczenie znakiem zewnętrznym uznawania BOGA za Pana życia, i śmierci, i chęci czynienia, co ſię iemu podoba, á ſtrzeżenia ſię tego, co ſię iemu niepodoba,

Pyt:

Pyt: 7. Na cóż iest potrzebne oświadczenie zewnętrzne, ponieważ BOG zna wszystkie myśli i chęci nasze?

Odp: Dla dwoch oſobliwie przyczyn: 1. dla oświadczenia: iż nie tylko duſzy, ále i ciała i wſzyſtkich rzeczy ktorych używámy, BOG ieſt Tworcą i Panem. 2. dla dania przykładu: to ieſt, dla wzbudzenia innych ludzi do chcenia i czynienia tego, co ſię BOGU podoba.

Pyt: 8 Jestże człowiek obowiązany do dania takiego przykładu?

Odp: Jeſt, bo będąc ſtworzonym do towarzyſtwa, to ieſt: do wſpomagania innych, i bydź wſpomaganym od innych, powinien im pomagać do wykonania naypierwſzego, i naypożytecznieyſzego obowiązku, to ieſt: czynienia, co ſię BOGU podoba, á ſtrzeżenia ſię, co ſię BOGU niepodoba.

Pyt: 9. Jakiemiż znakami przedtym ludzie oświadczali cześć wnętrzną?

Odp: Przez pokłon wyrządzany padnieniem na twarz, álbo innym ułożeniem ciała, oznaczaiącym pokorę i uniżoność, przez uſtne modlitwy przyſtoſowane do potrzeb i okoliczności,

w ktorych ſię znaydowano, iáko też ofiaruiąc BOGU cząſtkę maiątku ſobie od niego danego, to ieſt: álbo o. woce ziemi, álbo bydlęta: czego widoczne znayduią ſię przykłady na Swiętych owych Patryarchach, Abrahamie, Izaaku, Jakubie, a co więkſza wſzyſtkie Narody lubo Bałwochwalſkie, zawſze prawie tych używały ſpoſobow, na uczczenie tych rzeczy, ktorym áczkolwiek błędliwie Boſką przyznawały doſtoyność.

Pyt: 10 Jakże Ofiary dawniey czyniono?

Odp: Albo ſkładano na Ołtarzu BOGU poświęconym, álbo zábiiano bydlęta, álbo zabiiano i palono; áto wſzyſtko czyniono z obrządkami, ktore właſne każdego nabożeńſtwo wynalazło, lub z temi, ktore mieli z podania od Adama, á u Izraelitow z temi ktore im BOG przepiſał przez Moyżeſza.

Pyt: 11 Na iakiż koniec to czynili?

Odp: Albo na podziękowanie BOGU, to ieſt dla wyznania, iż to maią od BOGA, álbo dla przełożenia mu pokornego właſnych potrzeb, to ieſt dla uproſzenia ſobie nowych Dobrodzieyſtw

dzieyſtw. Czyniono to także dla przebłagania BOGA przez upokorzenie ſię przed nim i oświadczenie dla popełnionych grzechow, i oſtygłego ſtarania ſię o to, co ſię BOGU podoba, że nie życia, ále śmierci byli godnemi podobney tey, ktorą zábiiali bydlęta, á na reſzcie na wyznanie naywyżſzey i zupełney władzy Boſkiey nad niemi, w ktorey tak ich mogł zniſzczyć, iako ogień niſzczył owe ofiary, ktore do ſzczętu na ten koniec palono. *Czworaki* zaś ten rodzay Ofiáry áczkolwiek i u inſzych Narodow był w używaniu, w prawie átoli Moyżeſzowym wyraźnie był od BOGA nakazanym, á od ludu Izraelſkiego iednoſtaynie w obrządkach Religii utrzymywanym; *Pierwsza* z tych ofiar nazywała ſię u nich *Sacrificium Eucharisticum* czyli dziękczynienia; *Druga Sacrificium impetratorium*, to ieſt ofiara upraſzaiąca; *Trzecia propitiatorium*, to ieſt błagalna; *á ostatnia Sacrificium latreuticum*, czyli ofiara oznaczaiąca cześć ſamemu tylko BOGU powinną, ktorą nad inne ofiary, wyrażała ofiara całopalenia.

Pyt:

Pyt: 12. Ponieważ BOG nic nie potrzebuie na cóż ludzie te rzeczy dawali BOGU?

Odp: Dla wyżywienia Osób poświęconych BOGU, i uczących lud, czcić Jego, i na utrzymanie iako i przyozdobienie mieysc Jemu poświęconych.

Pyt: 13. Nie możeż bydź człowiek inaczey wzbudzony do czci Boskiey, tylko przez znaki zewnętrzne?

Odp: Nie może, bo będąc złożony z ciała i duszy, nie poznaie tylko przez znaki, ktore pod zmysły podpadaią. Tak nie może człowiek poznać BOGA, tylko przez znaki zewnętrzne, to iest przez rzeczy świat ten składaiące: *Invisibilia ipsius per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur:* iako mowi Paweł Swięty. *Rom. 1. v. 20* Nie może człowiek nabydź wiary, tylko przez znaki zewnętrzne, to iest przez opowiadánie tego, co BOG obiawił, i tego co BOG cudownie czynił na pokazanie, iż to On obiawił, co ludzie od Niego posłani opowiadali. I dla tego BOG chcąc Zydow lud od siebie wybrany utrzymać

mać w służbie swoiey, przepisał przez Moyżesza, i cześć, ktorą Mu oddawać, i obrządki, z ktoremi ią oddawać mieli. Chrystus też Pan zniosłszy obrządki starego Testamentu, ustanowił ná ich mieysce Sakramenta, ktore nic innego nie są, tylko znaki widome łaski niewidomey.

Pyt 14 Jak te znaki, ktorych Kościoł Katolicki używa, wzbudzaią do czci Boskiey ludzi?

Odp: Albo wyrażaiąc Łaskę, ktora przez te znaki daie się, álbo przypominaiąc odebraną, álbo wzbudzaiąc do szukania tey, ktorey potrzebuiemy.

Pyt: 15. Ktoż te znaki ustanowił?

Odp: Jedne ustanowił Chrystus Pan, drugie ustanowił Kościoł Swięty, to iest Przełożeni Kościelni.

Pyt: 16. Ktore znaki zewnętrzne Chrystus Pan ustanowił?

Odp: Te, ktore i wyrażaią i daią łaskę; takiemi znakámi, iak iuż wyżey powiedziano, są Sakrámenta: tak náprzykład, obmycie wodą znáczy, i daię łaskę obmywaiącą od grzechow.

Pyt: 17. Jak może znak zewnętrzny dać łaskę Boską?

Odp: Znak zewnętrzny nie daie i nie może dáć łaſki Boſkiey, ále ią ſam tylko daie BOG przez poſługę wyznaczonych ná to oſob, ktore będąc upoważnione namieſtnictwem Chryſtuſa, maią ſobie nadáną od niego moc zwięzywania i rozwięzywania, á ktore dla tego Paweł Swięty nazywa *Szafarzami Taiemnic Boskich*; Znak záś zewnętrzny przypomina nieiako BOGU obietnicę, ktorą uczynił dla zaſług i Męki Chryſtuſa Pana, iż ile razy znak ten będzie położony, tyle razy On da łaſkę ſwoię temu, ktory iey będzie godnym. A zatym idzie, iż BOG będąc nieodmiennym w obietnicách, i w wyrokach ſwoich, nie dopuści, áby znák takowy miał bydź bez ſkutecznym, kiedy tylko człowiek ieſt przygotowany do przyięcia łáſki przyobiecaney.

Pyt: 18 Jakie zaś znaki ustanowił Kościoł Swięty?

Odp: Te, ktore álbo przypominaią, álbo wzbudzaią do ſzukania łaſki.

Pyt:

Pyt: 19. Ktoreż są te znaki?

Odp: Te po części, ktore w tey kſiążce niżey opiſuią ſię, i inne, ktorych Kościoł używał w rożnych okolicznościach.

Pyt: 20. Daiąż takowe znaki łaſkę Boską?

Odp: Nie, ále tylko wzbudzaią używaiącego tych znakow do ſzukania iey przez ákty wiary, nadziei, miłości, ſkruchy, i innych cnot, bez tych áktow znaki takowe zewnętrzne ſą iako ciało bez duſzy, martwe, i nie dzielne, złączone záś z niemi uczynią nas uczeſtnikami, i modlitw Kościoła Swiętego, i tych łaſk, do ktorych ſzukania áby nas wzbudzały, ſą od Kościoła uſtanowione, álbo w tym zamyśle przyięte.

Pyt: 21 Czyli może Swięty Rzymſki i Katolicki Kościoł, to ieſt Papież i Biskupi nowe stanowić zwyczaie i Ceremonie, i czyli nie ieſt to przeciwko Pismu Swiętemu?

Odp: Może, bo Chryſtus Pan rzekł do Piotra: *Paś Owieczki moie*, dogadzáiąc ich potrzebom, *á nayprzod* kłádąc przed nie pokarm, ktory im

ieſt

ieſt z Niebá podany, toż ieżeliby to ſłużyło ku ich pożytkowi. á zbudowaniu drugich. czyniąc przydatki wedle tego światłá, ktore ſię udzieláć będzie w mocy i przytomności moiey tobie, i naſtępcom twoim, áż do ſkończenia świata. Do tegoż Piotra rzekł Chryſtus: *Ja prosiłem za cię, aby nie ustawała wiara twoia, ty zaś nawrocony potwierdzay Bracią twoię*, w miarę potrzeby, w ktorey ſię będą znaydować, á przez ſrzodki nayprzyzwoitſze, ktore mogą zabeśpieczáć nadania ſię ſtaraniu, i troſkliwości twoiey Jeżeliby zoſtawali w niewiadomości, zanoſząc im światło wiary, i udzielaiąc im łaſki z drogiego depozytu powierzonego tobie; cofaiąc ich ná drogę prawdy, ieżeliby byli w błąkaniu niedowiarſtwá i błędu; umacniaiąc ich powagą Urzędu twoiego, gdyby ſię iako maluczcy chwiali i dawali ſię to w tę, to w inną ſtronę wątpliwościom unoſić, gruntuiąc ich pobożność ná Duchu Ewanielii, i wmawiaiąc w nich praktykę cnot, ktorych po nich wiará, i to mieyſce, ktore trzymaią w ludzkim ſpołeczeńſtwie wyciąga. á przy-

przywodząc ich, áby przez zewnętrzne cnot ákty, dowodzili dobrych dyſpozycyi ſerca ſwoiego; Nauczaiąc ich, że dla uſprawiedliwienia ſercem wierzyć powinni, przydaiąc iednak, że i wyznanie uſty ieſt ku zbawieniu Oſtrzegaiąc, że Oyciec Niebieſki nie może bydź prawdziwie uczczony tylko w Duchu, i w prawdzie, á przydaiąc wraz, że przez zwierzchne Obrządki Religii, i inne dobre uczynki powinni ſtać ſię wſpoł Braci przykładem záchęcaiącym, áby im pomogli wſpolnie uwielbiać powſzechnego Oyca, nie niewolniczym ſpoſobem, ále w Ewanieliczney wolności, powoduiąc ſię uprzeymością ſerca ku BOGU, i rozrządzeniem Zwierzchności. Takie to ieſt rozumienie krotkich ſłow przytoczonych z Ewanielii, á uważonych nie tak co do litery, iako co do Ducha, i celu, ktory ſobie w nich JEZUS Chryſtus założył. Z ktorego widzieć ſię daie, że Piotr Swięty będąc wyznaczony z Naſtępcami ſwoiemi Dozorcą i ſtrożem nowego Zakonu Bożego, á Głową, Paſterzem, i Rządzcą ludu wiernego, odebrał władzą

dzą ſtanowienia im takowych uſtaw, ktoreby nie uchybiaiąc iſtotnych ich obowiązkow, były im na pomocy do wiernieyſzego onych dopełnienia. Biſkupow też BOG poſtanowił, áby rządzili Kościołem Bożym, iako mowi Paweł Swięty. *Actor 20 v 28* á możnaż rządzić ludzi z ciałá złożonych bez znákow zewnętrznych? Dla tego i w ſtarym Teſtamencie była moc, i władza ſtánowienia Ceremonii, ktorych ſam BOG nie poſtanowił. Tak Synágoga ſtarozakonna z Mardocheuſzem, nowe święto poſtanowiła: *Esth. Cap: 9 & Cap: ult. Unde & vos inter cæteros festos dies hanc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia.* *Więc i wy między innemi Swiętemi dniami, ten dzień mieycie, i obchodźcie go z wſzelką radością* *Tak w Rozdziale oſtatnim, Książce Judith 31.* czytamy, że ten dzień ktorego od oblężenia uwolnione Miaſto Betulia, w liczbę dni uroczyſtych włożony. *Dies autem victoriæ hujus festivitatis ab Hæbreis, in numero Sanctorum dierum accipitur & colitur a Judæis, ex illo tempore usquè in præsentem diem.* *Dzień zaś zwycięſtwa*

ſtwa tego, iest od Zydow w liczbę Swiętych dni wzięty, i obchodzony bywa aż do dnia dzisieyszego. Podobnież znayduiemy uroczyſtość názwaną *Encænia*, czyli *Poświęcenia*, po Moyżeſzowym Prawie wprowadzoną rożnych czasow, i z rożnych okoliczności, á cztery rázy corocznie z oſobliwſzym obchodzoną Nabożeńſtwem. 1. Ná Pamiątkę poświęcenia Kościoła zbudowanego od Salomona, *3 Reg: 8.* i *2 Paral. c. 7.* w Miesiącu ſiodmym. 2. Ná pamiątkę poświęcenia Kościoła zbudowanego od Zorobabela, *lib: 1. Esdræ Cap: 6.* obchodzono ią w Miesiącu nazwanym *Adar. 3.* Na pamiątkę poświęcenia Ołtarza przez Judę Machabeuſza po odebránym na Gorgiaſzu zwycięſtwie i uwolnioney Jerozolimie od Narodow, ktore Bałwochwalſkiemi zabobonami mieyſce Swięte zeſzpeciły. Naznaczony był na rozpoczęcie tego Swięta dzień *25 Kasleu: lib: 1. Mach. c. 4 ℣ 59.* Náreſzcie piſze Joſeph Zydowin, że z wielką okázáłością obchodzono Uroczyſtość odnowionego od Heroda Kościoła. Na iedno to z tych Swięto Pan JEZUS z Uczniami ſwemi znaydował ſię w Je-

ruzálem, iáko czytamy *u Jana Swiętego w Rozd: 10 v. 22* Jeżeli tedy taką moc Starozákonna Synagoga miała, czemuż Kościoł Boży [ktorym Duch Przenayświętszy rządzi] tey władzy mieć nie ma? Sámi Apostołowie Swięci na Concilium w Jeruzalem przykładem swoim pokazali, że Kościoł i Biskupi Ceremonie wprowadzać, i ich pozwalać mogą, ponieważ oni sámi Ceremonie stanowili, álbo raczéy onych pozwolili, żeby nowo nawrocęni Zydzi wstrzymywali się *od Krwi i zadu/zonego*, iako też żeby nawrocęni z Poganow toż záchowali, i nie iedli mięsa Bałwanom poświęconego. *Act 15 v. 20.* Jeżeli tedy Apostołowie Swięci dla pokoiu i iedności między temi Narodami pozwalali Ceremoniy, czemuż Oyciec Swięty i Biskupi, iako uczestnicy mocy Apostołom udzieloney, nie maią dla ozdoby, zbudowania, i wspániałości Kościoła Bożego, przyzwoitych Ceremoniy i zwyczaiow stanowić? Oprocz tego, wnosić można tę prawdę z przykładu i nauki Pawła Swiętego Apostoła= Doszło do wiadomości Iego, że w Koryncie na schadzkách

kach i zgromadzeniach wiernych, wzniecały się czasem spory względem owych Ducha Náyświętszego darow, hoynie udzielanych w pierwiastkach Kościoła; iakoto rożnemi Językami mowienia, prorokowania, tłumaczenia taiemnic, dociekania skrytości Serc &c. iakim porządkiem miały być używane, áby się stały użytecznemi? Uczynił im zatym godne rozsądku Doktora Narodow rozporządzenie w całym Rozdziale 14 1. do nich Listu, przydaiąc na koniec w wierszu 40 powszechną przestrogę, żeby wszystko porządnie i z uczciwością czynili: *Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant.* Podobnie gdy zasłyszał że schodząc się według wyrażenia Iego na pożywanie Wieczerzy Pańskiey, niewstrzemięźliwością swoią czynili obelgę mieyscu Swiętemu, zgromił ich o tę nieuwagę i nienabożeństwo, przydaiąc, że za przybyciem miał im potrzebne i przyzwoite rozporządzenie uczynić; *Cætera cum venero disponam, 1. Cor: C. 11. v. 34.* Szło tam zaś o przyzwoite rozrządzenie zwyczaiu wprowadzonego w pierwiastkach Kościo-

ścioła, że po odprawionym Nabożeństwie i uczestnictwie Nayświętszych Taiemnic sprawowano ucztę publiczną dla utrzymywania między wiernemi zobopolney miłości, i dla wspomożenia uboższych; nazwano tę ucztę z Greckiego *Agape*. Trwał ten zwyczay w Kościele zachodnim do wieku V. w Kościele zaś wschodnim aż ku końcu wieku VII. w ktorych czasiech zniesiony był dla większych ieszcze nieprzyzwoitości, ániżeli były te, o ktore Paweł Swięty Koryńczykom przygánił, nie znosząc iednak na ow czas tak pięknego ćwiczenia miłości, i miłosierdzia Chrześciańskiego Sam nawet Chrystus Pan po wielekroć razy nieiákich Obrządków záżywał, iako to: gdy ślepo urodzonemu wzrok dawał, smaruiąc oczy iego śliną i błotem. *Joan: 9 ℣. 6.* Znowu gdy głuchego i niemego chcąc uzdrowić, wziął go na stronę, włożył Palce w uszy iego, splunął, dotknął się ięzyka, i poyrzał w Niebo. *Marc: 7. ℣. 33 & 34.* Jeżeli tedy Ceremonie, (iak nienawiśnie mowią o nich przeciwnicy nasi,) są iednym kuglarstwem, dziecinnym igrzyskiem, czemuż Zbáwiciel, mogąc wymienione dopiero kálectwá uzdrowić iednym słowem, i iednym woli swoiey rozporządzeniem, iako to w innych uczynił okolicznościach, użył powierzchownych znakow áni kiedy ustanowionych od BOGA, áni z siebie zdatnych na wyprowadzenie owych skutkow, ktore przyniosły pociechę strapionym, a uwielbienie ich Dobroczyńcy; Na tych to właśnie fundamentach od początku Chrześciaństwa używano szczegulnych obrządkow podczas Nayświętszey Ofiary, sprawowania Sakramentow Swiętych, i publicznych modlitw, á czego nayrzetelnieysze znaydują się dowody tak u Oycow Swiętych, ktorzy w wiekách pierwszych żyli, iako też po wielu Synodach, na ktorych raz o tym, drugi raz o innych w szczegulności mowiono, według záchodzącey potrzeby, i wynikaiących okoliczności, osobliwie zaś obszernie i dokładnie mowi o tym Autor Konstytucyi Apostolskich noszących Imię Swiętego Klemensa Rzymskiego, Autor Xiąg o *Hierarchii Kościelney* Cy-

ryllus Alexandryiſki w ſwoim Katechiźmie, poźniey Swięty Izydor Hyſpaleńſki, i inni, á między Synodami Synod Toletańſki IV.

Od wywodow z Piſma, i podania przechodząc do uważenia Ceremoniy iſtoty, własności, celu i końca w nich zamierzonego, łatwo dociec, dla czego ie tak wyſoce Kościoł Swięty ſzacuie, odkrywaiąc w nich użyteczności, á nawet potrzebę, ieżeli nie w ſzczegulności każdey, to w powſzechności i ogołem. Albowiem nayprzod Ceremonie powierzchowne ſą znakiem zewnętrzney BOGU należącey ſłużby. *Powtore*: Są zmocnieniem ſłabości ludzkiey, utwierdzaiąc ią w Nabożeńſtwie. *Potrzecie*. Przez Ceremonie wbiiaią ſię w pamięć ludziom Niebieſkie taiemnice, daiąc w podobieńſtwie iakożkolwiek poznawáć rzeczy te, ktore z ſiebie ſą niepoięte. *Poczwarte*. Ceremonie poſtanowione ſą, żeby z tym większym porządkiem uczciwością, wſpaniałością, i poſzanowaniem Swięte Sakramenta ſprawowane i przyimowane były, i żeby ſię należycie Boſki obrządek odprawował,

wał, dla czego ſłuſznie ſię nazwáć mogą dla ludzi Xięgami, w ktorych widzą nieumieiętnieyſi, czego wyczytáć ńie umieią, inni záś ożywiaią w ſobie pamięć tych rzeczy, o ktorych wiedzieli, iak to ná przykład: *przez obmywanie głowy Dziecięcia przy Chrzcie*, wraża im ſię obmycie Duszy od grzechu pierworodnego; *przez znak Krzyża Swiętego*. Taiemnica Troycy Przenayświętſzey, i ukrzyżowania Chryſtuſowego. Przez ozdoby Kościelne, ozdoby, i piękność Duſzy łáſką poświęcaiącą ubogaconey, ktora ſię też Kościołem Bożym nazywa, i krolefiwá Niebieſkiego, ktore nam wyſtawuie Piſmo pod podobieńſtwem Przybytku zbudowanego Prawicą BOGA, áby w nim z ludźmi wybranym wcześnie przemięſzkiwał. Więcey rzekę: Ceremonie w wielu okolicznościách ſą wyraźnym wyznaniem Wiary Swiętey, tak przez znák Krzyża Swiętego, czczenie Obrazow, ſłuchanie Mſzy Swiętey, wyznaiemy publicznie żeśmy Katolicy, ſłudzy Chryſtuſowi, MARYI Matki Jego, wyznaiemy mowię, odkupienie naſze przez śmierć

Zbawiciela na Krzyżu podiętą, i co trzymamy o Swiętych, ktorych życia niewinność, i przytomną chwałę okazał BOG przez osobliwsze cuda, i o nayświętszey nowego Zakonu ofierze. Ceremonie też nas napominaią, iak się zachować przy służbie Boskiey, tak goreiące pochodnie i świece w Kościołach, i ná Processyach nápominaią nas, ábyśmy żywą wiarą, gorącą miłością BOGU służyli, upadanie na kolana, podnoszenie rąk, bicie się w piersi, uczy nas pokory, uniżoności, podniesienia serca do BOGA, żalu i skruchy zá grzechy. Daley Ceremonie nie tylko wzbudzaią oziębłe serca do Nabożeństwa, iako to dzwięk Dzwonow, śpiewanie, Organy, ozdoba Ołtarzow, piękność Apparatow, porządek i wspaniałość służącego Ołtarzowi Duchowieństwa, ále też utrzymuią toż Nabożeństwo nie inaczey iak liście, piękne frukta, álbo owoce Ná ostátek przy używaniu obrządkow, udzielaią się wiernym rożne łaski, i Niebieskie dary: iáko to zá błogosławieństwem Kapłáńskim przy pokropieniu się święconą wodą,

zaklinaiąc przy Chrzcie szatana, i w innych okolicznościach. Ktoż te przyczyny zważywszy, Ceremoniami gardzić będzie? Ktoż będzie chciał mowić, że są nie uczczeniem Boskim, i urąganiem się z jego Taiemnic? á nie raczey patrząc na przedziwny w domu Bożym porządek, wnieść przykładem Krolowy Sabby powinien: iaka iest moc i mądrość Nayświętszego Sálomona naszego! sami nieprzyiaciele Wiary Swiętey Katolickiey, ktorzy się z Ceremoniy naszych urągaią, obeyść się bez obrządkow nie mogą pod czas swoich nabożeństw, i spráwowania Sakramentow, ktore u siebie zostawili. Musieli nawet przepisać ie, i innym przystaiącym do swey nauki podać, ábý tym sposobem iakożkolwiek iednostayność u siebie utrzymać mogli. A ieźliż oni moc przywłaszczáią sobie stanowienia rzeczy nowych, o ktorych niemasz wzmianki w Ewanielii, czemużby teyże władzy Kątolicki Kościoł mieć nie miał? iako ten, ktory iest pierwszy Apostolski nie omylny, ktory iest filarem i fundamentem prawdy. *1. Tim: 3.*

Z tego więc wszystkiego, co się tu przywiodło, te dwá wnioski uczynić należy, *nayprzod:* że Ceremonie dostatecznie na Piśmie Swiętym są ugruntowane, od Oycow Swiętych zalecone, rozsądnym zdaniem wsparte, owszem od samychże przeciwnikow, i rożney od nas wiary ludzi przyznawane, i używane. *Powtore:* iż moc stanowić Ceremonie, iest przy Rzymskim Papieżu, i innych Biskupach Kościoła Katolickiego, iako przy Osobach wyznáczonych od BOGA ná dozor, áby rzeczy należące do służby Jego szły należytym porządkiem. Ztąd zaś nic na przeciw naszym Ceremoniom naciągnąć nie można, że Chrystus Faryzeuszow dla ich rąk umywania, powierzchownych sprawiedliwości uczynkow, Ceremoniy, i Tradycyi, pobielanemi grobami nazwał, iako znayduiemy u Mateusza Swiętego w Rozdz: 23. bo nayprzod co do Obrządkow przez Moyżeszá podanych, te pochodziły od BOGA. Chrystus względem nich oświádczył się, że nie przyszedł gwałcić Prawá, ále go dopełnić; Ewanielia záś cała iest nam prze-

przeświádczeniem, że w rzeczy samey naywytworniey przestrzegał, áczkolwiek pomnieyszych ustaw Zakonu: co do Faryzeuszow; nie przyganiał Im iak tylko o obłudę i wytworność w rzeczách pomnieyszych, zániedbáwszy istotnych, o przywiązanie się do litery, á odstąpienie od Duchá Zakonu, dla czego przydał, że i tamte należało czynić, ále i tych nie opuszczáć. A potym wielka iest rożność między naszemi Ceremoniami, ieżeli będziem ie uważáć iako się brać powinny według rozporządzenia Kościoła, i Jego Duchá, á Faryzeyskiemi. *Faryzayskie Ceremonie* dla przewrotności tych ludzi zawisły były ná szczególney tylko powierzchowney hipokryzyi álbo obłudzie, bez wnętrznego Nabożeństwá, nasze záś tymże tchną i są uprzeymego ku BOGU sercá znakiem; *Faryzayskie* swoy początek wzięły od pychy, á miały za cel szczyrą prożność, nasze pochodzą z wnętrznego przekonánia, że i zwierzchny człowiek powinien się poświęcić na cześć Boską, á za cel maią okazanie życiem wydatnych, i wspaniałych

w

w służbie Jego obrządkow, iáka iest w rzeczy samey nasza wiará o niepojętey wielkości i godności Jego. Faryzeuszowie záżywali Ceremoniy, żeby od ludzi widzeni, chwaleni, i szánowani byli, my ich zażywamy, żeby drudzy zapatruiąc się ná nasze záchowanie się ku BOGU, brali z tąd pobudkę, i dopomogli nam według zalecenia Chrystusowego, do wielbienia Nayświętszego á powszechnego nas wszystkich Oycá, ktory iest w Niebiesiech. Przeto lubo tamte zganiono, nie mogą nasze tracić swego szacunku.

Co zaś do Obrządkow właściwie nakazánych prawem przez Moyżeszá podanym, uważyć potrzeba, że w nim Ceremonie dwoiakiego były rodzaiu; iedne, ktore samym żydom, i ich służbie Boskiey właśne były, ktore wszystkie prawie na Figurach nowego Testamentu zawisły, iak mowi Apostoł, *1 Cor: 10. Hæc autem in Figura contingebant illis.* Jak to naprzykład rożne ofiary, pożywanie Wielkonocnego Baranka, czczenie Arki, &c. Ponieważ tedy Figury się spełniły, i-

dzie

dzie zatym, iż starego Testamentu służbá Boska, ktora naywięcey w Ceremoniach figuralnych zawisła, od Chrystusa zniesiona iest, á wraz z nią i Ceremonie do niey służące ustać musiały. Drugie Ceremonie, ktorych prawdá Żydzi zażywali, nie były iednák samym Żydom właśne, ále pospolite innym prawie wszystkim Narodom, iako to náprzykład budowanie Kościołow, wystawianie Ołtarzow, modlenie się, klęczenie, á takie Ceremonie, ile oznaczáć mogące piękne serca ku BOGU usposobienia, i bydź wewnętrznych cnot nie pośledniemi Aktami, nie są od Chrystusa odrzucone. Dla czego według zdarzáiących się okoliczności Kościoł Swięty uczynił ie swoiem, Umiał on bowiem nie kiedy i z tego, co było u Izraelitow, i z tego, co było we zwyczaiu u Pogan, pożytkować, poświęcaiąc niektore oboiętne sprawy Duchem swoim, i wyznaczeniem naydoskonalszym, á z tych niektore przez Apostołow Swiętych, á naywięcey przez Ich Następcow wprowadzone, álbo Zwierzchności zatrzymane powagą, gdy po ustaniu prześládowania

cie-

cieszył się Kościoł pokoiem, i począł bez boiaźni odprawować iawnie z wszelką okazałością uroczystości swoie. A że wyiąwszy obrządki należące istotnie do godnego sprawowania Swiętych Sakramentow, i inne niektore powszechnie przyięte od całego Kościoła, reszta była zostawiona okolicznościom czasow i mieysc szczegulnych; á właściwiey mowiąc, rozsądkowi i pobożności Biskupow rządzących szczegulnemi Kościołami, dla tego widziemy odmiany w Ceremoniach, ktore nie szkodząc iedności wiary, wystawuią nam miły widok w gorliwości Przodkow naszych, wynayduiących na przemiany naywłaściwsze ich zdaniem sposoby powiększenia zwierzchney okazałości Obrządkow Religii. Trzeba także przyznać, że znayduią się niektore zwyczáie w początkach wprowadzone z potrzeby álbo przyzwoitości, potym zamienione w świątobliwe praktyki, przez przywiązanie do nich iakiego duchownego rozumienia, i użycie ich dla przypomnienia ludowi iakowey Taiemnicy Wiary, álbo udzielonego

nam

nam dobrodzieystwa od BOGA. Nie zbywa nawet na tákich, ktorych Kościoł Swięty swoią nie pochwala powagą, cierpi ie tylko, i nie znosi, nie znayduiąc w nich widoczney nieprzyzwoitości, áni chcąc wzruszáć nieiako, nowemi odmianami spokoyności ludu wiernego.

Pyt: 22 Co odpowiedzieć przeciwnikom naszym naśmiewaiącym się z Processyi, i mowiącym, co to po tym bieganiu i zgromádzaniu się ludzi płci oboiey, czy nie mogłby się każdy w domu swoim modlić, iako Chrystus rozkazał Math 25 gdy się modlisz wnidź do komory twoiey, i zamknij drzwi?

Odp: Urągania takie trzeba z ubolewaniem znosić, bo nie daią na to uwagi, że Chrystus Pan Apostołow swoich do Kościoła Jerozolimskiego na modlitwę posyłał, i sam lubo na innych także mieyscach modlił się, nauczał, i cuda czynił. Atoli bardzo często przebywał w Kościele Salomonowym, i nazwał go Domem modlitwy: *Domus mea domus Orationis*, co też naśladuiąc Nauczyciela swoiego

po-

potym Apoſtołowie Swięci czynili, iako świadczą Ich Dzieie. &c.

To założywſzy za fundament, do partykularnych Ceremoniy przyſtępuie ſię, i co ktora znaczy, wykładać ſię będzie.

CZĘSC PIERWSZA

O Ceremoniach około Swiętych Sakramentow.

ROZDZIAŁ I.

O Ceremoniách Chrztu Swiętego.

PYtanie 1. Ktore są, i co znaczą Ceremonie Chrztu Swiętego?

Odp: Nayprzod z Dziecięciem przed Kościołem ſtać trzeba, na znák, że nikt bez Chrztu Swiętego do Nieba nie wnidzie, według ſłow Chryſtuſowych: *Nisi quis renatus &c. Jeżeli ſię kto nie odrodzi z wody i z Duthá Swietego, nie wnidzie do Krolestwá Niebieskiego Joan. 3. v. 5.* Na znák, że Chrzeſt Swięty ieſt drzwiami do Łaſki Boſkiey i wſzyſtkich Sakramentow Swiętych. Co wſzyſtko ieſt zamknięte niechrzczonemu. *Powtore.* Dáie

ie się Imię Dziecięciu na znak, że przez Chrzest Swięty w liczbę Chrześcian wpisane bywa. Tak Roku Pańskiego 42 albo 43. za Klaudyusza Cesarza 2. albo 3. Ci ktorzy Chrystusa wyznawali w Antyochyi, nazwani są Chrześcianami. Aże Karpokracyanie i inni Kacerze zwać się Chrześcianami śmieli. Pogaństwo zaś nie umiało między prawdziwemi wiernemi, i temi, co sobie to Imię niesprawiedliwie przywłaszczali, uczynić rożnicy, dla tego prawowierni Katolikami się zwać za czasem poczęli. 2. Daie się Dziecięciu Imię ktorego Swiętego, albo Swiętey, żeby miało Patrona i przykład, według ktoregoby życie swoie prowadziło. = *Rodzącym się Dziatkom Męczennikow Imiona zwykliśmy nadawać,* (mowi Teodoretus Biskup Cyru *Serm. 8.*) *zabespieczenie im tym sposobem i obronę iednaiąc.* O dawaniu Imienia Chrześcianom znayduie się rozporządzenie między Kanonami Niceńskiemi, *Canon XXX* iż nie ma bydź używane z Pogan, i Swięty Chryzostom powiada *Hom: 12. in Epistolam ad Corint:* że dawnieyśi Chrześcianie Imiona

ná Swiętych Dziatkom swym nadawali. Dyonizyusz także Alexandryiski przywiedziony od Euzebiusza *lib: 7. Hist: Eccl.* świadczy, że w pierwiastkach Kościoła Swiętych Apostołow Imiona, á zwłaszczá Piotra, Pawłá, i Jana, były pospolite wiernym. *Potrzecie:* Chucha Kapłan ná Dziecię, ná znak tego, że iako Chrystus Pan tchnieniem swoim dał Apostołom Ducha Swiętego, tak przez Chrzest łaska Ducha Swiętego chrzczonemu udzielona bywa. Swięty Chryzostom daie tego tę ieszcze przyczynę, że iako BOG Wszechmogący przez tchnienie dał Adamowi i Ewie naturalne życie; tak przez Chrzest Swięty bierze Człowiek duchowne życie. O tey Ceremonii pisał Augustyn Swięty. *Lib: 1. de Symbolo ad Catechumenos C 1. Chucha się na Dziatki, i czynią się zaklinania, aby od nich moc diabelska nieprzyiazna oddalona była. Parvuli exsufflantur, & exorcisantur, ut pellatur ab eis diaboli potestas inimica.* Poczwarte: Czyni często znak Krzyża Swiętego nad Dziecięciem Kapłan, ná znak, że przez Chrzest Swięty pod

Cho-

Chorągiew Chryſtuſową zapiſane bywa 2. Że Chrzeſt Swięty ma moc zmazania pierworodnego grzechu z zaſług i Krzyża Chryſtuſowego. 3. Żebyśmy Krzyż Chryſtuſow. i Jego iarzmo z dzieciństwa na ſiebie brali i nośili. Często przedtym na Katechumenow czyli do Chrztu ſię gotuiących ten znak Swięty kładziono, áni go opuſzczano przy ſamychże Chrztu obrządkach. Ja rozumiem, mowi Swięty Auguſtyn *lib. 2. de Peccat: merit: & remission: C. 26.* że do Chrztu gotuiący ſię przez znak Krzyża modlitwę, i Ręku kładzenie w nieiaki ſpoſob odbieraią poświęcenie. Podobnież i Iwo Karnoteńſki mowi: że mocą Krzyża przez Ręku kładzenie ochrzczeni, dary i Łaſki odbieraią: *Serm: 19. de Sacr: inter August: Opera Popiąte*: Przez częſte Exorcyzmy zaklina i rozkazuie Kapłan złemu duchowi, żeby od Dziecięcia ktore dotąd w ſwoiey mocy miał, uſtąpił, i dał mieyſce Duchowi Swiętemu. Wyraźnie o tym znać daie Swięty Optatus Milewitańſki Biſkup *lib: 4. Nro 6* Wręcz także i Auguſtyn Swięty piſząc przeciw

ciw Julianowi, mowi mu, że ieżeli był w młodym wieku ochrzczony, aczkolwiek wolny od oſobiſtych grzechow, ſkażony iednak zarazą zaciągnioną z Adama, nie inaczey był przeniesiony do Chryſtuſowego Kroleſtwá, i z mocy ciemnośći wyrwany, tylko przez poprzedzaiące tchnienia, i zaklinania... *Profectò exorciſatus & exſufflatus es, ut à potestate erutus tenebrarum transferreris in Regnum Christi. Lib. 1. contrà Julianum C 4 Num: 14. Ipszoste* Kładzie Kapłan trochę ſoli Dziecięciu w uſta, przez co ſię znáczy, iż profi Chryſtuſa Páná, żeby przez ſwoię Łaſkę dziecię od wſzelkiey zgnilizny grzechowey zachować raczył. 2. Żeby Duſzę iego prawdziwą mądrością (ktorey znakiem ieſt ſol.) napełnił, i przyſpoſobił do wypełnienia obowiązku do ktorego nas Paweł Swięty nápomina: = Niech mowa waſzá ſolą zawſze zaprawiona będzie: *ad Col: 4.* O zażywaniu ſoli przy Obrządkach do Chrztu należących, także było uſtanowienie *Soboru Kartagineńskiego trzeciego, Can: 5.*

„ *Zdało nam się áżeby przez te nayu-*
„ *roczystsze dni Wielkánocy. Sakramen-*
„ *tu Katechumenom nie dawać oprocz*
„ *zwyczayney soli* Trzeba zaś wiedzieć, że przez Sakrament (iako uważa Albaſpineuſz *lib 2 Observatione ultimâ*) ma ſię rozumieć *Mleko, miod, i inne Pokarmy*, ktore dawano Katechumenom, udzielaiąc im cząſtkę z tych ofiar, ktore lud wierny ſkładał ná Ołtarzach, i zaſilaiąc ich nieiako duchownie, á przyſpoſabiaiąc do Nayświętſzych za czaſem używania Taiemnic, iako też przypuſzczáiąc do nieiakiego w ten ſpoſob uczeſtnictwá z wiernemi, gdy w innych Taiemnicach ieſzcze go mieć nie mogli. Odprawił ſię wſpomniony *Sobor Roku 397.* Swięty też Auguſtyn powiáda o ſobie, że był naznáczony znákiem Krzyża, i nieiako zaprawionym ſolą; *Signabar iam signo Crucis, & condiebar ejus sale, lib: Confess. C. 11. Posiodma:* Namazuie Kapłan ſliną ſwoią uſzy i nos Dziecięcia, idąc za przykładem Chryſtuſa, áby iako w ten czas Zbáwiciel iednego głuchego i niemego zá świadectwem

Mar-

Marka Swiętego w Rozd: 7. á ślepego, iako piſze Jan Swięty w Rozdz: 9. dotknieniem śliny ſwoiey uzdrowił, wzrok, ſłuch, i mowę przywrociwſzy, tak żeby z duſzy ludzkiey ślepotę, głuchotę, i niemowę duchowną, ktorą przez grzech pierworodny Człowiek ná ſiebie zaciągnął, przy Chrzcie Swiętym rugować raczył. O tey Ceremonii brać należy ſłowa Ambrożego Swiętego, gdy mowi do ludu: *Otworzcież więc uszy wasze, á wonny zapach życia wiecznego natchniony w was sprawowániem Sakramentow bierzcie: Co o-znaymiliśmy wam, gdy sprawuiąc Taiemnicę otworzenia -- mowiliśmy Epheta, co znaczy otworz się --- cum apertionis celebrantes Mysterium dicebamus Ephe-ta, quod est ad aperire. Lib: de Myst: C. 1. Num: 13.* Toż powtarza i na innych mieyſcach. *Poosme:* Niosą Dziecię *do Chrzcielnicy*, gdzie przez uſta Chrzeſnych ſwoich wyrzeka ſię złego ducha i wſzelkich ſpraw iego, á to według nauki Pawła Swiętego, *ad Ephes: 5.* żeby ſprawy ciemności porzucić, á wziąć ná ſię zbroię światłá, -- o tym piſze Tertulian, *de Coron:*

Mil. Cap: 3 w te słowa: *zbliżaiąc się do wody* (to iest do mieysca Chrztu) *tamże a nawet nieco wprzod ieszcze w Kościele* (*albo w zgromadzeniu wiernych*) *pod ręką Biskupa oświadczamy, że się zrzekamy czarta i wyniosłości iego*, á Bazyli Swięty zwyczay ten między podaniami Apostolskiemi iako i inne do Chrztu ściągaiące się kładzie. *lib: de Spirit: Cap: 27.* *Podziewiąte:* Namaszcza Kapłan Piersi i między Łopatkami Dziecięcia Oleiem Swiętym, przez co się znaczy, że chrzczony Człowiek powinien bydź odważnym żołnierzem Chrystusowym, iako Chryzostom Swięty mowi o zbliżaiącym się do Chrztu. *Hom: 6. in Eplam ad Colossenses.* Namaszcza się iako Rycerz na mieysce potyczki wyniść maiący 2 Żeby namaszczony na Żołnierstwo Chrystusowe przy Łasce Ducha Swiętego, mocną wiarą i ochotą przeciwko duchownym nieprzyiaciołom walczył. Tu mogą służyć słowa Ambrożego Swiętego, *lib: de Sacram: C. 2 n. 4.* gdy przypominaiąc ludowi obrządki Chrztu, mowi do nich w ten sposob: *Przyśliśmy do zrzo-*

zrzodła (czyli do mieysca Chrztu) *wszedłeś tam, rozważże pilnie coś widział, roztrząśniy co mowiłeś, odnow to sobie w myśli z pilnością Zaszedł ci drogę Lewita, zaszedł Kapłan, namászczony iesteś iako Rycerz Chrystusow, iako ten, co ma utarczkę tego świata odprawiać. Unctus es quasi Atchleta Christi, quasi luctam huius sæculi luctaturus.* *Podziesiąte:* Dziecię iuż ochrzczone, Chryzmem namaszczone bywa na znak tego, że Chrystus Pan, ktorego Imię też znaczy co *Namaszczeniec, Unctus*, odtąd iest Głową Jego. Wspomina Augustyn Swięty o obrządku namaszczenia ochrzczonych powiedaiąc, że się przez to oznacza dar łaski, udzielony z tym odrodzeniem duchownym. *Quod visibili signatur ungvento, quo baptisatos ungit Ecclesia. lib: 15 de Trinit C 26 n 46.* Pontifikał Rzymski Sylwestrowi Swiętemu stanowienie tego Obrządku przyznaie. *Poiedenaste:* Przez białe odzienie ktore dawano ochrzczonym, (i nosić go byli powinni od nocy z Soboty na Niedzielę Wielkanocną do Niedzieli nazwaney *w bieli in albis*,

po

po naszemu *Przewodniey*) á na ktorego mieysce teraz Chustę białą Dziecięciu na głowę kładą, znaczy się: 1. Białość, to iest niewinność, ktorey przez Chrzest dostępuie Duszá. *Dano ci potym* (mowi Swięty Ambroży do wiernych) *białe szaty, áby ci to była znakiem, że zrzuciłeś z siebie odzieżę grzechu Accepisti post hæc Vestimenta candida, ut esset indicium quod exueris involucrum peccatorum. Lib: de Myst: C 7 n. 34* 2do Znaczy godową szatę, w ktorey się trzeba stawić przed Niebieskiego Krola, według wyrażenia, ktorego pod ow czas używa Kapłan: *Bierz szatę białą, ktorey nieskazitelney dochoway przed Trybunał Sędziego twoiego &c.* 3tio. Znaczy czystość sumnienia, o ktorą się ochrzczony starać powinien. 4to. Wyobraża iasność wybránych w przyszłym Zmartwychwstaniu. *Na ostatek*: Daie się Dziecięciu goraiąca świeca na znák, że ochrzczony Człowiek z ciemności do światłá przyszedł, iako Paweł Swięty mowi *ad Ephes. 5. ℣. 8.* Byliście przedtym ciemnością teraz zaś światłem w Panu. 2. Że

Wia-

Wiara nasza gorzeć miłością Boską powinna. 3. Żeśmy (iako uważa Iwo Karnoteński Biskup. *Serm: de Sacram: ad Neoph:*) powinni dobrym przykładem bliźnim naszym świecić, podług owych słow Ewanielii *Math: 5 ℣. 16.* Niech świeci światłość wasza przed ludźmi.

Pyt: 2 Na co przy Chrzcie Swiętym potrzebuią Chrzesnego Oyca i Matki?

Odp: Na to, bo Ci są duchowni Rodzice; zátym gdyby Dziecięciu nim przyidzie do doskonałego rozumu, Rodzice pomarli, do Chrzesnych należy, áby mu dali należyte w Wierze Swiętey i dobrych obyczaiách ćwiczenie, i żeby nawet co do tego choćby i Rodzice żyli, osobliwiey ná to mieli baczność

Pyt: 3 Jak dawny zwyczay zażywania Chrzesnego Oyca i Matki?

Odp: Od czasow Apostolskich, iako Author Xiąg o Hierarchii Kościelney *Cap: 2 & 7* świadczy, á bardziey ieszcze stwierdza się to owym zdaniem Augustyna Swiętego, że co cały Kościoł ma w zwyczaiu, á nie

mo-

można naznaczyć áni osoby, ktoraby uſtanowiła, áni czaſu, w ktorymby ſię to rozpoczęło, należy trzymać, że ſię dzieie z Apoſtolſkiego podania. Niektórzy przytaczaią dla wſparcia tey prawdy ſłowa *Orygenesa*, ktory piſząc ná te ſłowa Pawła Swiętego, *Rom: 16 ỳ. 21. Pozdrawia was Tymoteusz moy pomocnik. i Lucyn. i Jason moi spowinowaceni*: tak mowi: *rozumiem że to spowinowacenie wszczęło ſię ze Chrztu.*

Pyt 4 Czemu Chrzest Swięty powtorzony bydź nie może?

Odp: Jeſt to z náuki Chryſtuſa, i Apoſtołow Swiętych co ſię i z ſłow Pawła Swiętego dowodzącego, (że iako ieden jeſt BOG, i iedna Wiara, tak i ieden Chrzeſt bydź powinien) pokazuie = *Unus DEUS. una fides, & unum Baptisma*, i indziey: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. Bo Chrystus że umarł grzechowi, umarł raz &c* Z ktorych ſłow Kościoł Swięty tę ſobie wziął náukę, że iako Chryſtus raz umarł, i raz powſtał, á iuż więcey nie umiera, tak kto grzech pierworodny w ſobie umorzył przez Chrzeſt, iuż więcey używać nie może

że tego Sakramentu, w ktorym ſię ſzczegulniey dzielność ná poświęcenie naſze, śmierci Zbawiciela wydaie. 2. Powtarzać ſię Chrztu nie godzi z przyczyny chárakteru, ktorym duſzá przy Chrzcie Swiętym niby cechą náznaczona bywa, i przez ktory Człowiek ſtaie ſię ſługą Chryſtuſowym. A do tego ponieważ Kościoł Swięty od początku wierzył, i náuczał, że Chrzeſt uſtanowiony ieſt ná zgładzenie pierworodnego grzechu, i uczynkowych, ktore kto popełnić mogł w Wieku dopiero doroſłym zbliżaiąc ſię do tego Sakramentu, á grzech ten nigdy odnowiony, áni powtorzony bydź nie może. Powtarzáć ſię za tym Sakramentu Chrztu Swiętego nie godzi, używaiąc ná to mieyſce Pokuty poſtanowioney od Chryſtuſa ná zgłádzenie tych grzechow, w ktore po Chrzcie Swiętym wpadamy.

ROZ.

ROZDZIAŁ II.

o Ceremoniach Bierzmowania.

PYtanie 1. Co znaczy Bierzmowanie?

Odpo: Sákrament ten w Języku Łacińskim bierze swe od tych skutkow ktore wyprowadza nazwisko, názywaiąc się Sákramentem umocnienia i utwierdzenia *Confirmatio*. Daią mu ie także 1. Kfięgi pod imieniem Ustaw Apostolskich, 2. Swięty Leo Wielki pisząc do Nicety, 3 Sobor Florencki, i Trydentcki, i właściwie: bo przez łaskę Sakramentu Bierzmowania Swiętego chrzczony Człowiek od Ducha Swiętego w wierze Swiętey utwierdzony, i umocniony bywa, żeby ią nieustraszonym sercem, gdyby tego potrzeba było, przed wszystkiemi niewiernemi wyznawał. O potrzebie łaski tey uczemy się z przykładu Swiętych Apostołow, ktorym Chrystus rozkazał nie rozpoczynać zaraz Nauki Ewangelii, i opowiadania wiary, áż kol-

kolwiek się iey byli przez lat trzy przy nim nauczyli, ále żeby po Iego Wniebowstąpieniu w Jeruzalem czekali, pokiby nie byli uzbroieni mocą z wysokości. *Quo adusque induamini virtute ex alto.* 2. Przez Bierzmowanie rozumieć się może piękność, i niewinność sumnienia, co się wyobraża przez Oley Swięty, także wdzięczny zapách dobrego imienia, co nam na myśli wyraża Balsam, iako naucza Swięte Concilium Florentskie w ustawie ugody z Kościołem Greckim. Zaczym bierzmowani żywiey pámiętać powinni, żeby się oczyste sumnienie i bogoboyne życie stárali, áby mogli mowić z Pawłem Swiętym Apostołem. *2 Corint:* 2 ỳ 15 My iesteśmy dobry zapach Chrystusow.

Pyt: 2 Czemu Czoło Oleiem Swiętym namaszczone bywa?

Odp: Ze iak Czoła otwartość iest znakiem nie ustraszenia, tak żeby się nikt z prawowiernych nie wstydził wolnie i iawnie wyznać wiarę Swiętą, i Iey bronić tak, iżby mogł mowić z Pawłem Swiętym. *Non erubesco Evangelium:* Nie wstydzę się Ewan-

wángelii. Dla czego gdy dáwne Sobory álbo Oycowie Swięci wſpominaią o námaſzczeniu Czoła, zawſze ſię to rozumie o Sákramencie Bierzmowánia.

Pyt: 3 Czemu przy ſprawowaniu tego Sakramentu Kościoł Swięty zażywa Oleiu, o ktorym w Piśmie Swiętym żadney wzmianki nie masz?

Odp: Kościoł nie ſamym ſię rządzi ſłowem Bożym piſanym, ále i tym, ktore ſię zachowało Apoſtolſkim podaniem; nie idzie więc zátym, aby ſię miało opuſzczać, co nie ieſt napiſano, bo też nie idzie, áby nie było uſtanowiono, co nie napiſano. Chryſtus Pan wiele znakow i cudow czynił, ktore nie ſą napiſane w Ewangelii iáko wyznaie Swięty Jan *Cap: 21. ℣ 25* á przecię wnieść nie można, że tych cudow nie czynił. Sam nawet Zbáwiciel mowił Apoſtołom, że im ieſzcze wiele miał powiedzieć ále że na ten czas niebyli ſpoſobni do poięcia tego, więc to zoſtawił Nauczycielowi Duchowi Swiętemu. *Joan: 16 ℣ 12* Dla czego áczkolwiek opiſuiąc Łukaſz Swięty ſpoſob *Bierzmowania*, we-

według ktorego w Samáryi przyięli Sakrament od Piotra Swiętego i Jana, o Ręku kładzeniu wyraźnie mowi, nie wſpomniawſzy o namaſzczeniu Oleiem, wnoſzą niektorzy, że nie opuścili i tego obrządku; ſtwierdzić można ich zdanie przykładami z ſamych-że Dzieiow Apoſtolſkich, gdzie lubo tenże Łukaſz Swięty nie wſpomina, áby Apoſtołowie Swięci chrzcili w Jmię Troycy Przenayświętſzey, nie możemy wątpić iednak, iż i to uczynili według wyráźnego rozkazu Chryſtuſa, i chociaż nie przytaczaią dzieie Apoſtolſkie, Pytania żadnego Rzezańcowi Krolowy Murzyńſkiey od Filipa Dyakona, i tym co Apoſtolſką poſługą przez Chrzeſt odrodzonemi byli, tylko z ſtrony ſamey wiary w JEZUSA Chryſtuſa: Nie można iednak wnoſić z takowego milczenia, iż zániechano nauczáć ich i innych rzeczy potrzebnych, i wyciągáć po nich naywiernieyſzego dopełnienia prawa Ewangelii. „ Jeżeli więc (mowić tu ſłuſznie można z Auguſtynem Swiętym *Lib: de fide & operibus C 9.*) „ Zamilczało Piſmo i reſzty domyślać

ſię

ſię kazało, chciało iednák rozumieć iż ſię wypełniło wſzyſtko. Aczkolwiek bowiem dla krotkości opuſzczono to w Piśmie, wiemy iednak z podania, że ſię to powinno uczynić. Zátym nam doſyć na tym, że z Oycow Swiętych i Doktorow práwowiernego Kościoła świadectwa. Oley Swięty do *Bierzmowania* zá práwdziwe i nieomylne podánie Apoſtolſkie mieć, i utrzymywáć możemy. Piſali o tym z Rzymſkich Biſkupow oſobliwie *Innocenty I.* w Liście do Decencyuſza, Swięty Leo Wielki *w Liście 88.* także Swięty Grzegorz wielki w Kſiędze o Sákramentach, oprocz innych nowſzych. Z Oycow Łácińſkich Tertulian *Lib: de Bapt: c 7.* Swięty Cypryan w Liście do Biſkupow Numidyi. Jáko też i na innych mieyſcach. Swięty Auguſtyn *Lib: 2 contra Petilianum.* z Oycow Greckich Author Kſiążki pod Imieniem uſtáwy Apoſtolſkie, i drugi Kſiąg o Hierarchii Kościelney. Cyryllowie Alexándryiſki i Jerozolimſki &c. Toż było na wielu bárdzo wſpomniono Synodach.

Pyt:

Pyt: 4 Czemu Biskup sam bierzmuie, a nie insi Kapłani?

Odp: Dla tego, bo przez Sakrament Bierzmowánia Swiętego, człowiekowi doſkonałość Chrześciańſka udzieloná bywa, to ieſt: wſzyſtkie Łáſki, ktore ſą do boiu [ile Chryſtuſowemu Zołnierzowi] potrzebne; á tak lubo poſpolici Kapłani zaczynaią dzieło doſkonałości w Człowieku przez udzielenie mu Chrztu Swiętego doſkonałości iednak dopełnienie lepiey przypada na Biſkupa, iako ſtarſzego Rządzcę, álbo Nauczyciela w Kościele Bożym. Kapłani bowiem lubo oſiągneli Kápłańſtwo, nie maią iednak dopełnienia czyli wyższego ſtopnia, mowi Jnnocenty I. w Liście 1. do Eugibińſkiego Biſkupa Ze záś ſamym to ieſt właściwa Biſkupom, áżeby náznaczali, álbo udzielali Ducha pocieſzyciela, nie tylko zwyczáy Kościelny dowodzi, lecz i mieyſce Dzieiow Apoſtolſkich, na ktorym czytamy: że Piotra i Jana wyſłano, áby iuż ochrzczonym udzielili Ducha Swiętego Wſzakże za Stolicy Apoſtolſkiey ſzczegulnym pozwoleniem, i poſpoli-

ci

ci Kapłani bierzmować mogą. Y tak Grzegorz Swięty Wielki dowiedziawszy się od Januaryusza Kálarytańskiego Biskupa, że w Sycylii nie małe naszłąpiło zamięszanie, iż zábronił swym rozporządzeniem, áby Kapłani nie bierzmowali, dał mu wprawdzie do wyrozumienia, że według dawnego á powszechnego zwyczáiu należało to do samego Biskupa, pozwolił z tym wszystkim, áby w niebytności Biskupa mogli to czynić Kapłani; á to dla uniknienia zamieszek. Podobnież pozwolenia nadali Jan XXII. Hadryan IV. Eugeniusz IV. i inni. Sobory także Florentski i Trydentski nazywaiąc Biskupa spráwcą czyli Minisírem tego Sakramentu, przydaią, że on iest ordynaryinym; ktoremu rzecz ta z Urzędu należy, daiąc znać, iż za pozwoleniem dánym od Zwierzchności, mogą toż czynić i inni Kapłani nadzwyczaynie.

Pyt: 5 Czemu znak Krzyża Swiętego czyni Biskup na Czole tego, ktorego bierzmuie?

Odpo: Concilium Florentskie o tym tak mowi: Dla tego bierzmowany

ny na czole námaszczony, i Krzyżem naznáczony bywa, przez ktore się naypospoliciey wstyd okazuie, żeby się Jmieniá Chrystusowego, a osobliwie tego Krzyża, ktory żydom był zgorszeniem, á Pogánom zdał się bydź głupstwem, nie wstydził. Piękną także Obrządku tego naznacza przyczynę Amalaryusz *Lib: 1 de Eccl: Off: C. XXVII.* Znakiem Krzyża, przez ktory odkupieni iesteśmy, cechuią nas, áby, gdy piętno to Burzyciel Anioł na czołach naszych oglądać będzie, pomiiał Domy nasze, i poznawał, że nie mamy nad sobą włásności, lecz należemy do tego, ktorego piętno nosiemy.

Pyt: 6 Czemu Biskup kładzie Ręce na bierzmowanego?

Odp: Dla dwoch przyczyn: 1. Że ten Swięty Sakrament przez Chrystusa postanowiony, od Apostołow przez kładzenie Rąk, iáko czytamy w Dzieiach Apostolskich *Act: 8 v 17* był udzielany wiernym. Ktory też w pierwszym Kościele zwał się, *Impositio manuum, kładzenie Rąk* 2 Na do-

wod: że bierzmowany osobliwszym sposobem w Boskiey Opiece zostaie.

Pyt: 7 Ziakiey przyczyny Policzek daie Biskup Bierzmowanemu?

Odp: 1. Na znak, mowi Katechyzm Rzymski: że powinien bydź gotowy i ochotny na wytrzymanie wszelkich przeciwności i prześladowania dla wiary Swięty przykładem Apostołow Swiętych, o ktorych Pismo Swiete mowi, *Act: 5 Szli Apostołowie weseląc się od sądu, ponieważ się godnemi stali dla Imienia JEZUSOWEGO zniewagę cierpieć.* 2. Durandus wspomniawszy o tym zwyczaiu, iako o rzeczy iuż dawney, tę iego naznacza przyczynę, żeby pamiętał bierzmowany, iż przyiął ten Sakrament, á tak drugą razą nie ważył się przystąpić, gdyż się tego Sakramentu powtarzać nie godzi.

Pyt: 8. Czemu mowi Biskup bierzmowanemu: Pax tibi, Pokoy tobie?

Odp: Pokoiu się bierzmowanemu udziela mowi Rzymski Katechyzm: áby dochodził, że zupełności Łáski Niebieskiey i Pokoiu, ktorego nie świat, ale JEZUS Chrystus udziela do-

dostąpił. Obrządku tego starożytność świadectwy z wieku VII. przytoczonemi stwierdza Katalani.

Pyt: 9 Czemu potrzeba Chrzesnych iako, i przy Chrzcie Swiętym?

Odp: Zwyczay ten iest dość dáwny, w wieku VII. iuż był w używaniu. Tomasz Swięty z Akwinu táką iego naznacza przyczynę, że iako dopiero odrodzeni od swych Chrzesnych Oycow brać maią uwiadomienie o początkach wiary, tak ci nowi żołnierze Chrystusowi maią bydź przećwiczonemi od doświádczonych i biegłych dowodzcow do Potyczki duchowney. *Quæst: 72 Art: 10.*

ROZDZIAŁ III.

o Ceremoniach Sakramentu Ołtarzá Swiętego.

Pytanie 1. Czemu Wieczerzą Pańską álbo Kommunią Swiętą rano przyimuiemy, ponieważ Chrystus po Wieczerzy Apostołom Swiętym dawał Kommunią Swiętą?

Odp: Dla tego, żebyśmy ten Nayświętszy Sakrament iak z naywiększym Nabożeństwem, uspokoieniem serca, i mnieyszym rozerwaniem przyimowali, gdyż naypospoliciey zrana iesteśmy daleko bardziey uspokoieni, niżeli wieczor, gdzie dla wielorakich spraw dziennych zwyczaynie rozerwani iesteśmy, ktorego rozerwania Apostołowie Swięci nie mieli, będąc przez kilka dni przed postanowieniem Nayświętszego Sakramentu, dla boiaźni żydow z Chrystusem zgromádzeni. W pierwiastkach Kościoła osobliwie w dni Stacyi [o ktorych będzie niżey] dobrze także z Południa zbliżano

się do Stołu Pańskiego; áni podlegano na ow czas przeszkodom z roztargnienia wyniknąć mogącym, cały poranek na modlitwie trawiąc, áni się z mieyscá iey wychylaiąc, áż o trzeciey godzinie po skończonym Nabożeństwie.

Pyt: 2. Z iakiey przyczyny naczczo Kommunią Swiętą brać mamy, ponieważ Apostołowie wprzod pożywali Wielkanocnego Baranka?

Odp: Z teyże samey zwyż nadmienioney przyczyny, żeby się wszelkiey nieprzystoyności strzedz, á z czystością nie tylko co do Duszy, ále i co do Ciała tego Niebieskiego Pokarmu pożywać. Aczkolwiek zaś o tey powinności nie mamy wzmianki wyraźney w Piśmie Swiętym, można ią iednak między podaniami Apostolskiemi umieścić. Tertulian świadczy, *lib: de Corona Milit:* że przyimowano Kommunią pewnych czasow przededniem A na innym mieyscu *lib: 2. ad Uxorem C 5.* powiada, że wprzod żadnego nie zażywano pokarmu; *ante omnem cibum*, Toż świadczą Swięci Cypryan w Liście *63. do*

Cecyliusza. Bazyli *Hom: 1. de Jejunio*, Swięty Jan Chryzostom, Augustyn, i inni.

Pyt: 3. Czemu klęcząc bierzemy Kommunią Swiętą?

Odp: Klęcząc bierzemy Kommunią, ná większey czci okazanie prawdziwemu BOGU, ktorego wyznáiemy rzetelną tam obecność, áczkolwiek pod przymiotami Chleba ieft ukryty, przed ktorym według nauki Pawła Swiętego, wszelkie ftworzenie ná kolaná upadáć powinno. W pierwiaftkach Kościoła ftoiący przyimował lud wierny Ciało Pańfkie, z potrzeby podobno to czyniąc dla wyższey przegrodki, ktora dzieliła świątnicę, czyli mieyfce, gdzie fię znaydował Biskup z całym Duchowieńftwem, od reszty ludu, czynili to iednak nachyliwszy fię, mowi Cyrill Jerozolimfki *Catech: 5* i áczkolwiek ftali, dla większego uszánowania fpuszczali oczy ku ziemi: iako świadczy Sw: Jan Chryzoftom, *Orat: de Encen.*

Pyt: 4. Co za fundament ma Swięty Katolicki Kościoł, że wszystkim w Łacińskim obrządku zostaiącym ludziom procz

procz Kapłanow, pod iedną tylko osobą Kommunią daie?

Odp: Lubo Chryftus Pan przy oftatniey wieczerzy pod dwiema osobami siebie samego Apoftołom podał, nie dowodzi fię iednak ztąd, áby miał bydź iaki obowiązek powszechnie włożony ná wszyftkich przyimowánia pod osobami obiema. Albowiem słowa te: bierzcie, pożywaycie, piycie, *Accipite, comedite, sumite, bibite*, ktore fię znayduią u Mateuszá Swiętego *w Rozdz: XXVI. w Wier: 26. i 27.* á u Marka Swiętego *w Rozdz: XIV. w Wier: 22.* ktorych użył Zbáwiciel podaiąc swym Uczniom Nayświętszą Taiemnicę, álbo żadnego nie zawieraią w sobie rozkazu, á fą tylko słodkim wzywaniem do uczeftnictwá przez oznaymienie iakiego to był rodzaiu pokarm, i napoy, w ktorym ich chciano ku żywotowi wiecznemu posilić, álbo moc Przykazania w nich fię znayduiącego iedynie ściągałá fię do Apoftołow, i ich Naftępcow ná doftoieńftwo Kápłańfkie. W ten czas álbowiem uftánawiał Zbawiciel ten Sakrament, i Nayświętszą nowego Zakonu Ofiarę,

ktorey ſprawowanie ieſt naypierwſzym obowiązkiem Kapłanow. Ta záś będąc prawdziwym wyobrażeniem i pámiątką śmierci Chryſtuſowey, nie może bydź inaczey ſprawowána, tylko zażywaiąc do poświęcenia Chlebá i Wina, iako z przykładu Chryſtuſowego, i nauki Kościoła zawſze w tym uznaiącego nieodbitą potrzebę i obowiązek, dochodziemy. Owe záś ſłowá drugie: To czyńcie na moię pamiątkę: *hoc facite in meam commemorationem.* położone u Łukaſzá Swiętego *w Rozdziale XXII. w Wier: 19.* á powtorzone od Pawła Swiętego w Liście *1. do Korynt: w Rozdziale XI. w Wier: 24* lubo oznaczaią rozkaz i obowiązek, ná wiernych włożony, ále że użył ich Zbawiciel rozdawſzy Ciáło ſwe Nayświętſze pod Oſobami Chlebá, nie mogą bydź naciągane ná dowiedzenie potrzeby używania i pod oſobami Wina, gdyż to dopiero po ich wymowieniu poświęcone i rozdawane było. Co ſię tycze zwyczaiu: Rzecz ieſt oczywiſta, że áż do XII. wieku wierni pod dwiema Oſobami Kommunią brali. Tak było zá czaſow

ſow Apoſtolſkich, iak dochodziemy z ſłow Pawła Swiętego, ktory każe ſię wprzod każdemu doświadczáć, á tak dopiero pożywać Chlebá, i pić z tego Kielichá. *Probet autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de Calice bibat 1. ad Corint: XI. ỳ. 28.* Podobnie świadczy Swięty Juſtynus Męczennik żyiący w Wieku II. że każdemu z przytomnych na obrządkach Swiętych dawano Chleb i Wino, nad ktoremi wprzod dziękczynienie odprawiono *Apolog: pro Rel 2.* Piſma Swiętych Cypryána i Ambrożego dowodzą nam, że za ich czaſow był także ten obyczay. Rzecz tę obſzernie między wielą innemi wywodzi *Mabilloniusz* w Dzieiach Zakonu Benedyktyńſkiego. Zá czaſem bez żadnego rozkazu Zwierzchności Duchowney lud wierny coraz bardziey zaprzeſtawał używania pod Oſobami obiema, áż też zwolna prawie powſzechnie poſzedł w zápomnienie. W przeciągu dwoch Wiekow i dáley żadnego ta odmiana nie ſprawiłá zámięſzánia w Kościele, około Roku dopiero 1414. pewny Piotr uczący Szkoły w

Dre-

Dreźnie wsparty od Jakobella, ktory z powszechną wziętością miewał w Pradze Nauki do ludu, pierwszy zaczął nauczáć, że Laicy koniecznie powinni pod obiema osobami używać. Od nich podobnym błędem napoił się *Jan Hus*, ktorego potym Uczniowie nazwani są Calixtynami Aże wspomnieni Kacerze fałszywie ogłaszáli obowiązek tam, gdzie go nie było, i inne ieszcze do zdánia pierwszego o Taiemnicy Ołtarzá popodszywali błędy, przeto nayprzod ná powszechnym Soborze Konstancyeńskim pod Rokiem *1415*. a potym pod Rokiem *1437*. ná Bazyleeńskim potępiono błędy, a zgániono zuchwałość. Stanowiąc oraz, áby pod iedną osobą przyimować, á to dla bardzo sprawiedliwych przyczyn. *1*. Zwyczay przyimowania Kommunii pod dwiema Osobami należał tylko do karności Kościelney, á nie do wiary, kiedy więc Głowy niespokoyne poczęły go używać ná pokrywanie, a na wykrętne popieranie swych błędow, sprawiedliwie przełożeni Kościelni zakazywać go musieli, áby tym sposobem nie zawodzono ludu wier-

wiernego, i áby było mieć widoczny znak odkrywaiący w oczach wszystkich rożnicę między powolnemi Kościoła Synami, i temi, co się oddalali od niego, chwytaiąc się szkodliwie nowości. *2*. Zásadzáiąc się także ná zwyczaiu używania pod iedną Osobą ktory áczkolwiek nie był tak powszechny, od czasow iednak Apostolskich swoy miał początek. Wielu wnosi rzecz tę z Dzieiow Apostolskich, gdzie Łukasz Swięty daiąc znać o uczestnictwie Taiemnic Boskich, nie wspomina tylko o modlitwie i łamaniu Chleba, *Act. II. ℣. 42. & XX. ℣. 7.* i z Augustynem Swiętym z owego mieyscá Ewánielii, gdzie się opisuie, iako dway Uczniowie poznali Pana w Emaus przy łamaniu Chleba, *Cognoverunt Eum in fractione panis. Luc: XXIV ℣. 35*. Za czasow po Apostolskich pełno iest o tym świadectw szczegulnych, iako náprzykład o *Serapionie*, ktoremu na Puszczy będącemu, gdy był bliski śmierci, posłał Kapłan Kommunią pod osobą Chleba, iako przywodzi z Cyrylla Euzebiusz. O Swiętym Satyrze, ktory rozbiwszy się

z Okrętem, w chuſtce do Szyi przywiązał ſobie Oſoby Chleba, i puścił ſię na morze: o czym świadczy Swięty Ambroży Brat iego. &c. Pod iedną prawie záwſze oſobą dawano Kommunią chorym, pod iedną małym Dziatkom po Chrzcie, umaczáwſzy wprzod przypadłości Chleba w proſtym Winie, aczkolwiek częściey na to używano przypadłości Wina. Pod iedną Oſobą roznoſzono tym, co na zgromadzeniu wiernych bydź nie mogli w owe czaſy, gdy Kommunia Swięta w częſtym używaniu byłá. Pod iedną Oſobą brali ten Pokarm Niebieſki do własnych Domow w czaſie prześládowania, áby znagłá będąc ná Męczeńſtwo zachwyceni, mogli ſię nim umocnić ná mężne wyznawanie JEZUSA Chryſtuſa, przybyło potym i innych nieco przyczyn, iako to: że nie chciano wznawiáć zwyczaiu od trzech ſet lat puſzczonego w niepamięć, iako uważa w ſwey mowie *Jan de Ragusio* pod czas Soboru Bazyleyſkiego *Con: Tom: 12* dla dania rownego dowodu, że wierzemy, iż iednę oſobę biorąc, przyimuiemy cały Sakrá-

ment

ment i ſkutki Jego, według przyſpoſobienia naſzego, rownie iakbyśmy pod dwiema Oſobami brali, że wiele znayduie ſię takich, ktorzy ſamego zapachu Wina znieść nie mogą, áni go w chorobach ſtrzymać, na reſzcie dla uchronienia ſię wielu nieprzyzwoitości w noſzeniu do chorych, zwłaſzcza o podal, iako też w ſamym rozdawaniu Nayświętſzey Kommunii pod Oſobami Wina. Z tym wſzyſtkim po uczynionych takowych zakazach, zawſze Kościoł Swięty był gotow dać pozwolenie, kiedyby go żądano, byle ztąd nie wyniknął iakowy dla Wiáry uſzczerbek. Co ſię oczywiście pokazuie z uſtawy Soboru Trydentſkiego: gdzie ogłoſiwſzy *Sess: XXI.* że niemaſz obowiązku przyimować pod dwiema Oſobami, że dawca Łaſk i pod iedną Oſobą zupełnie ieſt przytomny, i że dla ſprawiedliwych przyczyn nakazáno, áby tylko pod iedną oſobą używać. Przydano *Sess: XXII.* że należało do Papieża wglądać, ieżeliby przyſtało pozwolić używania Kielichá ná żądanie iakiego Páńſtwá

Chrze-

Chrześciáńskiego, á tak áby według słuszności odmowił álbo pozwolił.

Pyt: 5. Zkąd to, że ten Nayświętszy Sakrament w Monstrancyach i Ciboryach chowany bywa?

Odp: Figurą takowego obrządku była Arka Pańska, w ktorey Manne Niebieską chowano. Fundament záś bierze Kościoł Swięty z tych słow: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Oto ia z wami iestem [nie tylko ile BOG przez wszędziebytność moię, ále też Sakramentalnie aż do skończenia świata. Zwyczay chowania Nayświętszego Sakramentu iakby dawny był, wnieść można z tego, co się dopiero rzekło. Ná dalsze stwierdzenie dosyć niech będzie przydać, iż Rzymscy Papieże sprawuiąc Nayświętszą Ofiarę, rozsyłali Kommunią do Tytularnych Kościołow w Rzymie, á nawet i do pobliższych zá Rzymem, co też czynili względem innych nierownie odległeyszych, na znák iedności i pokoiu. Czyli to záś tym sposobem czyli innym záchowuie się Nayświętszy Sakrament, to istoty rzeczy nie narusza,

sza, ále tylko zwierzchną ieść odmianą, i przypadkową. *Hospinianus* w Kśiążce o początkach obrządkow śmiał twierdzić, że áż po Soborze Laterańskim IV. to iest w Roku *1215.* zaczęto w Kościołach stawiać przybytki czyli Domki nieiákie *Tabernaculum*, lecz myli się widocznie, starożytności bowiem tego obrządku inni dowodzą z następuiących słow Liftu Swiętego Klemensa, *Ep: 2. ad Fratrem Domini. Odrobiny Ciała Pańskiego* [to iest co pozostało od Ofiar ludu] *z pilnością bydź maią chowane, áby iaka sprochnialość nie nastąpiła w Przybytku,* [czyli *w Swiątnicy, in Sacrario*] *áby znać niedbałością nie bydź przyczyną iakowego zelżenia Ciałá Pańskiego.* Nie maszci wprawdzie pewności, czyli Lift ten iest Swiętego Klemensa, átoli wątpić nie trzeba, że iest bardzo dawny. W opisie ostatniey woli Swiętego Remigiusza wspomnionym od Flodoarda *Lib: 5 Hist: Remensis*, mieysce wyznaczone ná chowanie Nayświętszego Sakramentu nazywa się Wieżą, *Turris:* podobnież u Swiętego Grzegorza Turoneńskiego *lib: de Gloria Martir: Cap:*

86. = á w ſtarodawnym rozporządzeniu Rzymſkim wydanym od Mabbiloniuſza = *Schowaniem*, *Conditorium*. Gruntownie także dowodzi *Catalani Parte 3 Comm: in Pont: Róm:* że na ten koniec zażywano naczynia urobionego ná kſztałt *Gołębicy* ze złota lub ſrebra, i zawieſzono go przy Ołtarzu. Przydáć tu zaś należy, że lubo teraz przez *Ciborium* czyli *Tabernaculum* toż rozumiemy, co przez mieyſce wyznaczone na chowanie Kielichá z Nayświętſzym Sakramentem, dawniey iednak znaczyło *Opponę*, ktorą ſpuſzczano nád Ołtarz, á ktora ná kſztałt Wieży udána wſpierałá ſię ná czterech Kolumnach, według tego, co piſze Euzebiuſz o Kościele Jerozolimſkim wyſtawionym od Konſtantyna wielkiego, *lib: 3 de vita Constant: Cap: 38*. W reſzcie zażywanie Monſtrancyi [iak ſię u nas nazywać zwykły] czyli przenośnych przybytkow dla okazania ludowi otwarcie Nayświętſzey Hoſtyi [*Ostensorium*] zdaie ſię że razem z Uroczyſtością Bożego Ciałá, álbo w krotkim czaſie potym naſtało.

Pyt: 6. Czemu się Lampa palić powinna przed Nayświętszym Sakramentem?

Odp: Mamy tego piękną Figurę w ſtarym Teſtamencie *Levit: 6. Cap: ỳ 12* gdzie BOG Wſzechmogący rozkazał, żeby ſię zawſze Ogień ná Ołtarzu przed Arką Páńſką (ktora była proſtym tylko wyobrażeniem Nayświętſzego Sakramentu) palił. *Ignis in Altari semper ardebit, ignis iste est perpetuus.* Goraiąca Lampa znaczyć nam może nieuſtanne Nabożeńſtwo, żywą wiarę i zawſze trwáiącą miłość ku temu Nayświętſzemu Sakramentowi, ktorą mieć wſzyſcy ludzie mamy. 3. Wyobraża także goraiącą miłość Chryſtuſową w tym Sakramencie, z ktorey miłości gotow nas zawſze Boſkiey ſwoiey Łaſki promieniami, iako świátłość świata oświecać, i ogniem miłości ſwoiey zápalać.

Nota: Wykład Ceremoniy Mszy, i wypisanie modlitw, obacz w przydatku w Rodziale I.

ROZDZIAŁ IV.

o Sakramencie Pokuty Swięty.

PYtanie 1. Dla czego się klęcząc Kapłanowi grzechow naszych spowiedamy?

Odpo: Przyzwoitość pokazuie, áby, iáko grzeſznik i winowáyca, gdy łáſki i odpuſzczenia ſzuka, z pokorą ná kolana upáda, ták i Penitent gdy odpuſzczenia grzechow ſwoich u Kápłána żąda, na kolana upádłſzy o tę łáſkę profił. Zwłaſzcza że Oſobę Boſką wyráża na ow czás na ſobie Kápłan, i ſpráwuie Urząd Námieſtnika JEZUSA Chryſtuſa. W pierwiáſtkach Kościoła ci co publiczną odprawowáli Pokutę, nie tylko Biſkupowi i Kápłanom do Nog ſię zniżali, ále i niżſzemu Duchowieńſtwu, á náwet i ludowi poſpolitemu, proſząc ich o modlitwę do BOGA i wſtawienie ſię do Biſkupa.

Pyt: 2. Co za potrzeba tego, żeby ſię Kapłanowi (ktory także Człowiekiem

kiem iest, á czásem grzesznieyszym niżeli Penitent) grzechow swoich spowiedać?

Odp: Wiele możnaby przytoczyć z ſtárego Teſtamentu na zálecenie ſpowiedzi, tak náprzykład: że BOG do wyznania grzechu wzywał Adáma *Gen: 3.* że do tego pociągał Bratoboycę Kaima *Gen: 4.* że popełnioną zbrodnią wyznał *Ahan przed Jozuem, Saul przed Samuelem*, á Dáwid *nayużyteczniey przed Natanem Prorokiem* mowiąc zgrzeſzyłem *peccavi*; ponieważ odebrał Imieniem Boſkim zábeſpieczenie, że i Pán w wielkości miłoſierdzia odpuścił mu grzech iego. Znaydowało ſię nadto w Zákonie Moyżeſza niemało záchęcania, á náwet Przykazáń o wyznaniu pewnych wyſtępkow. Czyli to Mąż, czyli niewiaſta, gdy ſię dopuſzczą iednego z grzechow, ktore ſię ludziom przytráfiáć zwykły, wyznaią grzech ſwoy. *Nro: 5. ỳ. 6* i znowu: *będą uciemiężeni, poki pokornie nie wyznaią niepra wości swoie. Lev: 26 ỳ 40.* Do czego także przydáć należy nákazane w Lewityku rożnego rodzáiu Ofiary, kto-

re należało czynić tym, co się wzmiankowanych tam dopuścili zbrodni, á ktorych czynić nie można było tylko wráz wydaiąc przed Kápłanem grzech popełniony. Lecz nie były to iak tylko Figury oznaczaiące Sakrament pokuty nowego Zákonu; iáko Ofiary krwawe, i Kapłani naftępuiący z Pokolenia Levi oznaczali Kapłáństwo wedle porządku Melchyzedecha, i Náyświętszą Ofiarę, ktorą pod prawem JEZUSA Chryftuſa BOGU oddáiemy. Rozkaz, ktory na nas wkłada obowiązek ſpowiedzi czyli wyznania Grzechow przed Kápłanem z oſobna, ieſt ſzczegulną uſtawą nowego Zákonu. Zawiera on ſię nayprzod *w Rozdziale 16 u Mateusza S. w w 18.* gdzie mowi Zbawiciel wyraźnie do Uczniow, iż cokolwiekby związali na ziemi, miało bydź związano i na Niebie, i podobnież ma bydź rozwiązano w Niebie, coby rozwiązali na ziemi. *Amen dico vobis quæcunquè ligaveritis super terram, erunt ligata & in Cælo, & quæcunque ſolveritis super terram erunt soluta & in Cælo.* A práwie ieſzcze wyraźniey u janá Świę-

tego w Rozd: 20. *Bierzcie Ducha Świętego, komu odpuścicie Grzechy, będą mu odpuszczone, á komu zátrzymacie, będą mu zatrzymane.* Z ktorych to ſłow záwſze Kościoł powſzechny (mowią Oycowie Trydęńſcy Seſſ: 14 c. 5) wnoſił uſtánowienie od Chryſtuſa obowiązku zupełnie wyznania Grzechow na ſpowiedzi. Y ſpráwiedliwie! Widoczna bowiem rzecz ieſt (mowią daley) że Kápłani rozſądzenia tego uczynić nie mogą, nie wſzedłszy wprzod w roztrząśnienie ſpráwy, áni ſłuſzności w wyznaczeniu kar zádoſyć czyniących mogliby záchować, gdy by w ſzczegulności przed nieminie wyznano grzechow. A do tego nie ieſtże rzecz oczywiſta, że moc udzielona nie tylko na rozwięzywanie, ále i zwięzywanie, rownie na odpuſzczenie, iáko i zátrzymanie nie może bydź żadną miarą użyta od tych, co áczkolwiek ſą przyodziani powagą Námieſtnictwa Chryſtuſowego, nie przeſtali iednak bydź ludźmi, tylko za otworzyſtym grzechow przed niemi wyznaniem. Nie mogą álbowiem tym ſamym przeniknąć do ſkrytości ſerca ludzkiego,

áby tam czytali obrzydliwe wyrazy grzechu, i świetne Charaktery oznaczaiące nawrocenie. Potrzebuią oni zatym, áby grzeſznik odkrył te niedoścignie ſkrytości= Toż dopiero według prawideł Religii wydaią na tego wyrok: Ty zdaieſz ſię bydź godzien rozgrzeſzenia przeto cię w Imię Boſkie rozgrzeſzam A na drugiego: Nie znayduię w tobie ſerca przyſpoſobionego, ábym Ci mogł obiecywać niezawodnie odpuſzczenie grzechow od BOGA, dla czego zatrzymuię ci rozgrzeſzenie. Ná wſparcie tey prawdy, że ſpowiedź ieſt z Rozkazu Boſkiego, przywodzi wielu, iako to: Author kſiąg o nawiedzaniu chorych, między kſiązkami Swiętego Auguſtyna w przypadkach, Alcuinus *Epla 71* Błogoſławiony Beda, *Com: in Ep: Jacobi*, i inni nowſi, i te ſłowa z Liſtu Jakuba Swiętego. *Cap: 5 ℣ 16. Spowiedayćie ſię wzaiemnie grzechow waszych publicznie czyli przy drugich* [mowi X. Kalmet piſząc na to mieyſce] *grzechow publicznych á taiemnie, czyli przed Kapłanem grzechow taiemnych. Confitemini alterutrum peccata vestra.* Tenci właśnie zdaie ſię tu bydź zámiar Swiętego Apoſtoła= mowi on tam o chorym á ieſzcze niebeſpiecznie, więc potrzebuiącym oſobliwſzego zábeſpieczenia, i ratunku w ſprawie zbáwienia. Mowi o Kapłanach i o ich poſłudze przez modlitwę, Ręku kłádzenie i namaſzczenie Oleiem Swiętym. Mowiąc zatym o wyznániu grzechow, na ktorych odpuſzczenie (iako ſię rzekło) maią moc od Chryſtuſa Kapłani ſobie pozwoloną, mowi o ſpowiedzi. Że záś nie bez przyczyny Oycowie Trydeńſcy nauczaią, iż to było zawſze rozumienie całego Kośćioła, dowodzi ſię nayprzod z Dzieiow Apoſtolſkich, gdzie mowi Łukaſz Swięty. *Act: 19 ℣ 18. Przychodziło wielu z wierzących wyznaiąc, i ogłaszaiąc uczynki swoie. Multi credentium veniebant & annuntiabant Actus suos.* Było to wyznanie uczynione od wiernych, á zatym iuż po Chrzcie przywiedzeni byli do niego wierni boiaźnią, ktorą ich przerazili czarci niechcący wychodzić z ciáła iednego Człowieka, ále rzucaiący ſię ná záklinacze Scewy ſynow, ktorzy nie będąc

dąc wiernemi rozkazywali im wyniść w Jmię JEZUSA Chryſtuſa, i Pawła Swiętego ktory go opowiedał. A za tym było to wyznanie ludu w Pokucie: Tak to mieyſce rozumieią Swięci Bazyli, Chryzoſtom, Ekumeniuſz, i inni. Dowodzi ſię potym z świadectw i podania wſzyſtkich wiekow, co ſię tu dla krotkości opuſzcza. A do tego obowiązek, do ktorego ſię znano tak w wiekach naygorliwſzych Kościoła pierwiaſtkowey karności, i oświeconych, iako i w wiekach niewiadomości, rozwięzłości, i niepodległości, obowiązek, ktory dopełniaią Paſterze i lud poſpolity, tak ubodzy i poddani, iako Rządzcy i Panowie, obowiązek, ktorego dopełnienie cale nie ieſt podchlebne namiętnościom ludzkim, nie mogł bez wątpienia pochodzić áni ſię utrzymywać dotąd, tylko mocą Boſką, ktory ſam ma nieograniczoną władzę i ktory ſam może takowe wyznanie rzeczy naytaiemnieyſzych na umyſłách zbyt niekiedy wſtydliwych, i oſławienia obawiaiących ſię ſprawić. Jákażkolwiek záś trudność záchodzi w grzechow wła-

własnych wyznaniu, dziwnie ſię to nadgradza, kiedy tym ſpoſobem w miarę upokorzenia naſzego wypłacamy ſię Boſkiey ſprawiedliwości, á otwieraiąc ufia (iako mowi Swięty Auguſtyn) na oſkarżenie ſię, doſtępuiemy odpuſzczenia grzechow, i odbieramy o tym naydokładnieyſze Imieniem Boſkim ubeśpieczenie przez uſta Kápłana.

Pyt: 3 Czy wszyscy Kapłani maią moc rozgrzeszania od wszystkich grzechow?

Odp: Moc taka znayduie ſię niepochybnie w Kościele Swiętym dziedziczącym w Miniſtrach ſwoich zupełność władzy udzieloney Apoſtołom na związywanie, i rozwięzywanie, na zatrzymanie i odpuſzczenie grzechow, ále nie bywa udzielona, áni używana, tylko porządnie dla zbudowania i pożytku wiernych Zupełną i bez określenia ma Papież iako Głowa Kościoła. Biſkupi w ſwoich Diecezyach, Páſterze i Plebani w ſwoich Paráfiach, i inni wſzyſcy Kapłani na mieyſcach, gdzie im zwierzchność pozwala, maią obſzernieyſzą lub ograniczoną według uſtaw powſzechnego

Ko-

Kościoła, Rozrządzenia Stolicy Apostolskiey, zwyczaiow, ktoremi się powoduie Duchowna Zwierzchność w niektorych Chrześciańskich Narodach, á nareszcie według szczegulnych Praw i rozporządzeń zachodzących w rożnych Dyecezyach. Są bowiem niektore ciężkie grzechy, od ktorych władzę rozgrzeszenia sobie záchowuie Stolica Apostolska, lub Biskupi, á náwet i inni do tego moc máiący Duchowni Przełożeni. I takowe to grzechy od ktorych nie wszyscy mogą rozgrzeszáć, nazywaią się *zachowanemi* wyższey władzy. *Casus reservati* Zwyczay ten utwierdzony na nowo Powagą powszechnego Soboru Trydeńskiego. *Ses: 14 c. 7.* wypływa z ułożenia pierwiastkowego Kościoła, gdzie wszystkie prawie Kápłańskie powinności względem ludu sprawowali Biskupi, á tamci tylko w ich nieprzytomności, álbo zá ich dozwoleniem toż czynili, kiedy zá czasem dla pomnożenia wiernych liczby, poczęli powszechnie takowe powinności sprawowáć Kapłani, niektore z nich ieszcze od pierwszych wiekow záwsze zachowywano Bi-

skupom, rownie iako i moc od cięższych rozgrzeszania. Co się pokazuie z tych słow Soboru Illiberytańskiego: *Jeżeliby kto w grzech cięższy upadł? stanowi się, áby u Biskupa á nie u Kapłana czynił pokutę. Apud Presbyterum, si quis gravi lapsu in ruinam inciderit, placuit agere pœnitentiam non debere sed apud Episcopum.* [*Can: 32. Concil. Illiberitani*] Odprawił się ten Sobor ku końcu wieku III. álbo na początku IV Dzieie się to záś dla tego, áby bárdziey dowieść ludowi okropności zbrodni takowych. Żeby zatym pilniey onych wystrzegano się, i na nie się nieodważano, wiedząc że z ciężkością rozgrzeszenie bywa od nich dawane.

Pyt: 4 Czyli dosyć uczynienie albo pokuta, ktorą za grzechy naznacza Kapłan, nie sprzeciwia się dosyć uczynieniu Chrystusowemu za grzechy nasze?

Odpo: Bynaymniey, i owszem całą moc swoię bierze z dosyć uczynienia Chrystusowego, gdyż my Kátolicy wyznaiemy, że nasze dosyć uczynienie nie pomogłoby bez dosyć

uczy-

uczynienia Pośrzednika, i Rękoimi naszego, ktory nie srebro lub złoto ale cenę Krwie swoiey za nas Oycu Przedwiecznemu ofiarował: iako mowi *Piotr Swięty 1. c. 1. ℣ 18.* Pomimo zaś tego dopełniamy z Páwłem Swiętym, czego nam niedostaie z ucierpienia Chrystusowego: *Adimpleo ea, quæ desunt in me Passionum Christi.* To iest; małe nasze trudzenia się w pokucie łączemy z męką Jego, áby nam się stała użyteczną, i ábyśmy woli Jego uczynili zadosyć. Wszelaka w tey mierze ustępuie wątpliwość, zastanowiwszy się nad zwyczaiem Pierwiastkowego Kościoła, ktorego Dzieie stawiaią przed oczyma naszemi, i świętą surowość ktorey używali nad sobą duchem pokuty wskroś przeięci grzesznicy, i ostrą karność, w ktorey karali ich przewinienia gorliwi Pásterze; widzieć się to da z tego, co się powie o publiczney Pokucie. Pokuta publiczna dwoiaką w używaniu była: *Jedna*, ktorą czyniono iawnie w obecności ludu, około ktorey iednak nie było osobliwszych ustaw, i rozporządzenia Kościoła. *Druga* nie tylko iawna, ále i uroczysta prze-

przeto, że i grzechy, za ktore ią naznaczano, i czas przez ktory należało ią podeymować, i wszystkie obrządki do niey ściągaiące się były przez Kánony dokładnie przepisane. To pewna, że od Apostolskich czasow była pokuta publiczna, áby pogorszenie przez iawne grzechy uczynione iáwnym ukaraniem i poprawą nadgrodzone zostało. Nie było to iednak Pokutą uroczystą, bo zupełnie zostawiona gorliwey rostropności Biskupow, była nawet nieco ułagodzona. Popełnił zbrodnię Kázirodztwa ieden z Korynczykow, o iakim áni w pośrzod Narodow nie było słychać, mowi Páweł Swięty, przeto odciął go od społeczności wiernych, oddał nawet ciało w moc czartu na udręczenie, áby Duch ocalonym został, nad rok przecięż dłużey nie zostawił go w tym stanie, przyimuiąc iego nawrocenie, iako w drugim liście wyraża. Udał się na łotrostwo Młodzieniec niegdyś Uczeń Jana Swiętego á po nieiakim czasie pokuty przyłączył go znowu ten Swięty Apostoł do społeczności wiernych. Podobney łaskawości użył

Ko-

Kościoł względem niewiaſt namowionych do błędu i wſzeteczeńſtwa od Marka Herezyarchy, o ktorych mowi S. Ireneusz *Lib: 1 Advoc: Hæres C 9* i względem Nataliuſza, ktorego heretycy na Biſkupſtwo poświęcili. Od czaſow Montaniſtow, ktorzy (iako piſze S. Hieronim do Marceli) ledwie nie wſzelkiego rodzaiu grzechom zámykali drzwi Kościoła, to ieſt: nie przyznawali mocy na ich odpuſzczenie co ſię poczęło około Roku 175. Większey iuż záczęto używáć ſurowości, iáko dochodziemy z Liſtu Duchowieńſtwa Rzymſkiego piſanego do Swiętego Cypryana, z uſtáw Kártagińſkich, i z Liſtu Swiętego Korneliuſza Pápieża. Atoli iákąkolwiek tu zachodziła o ſtrość, nie może poyść w porownanie z tym, co naſtąpiło, gdy około Roku 250 do Montaniſtow przyłączyli ſię Nowacyanie, zbyteczną na pozor ſurowością chcąc razem i przyganić łagodności Kościoła, i uwieść do odſzczepieńſtwa wiernych. Pod ten to bowiem czas widzieć ſię dała *Pokuta uroczysta*, to ieſt: na cztery podzielona ſtany nazwane *fletus* płaczu, *auditio* ſłuchania, *ſubſtratio* pokładania ſię, *con-*

ſiſtentia ſtania. Gdy bowiem ták porządney, i wyráźney wzmianki niebyło o tym przed Rokiem 250. znayduie ſię iuż u Swietego Grzegorza. *Tom: 1. Concil: Epla: Canon:* ktory umárł 265. Roku. Między Uſtawami Ancyrańſkiemi pod Rokiem 314. u Swiętego Bázylego w Liście do Amfilochyuſza (rozſtał ſię z tym świátem pod Rokiem 378) i u innych. Ci co mieli publiczną rozpoczynáć pokutę, przyodziani Włoſiennicą poſypáwſzy Głowę Popiołem, i z rozpuſzczonemi włoſámi ſtawiali ſię przed Przyſionkiem Kościoła, gdzie przyimował ich Biſkup kłádąc na nich Ręce. Co ták-że czynił tak w przeciągu iáko i przy dokończeniu iey. Ci co ſię nazywali płáczącemi, mieli ſobie wyznaczone mieyſce przed Kościołem w przyſionku, zoſtaiąc iednak pod nakryciem. Nie godziło ſię im wchodzić do Kościoła, płacząc tylko, i przypadaiąc do nog Biſkupa, Duchowieńſtwa i innego ludu wiernego, proſili o Modlitwy, i miłoſierdzie. W początku *płaczący* nie ſkładali oſobnego pokutuiących ſtanu, było to tylko przyſpoſobienie i

wpra-

wprafzanie fię do czynienia pokuty. Swięty Bazyli w fwych rozporządzeniach dla Mężoboycow Lat 20 á dla Cudzołożnikow Lat 15 náznaczywfzy pokuty, chciał áby przez Lat 4. *między płaczącemi* zoftawali. Atoli rownie przeciągnienie iako i fkrocenie záleżało na woli Biskupa, i miárkowano fię gorącością pokutuiącego. Słuchaiący *audientes* drugi fkładali ftán *pokutuiących*: iuż nie używáli owego fmutnego odzienia, ktore było właściwe płaczącym, mieyfce mieli fobie wyznaczone záraz przy drzwiach Kościelnych razem z poganámi, żydami, Heretykami, wyklętemi, i Katechumenami, z pierwfzego rzędu należżało im fłuchać czytania Pifma Swiętego i náuki, potym uftępować mufieli. Nie naydłużey zoftawali w tym ftanie, i bez żadnych ofobliwych Obrządkow przechodzili według woli Biskupa do ftopnia naftępuiącego. Náchyleni czyli klęczący *fubstrati*, ktorzy nazywáli fię także *fubiecti*: iakoby poddani pod ściśleyfze obowiązki pokuty, álbo też bez żadnego przydatku pokutuiący *pœnitentes*: Ci ftali przed fłu-

fłuchaiącemi ciągiem áż ku mieyfcu názwanemu *Ambon*, z ktorego czytano Pifmo Swięte á po uftąpieniu *słuchaiących audientium* zatrzymywali fię nieco poklękaiąc przed Biskupem=kładł on na nich Ręce i modlił fię przez nieiaki czas z Duchowieńftwem i ze wfzyftkim ludem, i od tegoto obrządku nazwani fą *fubstrati nachylono klęczący*. W każdy dzień Poftu należało im przychodzić do Kościoła, áby nad niemi podobneż czyniono Obrządki. Powinnością ich także było na niektorych mieyfcach przynofić do Kościoła umarłych i onych grześć. *Cont: Cartha: IV. Canon: 82.* Zgoła na wfzelkiego rodzaiu umartwienie, i dobre uczynki należało fię im wydawać: Jchto właśnie obowiązki wytknął w fwey mowie do Pokutuiących Swięty Pácianus. Potrzeba pościć, modlić fię, (mowi on;) ieżeliby kto wzywał do Łaźni, wymowić fię z tey záżycia wygody, ieżeliby kto záprafzał na Ucztę, odpowiedać: to dla ufzczęśliwionych dochowaną niewinnością: ia wykroczyłem przeciwko Pa-

nu, i podpadłem w niebeſpieczeńſtwo zgubienia ſię wiecznie; co ia mam mieć zá práwo do rozrywek, ktorym BOGA obraził &c. Na reſzcie w oſtatnim porządku zoſtaiący nazywali ſię *Consistentes*: *Stoiący* mieli wolność znaydowania ſię ná Nabożeńſtwie publicznym, to ieſt: pod czas ſprawowania Nayświętſzey Ofiary, ále nie mogli nieść ná ofiarę własnych darow, áni ich przypuſzczáno do Nayświętſzey Kommunii. Mieli też podobno oſobne ſobie od innych naznaczone mieyſce. Dochodziemy z Swiętego Bazylego Canon 7. i innych, że dla znakow prawdziwey, á gorącey Pokuty mogł Biſkup, ktoren z tych ſtopniow im odpuścić, łaſkawiey ſię z niemi obchodząc. Grzechy, za ktore publiczną wkładano pokutę, nazywały ſię *grzechami kanonicznemi*. Takiemi były: Powrot do Bałwochwalſtwá, cudzołoſtwo i zaboyſtwo, ále do nich przyłączono i inne przeto, że należały do tychże rodzaiow, álbo że do nich nie mało miały podobieńſtwá; naprzykład: kupienie ſobie w czaſie prześládowania świadectwa od zwierzchności Pogańſkiey o uczynioney bałwanom ofierze, chociaż tak w ſamey rzeczy nie było, bawienie ſię czarodzieyſtwem i wieſzczbą podciągano pod bałwochwalſtwo á kradzież rozmyślną w czas nocny, i odzieranie publiczne [że narażały na niebeſpieczeńſtwo rozboiow] karano iak zaboyſtwo, &c. Ci co publicznie pokutowali okrom tego, że ſobie mieli zabronione weſołości i rozrywki, nie mogli Woyſkowo ſłużyć, oddaleni byli zawſze od święcenia, nie wolno im było wchodzić w związki Małżeńſkie, &c. Ktokolwiek álbo w przeciągu publiczney, ktorą odprawował, Pokuty, lub po iey zakończeniu popadł w grzech, za ktory go ukarano, czyli inny kanoniczny popełnił, iuż drugi raz nie był umieſzczony między pokutuiącemi, nigdy iednak nie rozpaczano o iego nawroceniu, zachęcano go, áby ſzczerze powſtawał, i poſpolicie w godzinę śmierci dawano mu rozgrzeſzenie, i Nayświętſzą Kommunią, áczkolwiek poki żył, między ſtoiącemi *Consistentes* miał tylko mieyſce. Jeżeli kto nie dopełniwſzy Po-

kuty publiczney, niebeśpiecznie zachorzał, z wielką miłością obchodzono fię z nim, przypuſzczano go do iedności zá rozgrzeſzeniem, i udzieleniem Niebieſkiego pokarmu, lecz zoſtawiono obowiązek dopełnienia pierwſzey powinności, odzyſkawſzy zdrowie. Znaydowali fię niektorzy, co za grzechy taiemne czyli to te, ktore według uſtaw Kościelnych zaſſługowały ná karę iawną, czyli inne ciężkie, zá radą Rządzcow ſwoich profili, áby ich między *pokutuiącemi* umieścić: Wſzyſtko to iednak działo fię bez naymnieyſzego naruſzenia ſekretu ſpowiedzi, ponieważ i ci nawet, ktorych życie było bez nagany dla większey wyſſługi właſney, i zbudowania innych publicznie czaſem pokutowali.

ROZ-

ROZDZIAŁ V.

o Ceremoniach Sakramentu, oſtatniego namáſzczenia.

PYtanie 1. Czemu przy administrowaniu tego Sakramentu zażywaią Oleiu Swiętego?

Odp: Bo tak w Piśmie Swiętym czytamy Jacob: 5. *Choruie kto z was, niech sprowadzi Kapłanow Kościelnych do siebie, i modlić się nad nim będą, namaszczaiąc go Oleiem w Imię Pańskie.* 2. Iż ten był zwyczay w Kościele nie przerwany, iako fię z dawnych świadectw, i podania dowodzi. Przyczyna zaś duchowna ieſt ta, że Oley znaczy Łáſkę Duchá Przenayświętſzego, ktora mocą tego Sakramentu choremu udzielona bywa ná zwyciężenie pokus i ſzatáńſkiey mocy w godzinę śmierci.

Pyt: 2. Ktorych Ceremoniy zażywa Kapłan daiąc Oley Swięty?

Odp: Nayprzod: Kapłan wſzedłſzy do domu chorego, życzy pokoiu

Do-

Domowi, i wszystkim mieszkaiącym w nim. Rytuał Rzymski przepisuie, aby potym dać Krzyż choremu do pocałowania. Co lubo nie iest nakazáno w Rytuale Polskim, z Nabożeństwá iednák może bydź zachowane. 2. Kropi święconą wodą mieszkanie chorego dla poświęcenia go, i zabeśpieczenia przeciwko wszelkim naiazdom nieprzyiacielskim Duszy. 3. Zaczyna Modlitwy opisane w Agendzie, czyli w Kśiążce na to sporządzoney. 4. Namaszcza pięć zmysłow chorego Oleiem Swiętym, mowiąc za każdą razą: przez to Swięte namászczenie, i swoie nieskończone miłosierdzie, niech ci Pan odpuści, coś przez zmysł náprzykład: *Widzenia, Słyszenia, &c.* zgrzeszył. 5. To skończywszy inne Modlitwy ná to przepisane odmawia.

Pyt: 3. Czemu więcey Modlitw zażywa Kościoł Swięty przy administrowaniu Sakramentu tego, niżeli przy innych?

Odp: Dla tego podobno, że Chory przy zgonie życia swego, ná ktorym cała wieczność zawisłá, naybardziey pomocy Modlitwy Swiętey potrzebuie.

Dla tego mowi Kapłan, gdy Chory iuż ieft bliski skonánia, bardzo nabożną *Litanią*, w ktorey Aniołow i Swiętych Bożych wzywa ná uproszenie mu álbo zdrowia, álbo szczęśliwey śmierci. Z tey też przyczyny kładzie czasem Kapłan Rękę ná głowę chorego, oddaiąc go obronie Boskiey.

Pyt: 4. Czemu pięć Zmysłow namaszcza Kapłan Oleiem Swiętym?

Odp: Launojus utrzymuie, że dopiero po Swiętym Grzegorzu zaczęto rożne ciałá części namaszczáć, áni iedne we wszystkich Kościołach. Pisarz Zycia *Swiętego Augendyusza*, czyli *Eugendyusza*, ktory żył w wieku VI powiáda, że Swięty ten bliskim śmierci będąc dopraszał się, áby mu jako zwyczay niosł namaszczono Piersi. Podobnegoż ieft zdania *Mabilloniusz. Pontyfikał, czyli Ksiega o obrządkach Biskupich Kościoła Turoneńskiego*, pisana prawie przed *800* lat, każe namaszczáć na Karku, ná Gardle, pomiędzy Łopatkami, &c. Wiele podobnych i nieco odmiennych zwyczaiow można się naczytać *w Catalanim Comment:*

in Rituale Rom: Tom: I. i u innych. Sobor powszechny Trydentcki oglądaiąc się ná wprowadzony iuż od niemałego czasu zwyczay namaszczania tylko piąciu zmysłow, á pragnąc iednostayność wszędzie utrzymać, stwierdził go powagą swoią. Czego Katechyzm Rzymski náznacza przyczynę przyrownywaiąc ten obyczay ratowánia duszy do sposobu leczenia ciała, ktore lubo całe wszędzie schorzałe, tam iednak przykłada się lekarstwo, gdzie iest źrzodło i początek niemocy. Podobnież, że pięcią zmysłami naywięcey BOGA obrażamy, i że Duszá naywięcey spraw swoich wykonywa przez zmysły, przeto czyni się namászczenie ná tych częściach ciałá, ktore są narzędziami spraw wewnętrznych.

Pyt: 5. Czemu, gdy Kapłanowi Oley Swięty daią, nie namaszczaią dłonie iego, ále z wierzchu Ręce?

Odp: Dla rożnicy, że iuż dłonie Rąk Kapłańskich Oleiem Swiętym namaszczone były przy braniu poświęcenia Kapłańskiego: Mowi *Durandus lib: I. Rat: Divin; Off. Cap: 8.* i Swięty

ty Karol Boromeusz. Dawnieyszemi iednak czasy, nie czyniono rożnicy tey, ponieważ odmienne iest namaszczenie Kapłáństwá od tego, ktore się bierze w niebeśpieczney niemocy. Znayduiem iednák, że przed piąciąset lat iuż przepisywano, áby, gdy namászczano innym dłonie i z wierzchu Ręce, Kapłánom tylko ie z wierzchu namaszczáć.

ROZDZIAŁ VI.

o *Ceremoniach Sakramentu Kapłáństwá.*

Pytanie 1. Wiele iest Swięcenia?

Odp: Pospolicie Teologowie náznaczaią siedm święcenia, á to według bárdzo dawnego podania. Swięty Korneliusz Papież opisuiąc Duchowieństwo Rzymskie znayduiące się w tym Mieście w początkách odszczepieństwa Nowacyańskiego, wylicza Kapłanow 44. Dyakonow 7. tyleż Poddyakoñow, 42. Akolitow, á Zaklinaczow,

czow, Czytelnikow, i Odźwiernych razem 52. *Presbyteri quatuor & quadraginta, Diaconi septem, totidemque Subdiaconi, Acolithi quadraginta duo, Exorcistæ cum Lectoribus & Ostiariis duo & quinquaginta. Epistolâ I. apud Eusebium, Lib. 6. C. 4.* Było to pod Rokiem 252. Toż znayduiemy w rozporządzeniu Swiętego Caia Papieża, w ktorym nakazuie, áby nie brać Swięcenia tylko porządnie, żadnego nie opuſzczaiąc, i áby nikt nie zoſtał Biſkupem, nie bywſzy wprzod Odźwiernym, Czytelnikiem, Zaklinaczem, toż potym Poddyakonem, Dyakonem, Kapłanem. Znayduie ſię to rozrządzenie u Anaſtazyuſza Bibliotekarza *Tom 2.* Wſtąpił na Papieſtwo Swięty Caius Roku *283.* Tymże ſpoſobem znayduiem i wyliczone święcenia ná Soborze IV. Kartagińſkim pod Rokiem 398. ná Toletańſkim pod Rokiem 400, i ná innych mieyſcach.

Pyt: 2. Co w sobie ktore święcenie zawiera? i ktora iest powinność káżdego zosobna Swięcenia?

Odp: Pierwsze święcenie zowie ſię *Ostiariatus. Ostiarii* albo Odźwiernego

nego ten ieſt urząd: pilnować kluczy, i Drzwi Kościelnych, żeby nikt do Kościoła nie wſzedł, ktoremu ſię przy Mſzy Swiętey bydź nie godzi. Naywięcey iednak tego doglądali *Dyakonowie. Drugie* święcenie zowie ſię *Lectoratus* Obowiązek Lektorowi álbo czytelnikowi naznaczony był: Stáry, i Nowy Teſtament w Kościele czytać, iako też i Chrześciańſkich powinności nauczáć. *Trzecie* święcenie zowie ſię *Exorcistatus.* Urząd Exorcyſty był: według przepiſanych modlitw, i od Kościoła wyrażonego ſpoſobu, przeciwności wſzelkie czarta odpędzáć. Co teraz dla wiele ważnych przyczyn ſamym od Biſkupow wybranym Kapłanom tylko pozwaláć ſię czaſem zwykło *Czwarte* święcenie zowie ſię *Acolithatus.* Urząd Acolithá albo *Ceroferarza* ieſt: Swiece na Ołtarzu zapalać, Ampułki do Ołtarzá przygotować = Te czworo święcenia nazywaią ſię *mnieyszemi.* Dla tego ci, co ie maią, nie ſą przypuſzczeni z urzędu i uſtawy Kościoła do ſprawowania iak tylko oddaleńſzych poſług przy Nayświętſzey Ofierze.

Jeſt

Jeſt wzmianka u Tertuliana o Czytelniku *de Lectore, lib: de Præscriptio adversus Hæret: C. 4.* Wylicza wſzyſtkie Liſt S. Jgnacego Męczennika, do Tralianow, ále że ten wielu zá niepewny maią, utrzymuią w pogotowiu, że w III. dopiero wieku ſą wprowadzone, i uſtanowione. *Piąte* święcenie zowie ſię *Subdiaconatus*. Przedtym mieſzczono go *między mnieyszemi*, w wieku XII. w Kościele Łacińſkim przyłączono *do większych*. W Kościele Rzymſkim ieſzcze Swięty Leo wkładał obowiązek ná Poddyakonow chowania czyſtości, ponowił tę uſtawę Swięty Grzegorz wielki. Atoli áni była na ow czas powſzechna, áni náwet w Rzymſkim Kościele trwáła bez przerwania. Swięcenie to w tym zawiſło żeby Poddyakon Ołtarzowi ſłużył, Kielich, Hoſtyą, i co do Mſzy należy nagotował. = Dla tego mu Biſkup przy poświęcaniu daie w Ręce Kielich i Patenę. *Szoste* poświęcenie zowie ſię *Diaconatus*. Urząd ten wprowadzony był od Apoſtołow Swiętych, iako czytamy w Dzieiach Apoſtolſkich *Act. 6.* Z tym wſzyſtkim ſtało ſię to we-

według rozporządzenia Chryſtuſowego. Albowiem rozſądnie uważa *Tomassinus lib: 1. vet: & Nov: disc: c. 5.* że Apoſtołowie Swięci odebrawſzy od Chryſtuſa zupełność Kapłáńſtwa, odebrali niechybnie od Niego moc, i rozkazanie, áby urząd ſobie powierzony nie tylko na ſwych przenieśli Naſtępcow, ále też podzielili go na rożne i wiele ſtopniow, ileby Kościoła Bożego porządek, ozdoba, i rząd dobry wyciągał A do tego nie mogli Swięci Apoſtołowie udzielić Duchá Nayświętſzego przez Ręku kładzenie, (ktorego obrządku nigdy też ná potym pod nieważnością święcenia w takowym rázie nie opuſzczano) tylko z rozkazu tego, ktory przyobiecał poſłáć od ſiebie Ducha Nayświętſzego, i ktory ieſt dawcą Łaſki. Na pierwſze wyobrażenie zdaie ſię, że wcále był doczeſny koniec w wybraniu Dyakonow: Stało ſię to bowiem z okazyi powſtaiącego ſzemránia między Wdowami Helleniſkami, czyli używaiącemi w obrządkach Zakonu Moyżeſzowego, Greckiego ięzyka, i temi, co używały Oyczyſtego, że w odbie-

ra-

raniu iałmużn, czyli raczey żywności zdawały ſię bydź nieco upośledzone pierwſze, gdyż Apoſtołowie Swięci zabawni opowiedaniem Ewanielii za rzecz potrzebną nie ſądząc mięſzać ſię w tę poſługę, zalecili ludowi wiernemu wybranie Mężow zdatnych do tego, i naylepſzych, pełnych wiary i Ducha Bożego. Poświęcenie ich od Apoſtołow Swiętych przy Modlitwach i Ręku kładzeniu, czynione przez nich cuda, opowiadana Ewanielia, udzielana łaſką Chrztu (iako w tychże Dziejach znayduiemy) ieſt niezbitym dowodem, że okrom tey wſpomnioney, byli na znakomitſzą poſługę wybrani. Jakoż tak zawſze o nich w Kościele Swiętym trzymano, i rzeczywiście to oświadczano, używaiąc ich do wyſokich, i okazałych obrządkow w pierwiaſtkach Kościołá powinności ich były mieć około Ubogich ſtaranie, mieć dozor mięſzkania ztykaiącego ſię z Kościołem, nazwanego *Diaconium*, gdzie ſkładano naczynia Kościelne, i przyimowáno w gościnę podrożnych, pilnować także Papierow do Kościołá ſłużących (u Grekow nazywał ſię, ſprá-

ſprawuiący ten urząd *Chartophylax*) wprowadzać Biſkupow przychodzących na Synodalne ſchadzki, czytáć publicznie Dzieie Soborow, i zánoſić tam, ieżeli iakie záchodziły ſkargi Jmieniem Duchowieńſtwa. Nie były to iednak obowiązki powſzechne áni co do czáſu, ani co do mieyſc, lecz bydź przytomnemi, gdy Biſkupi i Kapłani opowiedali ſłowo BOZE, i Nayświętſze Ofiary i inne Sakramenta ſprawowali: to ich była iſtotna powinność. Poſpolicie także gdy był zwyczay Kommunii pod dwiema oſobami, śli za Biſkupem, albo Kapłanem, rozdaiąc ią pod Oſobami wina. A nawet mogli ſami zupełnie dáć Kommunią z potrzeby za dozwoleniem Biſkupa, lub Kápłana, chociaż w ich przytomności. W czaſie prześladowania, iáko dochodziemy z Liſtu Swiętego Cypryana, i z innych niektorych świadectw, mogli przez Ręku kładzenie publicznie pokutuiących przyimować do iedności Kościoła, i dáwać im oſtátnią Kommunią, gdy záchodziło niebeſpieczeńſtwo śmierci, á nie było Kápłana. Mieli i wolność chrzczenia oſobliwie nieco w poźnieyſzych

ſzych wiekach, kázywáli nawet czaſem do ludu, iáko mamy o Swiętym Szczepanie w Dzieiách Apoſtolſkich, o Swiętym Wincentym w Dzieiach Męczeńſkich, o Orygeneſie, Swiętym Efremie, o Swiętym Janie Chryzoſtomie, á nawet o Swiętym Grzegorzu wielkim w Hiſtoryi Kościelney. Spowiedzi záś ſłuchać, álbo dawać Oley Swięty nigdy im ſię niegodziło. Teráz poſpolicie okrom śpiewania Ewangelii, i ſłużenia pod czas Nayświętſzey Ofiáry, rzadko bardzo za pozwoleniem do ſpráwowania innych powinności używáni bywaią. *Siodme* święcenie zowie ſię *Presbyteratus* álbo *Kapłaństwo*: Do Kápłana należy Ofiárę niekrwawą BOGU ofiarować za żywych i zá umarłych. *Powtore*: błogoſławić= Czciy [mowi Swięty Efrem *Serm: de timore DEI*] Biſkupa i Kápłana, ábyś odebrał z uſt ich Błogoſławieńſtwo. *Honora Sacerdotem atque Presbyteros, ut in te benedictio oris ipſorum perveniat.* Jakoż będąc Namieſtnikami Chryſtuſa i ſzafarzami Taiemnic Boſkich, im właściwie należy udzielać darow Niebieſkich w błogoſławieńſtwie. Przeto namaſzczaiąc Ręce przyimuiącym Kápłańſtwo, mowi Biſkup, áby cokolwiek błogoſłáwić będą, błogoſławieńſtwa doſtępowało. *Potrzecie*: trzymać pierwſzeńſtwo, *præesse*: pod czas Nayświętſzey Ofiary, ſprawowania Sákramentow, opowiadania nauki, pod czaś ſchadzek duchownych ludu wiernego, Pienia, i innych Obrządkow Kościelnych, *áby ſię wszystko* (iako nakazał Páweł Swięty) *porządnie sprawowało*. U nas rządy i pierwſzeńſtwo na ſchadzkach maią [mowi Tertulian] *doświadczeni starsi, i przełożeni= præsident probati quique Seniores. Apolog: Cap: 39.* Dla czego klątwę rzucano na Soborze Gangreńſkim na tych, coby chcieli iákie czynić ſchadzki bez przytomności Kapłana. *Poczwárte*: Kázania miewać. Przeto przyganiał Swięty Hieronim niektorym Wſchodnim Kościołom, gdy Biſkupi nie pozwalali w przytomności ſwoiey kazać do Ludu Kapłanom. *Epla ad Nepotianum. Popiąte, Chrzcić*: Prawda znowu, że w początkach publiczne Chrzty odprawowali

Biſkupi w Dzień Wielko ſobotny, i przed zeſłaniem Ducha Náyświętſzego w Łacińſkim, á w Dzień Trzech Krolow w Greckim Kościele, átoli nigdy tey władzy nie uymowano Kapłanom, że z Urzędu i Poświęcenia mogą ten Sakrament ſprawować, iako też gdy ſą Páſterzami Sakrament Pokuty Swiętey, oſtatniego namáſzczenia, dawania Błogoſławieńſtwa zabieraiącym ſię do Małżeńſtwa, nadto ieſzcze miewali czaſem pozwolenie od Stolicy Apoſtolſkiey ſprawania Sakramentu Bierzmowania, iáko ſię wyżey rzekło. Dochodziemy tákże z Soboru *Kartagineńskiego VI.* i z Liſtu 9. Swiętego Gelazyuſza, że miewali moc w potrzebie dania *mnieyszego święcenia*, á z S. *Hieronyma Epla ad Heliodorum* o władzy wyklinania, z wielorakiego zaś ſtárożytnego świadczą Dzieiopiſoſtwa, że bywali przypuſzczeni na Sobory, gdzie ſiedzieli zá Biſkupami, gdy Diakonowie ſtali. Zá czaſem i mieyſce Papieża będąc od niego poſłani zaſtępowali, i pierwſi ſię podpiſowali z tey przyczyny przed Biſkupami. To Kapłáńſtwo dwoiakie ieſt, *większe* i *mnieyſze*

ſze: *mnieysze* ieſt poſpolitych Kapłanow, *większe* ieſt Biſkupow. Podział zaś Kapłáńſtwa na wyżſze, i niżſze, ieſt z uſtawy Boſkiey, i pierwiaſtkowym Kościoła rozporządzeniem od Apoſtolſkich czaſow Biſkupi przed Kapłanami poświęceniem, Zwierzchnością i doſtoieńſtwem pierwſzeńſtwo trzymali. Na przeciw Kápłanowi ſmowił Páweł Swięty do ucznia ſwoiego Tymoteuſza, 1. ad Timoth: c 5.] záſkárżenia nie przyimuy, chyba przy dwoch álbo trzech świadkach. *Adversus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* Dla tego mowi znowu do Tyta drugiego ucznia, *zoſtawiłem cię w Krecie ábyś ſtanowił Kapłanow Hujus rei grátiá reliqui te Cretæ: ut constituas Presbyteros. ad Titum cap: 1.* Na coby zaś mowi Swięty Epifaniuſz rozporządzał Tymoteuſzowi iak ſobie ma z oſkárżonemi Kapłanami poſtąpić, gdyby z urzędu nie miał pierwſzeńſtwa, álbo iakby za rzecz potrzebną ſądził zoſtawować w Krecie Tyta ieżeli Biſkup z Boſkiey uſtawy niema wyżſzey doſtoyności, i święcenia, áby

mogł nie tylko Synow duchownych wydawać Kościołowi, co przy Chrzcie Swiętym czynią Kapłani, lecz nadto Pasterzow i Wodzow co czynią przy poświęceniu Biskupi: mowi Swięty Hieronim Gruntownie tey prawdy dowiedli Oycowie Swięci piszący przeciw Aeryuszowi Kapłanowi, ktory nie mogąc dostąpić Biskupstwa w Tebaście, udał się na stronę Aryusza, do ktorego błędu okrom innych wielu, ten także przydał ze swego, ktorym znosił rożnicę między Biskupem i Kapłanem Jego śladem poszedł Jan *Wiklef*, z podobnegoż powodu, że Wigornieńskiego nie mogł dopiąć Biskupstwa, á potym *Kalwin* i *Purytani* w Anglii &c.

Pyt: 3 Coż iest Kapłan?

Odp: Z tego, co się dopiero rzekło wnieść można, że to iest Namiestnik Chrystusow wyznaczony na sprawowánie obrządkow Religii i duchowną posługę Ludu wiernego, osobliwie w nauczaniu i sprawowaniu Sakramentow Swiętych, na co odbiera moc przez poświęcenie, czyli Ręku Biskupich kładzenie.

Pyt:

Pyt 4 Ktore są osobliwsze obrządki Kapłańskiego święcenia?

Odp Według teraźnieyszego rozporządzenia poświęcanie na Kapłaństwo zaczyna się przed Ewangelią, (lubo Pontyfikał Mogunckí przed 4. wieki pisany naznacza na to mieysce po *Credo* czyli wyznaniu) wnosi nayprzod Archidyakon prożbę Imieniem Duchowieństwa, i Ludu do Biskupa, áby przytomnych Dyakonow raczył na Kapłáństwo poświęcić: Ktorego pominąwszy inne roztrząsania, w szczegulności o iego świątobliwości, woli zostawania w tym stanie, i wiernego dopełniania iego obowiązkow, co przedtym ściśle czyniono. Pyta się Biskup ogołem, ieżeliby był zgodnym do ták wysokiego urzędu przyzwoicie piastowania, á nie przestaiąc ná odpowiedzi Archidyakona, obraca mowę do wszystkich, żądaiąc ich w tey mierze zdania i zaświadczenia, áby iakiego w wybraniu Ministrow Ołtarza nie popełnić błędu. Obraca potym mowę Biskup do zabieraiących się ná Kapłaństwo, záchęcaiąc ich, áby usiłowali iak naygodniey przyiąć poświęcenie,

nie,

nie, á naychwalebniey dopełnić wy-
nikaiących z niego powinności, o kto-
rych się iuż mowiło = kładzie ná ich
głowę Ręce nic nie mowiąc, co też
czynią inni przytomni Kapłani, á to
nie tylko według Grzegorzá Swiete-
go, ale i według Kanonu III. Syno-
du Kartagineńskiego IV. iakoż nigdy
w Kościele Swiętym nie poświęcano
na wyższe stopnie bez Ręku kładze-
nia, i słusznie na wsparcie tego przy-
wodzi się mieysce z Pawłá Swiętego
1. ad Timoth: Cap: 4 v, 14. gdzie zá-
leca Uczniowi swoiemu, *aby nie za-
niedbywał w sobie Łaski, ktorey mu u-
dzielono przez kładzenie Ręku Kapłań-
stwa. Noli negligere gratiam, quæ in-
te est, quæ data est tibi--- cum impo-
sitione manuum Presbyterii*--Po odpra-
wionych niektorych Modlitwach na-
stępuie danie Stoły, i włożenie Orna-
tu W niektorych przepisach sposobu
święcenia na Kapłaństwo, nie czyni
się wzmianka o dawaniu Stoły, opu-
szczono to podobno przeto, że iuż ie-
Dyakonowie mieli ią sobie daną. A-
toli u Swiętego Grzegorzá wyraźna
iest o tym wzmianka, á nawet ta-
sa-

sama Modlitwa, ktorey się teraz uży-
wa, podobnież o Stole i Ornacie wy-
raźnie rozrządza Synod Toletański IV.
Can: 27. pod Rokiem *636.* to iest: áby
na biorących święcenie kłaść Stołę,
toż Ornat. Nim przystępuie do namá-
szczenia Ręku, poklęknąwszy wprzod
zaczyna Hymn o Duchu Nayświę-
tszym, ktory to zwyczáy iuż trwa od
kilku wiekow. Sámo namaszczenie
Ręku Oleiem Swiętym Katechume-
now, niepochybnie iest bardzo dawne
ponieważ nie tylko Grzegorz Swięty
ále wprzod ieszcze Leo Swięty o nim
napisał w te słowa: *Teraz prawi, i sto-
pień Lewitow iest świetnieyszy, i oka-
zalsza Dostoyność Przełożonych, i świę-
tsze namaszczenie Kapłanow, Nunc--
& Ordo clarior Levitarum & Digni-
tas amplior Seniorum, & Sanctior est
unctio Sacerdotum Serm: 8. de Passione
Domini.* Co dzieie się nayprzod (iá-
ko z słow dopiero przytoczonych mo-
żna dochodzić) dla naśladowania sta-
rego Testamentu Kapłaństwa, áby w
Nowym Zakonie opuszczeniem tako-
wego Obrządku nie zdało się bydź u-
podlone. *Powtore* według Swiętego

Grze

Grzegorza, dla oznaczenia z iaką ludzkością i miłofierdziem ſtawić ſię bliźnim maią Kapłani, i dla wrażenia im w Pamięć, że na cześć Chryſtuſową, nie zaś na inną iakową poświęcaią ſię poſługę. O podawaniu Kielicha z winem i Patény z Hoſtyą po namaſzczeniu Rąk, aby ſię biorący święcenie, tego świętego náczynia dotykali. *Eugeniusz IV.* w ſwych Inſtrukcyach dla Ormianow wyraża przydaiąc, że to należy do Sákramentu święcenia= Tegoż zdánia i Tomaſz Swięty z Akwinu= Jeſt o tym obrządku wzmianka i w bárdzo dawnym rozporządzeniu Rzymſkim. To wykonawſzy, poſtępuie dáley Biſkup w odprawowaniu Mſzy Swiętey, gdzie nic nie záchodzi oſobliwſzego, tylko oddanie mu przed ofiarowaniem Hoſtyi, świecy goraiącey, i przyięcie z Ręku Iego na ſwoim mieyſcu Nayświętſzey Kommunii. Co ſię dzieie na wzor dawnego Kościoła, kiedy Biſkupi od Kapłanow, i świeckich odbierali rzeczy do ofiary potrzebne, toż rownie Kápłani iako i świeccy brali z ich Ręku przez przyięcie Kommunii, u-

cze-

cześtnictwo w Nayświętſzey Ofierze. O całowaniu Ręki Biſkupiey przed Kommunii przyięciem przepiſuie dawne rozrządzenie Rzymſkie. Swięty Ján Chryzoſtom nawet to nakazuie Dyakonom, gdy biorą Kommunią z Ręku Kapłana, iako czytamy w Iego Liturgii. Po Kommunii mowi Biſkup Antyfonę, w ktorey ſię wzmianka czyni Doſtoieńſtwa Kápłańſkiego, a potym czynią przed nim nowo poświęceni wyznanie Wiary, odmawiaiąc ſkład Apoſtolſki iako Ci, ktorzy ſię wyznaczaią na iey opowiedanie. Kładzie za tym na Głowę káżdego z oſobna Biſkup Ręce, mowiąc: *bierz Ducha Swiętego, komu odpuścisz grzechy, będą odpuszczone, á komu zatrzymasz, będą zatrzymane,* dáiąc według Trydenckiego Synodu temi ſłowy moc, ktorey Zbawiciel udzielił Apoſtołom, kiedy im nadáwał władzą na odpuſzczanie grzechow. *Sess: 23.* Toż bierze Biſkup káżdego Ręce między ſwoie, odbieraiąc od nich przyrzeczenie poſłuſzeńſtwa własnemu Páſterzowi. Daie im pocáłowanie według bárdzo dáwnego zwyczaiu, ponieważ,

o nim

o nim pisze Author Ksiąg przyznawanych Swiętemu Dyonizyuszowi. Upomina ich, aby nie przystępowali do sprawowania Nayświętszey Offiáry, ázby wprzod doskonałą wiadomość mieli całego Iey obrządku, i dáie im szczegulne Błogosławieństwo, używaiąc na to słow, ktore się też znayduią i u Swiętego Grzegorza. — Odprawuie się zatym daley Msza Swięta, á po daniu Błogosławieństwa wszystkiemu Ludowi, czyni się nowe wspomnienie poświęconym, aby świątobliwie i pobożnie żyli, á nareszcie poleciwszy się Ich Modlitwom, kończy Biskup Mszą Swiętą i razem poświęcenie.

Pyt: 5 Ziakich przyczyn Korony noszą na głowie Kapłani, i inni poświęceni na usługę Kościelną?

Odp: Korona ta według Swiętego Izydora Hyspaleńskiego znáczy Dostoieństwo Ministrow Ołtarza Swięty Grzegorz Turoneńsk. *Lib: de Gloria Mart:* Sidonius Apolinaris *lib:* 4 i Wielebny Beda nauczaią, że od początku Kościoła Klerykom wierzch głowy strzyżono, áby na wzor Nazarey-

reyczykow oddanemi byli BOGU. Ceolfrydus Opat u Wielebnego Bedy *Lib: 5. Hist: Anglorum* powiada że Piotr Swięty był podobnym postrzyżony sposobem, czcząc tym Obrządkiem Cierniową Koronę Chrystusa. A Rabanus Maurus *Lib: 1 de Eccl: Off: C. 3* Ze gdy Piotra Swiętego na wzgardę Pogaństwo postrzygło, co swoim czynili niewolnikom. Duchowni zamienili sobie tę pogardę w Chwałę. Dawnieysi zasadzaiąc się na świadectwach wyżey wspomnionych, utrzymuią, że od samego początku używano Koron. Nowsi Autorowie niektorzy w wieku chyba V. naznaczaią im początek, á to polegaiąc na świadectwie Hegisyppa u Euzebiusza, *Lib: 2. Hist: Eccle: C. 23* wspominaiącego o Swiętym Jakubie Apostole, że nigdy głowy nie strzygł, *nunquam comam totondit* á osobliwie, że pod czas okropnych prześladowań łatwoby można było poznawáć Kapłanow Chrześciańskich i innych Duchownych (na ktorych naywięcey pospolicie nastawano, á czasem samych tylko na śmierć szukano, przepuszczaiąc ludowi wiernemu)

mu) gdyby się byli tym znakiem widocznie od innych rożnili.

Nota: Obacz co do innych obrządków i spraw względem wyższych Kościelnych Osob Część piątą

ROZDZIAŁ VII.

o Ceremoniach Sakramentu Małżeństwa.

PYtanie 1. Czemu ślub poprzedzać powinny trzy zapowiedzi Kościelne?

Odpo: Z rożnych przyczyn: 1. Dla tego, żeby (ieżeliby iáka przeszkoda do Máłżeństwa znaydowała się między maiącemi się brać) Plebanowi, álbo innemu od niego wystawionemu Duchownemu oznaymiona była. 2. Dla uchronienia się wielu ofzukania i zdrad, ktoreby z pokątnego Máłżeństwa wyniknąć mogły. Żąda także Kościoł, aby przez zapowiedzi oftrzeżeni wierni o zábieraiących się do ftanu Máłżeńskiego, z fwoiey także ftrony upraszali Oblubieńcom od BOGA błogofławieństwo, ktorego bardzo potrzebuią, tak dla záchowania się prawdziwie po Chrześciańsku w tym ftanie, i dopełnienia wiernie obowiązkow Iego, iako też dla mężnego znoszenia trudności, ktore są z nim nierozdzielnie złączone, wten czas zwłaszcza, gdy támci fpofobić się naywięcey powinni do przyięcia iako naygodniey tego Sakramentu, żeby doftąpili Łask, ktore JEZUS Chryftus chciał mieć przywiązane do niego. Zwyczay zapowiedzi za Jnnocencyusza III. na niektorych tylko ofobliwie zaś we Francyi, utrzymywał się mieyscach, iáko dochodziemy z Liftu, ktory pifał do Biskupa Bellowaceńskiego. W krotce átoli na Soborze Lateraneńskim IV. pod tymże Papieżem pochwalonym, i do wfzyftkich Państw Chrześciańskich rozciągnionym zoftał, *Cant: 15.* Stało się to Roku *1215.* Lubo zaś powfzechnie ta uftawa była przyięta, za czafem iednak pofzła znowu w niepamięć na niektorych mieyscach, ofobliwie w Hifzpanii. Stwierdzono ią zatym iako bardzo użyteczną na Soborze Trydenckim *Sess: 24 C. 1.* Przepifuiąc oraz, iakim się to powinno wy-

wykonywać ſpoſobem. A Benedykt XIV. w ſwey do Biſkupow wydaney Bulli nayściśleyſze w tey mierze im przypomina obowiązki. Co też tym mocniey zachować należy, im więcey teraz ſię takie u nas zwykły łączyć Małżeńſtwa, ktore wciągu dalſzym pożycia ſwego pokazuią, że to bez poprzedzenia powinney i potrzebney uczynili rozwagi.

Pyt: 2. Czemu pod czas Adwentu i Postu z Muzykami Tańcami i innemi znakami radości nie godzi ſię weſela odprawiać?

Odp: W każdym czaſie nie zabraniał Kościoł wchodzić w związki Małżeńſkie oſobom wolnym od wſzelakiey do tego przeſzkody, átoli zawſze prawie zabraniano z tey okoliczności powierzchownych znakow okazałości i weſołości oſobliwie pod czas Poſtu Czterdzieſtodniowego, i Adwentu. O Poście wyraźna ieſt wzmianka w Soborze Laodyceńſkim *pod Rokiem 320 Can: 52* ktorą uſtawę przywodzi *Dionisius Exiguus. Quod non oporteat in Quadragesima aut Nuptias aut Natalitia celebrare*, i u Marci-

cina Brákareńſkiego Biſkupa, *in Capitulis Cap: 48.* Wyráźniey ieſzcze mowi Mikołay I. w odpowiedziach dánych Bulgarom *Cap: 48.* Rozumiemy, że nie przyſtáło w czáſie Poſtu Czterdzieſtodniowego bráć żonę, i uczty ſpráwować. *Nec uxorem ducere, & Convivium facere in Quadragesimali tempore convenire posse arbitramur.* Sobor Jllerdeński ktory ſię odprawił przed rokiem *524. przydaie ieszcze Advent i niektore inne czasy, iako maią bydź porą szczegulnieyszego Nabożeństwa Modlitwy i pokuty* Teráz gdy ślub bydź niemoże tylko po wyiściu trzech zápowiedzi, nie mogą też bydź łączone Małżeńſtwa w tych czáſach, w ktorych nie zwykły bywáć zapowiedzi, chociażby ie chciano bez wſzelkiey odprawiać okázałości, i trzebaby na to wyraźnego pozwolenia od Biſkupa, álbo do inney Duchowney Zwierzchności, maiącey ſobie powierzoną takową władzę.

Pyt: 3. Dla czego na branie ślubu do Kościoła iść trzeba? i izaliżby wdowu ślubu brać nie można?

Od.

Odpo: 1. Dla tego żeby nowe Małżeńſtwo od BOGA, i Boſkiego Błogoſławieńſtwa początek wzięło. 2. Żeby w Kościele przez Kapłańſkie napomnienie rozumieli iak pobożnie i świątobliwie w tym ſtanie ſprawować ſię maią. Sama też ſłuſzność wyciąga, że ponieważ Małżeńſtwo ieſt Sakramentem, áby w Kościele adminiſtrowane było, iako na mieyſcu mowi Swięty Karol Boromeuſz wyznaczonym na ſprawowánie Swiętych Sakramentow *in Con: Mediol: II Decret: 28* Zwyczay ten ieſt bardzo dawny, ponieważ na kilku mieyſcach Tertulian żyiący w wieku II. i III. zdaie ſię o nim nádmieniać, i ták w Kſiędze o wſtydliwości *de pudicitia C. 4.* znáć dáie, że owe związki táiemne, ktoreby wprzod nie były ſpoione w Kościele popadały w niebeſpieczeńſtwo oſławienia o niegodziwość związkow nierzadnych. Na drugim także mieyſcu *Lib: de Monogamia cap: 11.* twierdzi, że odprawowano te obrządki w przytomności Biſkupa, Kápłanow, Dyakonow, &c. A na mieyſcu trzecim *ad uxorem lib: 2 c. 9.* zdaie ſię náwet przy-

przydáwać, iż ſię to działo pod czas Ofiary. *Jakoż wydołam* mowi on *opowiedzieć szczęśliwość tego Małżeństwa, ktore spaia Kościoł, á utwierdza Ofiara. Unde sufficiam ad enarrandam felicitatem illius Matrimonii, quod Ecclesia confirmat & conciliat oblatio, &c.* O czaſach poźnieyſzych żadney wątpliwości nie maſz. Dla czego Rytuał Rzymſki po tych nawet wyciąga, áby ſię ſtáwili w Kościele dla odebrania pod czas Nayświętſzey Ofiary Błogoſławieńſtwa, co na innym mieyſcu w obecności własnego Paſterza, i świadkow, z dozwolenia zwierzchności zawárli między ſobą związki Małżeńſkie. Bywaią także czynione i inne podobne Błogoſławieńſtwa, iako to zaraz po ślubie, á to rownie nie innym końcem iák żeby przez odprawiane w tych raziech Modlitwy oſoby Małżeńſtwem ziednoczone ziednywali ſobie potrzebne w tym ſtanie od BOGA Łaſki, i ſzczęśliwe powodzenia; oraz w czaſie (iak mowiemy) wywodow, ktore z tych powodow prowadzono, iż było w ſtarym Teſtámencie Prawo *Lev;*

12. Ze niewiasty po porodzeniu w wyznaczonym tylko czasie mogły się stawić w Kościele, albo na mieyscu, gdzie była wprzod Arka Pańska niosąc z soba przepisane Ofiary. Co i Nayświętsza MARYA Pánna wiernie wypełniła. W nowym Zákonie nie masz takowey ustawy, áni máią bydź oddálane od świątnicy Pańskiey, mowi Innocencyusz III. w Liście do Arcy-Biskupa Armakańskiego áby z włożenia na nie niby kary, nie zdawała się rzecz ta zamieniáć Im w występek. Chwalebnie iednak czynią to Chrześciańskie Mátrony, ktore czyli to dla Czci ku Taiemnicom Swiętym, czyli dla naśladowania Matki Boskiey, nie inaczey tylko za Błogosławieństwem Kápłańskim i za ich przewodnictwem wchodzą do świątnicy Páńskiey dla tego, żeby podziękowały BOGU za szczęśliwe wydanie płodu, i zachowanie od niebespieczeństwa

Pyt: 4. Co znaczy Pierścień, ktory na palec biorącym ślub Kapłan kładzie?

Odp: Znaczyć może, że iako Pierścień żadnego końca nie ma, tak wiara i miłość Máłżonkow kończyć się nie-

nie ma chyba śmiercią, według tego, co o Pierścieniu Ambroży Swięty mowi *in Lucæ C 15 Annulus quid est aliùd, nisi sinceræ fidei signaculum? Pierścień co iest innego, ieźli nie szczerey wiary znak? Zaledwie ktory* mowi Katalani, *z dawnych albo nowszych Rytuałow znayduie się, coby o tym obrządku nie miał wzmianki.* Pięknie o tym pisze Swięty Izydor *lib. 2 de Off: Eccl Cap 9 To zaś że nayprzod Oblubieniec daie Pierścień Oblubienicy, dzieie się albo na znak wzaiemney wierności, álbo raczey przeto, aby takową zastawą serca Ich spoione zostały. Illud verò quod imprimis Annulus a Sponso Sponsæ datur, fit hoc nimirum vel propter mutuæ fidei signum, vel propter id magis, ut eorum pignore Eorum Corda jungantur.*

Pyt: 5 Z iakiey przyczyny biorący Slub podaią sobie Ręce, ktore Kapłan Stołą wiąże?

Odp: Piękny wzor obrządku podawania sobie Rąk od Nowożeńcow znayduiemy *w Rozdziale 7. Ksiąg Tobiasza,* gdzie wyraża się iako Raguel wziąwszy Rękę Corki swey Sary oddał

dał ią w rękę Tobiaszowi młodszemu. *apprehendens dextram Filiæ suæ dextræ Tobiæ tradidit.* V. 15. á potym błogosławił Im. W nowym Zakonie wspomina o tym zwyczaiu Tertulian. *lib: de velandis virginibus C. 2.* dostatecznieyszcze rzecz tę wnieść można z wymowki, ktorą Swięty Grzegorz Nazyańzeński daie Anizyuszowi *Epla 57.* że dla słabości nie mogł bydź przy ślubie Corki iego: *Jestem ia tam u. myślem i wolą* mowi on *przytomnym, obchodzę tę Uroczystość z wami, iednoczę Ręce Nowożeńcow z sobą, á potym tych oboyga z Ręką Boską = Animo & voluntate adsum. simulquè Festum celebro. juvenilesquè dextras inter se jungo, atquè utrasquè DEI manu.* O wiązaniu Ręku Stołą nic wprawdzie nie przepisuie Rytuał Rzymski, átoli dozwala, áby chwalebne Narodow, i szczegulnych Kościołow zwyczaie zachowáne były. *Tit: 7. C 2 §. 2* Zwyczay zaś ten iako w wielu Kościołach zwłaszcza Włoskich, i Francuskich, tak i w Polszcze iest w używaniu. Przez to záś Nowożeńcy oświadczaią się iawnie, że z powodu dożywotniey

á prawdziwey przyiaźni (ktorą zawieraią álbo oświadczaią przez podánie Rąk wzaiemne) przyrzekaią sobie zobopolną pomoc, i nauczaią się, że związkiem Małżeństwá prawego tak są skrępowani, iż iedno drugiego áż do śmierci bez grzechu ciężkiego porzucić nie może Ná ostatek daie Kapłan błogosławieństwo, á to przykładem samego BOGA, ktory pierwszemu Małżeństwu Adama i Ewy błogosławił.

Pyt: 6 Dla czego, gdy ktora Wdowa lub Wdowiec w powtorne Małżeństwo wstępuie, błogosławieństwa Kapłańskiego nie bierze?

Odp: Małżeństwo wyraża ziednoczenie Kościoła z Chrystusem, iako Paweł Swięty mowi: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & Ecclesia.* Że zaś Kościoł Swięty iest czystą Oblubienicą, ktora zawsze z iednym Chrystusem złączona była, i wiary mu dotrzymywała, z tey uwagi Duchowney ta się Ceremonia opuszcza. Jednakże według zwyczaiu niektorych kraiow i Kościołow, daie się to błogosławieństwo, gdy

Wdowiec Pannę bierze, przeto, że w tych okolicznościach wyobrażenie Kościoła w Figurze Oblubienicy z iednym złączoney Chryſtuſem nie zupełnie ſię niby znoſi. Cała ta myśl wzięta ieſt z Swiętego Tomaſzá z Akwinu *in 4. Senten Dist: 42 Quest: 3 Art: 2 ad 2dum.* 2 Że przy braniu pierwſzego Slubu iuż wzięli błogoſławieńſtwo ná otrzymanie Potomſtwá od BOGA, ktore że nie ieſt znieſione, zatym powtarzáć go nie trzebá: iako mowi Urban III. w Liście do Wigilieńſkiego Biſkupa.

Pyt. 7 Czemu ſię nie godzi w bliſkim pokrewieńſtwie tak duchownym iako i cielesnym żenić?

Odp: Dla ſamey nieprzyſtoyności. Zda ſię bowiem nieiako przeciwna łączyć ſię ciałem w bliſkim pokrewieńſtwie. Chcieli też Rządzcy Kościoła rozprzeſtrzeniać miłość, i zgodę, i ázeby ci, co iuż ſą przez pokrewieńſtwo z ſobą ziednoczeni, ſzukali dla ſiebie nowych Przyiacioł. Znayduie ſię między uſtawami Soboru Aurelián eńſkiego pod Rokiem *538.* i Rzymſkiego Roku *1065.* za Mikołaia

ia II. że pokrewieńſtwo było przeſzkodą zawieránia Małżeńſtwá aż do ſiodmego ſtopnia, toż mowić o powinowactwie, ktore pochodzi z zawártego Małżeńſtwá. *Cap: Nullum ex utroque 35 Q 2 R 7.* Swięty Grzegorz wielki ná prożbę Swiętego Auguſtyna dla Anglii nowo ná ow czás nawroconey zwolnił ten obowiązek dozwalaiąc, áby w trzecim i czwartym, álbo [iako mowią inni] w czwartym i piątym ſtopniu bráć ſię mogli. Nowſzym Prawem przeſzkoda do Małżeńſtwa tak w pokrewieńſtwie, iako i powinowactwie z Małżeńſtwa za czwarty ſtopień nie przechodzi.

CZĘSC

CZĘSC DRUGA.

o Obrządkach około niektorych sposobow modlenia się.

ROZDZIAŁ I.

o Processyach, i Litaniách.

PYtanie I. Z iakiey przyczyny odprawuią się Processye w Niedziele i w inne niektore Swięta?

Odp: 1. To się dziać może ná pamiątkę i na cześć Zmartwychwstánia Chrystusowego. 2. Zeby Niedziele i większe Swiętá z tym większą uroczystością odprawowały się. 3. Processye są znakiem tryumfu Krzyża Chrystusowego, i Wiary naszey. = Przeto bardzo przyzwoicie pod czas tych dni poświęconych szczegulniey obrządkom Religii, á ktorych Lud wierny zwykł się liczniey do Domow Bożych gromadzić, bywa znak ten okazywany, dla záchęcenia przytomnych do dziękczynienia zá otrzymane przezeń

zeń naychwalebnieysze zwycięstwa, á zachęcenia się do mężnego pod nim stawania naprzeciw wszelakim dusznym naiazdom. 4. Krzyż i Chorągwie na takich Processyach napominaią zgromadzonych Chrześcian, żeby się iako będący pod Chorągwią Krzyża Chrystusowego mężnie z nieprzyiacielem dusznym potykali. Nayprędzey podobno dzieie się to, áby przez śpiewania i Modlitwy ziednać Mieszkáńcom owego mieyscá błogosławieństwo Boskie. Dla czego odprawowano Processye ná niektorych mieyscách, obchodząc Ulice, i kropiąc wodą święconą. Odpráwuią się teraz pospolicie po Kościele álbo około Kościoła wyiąwszy osobliwsze Nabożeństwa dla oszczędzenia czasu.

Pyt: 2. Czy maią Processye fundament z Pisma Swiętego?

Odp: Ani wątpić, dowod tego iest w Kśięgach Jozuego *Cap: 6.* gdzie opisuie Pismo Swięte iako Lud Jzraelski z Arką Pańską Miasto Jerycho siedm razy obchodził, i Dawid Swięty *2 Reg: 6.* z wielką Processyą i Tryumfem tęż Arkę z Domu *Obededoma*

do

do Jeruzalem wprowadził. Czytamy też w Kſięgách Krolewſkich *4 Reg: 8.* iako Krol Salomon wſpaniałą Proceſſyą przy wprowadzeniu Arki przez Kapłanow i Lewitow do Kościoła nakazał. i w Ewangelii mamy przykład na owym Ludu Jerozolimſkim, ktory Chryſtuſowi z okrzykámi weſołemi zaſzedł drogę

Pyt: 3 Czemu Krzyże i Chorągwie na Proceſſyach noszą?

Odp: Tego ſą piękne przyczyny: *1* Poprzedza Krzyż Proceſſyą na znak, że my, w Imię JEZUSA Ukrzyżowanego na Proceſſyą zgromadzeni ieſteśmy. *2* Że wſzyſtkie naſze Nabożeńſtwa według napomnienia Pawła Swiętego w Imię JEZUSOWE zaczynamy. *3* Że Ukrzyżowany JEZUS ieſt naſzym Wodzem. *4* Że proſiemy Oyca Przedwiecznego przez zaſługi Ukrzyżowanego JEZUSA, i Náyświętſze Jmię Jego, áto z rozkazu Chryſtuſowego *Joan: 16 Jeżeli Oyca moiego o co proſić będziecie w Jmię moie, da wam.* Jle do Chorągwi trzebá wiedzieć, że Kościoł Boſki ieſt dwoiaki: ieden Trymfuiący, ktory zawiſł w wybranych Swię-

Swiętych Pańſkich w Niebie, drugi woiuiący na ziemi, w ktorym my żyiący Kátolicy z Łaſki Boſkiey ieſteśmy. Chorągwie tedy ſłużyć mogą dla oświadczenia publicznego, że lud Katolicki na Proceſſyą, niby iako uſzykowane woyſko pod Chorągwie Chryſtuſowe, ieſt zgromadzony. Chorągwie też przypominaią zwycięztwo Chryſtuſowe z grzechu, w dzień Zmartwychwſtania Iego.

Pyt: 4 Czy dawny zwyczay zażywania Krzyżow, i Chorągwi w Kościele?

Odp: Benedykt XIV. w Kſiążce o Mſzy Swięty w Rozd: 1. i w przydatku do niego dowodzi, że używanie Krzyża pod czas Ofiary Nayświętſzey pochodzi z podania Apoſtolſkiego, noſzenie zaś Krzyża pod czas Proceſſyi przypiſuią Swiętemu Chryzoſtomowi, kiedy w Konſtantynopolu ze śpiewaniem czynił obchody publicznie wielbiąc Táiemnicę Troycy Przenayświętſzey na potłómienie Aryanow zágęſzczonych w tym Mieście, i bluźniących Ią. Początek używania Chorągwi wcále ieſt nie pewny, á zdanie wywodzących go od czaſow Konſtan-

ty-

tyna Wielkiego, i Swiętego Sylweſtra Papieża, nie ma fundamentu, ani podobieńſtwa do prawdy.

Pyt: 5 Czemu w dzień Swiętego Marka corocznie Processya bywa z śpiewaniem Litaniy o wszystkich Swiętych, także i w dni tak u nas mianowane Krzyżowe, że gdzie Kościołow nie masz do Krzyżow się chodzi, á po łacinie nazwane Rogationum, czyli dni Modlitw publicznych?

Odpo: Litania lubo z Greckiego mowi Kardynał Bona *de Divin: Psalm: c. 18 §4* znaczy káżdą Modlitwę z gorącością i pilnością odprawioną, z tym wſzyſtkim powſzechny zwyczay nieſie, że to nazwiſko daie ſię pewnym Modlitwom Kościoła używanym na ubłaganie miłoſierdzia Boſkiego, á to przez przyczynę i wſtawienie ſię Swiętych Pańſkich= Bierze ſię także niekiedy i za Proceſſyą, że pod czas Proceſſyi częſtokroć śpiewano ie. Troiakiego rodzaiu Litanie ſławnieyſze przywodzi Merati *Part: 4 Tit: XI Pierwsze* nazwane ſiedmiorakiemi *Litania septiformis:* i te uſtanowił Swięty Grzegorz wielki pierwſzego Roku po

po ſwym na Papieztwo wynieſieniu dla oddalenia plagi morowego Powietrza; nazwane ſą ſiedmiorakie, że Lud z rożnych ſtanow złożony miał ie śpiewáć podzielony na ſiedm Części, z ktorych káżda w Proceſſyi z innego wychodziła Kościoła: Y tak Duchowieńſtwo świeckie z Kościoła Swiętego Jana Chrzciciela, Mniſi z Swiętych Jana i Pawła, Męſczyzny z Swiętego Marcella, ſłużebnice BOZE Panny z Kościoła Swiętych męczennikow Koſmy i Damiana, Mężatki z Kościoła Swiętego Szczepana pierwſzego Męczennika, Wdowy z Kościoła Swiętego Witaliſza także Męczenniká, nareſzcie Proceſſya ubogich dzieci wychodzić miała z Kościoła Swiętey Cecylii Męczenniczki, á wſzyſtkie zniść ſię do Bazyliki Nayświętſzey MARYI Panny. *Drugie* Litanie, o ktorych mowi Swięty Grzegorz w iednym Liście ſwoim, á ktore w Roku 603. nakazał, nie były uſtanowione od Niego, ále według dawnego zwyczaiu utrzymane: Te przypadaią na dzień 25 Kwietnia, i nazywaią ſię większe, dla tego, że bárdzo długą pod czas nich odpra-

wo-

wowano Proceſſyą, záſtanawiaiąc ſię, na niektorych mieyſcach, i czyniąc kollekty czyli modlitwy. Te były w używaniu w całym zachodnim Kościele. *Trzecie* názywáią ſię mnieyſze dla rożnicy od pierwſzych: Uſtanowił ie Swięty Mamertus álbo Mámercus Biſkup Wienneńſki we Frán-cyi około Roku *452* odprawuią ſię przez trzy dni przed Swiętem Wniebowſtąpienia Páńſkiego, ktore my názywamy Krzyżowemi dniami. W Rzymie dopiero za Leona III. około Roku 800 záczęto ie obchodzić Nie były to iednak Litanie podobne do náſzych, ponieważ (iáko ſię indziey wſpomina) śpiewano na nich tylko *Kyrie Eleyson* i *Chriſte Eleyson*. Z tey przyczyny te Proceſſye naſzych czaſow odprawowane bywaią, żeby BOG nowe Owoce, i zboża od ſzkod záchować raczył. Bydź też może i dla tego, że kiedy po Krzyżowych dniach rozpámiętywa ſię Taiemnica Chryſtuſa do Nieba wſtąpienia, áby Go proſić na ten czas, żeby ſię za nas do BOGA Oyca modlił. W dni te krzyżowe od początku ich uſtanowienia po-

poſzczono, á że przypadaią w czaſie Wielkanocnym, wſzędzie záżywano *nabiału*, ále teraz po niektorych tylko zachowuią to Kraiach, i gdzie ieſt ten zwyczay, ze zwyczáiem kraiowego Kościoła trzymać potrzeba.

Pyt; Co ſię rozumie przez Litanie?

Odp: Litania ieſt Greckie ſłowo, po łacinie *Rogationes*, á po polſku tłómaczy ſię *proszenie* álbo *prożba*, ponieważ był zwyczay dáwniey, iż pod czas Proceſſyi, ktore názywały ſię *Litaniami*, iako ſię wſpomina mowiąc *o dniach Krzyżowych*, śpiewano *Kyrie Eleyson*: weſzło w zwyczay, iż wſzyſtkie modlitwy od tych ſłow zaczynaiące ſię Litaniami názywano. Swięty Grzegorz Turoneńſki *Lib*: *10 c. 1* piſząc o Litaniách używánych od Swiętego Grzegorza wielkiego, wſpomina, iż po ulicach Miaſta chodząc śpiewał Kyrie Eleyſon, o wzywaniu záś Swiętych Páńſkich nie czyni wzmianki, á ſtarodawny Rytuał Rzymſki przywiedziony od Grankolasa *Comm*: *in Brev*: *Rom*: *c. 74* przepiſuie, áby nayprzod pod czas Litanii mowić ſto razy *Kyrye eleyson*, toż

ſto

ſto rázy *Chryste eleyson*, i znowu ſto razy *Christe eleyson*. *Dicunt centies Kyrie eleyson, centies Christe eleyson, item centies Christe eleyson*. Z kąd wnieść można, że te Litánie rożniły ſię od tych, ktore teraz ſą w używaniu, z tąd iednak wnoſić nie można, áby w modlitwach, ktore czyniono i dawniey w publicznych potrzebach, nie záżywano Swiętych Pańſkich przyczynienia ſię= Piękny tego znayduiemy przykład u Wiktora Witeńſkiego *Lib: 3 de persecutione Vandal:* opiſuiącego Modlitwy wiernych pod czas prześladowania Wandálow w Afryce w ten ſpoſob: *Prosiemy* (mowi On) *Patryarchowie, modlcie ſię Swięci Prorocy, Swięci Apoſtołowie, przyczyniaycie ſię za nami, osobliwie ty Błogoſławiony Piotrze, ty Swięty Pawle--- wzdychaycie Swięci razem za nami - Deprecamur= Patriarchæ orate Sancti Prophetæ, estote Apostoli Suffragatores noſtri, præcipuè tu Beate Petre, tu Sancte Paule,-- ingemiscite Sancti simul pro nobis.* Bezmało nie naydawnieyſza będzie Litania krotka, ále do naſzych podobna, ktora ſię miała odmawiać

wiáć przy święceniach Kościelnych, położona u Rotalda Opata, ktory miał umrzeć pod Rokiem *986*.

ROZDZIAŁ II.

O Pacierzach Kapłáńſkich, i niektorych innych częſto używanych.

Pytanie 1. Co iest Brewiarz?

Odp: Brewiarz ieſt zbior modlitw na każdy dzień nieco z Pſalmow, nieco z innego Piſma Swiętego, z wykładu Oycow Swiętych, i życia Swiętych Pańſkich, i z innych Modlitw zamykaiący w ſobie, żeby Kapłani i inni Duchowni pewne Pſalmy, álbo Modlitwy powinni byli na dzień odprawowáć, ieſt ſtarodawny zwyczay ieſzcze w pierwſzym Kościele używany; lubo nie takim porządkiem był ułożony ten ſpoſob modlenia ſię iako teraz. Pominąwſzy rożne dawne názwiſka nádawane Pacierzom od Duchowieńſtwá Swieckiego i Zakonnego odmawia-

nym, i odmiany, ktore się zdarzyły w przeciągu XII. wiekow, szczegulnieysze są te, ktore nastąpiły pod Grzegorzem IX. przed Rokiem *1241* i pod Swiętym Piusem V. *1658*. Pierwsze ułożenie uczynił *Haymo* Generał Franciszkański, stosuiąc się do obrządku, według ktorego odmawiano też Pacierze, w Kaplicy Papiezkiey. Drugie nastąpiło (iako się rzekło) z woli *Swiętego Piusa V.* ktory zapobiegaiąc wielkim rożnicom zachodzącym w tey mierze, zniosł wszystkie Brewiarze, ktoreby nie były upoważnione używaniem dwoch wiekow, gdyż tak dawne lubo pozwolił przemienić ná nowe, nie włożył iednak ná to obowiązku. Dla czego widziemy, że nie tylko rożne zgromadzenia Zakonne, ale też i Dyecezye osobliwie w Francyi, odmienne maią Brewiarze od Rzymskiego.

Pyt: Czemu na siedm godzin podzielony iest obrządek Boski nazywaiący się Officium Divinum, czyli Pacierze codzienne Kościelne?

Odp: Pochop do tego dał Dawid Swięty ktory mowi *w Psalmie 118. Se-*

Septies in die laudem dixi Tibi. Siedm razy na dzień chwaliłem Cię Panie. Tegoż nas uczy przykład Apostołow Swiętych, o ktorych znayduiemy, że pewne godziny szczegulniey poświęcali na Modlitwę, i tak *w Wierszu 1. Rozd: 3. Dzieiow Apostolskich* czytamy, że Piotr Swięty i Jan udawali się do Kościoła ná Modlitwę o godzinie dziewiątey, według sposobu rachowánia u Zydow. *Petrus & Joannes ascendebant in Templum ad horam Orationis nonam.* W Rozdziale zaś *10. w Wier: 9.* iest wzmianka, iż Piotr Swięty udał się na Modlitwę około godziny szostey. Ułożenia takowego naywłaściwsza zdaie się bydź przyczyná. Duch Chrystusowego Kościołá pragnącego, áby nieprzestanne [ile tylko można] odprawowały się modły, według przestrogi Zbawiciela: *trzeba się zawsze modlić.* A do tego ponieważ zawsze iest godzien BOG czci; i uszanowánia, á bez przestanku obrażany bywa, zawsze nas także ubogaca darami swoiemi, i niemasz tego momentu, w ktorymbyśmy nie potrzebowali Jego litości, i pomocy, zawsze

Mu cześć oddawać bez przestanku przepraszać, toż dzięki czynić zá odebrane, á o nowe Łáski i Dobrodzieystwá prosić Go należy.

Pyt: 3 Co są Psalmy tak nazwáne Graduales?

Odp: Jest to piętnaście Psalmow, ktore w Biblii maią ten napis: *Canticum graduum.* Pienia stopniow. Pominąwszy innych zdania. *X. Calmet w Dyssertacyi o tychże Psalmach* twierdzi, że były ułożone z okazyi Ludu Izráelskiego powracaiącego z Babilonu położonego ná rowninie, do Ziemi Judzkiey kraiu gorzystego, do ktorego zatym niby po stopniach iakich wstępowali = Co wnosi nie tylko z napisu ich, ále i ztąd, iż podobne wyrażenia znayduią się w księgach Ezdrasza, gdy iest wzmiankà o powrocie do Jerozolimy, iakowe się w nich często powtarzaią, że pełne są dziękczynienia, i że wspomina się także w nich o uwolnieniu z niewoli, co wszystko zgadza się dobrze z czasem, i okolicznościami powrotu do Jerozolimy. Wspomnione piętnaście Psalmow pod Imieniem *Gradualnych* znayduią

się

się i teraz w Brewiarzu osobno od innych położone. = Był nawet obowiązek dawniey mowienia ich, ále *Pius V* w Bulli zaczynaiącey się: *Quod à Vobis*, w ktorey ustanawia nowy Brewiarz zniosł ten obowiązek, ktoby iednak według przepisu Rubryk odprawił ie z nabożeństwa, pozwolił łaskawie dni 50. Odpustu.

Pyt: 4 Kto wniosł zwyczay maiania Officium Parvum, albo Godziny o Nayświętszey Pannie?

Odp: Swięty Piotr Damian zdániem wielu w Wieku XI. wznowił takowe Nabożeństwo *u Benedyktynow*, á tym samym dawniey iego początek kłaść należy. Niektorzy nawet ieszcze w Wieku VIII. upatruią nieiakie iego ślady. To zaś pewna, iż Urban II ná Klermonckim Concilium pod Rokiem 1095. postanowił, żeby co Sobota te Pacierze nabożnie odmawiáne od Mnichow, odmawiało także i Duchowieństwo świeckie. Prawda, że nie tylko Duchowieństwo, ále i Swieccy chwycili się tego Nabożeństwá, przyznać iednak trzebá, że ustawa ta nie wszędzie wzięła swoy

skutek.

skutek. Za czasem Swięty Pius V. postanowiwszy, aby niewzruszenie zachowywáć zwyczay odmawiania Go w Chorze, gdzie był wprowadzony, co do reszty uchylił obowiązku pozwalaiąc tylko sto dni Odpustu tym, coby ie odmawiali. Czego dochodziemy z Bulli wyżey wyrażoney: *Quod à Nobis. &c.*

Pyt: 5. Kto wprowadził zwyczay śpiewać chorałem Godziny i inne Modlitwy Kościelne?

Odp: W pierwiastkach Kościoła mowi Swięty Izydor Hyspaleńsky *lib: 5 de Eccl: Offi: Cap: 5.* tak śpiewano, że małym nakłonieniem głosu wydawano brzmienie, dla czego bardziey przychylano się do sposobu mowienia, niż śpiewania. W szczegulności o Mnichach Egiptu z Kassyana, o Kościele Alexandryiskim, i Afrykáńskim z Swiętego Augustyna mamy zaświadczenie. *Nicephorus* pisze, że *Swięty Efrem* Syryiczyk przeciwko Bardesanomikacerzom, ktorzy rożne ułożyli Pieśni i z wdziękiem one śpiewali, ułożył inne zgadzaiące się z Wiarą, i wynalazł do nich ton ozdobnieyszy. Podobnież Flawian do Antyochyi, Chryzostom do Konstantynopolu, Ambroży do Medyolanu mieli wprowadzić, odstręczaiąc Lud wierny od słuchania Pieśni zarażonych Aryanizmem, Pienia kształtne i nábożne. Swięty Grzegorz Wielki, postanowił śpiewanie poważne, ktore dotąd od Niego ma názwisko. Założył ná to Szkołę, napisał potrzebne Książki, i pomimo dostoieństwo i trudy urzędu Apostolskiego, nie lenił się sam ćwiczyć w tey nauce młodzież Jakoż umieiętność ta ták zakwitnełá w Rzymie, iż z tamtąd brano wzor do Francyi, Anglii, i innych Państw Chrześciańskich. *Gwido* Benedyktyn Aretyński, ktory umarł pod Rokiem 1000 wynalazł Noty: *ut, re, mi fa, sol la,* przez co niewypowiedzianie ułátwił śpiewanie. Używanie Organow wniesione iest według pewnieyszego zdánia zá czasow Witaliana Papieża, *ktory umárł Roku 672* Ale to nie było rzeczą wszędzie powszechną, á nawet i dotąd są ieszcze Kościoły, gdzie ani Organow, áni innych Instrumentow Muzycznych nigdy nie zażywaią, iako to w Rzymie

mie w Kaplicy Papiezkiey, i we Francyi u Swiętego Jana w Lionie. &c.

Pyt: 6. Co są Bractwa?

Odp: Jako w początkach Chrześciáństwá, gdy iedni osobliwszym sposobem ná służbę Boską udawali się, Ci co nie mieli tyle sposobności w udaniu się zá niemi, naśladowali Ich w Domach własnych życiem prywatnym, i ile bydź mogło ćwiczeniami pobożności, i osobnością. Ták zá czásem gdy coráz nowe nástawały zgromadzenia Zakonne, ci co inne obowiązki ná siebie przyięli, zostawszy ná świecie, poczęli ku czci Matki Boskiey, álbo iakowego Swiętego iednoczyć się z sobą, obieraiąc sobie pewne Nabożeństwá, i wyznaczáiąc czás ná ich odprawienie, álbowięc podeymuiąc się użytecznych dla bliźnich posług, á dzieląc się według rożnego rodzaiu potrzeb, ktore się zwykły zdarzáć. Społeczeństwá te pobożne wielkie zá czasem pomnożenie wzięły.

Pyt: 7. Z iakich przyczyn wprowadzone iest Czterdziestogodzinne Nabożeństwo?

Odp: Pod Rokiem 1556. Xiądz Jo-

Jozef Kapucyn Medyolańczyk wprowadził Nabożeństwo Czterdziestogodzinne dla rozpamiętywania i uczczenia odpocznienia Chrystusowego w Grobie, w ktorym Náyświętsze Zbáwiciela Ciało, według Jego rozumienia przez tyleż godzin leżało. W lat cztery potym, to iest Roku 1560. Pius II. potwierdził *Bractwo dobrey śmierci*, ktore wzięło sobie zá powinność Czterdziestogodzinne Nabożeństwo, dla nieiakiego naśládowania Postu czterdziestodniowego Chrystusa. Powszechnym ie w Rzymie uczynił Clemens VIII. nadawszy niemałe Odpusty tym, coby się schodzili do Kościołow Patryárchalnych, Kollegiat Tytularnych, Kardynalskich, Zakonnych i Brackich, rozporządziwszy oraz rzeczy, áby to Nabożeństwo nieprzerwanie trwało, áto dla znacznych potrzeb, w ktorych się ná ten czas znaydowało Chrześciáństwo.

Pyt: 8. Czemu się niektore Swięta z Oktawą odprawuią?

Odp: Dla większey Uroczystości z ktorą ie Kościoł Swięty obchodzi, stosuiąc się do zwyczáiu Izraelitow,

u ktorych uroczyſtość Namiotow *Levit: 23.* i poświęcenia Kościoła *lib: 3. Reg 8* przez ośm dni obchodzono.

Pyt: 9. Czemu podczas Nieszporow wstaiemy na Magnificat, to iest Pieśń złożoną od Matki Boskiey w Domu Swiętey Elżbiety?

Odp: Może bydź dla tego, że Pieśń ta ieſt wzięta z Ewanielii, z ktorey ná każdą ſtać zwykliśmy, ále że toż ſię zachowuie w Pacierzách Kapłańſkich, i pod czas innych Pieśni nazwanych *Cantica* lubo nie ſą wyięte z Ewanielii, czyni ſię to dla tego, że ſą te Pienia poſpolicie pełne radoś-i, i weſela, przeto odmawiaią ſię ſtoiąc, ná wzor pierwſzych Chrześcian, ktorzy w takim razie nie zwykli byli klęczeć.

Pyt: 10. Z iakiey przyczyny mowiemy trzy razy na dzień: Angelus Domini, Anioł Pański?

Odp: Ponieważ ten podział czaſu do ponowienia więcey iák raz ná dzień modlitwy, zdaie ſię bydź nayprzyzwoitſzy, á potym myśl Chrześciáńſka może ſobie w tey rzeczy pobożnie, i zbawiennie i to wyſtawić:

że

że ta Modlitwá *Rano* czyni ſię ku czci Wcielenia Słowa Boſkiego, *w Południe*, ku czci męki i śmierci tegoż Zbawiciela, *w Wieczor*, ku czci Zmartwychwſtánia Chryſtuſowego. Benedykt XIII, odmawiaiącym tę Modlitwę codziennie, á ſpowiadáiącym ſię i Kommunikuiącym raz w Miesiąc, nádał Odpuſt zupełny, á oprocz tego codziennie ſto dni Odpuſtu pozwolił. Benedykt XIV. toż ſamo potwierdził rozporządzaiąc tylko, áby w Wieczor w Sobotę i w Niedzielę każdą ſtoiąc mowiona była tá modlitwá, ná pamiątkę naſzego powſtánia przez Wcielenie Chryſtuſa Pana; także áby od Soboty Wielkiey przez cáły czas Wielkanocny áż do Nieſzporu pierwſzego Swiętey Troycy ſtoiąc odprawowana była Modlitwá: *Regina Cœli, Krolowa Nieba &c.* na pamiątkę też Zmartwychwſtánia Páńſkiego. Twierdzą niektorzy, (mowi wſpomniony Benedykt XIV.) że chwalebny zwyczay czczenia Matki Boſkiey odmawiaiąc pozdrowienie Anielſkie zraná przynaymniey, i w wieczor zaczął ſię od Urbana II. ktory umarł Roku 1099,

áby

áby BOG pod znákiem Krzyża woiuiącym ſzczęścił, i dopomagał, i że trwał przez lat 139. Ale gdy zá czaſem ſzedł w zápomnienie, miał Go wznowić Grzegorz IX. ktory umarł Roku 1241. przydaiąc, áby podobnież czynić w Południe, inni záś przydatek ten Ludwikowi XI. Krolowi Francuzkiemu (ktory umarł Roku 1483.) toż Kalixtowi III. (ktory umarł ieſz ze Roku 1458.) przypiſuią. Leçz ci (mowi daley ten wielki Papież) co w ſtarożytność lepiey wzieraią, á nowym Autorom nie wierzą, tylko gdy z dawnieyſzych maią wſparcie, uważaią że nie można dawniey tego zwyczaiu doſtrzedz, iak tylko w uſtawach Franciſzka Puteuſza, wielkiey Kartuzyi Przełożonego, ktory żył ná początku wieku XIII z kąd ſię też wnoſi że z Francyi wyſzło to Nabożeńſtwo: *Inſtit XIII Num: 11*

Pyt: 11 Czemu ſię klęcząc, i ręce złożywſzy modlemy?

Odp: Czyniemy to przykładem ſamego Chryſtuſa, ktory w Ogroycu padłſzy na kolana modlił ſię, i Apoſtoła Pawła Swiętego, ktory mowi *Epheſ*

3 ỷ. 14 Flecto genua mea &c. Upadam na kolana moie przed Oycem JEZUSA Chrystusa = i o ktorym wſpominaią dzieie Apoſtolſkie *w Rozdziale 20* że żegnaiąc ſię z bracią ſwoią ná wyieździe z Miletu, po uczynioney do nich naygorliwſzey Przemowie, poklęknąwſzy z wſzyſtkiemi, modlił ſię - *Poſitis genibus ſuis, oravit cum omnibus illis. Act. 20 ỷ. 36* Przyczyna záś tá ieſt: żebyśmy pokazali uniżoność, i pokorę naſzę ku Maieſtatowi Boſkiemu.

ROZDZIAŁ III.

O Benedykcyach wyżey ieſzcze nie wſpomnianych, i o Exorcyzmach?

Punkt Pierwszy. *Krotkie wyłuſzczenie o Benedykcyach?*

JUż ſię wyżey wſpomniało, że nie małą cząſtką urzędu Kapłańſkiego á wraz użyteczności iego dla wiernych, ieſt władza Błogoſławienia.

Gdzie

Gdzie też przytoczone iest mieysce Pawła Swiętego, z *Listu 1. do Tymoteusza Rozdz: 4.* z ktorego dochodziemy, że lubo każde ſtworzenie ieſt dobre, nabiera atoli ná nowo iakowegoś poświęcenia mocą ſłowa Bożego, i Modlitwy, ktore nad nim odmawiaią Miniſtrowie Kościoła = *Sanctificatur per Verbum DEI & Orationem* Znayduiemy, że i Zbáwiciel błogoſławił chleb, ktory mocą ſwoią rozmnożył ná Puſzczy, i rozdawał przez ſwe Uczniе zgromadzonemu Ludowi; do czego gdy ſię przyda ſtárożytny, á powſzechnie w Chrześciáńſtwie wprowadzony zwyczay używania Benedykcyi, w wielu bardzo okolicznościach żadna nie zoſtanie wątpliwość, że przyzwoicie i z pożytkiem bydź używane mogą.

Pyt: Czemu czasem żadnego ſkutku Benedykcye albo poświęcania nie czynią?

Odp: Trudno w ſzczegulności náznaczyć właściwą przyczynę, ktora BOGU iako Dawcy wſzelkiego dobrá iedynie ieſt wiádoma. = Dziać ſię to zaś może, álbo dla niedoſtatku wiary,

i ufności, álbo dla oziębłości w Modlitwie, albo nawet dla grzechow náſzych, ktore tamuią ſkutki Dobroczynności Boſkiey.

Punkt Drugi. *O Błogoſławieniu Agni DEI.*

Pyt: Co znaczy Agnus DEI?

Odp: Agnus DEI ieſt święcony Woſk, ktory Oyciec Swięty przy początku wywyższenia ſwego, i co ſiedm lat święci, ktoregokolwiek dniá po Uroczyſtości Zmartwychwſtánia Páńſkiego, á zwyczaynie w Sobotę przed Przewodnią Niedzielą rozdaie. Na tym święconym Woſku ieſt Baranek z Krzyżem ná prawym Boku wyciśniony, iako wyobrażenie Chryſtuſowe. Dawność takowego poświęcenia wywodzą daley iak od Wieku oſmego. Jakożkolwiek bądź, to nie wątpliwa, że przed Rokiem 1000. i zá Innocencyuſza II. ná początku Wieku XII według świádectwa Duranda, w Wielką Sobotę zraná Archi Dyakon Woſk czyſty nowo błogoſławiony, álbo pozoſtały z przeſzłorocznego Paſchału mieſzał z Oleiem Swiętym i

Chryzmem, á Akolit Kaplicy Papieżkiey [*Ordo Rom: XI. apud Mabillonium*] robił z niego *wyobrażenia Barankow.* Zá Marcina V. ná początku Wieku XV. rzecz tá należałá do Sub-Dyakona, do niego álbowiem, publicznym obwieszczeniem ná Bramách Bazylik Rzymskich przybitym, nakazywano Wosk czysty przynosić tym, co życzyli sobie mieć błogosławione tak nazwane *Agnus DEI.* Za Leona X. iáko świadczy *Grasus Magister Ceremoniy Papiezkich,* pod ten czas polecano to Przełożonemu nád Kadzidłami, zápobiegáiąc mogącym z tąd wyniknąć nieprzyzwoitościom w przedaży takich rzeczy. Temi czasy *Zakrystyan Kaplicy Papiezkiey* z Kapellanami i Klerykami będącemi ná iey posłudze, zátrudnia się przygotowániem ich, nie zażywaiąc do tego tylko czystego Wosku bez żadnego przymięszánia. Nie używano przedtym żadnych Modlitw do ich poświęcenia, a przynaymniey nie podano ich do naszey wiádomości. Teraz według Ceremoniału Kaplicy Papiezkiey, wydanego z obszernemi przydatkami przez J. X. Catalaniego i świe-

świeżey ieszcze przez J. X. Borgiasza Sekretarza w przydatkach przypisanych teraźnieyszemu Oycu Swiętemu Piusowi VI. na dzieło Kárdynała Válerego, w następuiący sposob odprawuie się onych poświęcenie: 1. Obrawszy sobie Oyciec Swięty ktory dzień między uroczystością Zmartwychwstania Páńskiego, á Sobotą przed Niedzielą Przewodnią, odprawuie Mszą prywatną, álboli też iest ná niey przytomny. 2. Po skończoney Mszy Swiętey w Albie i Mitrze prosty błogosławi wodę według obrządku, ktorym zwykła bydź błogosławioną ná każdą Niedzielę, á czasem zleca to ktoremu z Biskupow przy boku swoim będących. 3 Odmawia sam Modlitwę prosząc BOGA, áby elementowi [to iest poświęconey wodzie] przez ktory tyle Dobrodzieystw Narodowi Ludzkiemu wyświadczyć raczył, udzielił mocy nowey, á to co w niey ma bydź ochyłione, pobłogosławił i poświęcił. 4 Leie w wodę osobno Balsam, á osobno Chryzma, mowiąc także ná ten czas Modlitwy, i

trzy Krzyże czyniąc 5 Przyſtępuie do oſobnego Błogoſławieńſtwa *Agnus DEI*, co we trzech zawiera ſię modlitwach 6 Obmywa ie wzwyż wſpomnioney święconey wodzie, używaiąc czáſem do pomocy przytomnego Duchowieńſtwa. 7 Wyięte z wody i porządnie rozłożone na ſtołach umyślnie przygotowanych znowu przez odmowienie dwoch Modlitw błogoſławi. W Sobotę przed Niedzielą Przewodnią odpráwuie Mſzą Swiętą w Kaplicy Papiezkiey poſpolicie ktory z Kardynałow w przytomności Oyca Swiętego, pod czas ktorey po przyięciu Kommunii Celebrans ſiada na ſwym Fáldyſtorzu, á w tym *Sub Dyakon* z Krzyżem, Turriferariuſz maiąc iuż pobłogoſławione Kádzidło od Oyca Swiętego, i inni Duchowni idą w Proceſſyi na mieyſce, gdzie ſą złożone *Agnus DEI &c.* z kąd powracaią podobnymże ſpoſobem, maiąc z ſobą Zákryſtyana Káplicy Pápiezkiey niosącego ie, ktory po trzy kroć pokłęka, á potym ſtawa po práwey ſtronie Oyca Swiętego ten zaś zacząwſzy od Kárdynałow, Biſkupom, Prałatom, i in-

innym przytomnym wſpomnione *Agnus DEI* rozdaie, á po zakończeniu tego Obrządku Celebruiący kończy Mſzą Swiętą.

Punkt Trzeci: *O Exorcyzmach.*

Pyt: 1. Co iest Exorcyzm?

Odp: Exorcyzm ieſt to według Swiętego Auguſtyna *de vitá beata* przez záklinanie mocą Boſką odpędzáć Duchow nieczyſtych, álbo iáśniey mowiąc z Swiętym Izydorem *Lib: 2 de Eccl: Officiis*: ieſt Modlitwa záklinaiąca takowychże Duchow, mocą ktorey wrodzona ich złość przełamana i odpártą zoſtaie.

Pyt: 2 Ják dawny zwyczáy Exorcyzmow?

Odp: Dochodziemy z dzieiow Apoſtolſkich z Rozdziału 19 że u żydow byli záklináczei: tam ſię álbowiem wzmianka czyni o ſiedmiu záklinaczach Synach Scewy iednego z Starſzych żydowſkich w Efezie, ktorzy ſię pokuſili wygániać czárta w Imię JEZUSA Chryſtuſa, pod ow czas opowiedanego przez Pawła Swiętego Rábini náuczaią, iż zwyczay

ten miał u nich wziąć początek od Salomona. O wypędzaniu czártow z ciał ludzkich nie tylko od ſamego Zbawiciela ále i od uczniow iego pełna ieſt świádectw Ewángelia; był to nawet powſzechny dar w pierwiaſtkach Kościoła, ktorego użytecznością przyſługowano ſię ſámym Prześládowcom, nie chcąc używać (iáko mowi Tertulian w obronie za wiernemi) tego rodzáiu zemſty, áby mieli dopuſzczać złości ich paſtwić ſię nad niemi. Podobnież świádczy Orygenes, że dobrzy Chrześcianie Modlitwą, i záklinaniem łącząc do tego nie kiedy poſt, od Ludzi odpędzáli diábelſtwo. Co było uſkutecznieniem cząſtki obietnic Chryſtuſowych wyznaczáiących udział nadzwyczaynych Dárow pozwolonych wielkiey wierze pierwſzych Chrześcian, áby i innych do podobnegoż pociągneli wyznania. Przeto tamtych wiekow ſzczęśliwych nie znayduiemy, áby wyznaczano pewne tylko oſoby i przepiſowano im ſpoſob dopełniania takowego Obowiązku. Lecz w wieku czwartym nie tak płodnym w Mężow ożywionych wiel-

wielką ową pierwiaſtkową pobożnością, záczęto iuż czynić nieiakie rozporządzenia w tey mierze. *Canon*: 26 Laodyceńſkiego Synodu pod Rokiem 314 iuż zabraniał Exorcyzmow w Kościele, i na innych mieyſcach Oſobom na to od Biſkupa nie wyznaczonym, á ſiodmy Kartagineńſkiego IV nie tylko wzmiankę czyni wyraźną o Exorcyſty święceniu, ále nad to przydaie, iż ſię odprawić powinno iego poświęcenie, daiąc mu Kſiążkę z zaklinaniami, i udzielaiąc mocy kładzenia Ręku na Energumenow, to ieſt nawiedzonych tak Katechumenow iako i ochrzczonych. Według teraźnieyſzego Kościoła ułożenia, Funkcyą takową iuż nie Exorciści, ále Kápłani, i to za pozwoleniem wyraźnym wyżſzey Zwierzchności ſprawować zwykli. W tym zaś wielkiey roſtropności, i oſtrożności zażywáć potrzeba, dla zbyt zdarzaiącego ſię zmyślania, i ofzukiwania z niewypowiedzianą hánbą Religii.

ROZ-

ROZDZIAŁ IV.

o Znaku Krzyża Swiętego i o święconey wodzie.

Punkt Pierwszą: o Znaku Krzyża Swiętego.

Pytanie 1. Co iest znak Krzyża Swiętego? i czemu tak często, i przy rożnych wielu okolicznościach ten znak Krzyża Swiętego czyniemy?

Odp: Krzyż Swięty co do słow, ktore czyniąc go mowiemy, iest wymienieniem Táiemnicy Troycy S pierwszey między Artykułami wiary, á co do rzeczy iest służący na obronę Ciała i Duszy. Przyczyna zaś, dla ktorey często znak Krzyża Swiętego czyniemy iest ta *Pierwsza*: iż iawnie wyznawamy, że w JEZUSA Chrystusa BOGA, i Człowieka prawdziwego wierzemy, ktory nas przez Swięty Krzyż odkupił, ktory za nas cierpiał, i za nasze grzechy niosł drzewo na swoim ciele. *Powtore*: żebyś-

byśmy przez zásługi Ukrzyżowanego JEZUSA, od wszelkiego nieszczęścia duszy i ciała záchowani bydź mogli, czego piękną Figurą był wąż miedziany od Moyżesza wystawiony na ktorego zapatruiąc się ukąszeni od wężow prawdziwych od bliskiey á pewney śmierci záchowanemi byli na Puszczy *Num: 21 v. 9 Potrzecie:* Zebyśmy sobie przypominali tak wielką Łaskę odkupienia nas przez Krzyż Swięty. *Poczwarte:* Zebyśmy się wzbudzali do wdzięczności ku Ukrzyżowanemu Zbawicielowi naszemu, i ábyśmy iako nas upomina Paweł S. *ad Hæbr: 12 v 1 & 2* w cierpliwości szli do zamierzenia= do ktorego iesteśmy wezwani patrząc na JEZUSA Przodka, i Kończyciela wiary, ktory podiął Krzyż wzgardziwszy sromotą *Popiąte:* Na dowod, że się Ukrzyżowanego Syna Bożego nie wstydziemy, ále odważnie, i z radością przed przyiaciołmi i Nieprzyiaciołmi oświad zamy się z tymże Pawłem Swiętym *ad Galatas 6 v. 14* Nie day nam BOZE chlubić się tylko w Krzyżu JEZUSA Chrystusa=

Absit gloriari, nisi in Cruce Domini Nostri JESU Christi. Naoſtatek wydaiemy ſię przez znak Krzyża Swiętego iawnie, że do ſpołeczności z nieprzyiaciołmi Krzyża Chryſtuſowego nie należemy.

Pyt: 2 Czy dawny zwyczay znak Krzyża Swiętego czynić?

Odp: Bardzo dawny, gdyż Bazyli Swięty, ktory w czwartym wieku żył, świadczy *Lib: de Spirit: c. 27* że ten zwyczay od Apoſtołow pochodzi= mowi on tam nayprzod w naſtępuiące ſłowa: Prawdy, czyli Taiemnice, i zwyczaie. (gdyż o tym wſzyſtkim w ſzczegulności w tym Rozdziale namieniá) *Prawdy* mowi, *ktore ſię w Kościele opowiadaią, niektore mamy z nauki zostawioney na Piśmie, niektore zaś z Apostolskiego podania: Oboie to rowney dzielności iest na ożywienie pobożności.* Potym zaś wſpomniawſzy iak ieſt rzecz niebeſpieczna, i pełną nieuwagi, odrzucać podania, przytacza naprzykład ku dowodzeniu tego rzecz iako naypierwſzą i naypowſzechnieyſzą, ábyśmy tych, ktorzy w Chryſtuſie nadzieię położyli, znakiem Krzyża

ża Swiętego żegnali. A dawnieyſzy ieſzcze Tertulian, bo wieku II. żyiący nie tylko wyráźnie świadczy o zwyczaiu powſzechnym kładzenia na ſiebie znaku Krzyża Swiętego, lecz nad to znać daie, że żadney prawie nie rozpoczynano ſprawy ktoreyby nie poprzedzono użyciem tego znaku zbawienia, i ktoreyby podobnym nie zakończono ſpoſobem. *Ilekroć ſię ruszamy,* mowi on w obronie, ktorą napiſał zá wiernemi, *ilekroć wychodziemy albo przychodziemy, lub kładziemy na ſiebie odzienie, albo obuwie, idziemy ſpać &c &c. czyniemy na czele naszym znak Krzyża Swiętego.* Toż i innych wielu dowiodłoby ſię świadectw, gdyby tego była potrzeba: Z kąd ſię pokazuie, iak bezbożnie kácerze brzydzą ſię znakiem Krzyża Swiętego dla czego ſprawiedliwie można ich przyłączyć do owych liczby, ktorych Paweł Swięty *w Liście do Filipensow w Rozdziale 3.* z płaczem nazywa nieprzyiaciołmi Krzyża Chryſtuſowego, ktorych koniec zguba; bezbożna álbowiem rzecz ieſt, gdy ſię ſługa albo poddany Pana ſwego barwy, álbo Herbu

wſty-

wstydzi, á daleko bardziey gdy lekce waży i gardzi.

Pyt 3 Czemu Kapłan przy odprawieniu niektorych Kościelnych obrządkow żegna zgromadzouych ludzi znakiem Krzyża Swiętego?

Odp: Dla tego, áby zgromadzonym Chrześcianom obfitość Łáski Boskiey udzielona była, to iest, ábyśmy uczestnictwa dostąpili w owym błogosławieństwie, ktorego nam Oyciec Niebieski udzielił w Chrystusie, á o ktorym *Paweł Swięty mowi ad Eph: c. 1 v. 3 Błogosławiony niech będzie BOG i Oyciec Pana naszego JEZUSA Chrystusa ktory nas pobłogosławił w duchownych dobrach w Chrystusie* Z teyże samey przyczyny daie błogosławieństwo Kapłan z Náyświętszym Sakramentem, ktory zwyczay zaczął się pod ow czas naypewniey, gdy wyrobionych na to naczyniach ktore *Monstrancyami* zowiemy, wystawiano widocznie Ludowi Nayświętszy Sakrament, i w solennych noszono Processyach, o czym będzie niżey

Pyt: 4 Czyli zwyczay dawać Ludziom takowe błogosławieństwa iest dawny?

Odp:

Odp: Znayduiemy w Kśiędze nazwáney *Numeri w Rozd: 6* iáko BOG przez Moyżesza Aáronowi i Potomkom iego, co byli następcámi po nim na urząd Kapłáński nadał moc błogosławienia Ludowi, przepisuiąc w iaki to dziać się miało sposob, i przyrzekaiąc uskutecznienie Błogosławieństwa takowego. *Tak błogosławić będziecie Synom Izraelskim* (mowi tam BOG) *i rzeczecie Im: Niechay ci BOG błogosławi, i niechay cię strzeże, niech pokaże Pan oblicze swoie tobie, i niech się zmiłuie nad tobą, niech obroci Pan Twarz swoię ku Tobie, i niech ci da pokoy; i będą wzywać Imienia mego nad Synami Izraelowemi, á Ia im błogosławić będę. Sic benedicitis Filiis Israel & dicitis: Benedicat tibi Dominus &c. Invocabuntquè Nomen meum super Filios Israel, & ego benedicam eis. à v. 23 ad 27.* Z kąd naysprawiedliwiey wnieść można, że ieżeli mieli moc błogosławienią Kapłani według porządku Aárona, nie musi zbywać na niey Kápłanom nowego Zákonu, ktorych Charakter, urząd, powinności i Przywileie nierownie są okazalsze od

pier-

pierwszych. Pięknie Augustyn Swięty rzecz tę w swych na stary Testament pisaniach wyraża. *Przez to*, mowi on *Cap 11* (to iest: przez nadaną moc Potomstwu Aarona na błogosławienie) *okazuie się, że dar udzielania Łask nie iest przywiązany do Osoby dobrey álbo ladaiakiey, ále przychodzi drogą poświęcania. iż chociażby kto był niemałey zasługi i cnoty, nie może błogosławić, chyba żeby był poświęcony, na sprawowanie tey posługi urzędu. Co się zaś tycze skutku Błogosławieństwa, ten iest w Ręku Boskich złożony. Per quod ostenditur Spiritum gratiarum non personam sequi, aut digni, aut indigni, sed ordinationem traditionis, ut quamvis aliquis boni meritis sit, non tamen possit benedicere nisi fuerit ordinatus, ut Officium Ministerii exhibeat; DEI autem est effectum tribuere benedictionis.* Znali się dobrze na tym Przywileiu Charakteru Kápłańskiego udzielanego mocą poświęcenia piewsi Chrześcianie, dla czego bez względu niekiedy na naypierwsze Dostoieństwa ktore piastowali, z uniżonością i Nábo-

łożeństwem od Biskupow i Kápłanow żądali Błogosławieństwa.

Punkt Drugi: *o Wodzie święconey.*

Pyt: 1 Czemu przy znaku Krzyża Swiętego, częstokroć kropiemy się woeą święconą?

Odp: Zwyczay był u żydow z ustawy Boskiey używania wody do oczyszczania się z zmaz Zakonnych, ktorych u nich bardzo wiele liczono: Ták naprzykład przez pokropienie wodą *oczyszczenia*= Kázał BOG Moyżeszowi poświęcić wybranych do służby Ołtarza Levitow. *Num: cap: 8. v. 6* Kropieni także bywali wodą zmieszaną z popiołami z spaloney za Miastem álbo Obozem Ofiary, o ktorey *w teyże Księdze w Rozdziale 19* znayduią się przepisy, á ktorą po całey ziemi Judzkiey z mieysca gdzie była złożona Arka według rożności czasow tym rozsyłáno końcem. Kazał nád to BOG Moyżeszowi. *Exodi: 30* urobić naczynie miedziane, i postawić ie między *przybytkiem świadectwa, i Ołtarzem*, áby nalawszy w nie wody, Synowie

Aáro-

Aárona máiąc wnisć do Przybytku, álbo zbliżyć ſię do Ołtarza na Ofiárowanie Kádzideł, wprzod obmyli tam Ręce i nogi. Był i u Bálwochwálſkich Narodow podobny zwyczay od Żydow (iák ſię wielu domyśla) przyięty, to ieſt używania wody, i kropienia ſię, z przyznániem temu obrządkowi nieiakiey mocy na oczyſzczenie człowieka. O Egipcyanach i Grekach świadczy Herodotus, o Rzymianach Tibullus *Eleg: 1 lib: 2* Perſyus *Satyr: 2* Virgilius *lib: 2 Æneid:* Livius *lib: 41 &c* Tych obrządkow niepodeyrzanym ieſt świadkiem Tertulian, ktory *lib: de Bapt: cap: 5* wyraźnie wylicza zwyczaie kropienia zbożyſzczow, zwłaſzcza *Żydy*, oraz Kościołow, Miaſt, Wſi, i Domow,.. *Ipsos etiam DEOS suos lavationibus offerunt, cæterùm villas, domos, Templa, totasque urbes aſpergine circumlatæ aquæ expiant paſſim.* Dobrze przypadáiąca także znayduie ſię powieść o kropieniu przez pogáńſkich Kápłanow tych, co ſię zbliżáli do ich świątnic, u Sozomena *Hiſt: Eccl lib: 6 C 6.* i u Teodoreta *lib: 3* z ktorych ią wziął Baroniuſz. Walen-

tynian ieſzcze nie będąc Ceſarzem, gdy raz na oświadczenie świeckiey uſługi zbliżył ſię z Julianem odſtępcą od wiary do drzwi Kościoła Bálwochwálſkiego, wodą zábobonnym obrządkiem poświęconą pokropił ich, mieyſca owego Kápłan. W początkach wiary Świętey, iáko piſze Euzebiuſz *lib: 10 cap: 4* przed Kościołami ſtáwiano náczynia z wodą, áby wchodzący do Swiątnicy wprzod ſię oczyścili, co oznaczało moc Chrztu Swiętego na obmycie duſz naſzych.. *Qui Fontes ſacroſancta lavacra Baptiſmalis repræſentant.* Możnaby świadectwo to weſprzeć przykładami, iako to o naczyniach poſtanowionych przed Kościołem zbudowanym od S. Páulina Biſkupa Nolańſkiego *w Noli*, od Swiętego Leona wielkiego *w Rzymie*, i innych temi czaſy (mowi Kárdynał Bona) w przyſionkach Kościołow ſtáwiaią Konchy, czyli naczynia z wodą zmieſzaną z ſolą á poświęconą Błogoſławieńſtwem Kápłańſkim, ktorą Lud wierny pokrapia czoło wchodząc i wychodząc z Kościoła.

Pyt: 2 Czyliż woda święcona ma tę moc, żeby nas od złego zachować i poświęcać mogła?

Odp: W ten czas tylko może mieć i ma tę moc, kiedy używanie iey złączone iest z Nábożeństwem używaiącego: Przeto używać iey mamy z wiarą, z pokorą, i skruchą. Mámy używać z wiárą, bo ta woda przez się nic nie czyni, ále tylko wzbudza w używaiącym wiarę o mocy daney od BOGA Kościołowi, i obietnicy uczynioney wysłuchania iego Modlitw; á przez tę wiarę używaiący staie się uczestnikiem modlitw, ktore Kościoł czyni przy święceniu tey wody= Mamy używać z pokorą, i skruchą serdeczną, bo grzechy osobiste nie odpuszczaią się tylko pokutuiącym, á zatym woda święcona nie oczyści nas od nich, chyba kiedy iey używaiąc brzydziemy się grzechami, za nie żałuiemy, i korząc się przed Bogiem, gotowi iesteśmy zadosyć czynić mu za zniewagę, ktorą Máiestatowi Iego grzesząc uczyniliśmy. Nie płonna zaś iest ufność nasza, kiedy spodziewamy się, że za pokropieniem wodą świę-

święconą dla wiáry i modlitw Kościoła, á nászey w BOGU nadziei rożnych Dobrodzieystw dostąpić możemy. Osobliwszych bowiem Cudow wykonanych mocą Boską za pokropieniem wodą święconą, wiele bardzo od Bollandystow znayduiemy przytoczonych, z ktorych nie mała przynaymniey część u rozsądnych krytykow nie powinna podlegać wątpliwości, ponieważ są wzięte z Ludzi ze wszech miar godnych wiary, iako to náprzykład o Swiętym Hilaryonie z Swiętego Hieronyma, o Jozefie pewnym nawroconym z żydostwa, z Swiętego Bazylego, o Swiętym Chryzostomie z Pisarzow pierwszych Iego życia, o Marcellu Appameeńskim z Teodoreta, o Swiętym Germanie Antyzyodoreńskim z wielebnego Bedy &c.

Pyt: 3. Czyliż święcenie wody ma iaki na Piśmie Swiętym fundament?

Odp: Prawda, że wszczególności o święceniu wody nic tam nie znayduiemy; to iednak co Paweł Swięty mowi o Bogosławieństwie przy modli-

twie wszech rzeczy, bárdzo sprawiedliwie i do obrządku święcenia wody przystosować można= *Wszelkie BOZE stworzenie dobre iest*, mowi on w Liście do Tymoteusza *w Roz. 4 w. w. 4* i daley, *á nic nie ma bydź odrzucano, co z dziękowaniem bywa przyimowano, albowiem poświęcone bywa przez słowo BOZE i Modlitwę.*

Pyt: 4 Czemu Sol sypią do wody święconey?

Odp: Sol niż do wody wsypana będzie, wprzod poświęcona bywa; á z tąd iáko sol wiele rzeczy od zgnilizny i śmierdnienia záchowuie, tak Kápłan święcąc wodę prosi BOGA, żeby to wszystko, co wodą święconą pokropione będzie, od wszelkiego niebespieczeństwa zgnilizny záchować raczył. Tego fundament ma Kościoł Swięty, *z Ksiąg 4 Krolewskich Rozd: 2* gdzie opisuie się, że Elizeusz Prorok przy Jerychu Mieście iadowite i niezdrowe wody wpuściwszy w nię soli, zdrowemi uczynił, czego z Modlitwy (ktora się przy poświęceniu soli zażywać każe) dochodziemy.

Pyt:

Pyt: 5 Czyli to dawny zwyczay święcenia takowey wody?

Odp: Tak dawny, że początek iego brać się może od Apostołow SS. iako starodawny Author Konstytucyi Apostolskich S. Klemensowi przyznanych, pokazuie *lib: 8 cap 35* wymieniaiąc ustanowicielem tego zwyczaiu Swiętego Mateusza Apostoła gdzie nawet przywodzi kszałt i ułożenie, ktore miało bydź do tego obrządku od Niego przepisane. Toż wnosi się z Tertuliana *lib: de Bapt cap: 4* z Swiętego Epifaniusza *Hæres: 30* z Swiętego Ambrożego *lib: de initiandis cap: 3* z Kassyana *Coll: 15* Teodoreta *lib: 5 Hist: Eccles: cap: 21* i innych Troiaki záś iest rodzay wody, ktora zwykła bywáć święcona. *Pierwsza*, Do Chrztu: i w tę mieszane bywaią Oleie Swięte. *Druga* do poświęcenia Kościołow i Ołtarzow: do niey używa się wina, soli i popiołu. *Trzecia* do kropienia się nią, lub poświęcania innych rzeczy: á do tey znowu sypie się sol poświęcona. O pierwszych dwoch rodzaiach wody święconey trzymać można, że początek maią od Apostolskich

czaſow, względem trzeciego zaraz ſię rzecz obiaśni. Zwyczaiu święcenia wody co Niedziela i nią kropienia wiernych, záſiągaią niektorzy áż od czaſow Apoſtolſkich, á przynaymniey od czaſow Swiętego Alexandra I ktory umarł Roku 119 záſadzaiąc ſię na lego Liście przytoczonym w zbiorze dawnych Kanonow. Ale że Liſt ten powſzechnie nie ieſt uznany za właściwe dzieło wſpomnionego Papieża, trudno na nim polegáć, ádo tego widocznie pokazuie ſię z Hiſtoryi, że dawniey do pokropienia ludu wiernego Domow, Rol, i innych rzeczy, zażywano wody nie inney tylko do Chrztu poświęconey; w wieku VI. to ieſt za czáſow Swiętego Grzegorza Turoneńſkiego, iuż pomięſzaney z Oleiem Swiętym, po tym zaś przed takowym zmieſzaniem, ktorą ſtarożytności ſzacowną pamiątkę widziemy naſzych czaſow po części zachowaną, gdyż w Dzień Wielkanocny, i Zielonych świątek nie bywa woda święcona przeſtaiąc na tey ktorą poświęcono w poprzedzaiące dni ſobotne. Z kąd wnoſzą niektorzy, że za czaſem dopiero, kie-

kiedy poczęto częściey do podobnych zamyſłow wody święconey używáć, á na to nie mogła wyſtarczyć poświęcona do Chrztu, wprowádzono zwyczay ulegaiąc Nabożeńſtwu Ludu wiernego, święcić ią co Niedziela, kiedy ſię też naygromadniey ſchodzą, áby byli przytomnemi obrządkom Religii.

Pyt: 6 Czemu Kapłani w Niedzielę, i innych niektorych czasow lud zgromadzony w Kościele wodą święconą kropią?

Odp: Oprocz wyżey namienionych przyczyn ieſt ieſzcze inſza i oſobliwſza, to ieſt ta: ábyśmy ſobie przypominali iż Nayświętſzą Krwią JEZUSA pokropieni, i obmyci ieſteśmy według wyrażenia Piotra Swiętego, *1 Petr:* Na pokropienie Krwi JEZUSA Chryſtuſa, i Jana Swiętego, *Apoc: 1 v. 5 obmył nas w swoiey Krwi.* Dla tego gdy Kapłan w Niedzielę wodą święconą lud kropi, śpiewany bywa wierſz z Pſalmu 50: *Pokropisz mnie Panie Hyzopem, i oczyczczony będę* Uważa też *Martene de antiq: Eccl: Discipl: cap: 9 v. 12* że dopiero w wieku IX znayduie ſię rozporządzenie o święceniu wody w Niedzielę.

u Le-

u Leona IV *Hom. de Cura Pastorali*, i u *Hinkmara Remeńskiego* w rozporządzeniach właſney Diecezyi, co ieſt dowodem niepewności czaſu, w ktorym tego obrządku używać poczęto. Dzieie ſię to także na pámiątkę Chrztu Swiętego, przy ktorym przez wodę poświęceni iesteśmy, ábyśmy ſobie przypominali częściey obowiązki przezeń na ſiebie przyięte, á pogotowiu poczuwali ſię do ich wiernego wypełnienia. Ołtarz záś trzykroć święconą wodą pokropiony bywa (wyiąwſzy, gdyby na ten czas był wyſtawiony publicznie Nayświętſzy Sakrament) częścią dla uczczenia Taiemnic, ktore ſię tam ſprawuią, częścią na dowod tego że wſzelką moc ma woda w Jmię Chryſtuſa, ktory ieſt miſtycznym Ołtarzem. Przywodzi Martene wiele ſtarożytności przykładow, oſobliwie po niektorych Klaſztorach, że obchodzono w koło Ołtarz wielki, obſicie go ſkrapiaiąc, á nawet i niektore inne; zkąd naypewniey początek wziął i naſz powſzechny, iuż wſpomniony zwyczay kropienia

wprzod

wprzod Ołtarza, á niżeli Miniſtrow, i reſzty przytomnego Duchowieńſtwa.

CZĘSC TRZECIA.

o Obrządkach Tygodniowych.

Pyt: 1 Czemu Niedziele nie Soboty w Nowym Testamencie święciemy?

Odpo: Za odpowiedź bárdzo przyzwoicie ſłużyć mogą ſłowa Leona S. ktory zálecaiąc Dyoſkorowi Patryarſze Alexandryiſkiemu, áby ſtárał ſię święcenia na Kapłańſtwo nie odprawować tylko w dzień Niedzielny, i dla záchęcenia Go wſpomina oſobliwſze wykonane Taiemnice, i udzielone nam w ten Dzień od BOGA Łáſki. „Dzień ten [mowi on] tylu Bo„ſkich taiemnic uiſzczeniem ieſt po„święcony, iż zdaie ſię w tym dniu „czci godnym bydź uiſzczone to „wſzyſtko, cokolwiek dobrotliwy Pan „nayokazalſzego do wykonania ſobie „zamierzył; w nim świat wziął ſwoy

z Rę-

„ z Ręku Jego początek, w nim przez „ Zmartwychwſtanie Chryſtuſa, i śmierć „ zatracenie, i życie prawe odebrało „ zadatek, weń. Apoſtołowie biorą od „ Miſtrza ſwoiego moc ná ogłaſzanie „ świátu Ewangelii, i ná wnieſienie do „ wſzech Narodow Taiemnicy odro- „ dzenia, weń, iako zaświadcza Błogo- „ ſławiony Jan Ewangeliſta wſzedłſzy „ pomimo Drzwi zamknięcia między „ zgromadzonych Uczniow, tchnął ná „ nich, i rzekł: Bierzcie Ducha Swię- „ tego, komu odpuścicie grzechy, od- „ puſzczone mu będą, á komu zatrzy- „ macie będą zatrzymane, weń, na ko- „ niec przyobiecany od Pana Apoſtołom „ Duch Nayświętſzy zſtąpił, ábyśmy „ wiedzieli napomknięciem i podaniem „ Niebieſkim, że tego dnia należy nam „ obchodzić i Taiemnice poświęceń Ka- „ płańſkich, w ktoren wſzelkiego rodza- „ iu Łaſki ſą nam udzielone. *Epla* 81. „ *ad Dioſc: Alex: Cap:* 1.

Pyt: 2. *Jak dawno poſtanowiono Niedzielę święcić nie Sobotę.*

Odp: Wſzyſtkie ſpołeczeńſtwa (ktore tylko na ſobie Jmię Chrześciańſkie noſzą) pomimo rożnicę względem wiary

ry i innych Obrządkow, Niedzielę święcą, áni można doſtrzedz śladu początku takowego zwyczaiu, należy zatym cofnąć go aż do Apoſtolſkich Czaſow i uznać w tym z tego pierwiaſtkowego zrzodła wypływaiącą Uſtawę, czyli podanie nieprzerwane, áni kiedy wątpliwości podległe. Dla czego lubo znayduiemy w Świętym Jreneuſzu, w Cyryllu Alexandryiſkim, i w innych Oycach, iako też w Synodalnych Uſtawach zalecano, aby w Duchu prawego Nabożeńſtwa Dzień ten Swięty przepędzać = Co ieſt dowodem opuſzczenia ſię nieiakiego wiernych w dopełnieniu tey powinności; nigdzie iednak nie znayduiemy, áby miano nauczać, i przekonywać, iż to ieſt Dzień Swięty = Co znowu każe nam ſię koniecznie domyślać, iż wſzyſcy w tey mierze doſtatecznie obiaśnionemi i przekonanemi byli. J Jan Swięty *Apoc: I.* Niedzielę dniem świętym nazywa.

Pyt: 3. *Czy mogliż Apoſtołowie Swięci z Soboty Uroczyſtość na Niedzielę przenieść?*

Odp: Mogli bez wątpienia. Jeżeli Pan BOG przez Moyżeſza wypro-

wa-

wadziwszy Lud Izraelski z Niewoli Egipskiey, *Szabas* albo *Sobotę* święcić rozkazał, á to dla tego, że skończywszy dzieło stworzenia, tego dnia spoczął, tak też mogł przez Apostołow i Kościoł swoy, zniosłszy stary Testament, znieść i święcenie Soboty, ustanawiaiąc na to mieysce Niedzielę, ktorego dnia Chrystus Swiat z niewoli Szatańskiey przez swoie chwalebne Zmartwychwstanie wybawił. Procz tego, lubo poświęcenie iakiego czasu ku Czci Boskiey, to iest na dopełnienie Obrządkow Religii, iest obowiązkiem nieodbitym pochodzącym z Prawa przyrodzonego, atoli ná dopełnienie powinności tey dnia pewnego wyznaczenie zostawiono pod prawem natury pobożności każdego, á mianowicie tych, co będąc Głowami Familii, pierwszeństwo trzymali nawet w rzeczach tyczących się Religii. = Izraelitom zatym Moyżesz z Boskiego Rozkazu Sobotę, nam Apostołowie Niedzielę do zachowania osobliwszego podali.

Pyt: 4. *Czemu dzień Sobotny Nayświętszey Pannie iest poświęcony.*

Odp: Chciano podobno uczcić tym nienaruszoną wiarę Matki Boskiey, że gdy

gdy po śmierci i Pogrzebie Chrystusowym w Sobotę Apostołowie od Niego odstąpili w samey Nayświętszey Pannie nieodstępność i pilnowanie Chrystusa Pana nayzupełniey zostawały. Zwyczay czytania Wotywy álbo Mszy o Nayśw: Pannie w Sobotę zaczął się według niektorych za Swiętego Piotra Damiana, ktory umarł Roku 1083. inni cofaią go do czasow Karola Wielkiego.

Pyt: 5. *Czemu Piątki i Soboty pościemy?*

Odp: Tego są piękne przyczyny: w Piątek pościemy dla czci Męki, i śmierci Chrystusowey á w Sobotę wstrzymuiemy się od mięśnych potraw ná pamiątkę Jego pogrzebu. Mowi Swięty Izydor Hyspalenski *lib: de Eccl: Off: C.* 45. *Omni Feriâ Sextâ propter Passionem Domini a quibusdam iejunatur. Sed et Sabbathi dies á plerisquè propterea, quod in eo Christus iacuit in Sepulchro, iejunio consecratus habetur.*

Pyt: 6. *Czy dawny zwyczay Piątki pościć?*

Odp: Znayduiemy nie wątpliwe Wieku drugiego świadectwa, w dziełach Tertuliana, że pod ow czas Chrześcianie

nie z osobliwszym Nabożeństwem obchodzili śrzodę, i Piątek = Były to u nich dni Stacyi (o czym się powie niżey) i zachowali ná ten czas Post, nie zażywaiąc pokarmu, aż po godzinie trzeciey z Południa. Przyganiał nawet Kościołowi przeszedłszy nieszczęśliwie na stronę Montanistow Tertulian, o to, że w post ten wcześniey pokarmem się posilano, i nazywa go przez pogardę *napuł Postem* u nich albowiem aż o wieczornych godzinach kończył się. *Ecce enim convenio Vos* (mowi on *lib*: *de Jejun*) *& præter Pascha jejunantes -- & stationum semijejunia interponentes.* Toż potym pominąwszy *Kanon* 67. między Apostolskiemi, i przyznany Liſt iakby Swiętemu Jgnacemu *do Filippensow*, oraz Homilią Orygenſa 10. *na Levityk:* wspomina o tym Klemens Alexandryński *lib*: 7. *Stromatum*, gdzie mowiąc o prawdziwym Gnostyku; to iest Chrześcianinie doskonałym, daie znać, że ma on dostateczną wiadomość Taiemnic Postu we Srzodę i Piątek = *Novit ille ænigmata harum Feriarum, quartæ inquam & sextæ &c.* Podobnież Swięty Epifaniusz w wykładzie tak mowiąc: *Ten zaś Post przez*

przez cały Rok (ale to za czasow Jego) *wiernie w Kościele całym Katolickim zachowuie się we śrzodę, iak rzekłem, i w Piątek aż do godziny trzeciey, wyiąwszy dni* 50. *między Wielkanocą, á Uroczystością zesłania Ducha Nayświętszego, kiedy áni się przyklęka, áni zapowieda Post. Porro istius modi Jejunium toto Anno in Ecclesia Catholica diligenter observatur. Quartá, ut dixi, Sextáquè Feriá od.... exceptis* 50. *Pentecostes diebus, quibus nequè genua flectuntur, nequè Jejunium indicitur.* Możnaby także przytoczyć świadectwa Swiętego Augustyna *z Listu* 86. z Jnnocencyusza I. *z Listu do Decencyusza z Rozd*: 4. Swiętego Jzydora iako się wyżey nadmieniło, z życia Swiętego Fulgencyusza, Biskupa Ruſperskiego, i innych. Post átoli ten na ten czas nie był ścisły, áni osobliwszą włożony ná Wiernych Ustawą, używano go powszechnie, ále z Nabożeństwa, i dobrey woli. Dochodziemy tego z samego Tertuliana, i z tego, że przyganiano Montanistom o przedłużenie go, i wkładanie ścisłego obowiązku, aczkolwiek nie był wprowadzony rozrządzeniem Apostolskim, áni prawem powszechnego Kościo-

ścioła. Oprocz tego w dni te iako łatwo wnieść można z wspomnionego Tertuliana, odprawowała się dla ludu Msza Swięta, i wierni zgromadzeni brali uczestnictwo Nayświętszych Taiemnic, czego zwyczaiem owych Wiekow nie czyniono w dni powszechnego, i nákazanego z Prawa Postu. W Wieku IX. przynaymniey znaczną znayduiemy odmianę w tey mierze. Czytamy álbowiem w Odpowiedziach Mikołaia I. Papieża, na zapytanie Bulgarow w Rozdziale 5. Ze do poszczenia Srzody, ci tylko iuż byli obowiązani, ktorzyby dobrowolnie ow obowiązek na siebie przyięli, álbo mieli to sobie naznaczono za Pokutę. w Rozdziale zaś poprzedzaiącym to iest czwartym iuż się nie zostawuie woli i Nabożeństwu prywatnych Post w dzień Piątkowy, ále zaleca się iako obowiązek ná wszystkich włożony = *In Sexta verò feria omnis Hebdomadæ ... á Carnium esu cessandum, & ieiunijs incumbendum.* Wstąpił ná Papieństwo Mikołay I. Roku 858. Toż znayduiemy ustanowienie wśrzod Wieku XI. to iest: 1050. Roku, *na Synodzie Koyaceńskim* w Kastylii *w Canonie II.* i ná innych mieyscach.

Co

Co się zaś tycze Soboty: dowodzi Albaspineusz Biskup Aurelianeński, iż powszechnie na wschodzie w ten dzień nie poszczono. Miano go za dzień Swięty nietaki wprawdzie, iako Niedziela i inne Uroczystości w ktore wstrzymywano się od ręczney roboty, ále ná wzor dni Swiętych tak pod ow czas nazwanych, ktore od Wielkanocy ciągnęły się ku zielonym po naszemu Swiątkom. Rzecz zaś nie wątpliwa iest, iż dni Swięte były to u pierwszych Chrześcian dni duchowney pociechy i uweselenia się w Panu, á zatym wyięte od Postu i umartwienia. Baroniusz naznacza takowego zwyczaiu przyczynę, áby się rożnić od Manicheuszow, ktorzy w Wieku III. powstali, i innych tego gatunku Kacerzow, ktorzy dwie wszech rzeczy początkowe naznaczaiąc przyczyny: złą, i dobrą, pościli Soboty z nienawiści ku Zydom, u ktorych Dzień ten obchodzono z wielkim Nabożeństwem i Uroczystością, á o ktorych Zakonie trzymali, że od złego *początku* pochodził. Ależ przyczyna ta [mowi wspomniony Albaspineusz] nie mogła mieć mieysca aż w Wieku II. albowiem Basilides Marcion, i inni po-

prze-

przedziciele Manicheuſza w Wieku II. naſtali, gdy przed niemi ieſzcze Uroczyście obchodzono Soboty. Jnną on zatym naznacza przyczynę, to ieſt iż ulegano podobno Zydom, u ktorych rozpoczęła ſię Religia, á z ktorych w początkach po większey części ſkładał ſię Lud wierny, obchodząc dzień ten oſobliwiey, czyniąc to iednak innym, iak oni przedtym końcem, i przy innych Obrządkach, áby ſię rożnić od trzymaiących ſię ieſzcze Uſtaw Moyżeſzowych. Co do zachodniego Kościoła w Rzymie i na niektorych innych mieyſcach Soboty poſzczono przynaymniey iuż w Wieku IV. á ná innych nie zachowywano Poſtu. A tak w Łacińſkim Kościele nie było co do tego Punktu iednoſtaynego ułożenia. Dowieść tego można z świadectw Swiętych Hieronyma, Auguſtyna, Jnnocencyuſza I. i innych = Otatni w Liście do Decencyuſza Eugubińſkiego Biſkupa piſząc, przyznaie Poſt Piątkowy, lecz przydaie, że toż trzeba czynić i w Sobotę. *Non negamus ſextâ Feriâ iejunandum, ſed dicimus & Sabbatho hoc agendum, &c.* A Swięty Auguſtyn piſze w Liście 86. że gdy [będąc ieſzcze Katechumenem, á zaſtawſzy w Medyolanie zwyczay nie poſzczenia w Sobotę) pytał ſię Ambrożego Swiętego coby mu należało czynić w tym razie, ponieważ w Afryce poſzczono? taką od Niego odebrał odpowiedź: *Kiedy ieſtem tu nie poſzczę Soboty, poſzczę zaś gdy ieſtem w Rzymie. Do ktoreykolwiek zbliżycie ſię Diecezyi chowaycie Jey zwyczaie, ieżeli chcecie nie gorſzyć ſię i nie dawać zgorſzenia. Quando hic ſum, non iejuno Sabbathô, quando Romæ ſum, iejuno Sabbathô. Ad quamcunque Eccleſiam veneritis, ejus morem ſervate, ſi pati ſcandalum non vultis, aut facere.* Nawet zwyczay ten ieſzcze niebył iednoſtayny w Wieku XI. Grzegorz VII. wydał nową Uſtawę nákazuiącą Poſt, lecz Chryſtyanus Lupus piſząc ná Kanon VIII. Synodu pod tym Papieżem mianego, widocznie świadectwy z rożnych Synodow zebranemi dowodzi, że i po niey nawet nie naſtąpiła iednomyślność, i twierdzi o ſwoich Belgach, że w Soboty między Bożym Narodzeniem, i oczyſzczeniem Nayśw: MARYI Panny trafiaiące ſię iedzą z mięſem, a o Brabanczykach, że wyiąwſzy

Poſt. i wigilie, w inne Soboty zażywaią tłuſtości. Umarł on roku 1681. należy więc w tym razie ſtoſować ſię álbo do rozporządzeń Synodalſkich álbo do zwyczaiow wnieſionych, i przyzwoicie utrzymywanych.

Pyt: 7 Czy takáż iest powinność wstrzymać ſię w Sobotę od mięsa iak w Piątek?

Odp: Bez wątpienia, ponieważ ieſt przykázanie Kościoła, ktoregośmy ſłuchać powinni.

CZĘSC CZWARTA.

o Obrządkach Rocznych.

PYtanie 1 Co iest Wigilia?

Odp: Wigilia z Łacińſkiego znaczy nieſpanie álbo czucie. Te Wigilie zwyczaynie poprzedzaią wielkie święta, bo pierwſi Chrześcianie na Cmentarzach álbo w Kościołach w wieczor przed świętem zgromadzeni nie śpiąc przez noc czuli, rozmyślaniem

niem ſię i Modlitwą zabawiaiąc, i do naſtępuiącey ſię Uroczyſtości gotuiąc; do czego pewnie Apoſtołowie święci byli im powodem, ktorzy także gotuiąc ſię na przyiście Ducha Przenayświęſzego, zamknięci w Jeruzalem przez Modlitwę ſię przyſpoſabiali. Bywa też poſt w wigilią bo według świadectwa Tobiaſza, dobra ieſt Modlitwa z Poſtem i Jałmużną: *Tobiæ 2.*

Pyt: 2. Czy dawny iest zwyczay wigiliow?

Odp: Był zwyczay w Kościele Greckim (mowi Kárdynał Bona *Lib: 2 c. 1 § 4 de rebus Liturg:*) noc całą na czuwaniu i Modlitwie trawić, gdy nazaiutrz miano Náyświętſzą Taiemnicę ſprawować. To zaś nie tylko Duchowieńſtwo, ále i Lud wierny czynił. Co ſię dowodzi z Słow Sokrateſa *Lib: 2 Hist: Eccl: c 8* gdy opiſuiąc ucieczkę Swiętego Athanazego pod czas prześladowania, tak mowi: Czas był wieczorny, Lud zaś przez całą Noc czuwał, ponieważ Ofiara odprawować ſię miała= *Vespere quidem erat, populus autem per totam noctem vigilabat, quia Synaxis futura,*

tura erat. Nie był też daleki od tego zwyczaiu i Zachodni Kościoł. Nie czytamy w Kśięgach nazwanych *Ordo Romanus*, *Rozrządzenia Rzymskie*, albo *Sacramentarium*, o sprawowaniu Sákramentow Swiętych, áby kiedy odprawowano Mszy Swiętey Ofiárę nie odprawiwszy w przod Jutrzni nocney= To Kardynał Bona= Jakoż pierwszych wiekow Greccy, i Łácińscy Oycowie wspomnieni od X. Sala i wyraźnie o tych mowią Jutrzniach, i wydáią się na ich pochwały. Wigilancyusz Kacerz wieku V. pierwszy zuchwale przyganił Kościołowi o ten chwalebny zwyczay, ále Hieronym Swięty iako inne tego Herezyarchy błędy widocznie odkrył w Kśiędze przeciw niemu napisaney, tak i w tym gruntownie dowiodł fałszu, i zápobiegł szkodliwym zámachom knowanym na zniesienie chwálebnych schadzek między wiernemi; iako uważa Baroniusz pod rokiem 404. Prawda że dla zdarzaiących się niektorych nieprzyzwoitości, Swięty Jan Chryzostom około tegoż czasu żyiący przestrzegał, áby Pánny, á nawet wszystkie Białogłowy na

na tych nie znaydowały się obrządkach, i że za czasem na niektorych Soborach dla podobnych przyczyn znoszono ten zwyczay. Z tym wszystkim nie tylko zá czásow Swiętego Jana Chryzostoma, ále nawet aż do XIII i owszem aż do XVI wieku po wielu mieyscach to się utrzymywało stárożytney pobożności podanie; iako wspomniony X. Sála i X. Mártene z Synodow Francuzkich, Angielskich, Hiszpańskich, Niemieckich, i Węgierskich dowodzą. Nayrzetelnieysze nawet tey prawdy wyobráżenie znayduiemy áż do tąd w zwyczaiach tylu Płci oboiey zgromadzeń, i niektorych Katedralnych Kościołow w rożnych czasách nocney pory odpráwuiących Jutrznie, reszta zaś Chrześciáństwa dla uniknienia pewnych nieprzyzwoitości, i zátrudnień, postem i innemi dobremi uczynkami według rozporządzenia Kościoła nádgradzáć to powinna, i zwykła.

Pyt: 3 Czemu Kościoł Swięty swoy Rok od Adwentu zaczyna?

Odp: Ponieważ tego czasu pámiątka naszego Zbáwienia i odkupie-

pienia obchodzi fię; iáko z Ewangelii nawet, ktorey Kościoł w pierwszą Niedzielę Adwentową używa, można dochodzić, w niey bowiem znayduiemy zálecenie, ábyśmy obrocili oczy na oglądanie okupu naszego: *Wznieście Głowy wasze, bo się zbliżyło odkupienie wasze Lucæ 21* Osobliwym także sposobem przypominamy sobie pod ten czas Wcielenie Syna Bożego gotuiąc fię na uroczyste obchodzenie pamiątki wykonania tey niewyssławioney Táiemnicy. Sprawiedliwie zatym rok swoy ile do Modlitw publicznych i Obrządkow Religii w tym czasie Kościoł rozpoczyna, w ktorym z Ludem wiernym zástanawia fię nad założeniem Fundamentow swoiego wzbudzenia, uświątobliwienia i uwiecznienia.

Pyt: 4 Czemu się ten czas zowię Adwentem?

Odp: Nie właściwie fię nazywa czasem przyiścia czyli *Adventem*, przyzwoicieyby fię mowić powinno, że iest przygotowaniem do przyiścia; poprzedza álbowiem Uroczystość Narodzenia Chrystusowego, ktory dzień nayprzyzwoiciey przyiściem nazwáć fię mo-

może Y w rzeczy samey Mszał Mozarabski czyli dawnego Obrządku w Hiszpanii, Lanfrancus Arcybiskup Kantuaryiski mowiąc o Niedzielach poprzedzaiących Uroczystość Bożego Narodzenia, nazywa ie *ante Adventum*, przed przyiściem, á po naszemu przed Adwentem, nie Adwentowemi. Hymny też u Swiętego Ambrożego na dzień Narodzenia Páńskiego noszą Tytuł o przyiściu Páńskim *de Adventu Domini*, po naszemu by wypadło *na Adwent*. Niektorzy nazywali czas ten *Quadragesima Czterdziestnicą* iako iest w Sakramentarzu Ratolda Opata Korbeieńskiego, bo też na niektorych mieyscach na przysposobienie fię do następuiącego Swięta dni 40 poszczono. W Mszale Mozárabskim Francuzkim i Swiętego Ambrożego sześć Niedziel iest wymienionych przed Adwentem, to iest przed Bożym Narodzeniem, rachuiąc więc wspak, gdy ta ktora iest naybliższa Swięta, nazywała fię szostą, álbo czwartą według odmiany zwyczaiow, ta co ią poprzedzała, nosiła nazwisko piątey lub trzeciey, ta co była nayodległeyszą pierwszey

wſzey. Rzymſki Kościoł od początku przyięcia tego Nábożeńſtwa rachował ich pięć. Za czaſem ułożyły ſię rzeczy w ten kſztałt w iakim ſą teraz. Dwoiakie w tym czaſie Kościoł S. przyiście Chryſtuſowe rozpámiętywa: pierwſze iuż wykonane z pociechą i uſzczęśliwieniem Narodow, drugie, ktore naſtąpi na Sąd oſtateczny á dla tey przyczyny w tym czaſie ma w używániu niektore znaki, i obrządki radości, ktore nam przypominaią pierwſze przyiście, drugie záś ſmutne i żałoſne, ktore napełniaiąc naſ zbawiennym ſurowości przyſzłego ſądu przeſtrachem, upominaią, áby ſię wcześnie ſpoſobić w Łaſkę, miłoſierdzie, pokutę, i uczynkami dobremi pozyſkiwáć ſobie tego nieprzebłaganego na potym ſędziego. Utrzymuią niektorzy, i podobno nie od rzeczy, że w Francyi w IV. lub V. wieku obchodzenie Adwentu z przepiſaniem czaſu i niektorych Obrządkow ſwoy wzięło początek Kościoł átoli Rzymſki nie przyiął tego zwyczaiu, áż chyba w wieku VII. Ponieważ nie tylko w Kſiążce Gelazyuſza wydaney od Blan-

Blanchyniego pod Jmieniem Swiętego Leona, ále i w Kſiążce Grzegorza żadna o tym nie znayduie ſię wzmiánka.

Pyt: 5 Co znaczą Roraty?

Odp: Jeſt to Mſza o Náyświętſzey MARYI Pannie położona w Rzymſkim Mſzale między Wotywami na *Adwent*, á zatym powſzechna wſzyſtkim, co używaią Mſzału Rzymſkiego, nazywamy ią po naſzemu *Roratami* od ſłowa Łacińſkiego *rorate* od ktorego ſię taż zaczyna; ku Czci wcielenia Syna Bożego czytana bywa, i na dowod gorącego pragnienia Chrześciáńſtwa przykładem ſtarych Oycow Swiętych wyglądaiących z utęſknieniem, żeby Meſſyaſz, to ieſt Syn Boſki na świat w Ciele ludzkim narodził ſię, proſzących z gorącością Ducha, żeby także duchownym ſpoſobem w ſercach naſzych przez Łaſkę był odrodzony. — Zwyczay codziennie zrana przez cały *Adwent*, áto z uroczyſtym obrządkiem odpráwowania tey Mſzy Swiętey przy Kościołach, i ſiedm świec, ktore pod czas Roratow zápalaią, ſą to obrządki Kroleſtwu naſze-

mu

mu właściwe: Zácząć ſię miáły w Poznaniu nayprzod przez Przemyſława, á potym przez Boleſława wſtydliwego Używanie oſobliwie ſiedmiu świec z tąd wziąć miało ſwoy początek: iákoby zaſtanawiaiąc ſię nad tym Polacy, że potrzeba z wiárą, i dobremi obżywioną uczynkami na ſąd Boſki ſtawić ſię, á z drugiey ſtrony uważáiąc ſiedmiorakiey kondycyi Obywatelow znayduiących ſię w tym Narodzie, gotowość ſwoię na ſąd Boſki tym mieli oświadczać ſpoſobem; 1. Krol przychodził do Ołtarza i na naywyżſzym Lichtarzu imieniem ſwoim poſtawił świecę mowiąc: Gotowy ieſtem na ſąd Boży, *Sum paratus ad Adventum Domini Drugą* imieniem Duchowieńſtwa Prałat iáki mowiąc podobnież, *Trzecią* Senator, *Czwartą* Ziemianin, *Piątą* Rycerz, *Szoſtą* Mieſzczanin, *Siodmą* Oracz. Przyznać potrzeba, że bydź muſiały iakoweś przyczyny, dla ktorych wprowadzony zoſtał ten zwyczay; czyli zaś ta ktorą ſię wſpomniało, nie wiedzieć, bo nie można ręczyć za Piſarzami umieſzczaiącemi w ſwych Dziełach prawdziwe rownie, ia-

iako i fałſzywe powieści, nie uważaiącemi rozſądney krytyki, á mowiącemi o rzeczach, ktore ſię nie za ich wieku ſtały i nie przyłożywſzy żadnego świadka z ſtarożytności. A co gorſza, ta powieść nie znayduie ſię w Bzowiuſzu, z ktorego twierdzą, że ią wzięli, lubo gdyby i była od niego wyczerpniona. Author nie wſpułczeſny, iakim był Bzowiuſz, mogłżeby ią bez dawnieyſzego świadectwa przyzwoicie weſprzeć? Zaczym dla tey podobno niepewności iuż na niektorych mieyſcach zaprzeſtano używania tey nierowney świec liczby pod czas Roratnego Nábożeńſtwa, á na innych nowym rozporządzeniem zabroniono.

Pyt: 6 Co godnego wiadomości o wigilii Bożego Narodzenia?

Odp: Náyprzod że od bardzo dawnego czaſu poſzczono w ten dzień, iako dochodziemy z Auguſtyna Swiętego piſzącego do Xantyppa Prymaſa Numidyi iż pewnego Kapłána z Doſtoieńſtwa złożył zá złamanie poſtu w dzień wſpomniony *Ep: 65 Powtore:* że ma ſwoię Mſzą Swiętą rożną od Mſzy Bożego Narodzenia, ktora ſię w

dzień

dzień według Książki nazwaney *Sacramentarium* Gelazyuſza Papieża, nie z nocy na Uroczyſtość zwyczaiem owych wiekow, odprawować była powinna

Pyt: 7 Czemu w Boże Narodzenie o połnocy pierwsza Msza miana bywa?

Odp: Pod czas pierwſzey Mſzy Swiętey ktora ſię odprawuie poſpolicie około połnocy można nabożnie rozpamiętywać rodzenie ſię Zbáwiciela naſzego, gdyż Táiemnica pod tę właſnie chwilę ſpełniona ieſt w Betleemſkiey Staience. Pod czas drugiey zaś nad świtaniem, można łączyć ſię w duchu z Paſterzami okolicy Betleemſkiey, ktorzy naypierwſi na widok świateł Niebieſkich, i Woyſk Anielſkich odgłos poſpieſzyli na uczczenie w ciele ludzkim BOGA. A pod czas oſtatniey, ktora ſię odprawuie ku Południowi, rozpamiętywać wielkość Dobrodzieyſtwa udzielonego, iż według wyrażenia Proroka, nam cośmy byli grubemi zábobonow ogarnieni ciemnościami, wielkie światło wiary okazało ſię.

Pyt:

Pyt: 8 Czemu w tenże Dzień Kapłani trzy Msze Swięte odprawuią?

Odp: Piſze Grancolas *Com: Hſt: in Brev: lib. 2. C. 14.* że był zwyczay w pierwiaſtkach Kościoła w Uroczyſtſze Swięta dwa razy ſprawować Nayświętſzą Ofiarę: pierwſzy raz w nocy, á drugi w śrzod dnia. O Kościele zaś Francuſkim rzetelnie dowodzi z Swiętego Grzegorza Turoneńſkiego, *de Glor: Mart: Cap:* 52. zkąd wnoſi, że i w dzień Bożego Narodzenia podobno dwie tylko odprawiano. Ale o Kościele Rzymſkim nie maſz wątpliwości, że za czaſow Swiętego Grzegorza Wielkiego odprawowano trzy, gdyż w mowie ſwey do Ludu w ten dzień mianey, tę naznacza iey krotkości przyczynę, że trzy Mſze SS. miał ſprawować, co widocznie bardzo wiele owego Wieku zabierało czaſu: *Quia hodie ter Miſſarum ſolemnia celebraturi ſumus.* Przydanie trzeciey z tąd podobno poſzło, iż niechciano opuſzczać Mſzy Swiętey w Kościele Swiętey Anaſtazyi, ktorey Swięto przypadło w dzień Narodzenia Pańſkiego. Pierwſzą zatym Mſzą wnocy odprawowano tam w Kościele Nayświętſzey Panny na-

zwa-

zwaney *Mariæ Majoris*, drugą w wſpomnionym Kościele S. Anaſtazyi trzecią u Swiętego Piotra. Ten zwyczay przenioſł ſię do Francyi, kiedy Karol Wielki przywiozł tam Kſiążkę zawieraiącą w ſobie *Obrządki Rzymſkie*, i zalecił oney używanie, á wreſzcie wſzędzie zoſtał wprowadzonym. Bardzo zaś przyzwoita rzecz ieſt, aby to czynić: Naprzod ná podziękowanie Troycy Przenayświętſzey za tak wielką łaſkę Narodzenia Chryſtuſowego. *Powtore* ná pamiątkę troiakiego Narodzenia Chryſtuſowego, pierwſzego Przedwiecznego z BOGA Oyca, drugiego w Czaſie z Przenayświętſzey MARYI Panny, trzęciego zwyczaiem duchownym w ſercach ſprawiedliwych przez łaſkę.

Pyt: 9. Czy dawno ta Uroczyſtość ieſt uprowadzona?

Odp: Bez wątpienia dawno iak Kościelna Hiſtorya świadczy; ktoregoby iednak właśnie czaſu, nie można z niewątpliwym zapewnieniem twierdzić. Ku końcu Wieku II niepochybna, iż ią obchodzono rownie w Zachodnim, iako i Wſchodnim Kościele, lubo podobno nie wſzędzie i nie iednego dnia, á ná nie-

niektorych mieyſcach na Wſchodzie łączono z Uroczyſtością ziawienia po náſzemu Trzech Krolow. Co ſię tycze Kościoła Łacińſkiego, w nim iednoſtaynie [mowi Swięty Auguſtyn] Dnia 25. Stycznia, ktorego ſię według rozumienia i podania Kościelnego narodził Zbawiciel, obchodzono tego uroczyſtą pamiątkę, *lib: 4. de Civit: Dei C. 5. & in Pſalmo* 132. Toż twierdzi Swięty Jan Chryzoſtom w mowie, ktorą miał ieſzcze będąc Kapłanem do Ludu Antyocheńſkiego *Serm:* 31. gdzie oraz przydaie, iż dopiero pod ow czas od lat dzieſięciu przenioſł ſię do nich ten zwyczay z Łacińſkiego Kościoła, ktory uſprawiedliwiaiąc, gruntowną daie tego przyczynę, iż Łaciennicy maiąc łatwość czytania Kſiąg popiſu Judzkiey Ziemi za Staroſty Cyryna, (ile w Rzymie publicznie złożonych) w ktorymby czaſie narodził ſię Zbawiciel, pewnieyſzą mieli nie pochybnie o tym wſzyſtkim wiadomość na Zachodzie mieſzkaiąc, niżeli można było mieć u Grekow ná Wſchodzie.

Pyt: 10. Czemu gdy taż ſię trafi w Piątek; albo w Sobotę, pożywamy mięſnych potraw?

Odp:

Odp: Post brany bywał zawsze w pierwiastkowym zwłaszcza Kościele, na znak smutku, i pokuty, przeto w dni te ktore z Uroczystością i znakami Wesości obchodzono nie poszczono chociaż przypadały razem z czasem powszechnie poświęconym do takowey wstrzemięźliwości i umartwienia Ciała. I tak naprzykład Swięty Bazyli pisząc o poście we Srzodę, i w Piątek według *Kanonu* 12. położonego między Apostolskiemi wyraźnie wspomina, że nie trzeba było pościć, gdyby na ten dzień przypadło Swięto *Ziawienia*, czyli *Epiphaniæ*, ktore [iako się wyżey rzekło] pod ow czas razem u Grekow obchodzono z pamiątką Narodzenia Pańskiego. Swięty także Augustyn wyraźnie twierdzi *Epla 86 ad Casulanum Presbyt:* że pewnych dni, á mianowicie uroczystych Wieku Jego nie poszczono, *Jejunium certis diebus & maximè Festis non agitur.* Na pytanie także Bulgarow dał Mikołay I. odpowiedź: Pościemy my mowi ten Oyciec Swięty w Piątek na pamiątkę Męki Zbawiciela i smutku Apostołow, wyiąwszy Uroczystość Narodzenia &c. Dla czego gdy na Synodzie Rzymskim

skim Roku 1078. Swięty Grzegorz VII. ustanawiał Post w Sobotę (w niektorych mieyscach zaniedbany, á ná innych nie używany) wyraźnie wyiął od tey ustawy Uroczystość Narodzenia Pańskiego, gdyby w Sobotę przypaść miała. Poźniey nawet Honoryusz III. (gdyż umarł Roku 1227) przywiedziony od Benedykta XIV. *Institut:* 35. będąc w podobney zapytany trudności dał odpowiedź, że według powszechnego Kościoła zwyczaiu, można w Bożę Narodzenie ieść z mięsem, chociażby w dzień Piątkowy to Swięto przypadło.

Pyt: II. Czemu Wino i inne napoie po rożnych Kraiach w Dzień Swiętego Jana Ewangelisty święcą?

Odp: Cała przyczyna iak się pobożnie dorozumieć można, ta iest, żeby nam dobrotliwy BOG swego błogosławieństwa udzielić raczył, á wstawienie się ukochanego Ucznia Chrystusowego w tym wysłuchać, żeby nam żaden napoy, ktorego z potrzeby zażywamy, nieszkodził, iako Janowi Swiętemu iadowity trunek ktory mu był z przyczyny wyznania JEZUSA Chrystusa podany w

Rzymie według niektorych mniemania pod ten czas, kiedy był w Oley wrzący wrzucony.

Pyt: 12. Czemu zaraz po Bożym Narodzeniu obchodzi Kościoł ani na cześć Swiętego Szczepana, Swiętego Jana Ewangelisty, i Niewinniątek, lubo nie tym porządkiem śmierć ich przypadła?

Odp: Naypierwey Kościoł Męczennikom Swiętym cześć oddawać począł, á między temi w Zakonie nowym pierwszy był Szczepan Swięty. Dla tego mu podobno zaraz po Uroczystości Narodzenia Pańskiego naznaczono Pamiątkę á to bardzo dawno, iako z Kazań ku Czci Jego wielu Oycow Swiętych dochodziemy; á nayprędzey stało się to, iż dnia 26. Stycznia Ciało Jego w Roku 415. z mieysca na ktorym go pogrzebł *Gammaliel*, przeniesione było w Jerozolimie do Kościoła Syonu, álbo, że też Narodzenie iak wyżey namieniono w owych czasach 25 tegoż Miesiąca po niektorych mieyscach obchodzono. Podobno też mowi Tomasinus i Swiętego Jana Uroczystość kładzie się w dniu następuiącym, iż był dniem szczęśliwey śmierci Jego w Efezie. Swięto Młodzian-

dziankow niemasz pewności kiedy się zaczęło = Prudencyusz ku schyłku Wieku IV. złożył o nich *pienie*, z kąd można wnosić, że iuż ich czcił Kościoł Swięty, á Swięty Fulgencyusz w Wieku VI. miał ná ich pochwałę mowę, ktora kładzie się zaraz po tey, co ią mowił w dzień *Ziawienia, czyli Trzech Krolow*, z tąd wnosić znowu można, że blisko stykały się z sobą te Swięta. Czemuby zaś po Swiętego Jana Uroczystości następowała Młodziankow? trudno iakową wynaleść właściwą przyczynę.

Pyt: 13 Czemu w dzień Swiętych Młodziankow zażywa Kościoł błękitnego Koloru, i czemu we Mszy Swiętey nie mowi się Gloria &c. *ani* Alleluia, *ani* ite Missa est, *co się iednak wszystko w Oktawę tychże mowi?*

Odp: Bo Kościoł Swięty z płaczącemi Matkami nad zabiciem niewinnych Dziatek ubolewa, dla tego częstokroć używa tych słow: *Rachel plorans filios suos Rachel płacząca Synow swoich*, w Oktawę zaś mowi się to wszystko, iak iest w Pytaniu, bo znowu Kościoł w ten czas Niewinniątek Chwałę (ktorą

maią zá swe Męczeństwo w Niebie) wesoło obchodzi: Myśl to iest Amalaryusza i Duranda, dawniey iednak nie czyniono rożnicy takowey.

Pyt: 14. *Czemu ná trzy Krole Złoto, Kadzidło, i Myrhę święcą?*

Odp: Nie z inney pewnie przyczyny, tylko áby iako Ci Swięci Trzey Krolowie nowo narodzonemu Chrystusowi dary swe *w Złocie, w Kadzidle, i w Myrhze* oddawali, tak i my, gdy według wyrazow pobożnych Swiętego Grzegorza przez *Złoto* znaczy się *mądrość*, przez *Kadzidło Modlitwa*, á przez *Myrhę umartwienie zmysłności Ciała*, prosili o te Dary Boskie, na koniec żebyśmy ie nayobficiey ná Jegoż samego cześć i usługi poświęcać i ofiarować godni byli.

Pyt: 15. *Co za duchowne podaie uwagi poświęcenie świec, ktore Kapłani czynią w Uroczystość oczyszczenia Nayświętszey Panny, i ktora od Pospolstwa dla tey Ceremonii nazwana iest Gromniczną?*

Odp: Przystało ábyśmy przypominali sobie Taiemnicę, ktorą nam ta Uroczystość przed oczyma stawia, á w ktorey zna yduiem wzor naydokładnieyszey wierności, i pokory w Osobie Nayświętszey

szey MARYI Panny dopełniaiącey ustawę *oczyszczenia*, aczkolwiek od niey była wyięta; oraz pierwszy raz wniesioną przed oblicznoś Oyca Niebieskiego Ofiarę nowego Zakonu w Osobie JEZUSA Chrystusa, i upewnienie z Ducha Bożego, że on był Zbawicielem w Osobie Symeona i Anny. Uważać także możem, iako mowi Jwo Karnoteński, *Serm: 2. de Purificat:* że JEZUS Chrystus iest prawdziwą światłością świata, naśladuiąc w tym Symeona, ktory lubo na Ręku piastował niedorosłe Pachołę, wiarą iednak zafiągnął aż do Jego Bostwa, i nauki Swiat cały obiaśnić maiacey. Albo więc według słow Swiętego Eliginsza Biskupa Nowiomeńskiego łączyć nam się należy z Nayświętszą MARYĄ Panną dla ofiarowania iey Synaczka, lub z Symeonem dla onegoż przyięcia nie iuż ná Łono, ale do Serc nászych, á to niosąc świece i śpiewaiąc Pienia, stawszy się wprzod świetnemi czystością sumnienia, i blaskiem dobrych uczynkow = *Cum Domina nostra eum oblaturi, aut cum Simeone susceпturi, cum Cereis, & Hymnis, puritate mentis, atque lucidis operibus splendidi Hom: de Purific:*

Pyt:

Pyt: 16. Do czego służą te poświęcone Gromnice?

Odp: Ludzie nabożni zwykli ie zapalać pod czas nawałności, i wielkich grzmotow, oznaczaiąc tym, że się uciekaią do przyczyny Matki Boskiey, aby ochronieni byli od wszelkiego niebespieczeństwa; I z tąd to iest od gromow iako mowi Xiądz Piotr Skarga świece nazywaią się u nas w Oyczystym ięzyku Gromnicami, á sama Uroczystość ma nazwisko Nayświętszey Panny Gromniczney. Dawane także bywaią w Ręce choremu bliskiemu skonania ieżeli ie utrzymać może, albo komu z przytomnych, wprzod zapaliwszy. Dla czego chować ie zwykli w Domach swoich Chrześcianie ze czcią. O tym Obrządku wspomina Catalani, pisząc na Rytuał Rzymski, gdzie daie znać, że w wielu Rytuałach znalazł to rozporządzenie, i ná wielu mieyscach widział ten chwalebnie utrzymuiący się zwyczay. Przystało áby był utrzymany i u nas, ponieważ iest i ná to Kroleſtwo przepisany, Dla czego postrzegłszy że to u Uboższych nie znayduie się, przyzwoita bardzo rzecz iest; áby z pobliskiego mieysca do-

dostać. á nayprzyzwoiciey, áby Kápłan assystować maiący choremu przywiozł z sobą tę (iak nazywamy) Gromnicę, przypominaiąc mu gdy ią będzie trzymał w Ręku, iż się zbliżył dla niego ow czas o ktorym mu wspominano, gdy ią przy Chrzcie odbierał z Ręku Kapłańskich, zayścia Oblubieńcowi Niebieskiemu, oraz áby i do żalu dla oczyszczenia sumnienia pamięcią na utraconą kiedyżkolwiek łaskę, i do nadziei Chrześciańskiey wspomnieniem sobie tak pożądanych obietnic Boskich skuteczniey zachęcił się.

Pyt: 17 Jak dawny zwyczay święcenia Gromnic? i to Swięto postanowione iest w Kościele?

Odp: Nie można mieć pewności, kiedy tę Uroczystość záczęto. Niektorzy maią ią zá bárdzo dawną polegaiąc na *Homiliach* czyli mowach mianych od Swiętego Methodyusza, ktory na początku wieku IV Męczeńską odniosł Koronę, i Swiętego Grzegorza Nisseńskiego, w ktorych iest wzmianka o tym oczyszczeniu, ácz to zdaniem innych nie są ich Dzieła właściwe, álbo, co pewnieysza, są tyl-

tylko wykłady mieyſca Ewángelii, o tey Táiemnicy wſpominaiącey, nie záś mowy na tę Uroczyſtość. Drudzy z Baroniuſzem dowodzą, że ie uſtanowił *Gelazyusz*, áleż i to nie pewna, gdyż w Kſiążce nazwaney *Sacramentarium*, ktorą temu Pápieżowi przyznaią, żadney o tym wzmianki nie maſz. To prawda, że on znioſł obrządki Pogańſkie iedne znaynieuczciwſzych, nazwáne *Lupercalia*, z tąd iednak nie można wnoſić chybaby z Meratym, że podobno dał pochop do uſtanowienia naſzych obrządkow pobożnych, na zgładzenie bezbożności tamtych: to pewna że w wieku VII. iuż ie obchodzono na záchodzie, iako widocznie dochodziem z Kazań SS. Ildefonſa Toletańſkiego, i Eligiuſza Nowomeńſkiego Biſkupow w ten dzień mianych, iáko i to, że Juſtynian rozporządził z okazyi okropnego powietrzą w Konſtantynopolu, áby wſzędzie tę Uroczyſtość obchodzić. Nie zaraz także z tym Swiętem záczęła ſię z ſwiecami Proceſſya, Sergiuſz ku końcu wieku VII poſtanowił, áby ſię odprawowała z Kościoła Swiętego Adryana

ana do Kościoła Nayświętſzey Panny nazwanego, *Mariæ majoris*, ktora co do iſtoty była ieſzcze przed nim w używaniu, iako z Kázań wſpomnionych Swiętych Eligiuſza i Ildefonſa dochodziemy. Powſzechnieyſze ieſt zdanie, że iey záczęto używać na zatłumienie pogáńſkiego obrządku nazwanego *Amburbalia*: Używano go w Mieſiącu Lutym chodząc po ulicach Miaſta z zápalonemi ſwiecami ku czci bogom piekielnym, ktorym nierozumnie przynaymniey Gmin Rzymſki przypiſywał wielkość Páńſtwa ſwoiego. Co ſię tycze ſamego święcenia Gromnic: dawnieyſzego nad lat 800 nie można zaſięgnąć śladu takowego zwyczaiu.

Pyt: 18 Co ſię rozumie przez Niedziele Septuagesima, Sexagesima, i Quinquagesima nazwane?

Odp: Nazwawſzy *Czterdziestnicą* czyli *Kuadragesimą* Niedzielę przypadaiącą na wſtępie do poſtu naſzego, nie można było przyzwoiciey idąc wſtecz nazwać poprzedzaiących Niedziel iako przez porownanie co do liczby z nią; dla czego naybliżſzą mianowano

Pięć-

Pięćdziesiątnicą *Quinquagesima* Sześćdziesiątnicą *Sexagesima* tę, co ią poprzedza, á ieszcze dalszą. *Siedmdziesiątnicą, Septuagesima.* Tę też właśnie miał dać odpowiedź Károl wielki Cesarz Alkuinowi, gdy był od niego zapytany o przyczynę takowych nazwisk, iáko uważa Benedykt XIV Instit: 14 Grecy pierwsi wnieśli zwyczay zaczynać post czterdziestodniowy na Niedziel trzy przed czasem teraz zwyczaynym, nadgradzaiąc tym sposobem, iż nie tylko Niedzieli ále i Czwartkow, i Sobot w Tygodniach takowego postu niepościli. Kościoł Łácińśki nie chwalił tákowych rożnic i odmian, átoli żeby się nie zdáwał wolniey postępować sobie, przynaymniey co do obrządku zachował te trzy Niedziele, w ktore na wschodzie iuż poszczono. Ze záś i w záchodnim Kościele wprowadzono także nieiakie rożnice w záczynaniu postu, przeto znayduiemy dla utrzymania iednostaynośći, iż *Concilium pierwsze Aurelianeńskie Roku 511 Canon: 24* zábroniło zaczynania postu od Niedzieli Pięćdziesiątnicy, ále od Czterdzie-

dziestnicy. A drugie *Roku 541 Canon: 2.* zniesło post od *Sześćdziesiątnicy* z kąd go zaczynali Ci, co na wzor Kościołow Wschodnich pościli. Polski Narod (mowi Benedykt XIV w teyże Instytucyi) zaszczycony pobożności chlubą od owego czasu, iáko wiarę Swiętą przyiął, od siedmdziesiątnicy rozpoczynał post. Zwyczay ten trwał aż do Innocencyusza IV ktory dla zakończenia wynikaiących z tąd nieiakich między Ludem, i Biskupami sporow, rozciągnął Powagą swoią używanie mięsnych potraw do srzody Popielcowy. Atoli co się znowu tycze Duchowieństwa w powszechności, to od bardzo dawnego czasu Post zaczynało od Niedzieli *Pięćdziesiątnicy;* Dla czego w Mszale Mozarabskim nosi nazwisko *Niedziela do zniesienia mięsa, Dominica ad tollendas carnes,* w wieku XIII. ieszcze znayduiemy ponawiane ustawy o tym na niektorych Konciliach, á teraz záchowuie się po niektorych Klasztorach i Zgromadzeniach. Z powodu tegoż pytania godzi się wziąć na uwagę z tymże Benedyktem XIV iak innym wca-

le

le obyczaiem przyſpoſabia nas Kościoł do rozpoczęcia Poſtu, tego czaſu powſzechney w Chrześciańſtwie Pokuty, á innym świat. Kościoł trzy wſpomnione w Niedziele, á świat *Karnawał* bierze na przygotowanie ſię takowe, odgłoſem Kościoła záchęceni ieſteśmy do rozpamiętywania z kolei nayżałośnieyſzego pierwſzych naſzych Rodzicow upądku, i oſtatecznego Sądu, odgłoſem świata wzywani bywamy na rozrywki naywolnieyſze. Kościoł zaczyna wmawiać Ducha Pokuty, i z nim nierozdzielnie złączonego zbawiennego ſmutku, odeymuiąc Pienia weſołe, i nakazuiąc używanie ozdob poſępnych, świat zachęca do bieſiad, i zgoła wſzelkiego rodzaiu ſwobodzie popuſzcza cuglow.

Pyt: 19 Czemu nam we Srzodę po oſtatniey tey Niedzieli Kapłan popiołem Głowy posypuie?

Odp. Pierwſzych wiekow poſpolicie na początku poſtu Biſkup álbo Kapłán poſypywał Głowy popiołem tych, ktorzy przyimowali publiczną pokutę, i był to ſolliwſzy obrzadek należący do publiczney pokuty poſypywánie Popiołem, iako z naydawnieyſzych Oycow wnoſić

mo-

można Że záś między pokutuiącemi umieſzczali ſię według uwági Tomaſſina inni wierni z pokory, álbo dla pociechy pokutuiących, z tąd podobno poſzło, że na początku Poſtu teraz wſzyſtkim wiernym poſypuie Kápłan Głowy Popiołem iuż to dla zachowania tego dawnego obrządku, iuż dla tego, żebyśmy ſobie przypominali, że ten czas ieſt czaſem pokuty Swiętey, ktora ſię w popiele odprawować zwykła, Iako o Niniwitach, Eſterze, Judycie wſpomina Piſmo Swięte. *Powtore* dla tego, żeby wynioſły Człowiek uczył ſię pokory pamiętaiąc na to że ſię w proch, i popioł obroci z tey przyczyny Kapłan poſypuiąc Głowy Popiołem, tych ſłow zażywa: *memento homo, quia pulvis es, & in pulverem reverteris* = *Pamiętay Człowiecze żeś proch i w proch ſię obrocisz.*

Pyt: 20 Zkąd to że mianuiemy Niedziele Wielkiego Postu i następuiące po Wielkieynocy szczegulnym nazwiſkiem, iako to: Invocavit, Reminiscere, Oculi, Lætare &c i inne tymże podobnym, zacząwszy od pierwszey Niedzieli w Post, aż po Wielkieynocy.

Odp:

Odp: Te nazwiska dane są od słow, od ktorych się przypadaiący na te Niedziele Mszy *Introit* poczyna.

Pyt: 21. *Czemu się przez ten Post zasłaniaią Ołtarze?*

Odp: Dla tego *nayprzod*, że ten czas, iest czas żałoby, i smutku. *Powtore*, że iest czas Pokuty, w ktorym chciano nawet w Swiątnicy Pańskiey znaki wesołości, i okazałości pokrywać, iakoby się mniey zgadzały z poniżeniem w Pokucie: o czym pisze Swięty Adoenus w życiu Swiętego Eligiusza. *Ut moles radiantis metalli vetata tegeretur diebus pœnitentiæ. Potrzecie:* że iest czas, w ktorym męka Chrystusowa uważana bydź powinna; zatym znowu słuszna, żeby wszelkie ozdoby i piękności zasłonione były, i żeby wszelka radość i wesele ustało tey Oblubienicy Jego opłakiwaiącey, nad odięciem iey przemocą złośliwych nieprzyiacioł Nayświętszego Oblubienca: z tey przyczyny Kościoł Swięty zakazuie tańcow pod czas Postu Swiętego. Jako też i w Adwencie. Wspomina o zwyczaiu zasłaniania Ołtarzow Lanfracus Arcybiskup Kantuaryiski *Statut: Cap:* 1. *Sec:* 3. żył Wieku XI.

XI. z tym wszystkim odstaniano Ołtarz, lubo nie wszędzie iednostaynie, przynaymniey w Niedzielę, i w dni uroczyste, iako z innych Pisarzow dochodziemy, co też i naszych czasow dziać się zwykło.

Pyt: 22. Co znaczą Stacye Rzymskie?

Odp: Stacye biorą swoie nazwisko od Stanowisk czyli raczey od straży Zołnierskiey, ktorą opprawowali u Rzymian, á to według uwagi Tertuliana, przeto, że i my Woyskiem BOGA zastępow nazwać się możemy: *Si Statio de militari nomen accipit [nam & militia Dei sumus] &c: Lib: de orat circa finem.* Według tożności czasow mowić o nich potrzeba: W pierwszych wiekach Stacya nic innego niebyła, tylko obrządek należący do Religii, to iest w pewne dni schodzenie się do Grobow Męczeńskich, gdzie zaraz od wschodu Słońca stoiąc trwano na Modlitwach, słuchaniu nauk duchownych, i tłomaczeniu nauki Boskiey. Wstrzymywano się także od wszelkiego pokarmu aż do godziny trzeciey z południa. Na ten czas bowiem przyiąwszy Nayświętszy Sakrament, i dawszy sobie

sobie pocałowanie pokoiu, kończyli Post, i rozchodzili się do Domow własnych. Obszernie rzecz tę wywodzi *Albaspineusz*, na każdy z wymienionych Punktow przytaczaiąc dowody z Starożytności *Observatione 4. de Stationibus* W poźnieyszym czasie Stacye, które nieomylnie od pierwszych swoy wzięły początek, były to pewne Kościoły do których lud i Duchowieństwo gromadnie zbierało się dla odprawienia tam Nabożeństwa, albo iakiey iego części = czyniono to álbo prywatnie idąc każdy osobno, álbo publicznie, to iest: idąc w Processyi. A ná ten czas cztery zachodziły rzeczy: *Nayprzod* w Swięto poprzedzaiące *Archydiakon* albo *Notariusz* zapowiedał dzień, i mieysce z którego miała iść Processya, i Kościoł Stacyonalny, do którego się udawano, á gdy w dzień naznaczony zszedł się lud ná mieysce, z kąd wyniść miała Processya, czyniono kollektę, to iest zebrano się razem á tak nad przytomnemi Papież, álbo Kapłan odprawował Mszę. Toż ruszała się z mieysca Processya, ná którey z Lateraneńskiego Kościoła niesiono Kśiążki i inne sprzęty potrzebne, śpiewa-

wano Litanią, álbo inne iakowe Pienia, Papieża niesiono w Krześle, á czasem iechał ná Koniu dla odległości niemałey mieysc. Używano także na tey Processyi Krzyża nazwanego Stacyonalnym, o ktorym obszernie mowi *Ciampini* w swoich Historycznych około tego uwagach, na reszcie przychodzono do Kościoła wyznaczonego, á tam odprawiwszy zwyczayne Nabożeństwo, rozchodzono się. Wątpić nie można, że ieszcze przed S. Grzegorzem Wielkim były w Rzymie Stacyonalne Kościoły. Atoli życia Jego Pisarz Jan Dyakon nazywa go onych ustanowicielem dla tego podobno, że ten Swięty Papież (iako znayduiem w Księdze Jego nazwaney *Sacramentarium*, poczynił wiele przydatkow, i rzeczy porządnie rozłożył. Nie trzeba się zaś dziwować, że się naznaczaią Stacye na dni Adwentu, i Postu, tudzież niektorych Swiąt, gdy tym czasem o innych dniach w Roku nie mamy wzmianki. Albowiem dni poświęcone pamiątce zwłaszcza Swiętych Męczennikow, bardzo dobrze były znaiome co do mieysca, ná ktorym obchodzono ich Uroczystości. Zwyczay

Stacyi był także i krom Rzymu zażywany. Pokazuie się to z Synodu Aurelianeńskiego IV. pod Rokiem 541. *Can*: 3. także Swięty Grzegorz Turoneńsky pisze, iż w tym Mieście Swięty Perpetuus mieysca tego Biskup po rożnych Kościołach wyznaczył Stacye *Lib*: 10. *Cap*: 30. Co zaś do Stacyi na rozpamiętywanie Męki Pańskiey: Nabożeństwo to byle go przyzwoicie używać, chwalebne i użyteczne bydź może; iest iednak co do sposobu, wynalazkiem niedawnych czasow.

Pyt: 23. *Z iakich przyczyn postanowiony iest Czterdziestodniowy post.*

Odp: Z wielu pięknych przyczyn: *Nayprzod* dla naśladowania Chrystusa, ktory czterdzieści dni i czterdzieści nocy pościł; z kąd mowi Ignácy Swięty Męczennik Wieku I. *Epla ad philipenses* (czyli kto inny, bo powszechnie teraz uczeni nie uznaią za prawdziwe dzieło Swiętego Ignacego tego Listu do Filipensow) *Nie gardźcie Czterdziestodniowym Postem, bo w sobie zawiera naśladowanie Boskiego, kiedy z nami tu żył, obcowania.* Podobnaż iest myśl Augustyna Swiętego w Liście 55. do Januariusza

sza, z przydatkiem przykładu z starego Testamentu: Ma zaprawdę [mowi ten Swięty] Post Czterdziestodniowy upoważnienie i w starodawnych Kięgach z Postu Moyżesza, i Eliasza, i z Ewangelii, ponieważ przez tyleż dni Pan nasz pościł = *powtore*: żebyśmy przez umartwienie Ciała pokutę czyniąc, BOGA błagali na wzor Niniwitow, i iak Joel Prorok napomina *w Rozdziale 2. w Wier*: 12. *potrzecie*: żebyśmy sobie przypominali, iż iak się wstrzymuiemy od zabronionych potraw, takeśmy od grzechow wstrzymywać się powinni według nauki Leona Swiętego dowodzącego, że nasz Post nie zawisł w samym wstrzymywaniu się od potraw, i że z małym pożytkiem uymuie się Ciału pokarmu, ieżeli myśl od nieprawości wstrzymana nie będzie. *poczwarte*: żebyśmy według wyrażenia Pawła Swiętego dopełnili to, co nam nie dostaie z ucierpienia JEZUSA Chrystusa: to iest, ábyśmy przez umartwienia, i inne pobożne uczynki, na ktore w tym czasie wydawać się potrzeba, dostąpili uczestnictwa w Męce Zbawiciela, á tak mogliśmy z większą pociechą obchodzić pamiątkę naszego O-

kupu, i Zmartwychwſtania Jego w Czaſie Uroczyſtości po Poście naſtępuiącey.

Pyt: 24. *Zkąd to że my Czterdzieści dni przed Wielkanocą pościmy, ponieważ Chryſtus Pan nie przed ſwoią Męką i Zmartwychwſtaniem przez Czterdzieści dni pościł, ale w innym Czaſie?*

Odp: Niektorzy naſtępuiące tego zwyczaiu naznaczaią przyczyny: Pierwszą wſpomina Honoriuſz Biſkup Auguſtoduneński, iż ſię to dzieie na wzor Jzraelitow, ktorzy po utrudzeniach przez Lat 40. ná Puſzczy, wſzedłſzy do Ziemi obiecaney, odprawili Wielkanoc; albowięc żebyśmy w Czaſie zbliżaiącey ſię pamiątki męki Zbawiciela, dali dowod wſpolnego z nim cierpienia, martwiąc w poście Ciało naſze. Drugą przywodzi Durandus Biſkup Mimateński, á ta ieſt, że iáko Jzraelitowie, niżeli pożywali Wielkanocnego Baranka, wprzod ſię martwiąc nie kwaśnego Chleba, Leśney Sałaty, i gorzkich Ziołek pożywać muſieli, tak i my żebyśmy godnie prawdziwego Wielkanocnego Baranka pożywali, mamy ſię w tym Czaſie przez umartwienia Ciała i pokutę do Swiętey Wielkanocney Kommunii gotować. Pięknią

kną także lubo podobnież moralną naznacza Swięty Jzydor Hyſpaleński= Znamy my (mowi on) że życie naſze pracowite i umartwione potzebuie nie małego wſpárcia, ktore znayduiem w przykładzie cierpiącego Zbawiciela, i przeto czas náſzego umartwienia, pokuty z czaſem pamiątki Jego ucierpienia łączemy.

Pyt: 25 Jak dawny zwyczay ten Post pościć, i czyli ściśley przed tym poszczono iak teraz?

Odp Bez wątpienia dawny Kátolicki Kościoł ten Poſt miał záwſze zá Apoſtolſkie podanie. Prawda że Swięci trzech pierwſzych wiekow Oycowie nie mowią iáśnie, áby ten Poſt rozciągał ſię na dni 40 iakoby z práwa i uſtawy Apoſtolſkiey, iako z Swiętego Jreneuſza Liſtu do Swiętego Wiktora Papieża, Euſebius: *Hist: Eccl: Lib: 5 cap: 24* z Tertuliana *libr: de Jeiunio Cap: 2 & 14* z Dionizego Al xa dryiſkiego *Epłá contra Basilidem Canon 1* i z innych dochodzić można: z tym wſzyſtkim oczewiście widzieć ſię tam dáie zwyczay, począwſzy od czaſow Apoſtolſkich, poſzcze-

ſzczenia przed obchodzeniem pamiątki Zmartwychwſtania Chryſtuſowego, lecz począwſzy od wieku IV iuż nie przerwaną znayduiem oſnowę świadectw, że Poſt ten poprzedzaiący, był to Poſt Czterdzieſtodniowy, i tak Concilium *I Niceńskie Canone 5* mowi, o Kwadrageſimie, iako o rzeczy wſzyſtkim iuż Kościołom znaiomey, rozporządzaiąc aby w ten czas odprawowano ieden ze dwoch Synodow corocznie nakazánych. Toż znayduiem w Kanonie 50 Laodyceńſkim pomiąwſzy świadectwa Swiętych: Athanazego *Apolog: ad Constantium* Cyrilla Jerozolimſkiego *Catechesi 1.* Swiętego Bazylego *Hom: 2 de Jejunio* Grzegorza Nazyanzeńſkiego, Epifaniuſza, i wielu inny h. Hieronim Swięty przyganiwſzy Montaniſtom, że trzy aż poſty odprawowali (nie przeto żeby ſię to niegodziło, ále że to między obowiązkami kładli) wyraźnie przydaie *Ep: 54* ad Marcellam: *Nos unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum ieiunamus.* My iednę poſciemy Kwadrageſimę według podania Apoſtolſkiego. Toż i Swięty Leo:

Ut

Ut Apostolica Institutio Quadragintа dierum ieiuniis impleatur Tu też właśnie ma mieyſce prawidło podane od Auguſtyna Swiętego *libr: 4 de Bapt: cap: 24* według ktorego można niezawodnie rozeznać, co ieſt uſtawą Apoſtolſką, á co poźnieyſzego rozrządzenia ſkutkiem. To ieſt: iż owe zwyczaie, ktore ſtale, i powſzechnie zachowuią ſię w Kościele, á nie można wytknąć áni Authora, od ktoregoby zoſtáły uſtanowione, áni czasu, w ktorymby wzięły ſwoy początek, pochodzą niepochybnie z rozrządzenia Apoſtolſkiego.

Co do sposobu poszczenia: Nierownie większą w dawnych czaſiech znayduiem wytworność i ſurowość, ániżeli ią dziś widzieć możem; Albowiem od założenia Kościoła aż do wieku XII w inne poſpolicie poſty przypadáiące pożywano dopiero o godzinie trzeciey z południa, w poście Czterdzieſtodniowym przeciągano to aż do wieczora. Ale twierdzi dowodząc gruntownie Natalis Alexander w ſwoiey Kościelney Hiſtoryi wieku II. że na początku XIII. wieku iuż w poſt

wiel-

wielki záczęto brać Pokarm około godziny trzeciey, gdyż ten zwyczay trwał za czaſow Swiętego Tomaſza z Akwinu, ku ſchyłku zaś XIV. daleko większe naſtąpiło rozwolnienie, bo go cofniono ku Południowi, rozumieiąc nieco wolniey, że doſyć będzie dlá zachowania Poſtu, gdy i nieſzporne modlitwy także przed południem umieſzczone i odmowione będą. Wnieſiono także używanie drugi raz pokarmu. U Mnichow nazywało ſię to Kollacyą. Ci pracą nawet ręczną znużeni zſzedłſzy ſię na Modlitwę, i wieczorną Duchowną rozmowę nazwaną *Collatio*, zażywali trochę napoiu, potym przydano nieco chleba do przeiedzenia, áby ſam nápoy nie ſzkodził, i záczęli ſchodzić ſię na ten poſiłek nie iuż iák przedtym na mieyſce Modlitwy, ále ná mieyſce wyznáczone do brania pokármu, gdzie im co duchownego czytano. X. Fleury o obyczaiach pierwſzych Chrześcian w Kſiążce 1. w Rozd: 6 mowi: iż w pierwiaſtkach Kościoła używano poſtu ná wzor Jzráelitow ná dowod ſmutku i rozrzewnienia, lecz nie z powo-

wodow przyrodzonych iák tamci, ále z ſmutku ktory z BOGA ieſt według Apoſtoła *2 ad Corint: cap: 7 v 10* i ktory pokutę ku Zbáwieniu nieodmienną ſprawuie, to ieſt dla wznieceniá ſkruchy ſerca, i zádoſyć czynienia zá grzechy. Do tego áby odięli źrzodło i podnietę Pokuſom, á ciáło przymuſzáli do podległości Duchowi. Z kąd náſtępowało, iż ci co tak pościli, od godziwych nawet roſkoſzy i rozrywek wſtrzymywali ſię, oſobności i milczenia ſcisleyſzego było przeſtrzeganie, większa w uczęſzczaniu do Kościołow pilność, z tąd nakoniec Modlitwy i pobożne czytania były przedłużone, niezaniechywano także Jałmużny łączyć z poſtem, poświęcaiąc co na wſpomożenie ubogich Braci.

Pyt: 26 Czy nie lepieyby było gdyby każdy według swego upodobania pośćił, á nie według przykazania Kościelnego?

Odp: Może każdy pośćić kiedy chce, ále nayprzod powinien Kościelne poſty należycie zachować. To nayprzod powinno ſię czynić co ieſt obowiązkiem, toż dopiero co Nabożeńſtwo,

ſtwo. álbo dobra wola radzi. Łátwo poznać gruntowność tey odpowiedzi, wſpiera ſię bowiem na władzy i powadze Kościoła, to ieſt Páſterzow czyli Biſkupow, ktorych BOG poſtanowił u Styru, áby (iáko mowi Apoſtoł) rządzili Iego Kościołem, i na obowiązku włożonym na Lud wierny ſłuchánia odgłoſu Paſterzow, á to pod warunkiem odcięcia od Kościoła iedności według Nauki Zbáwiciela, i záſłużenia ſobie na nazwiſko Poganina i Publikana uchybiwſzy tey powinności.

Pyt: 27 Czemu Postu nie masz w Kwadragesimę quoad quantitatem czyli do wielości w Niedzielę?

Odp Dla rádości z wielu dopełnionych Taiemnic w ten dzień, i że dni przyimowania Náyświętſzey Kommunii obchodzono z oſobliwſzą uroczyſtością, áni wnie (iako ſię iuż wſpomniało, poſzczono. A dni też Niedzielne, były to dni, w ktore oſobliwie wielka część Ludu wiernego zbliżała ſię do uczeſtnictwa Nayświętſzych Taiemnic.

Pyt:

Pyt: 28 Co iest godnego wiadomości o Poście suchodniowym nazwanym Quatuor tempora?

Odp Swięty Leo wielki Pápież w mowach ſwoich= *15 i 8smey* mianych w te dni do Ludu Rzymſkiego, wyraźnie twierdzi, iż ten zwyczay wzięty ieſt *z podania Apoſtolskiego* U Gelazyuſza Pápieża i innych dawnieyſzych Piſarzow znayduiemy tylko wzmiankę o troiakich Suchednia h, czego ta ieſt przyczyna, że czwarte, iako przypadaiące w Poſt Czterdzieſtodniowy, za oſobne nie poczytywano. Wieku V, powſzechnie lubo nie iednakowo zachowano ie. Iakákolwiek zaś zachodziła rożnica, czyli co do wyliczenia czterech czaſow ſuchodniowych, czyli co do naznaczenia im mieyſca ſtałego, czyli nakoniec co do záchowania Poſtu, można dochodzić z dzieiopiſoſtwa Kościelnego, że iednoſtayne ułożenie w całym zachodnim Kościele nie naſtąpiło, áż dopiero w wieku podobno XIII. Chwálebnie bárdzo lud Chrześciáński i zbawiennie dni te przepędza, kiedy Modlitwy ſwoie, i umartwie-

twienie ciała przez poſt ofiaruie Panu Bogu nie tylko na zádoſyć uczynienie za grzechy w owym popełnione kwartale, ále też oſobliwie za Duchowieńſtwo ktore w tych dniach zwykło brać święcenie, áby BOG napełnił ich Duchem Chryſtuſowym na wierne ſprawowanie trudnych, ábárdzo pożytecznych dla nich i całego Kościoła obowiązkow urzędu, ktory im ſię zleca. Trzeba álbowiem wiedzieć, że lubo w początkach w Grudniu tylko odprawowało ſię święcenie, iako czytać można w opiſaniach życia pierwſzych Papieżow, po rozſzerzeniu iednak wiary Swiętey i pomnożeniu wiernych, gdy więcey trzeba było dla ich poſługi Paſterzow, święcenia odprawowano nie przywięzuiąc ſię áni do dnia, áni do pewnego czaſu w Roku, lecz tylko według záchodzących potrzeby: co i teraz nawet w Greckim Kościele widzieć można. Lubo nawet na początku wieku V. iuż tylko w Niedzielę święcono, iáko ſię oczywiście pokazuie z Liſtu Swiętego Leona do Dioſcora Patryarchy Alexandryiſkiego, w ktorym go zachęca,

ca, áby ſię do tego zwyczaiu zachodnych Kościołow ſtoſował, átoli według zdania wielu Swięty Gelazyuſz ku końcu tegoż Wieku V. pierwſzy poſtanowił, áby te Obrządki oprocz innych niektorych w dni tylko ſuchodniowe, chyba za oſobnym pozwoleniem były odprawowane: I dotąd ten ſię utrzymuie zwyczay.

Pyt: 29. *Czemu druga Niedziela, wſtecz rachuiąc przed Wielkanocą, ktorą u nas w Polſzcze zowią Białą nazywana ieſt powſzechnie Dominica Paſſionis, Niedziela Męki?*

Odp: Znayduiemy u Auguſtyna Swiętego, *Epiſt ad Januarium*, że dzień Wielkopiątkowy nazywał ſię dniem Męki Pańſkiey = *Dominica Paſſionis*: na uczczenie według uſtanowienia Apoſtolſkiego okropney męki i śmierci Zbawiciela. Za czaſem poſtanowiono, áby ſzczegulniey do obchodzenia tey Pamiątki dwutygodniowey czas odkładać. A iako czas według tego, co ſię wyżey powiedziało, poprzedzaiący Uroczyſtość Narodzenia Pańſkiego nazwany ieſt *Adwentem*, chociaż to nazwiſko właściwie ſamey tylko służy wſpomnioney

Uro-

Uroczystości, przeto, że iest wyznaczony na przysposobienie serc ludu do wiernego tey obchodzenia, tak też Niedzieli piątey w Post nadano Imię *Niedzieli Męki Pańskiey*, przeto że tu zaczynamy przysposabiać się do godnego obchodzenia dnia tego, ktory się prawdziwie dniem Męki Pańskiey nazywa. I dla tey to przyczyny, to iest na okazanie czulszego smutku, i gorzkości, rozporządza Kościoł, aby ná wielu mieyscach Modlitw publicznych opuszczać wesołe Pienie *Chwała Oycu &c.*: i aby nie używać okazalszego śpiewania; nie mowią się też także szczegulne do Matki Boskiey, i Swiętych Modlitwy nazwane: *Suffragia* = myśl całą obracaiąc ná cierpiącego Chrystusa, i Mękę iego. Dla tego zaś podobno w Polszcze ta Niedziela nazwana iest *Białą*, że od tego dnia naypospolicie y czynić się zwykły przyporządzenia Nabiału w czasie Wielkanocnym używanego.

Pyt: 30. *Czemu w tę Niedzielę zasłaniaią Krzyże?*

Odp: Czyniono to na niektorych mieyscach ieszcze ná początku Postu, naypowszechniey iednak w tę Niedzielę, iako

iako dochodziemy z ustawy Lanfranka; o czym także wspomina Durandus Biskup Mimateński Pisarz XIII. Wieku *lib:* I. *Ratio Div: Off: Cap: 3. Num:* 34. wystawuiąc sobie przez to Krzyżow zakrycie pamiątkę Chrystusowego przed swemi Prześladownikami ukrycia się, według tego co Ewangelia *Joannis* 8. wyraża: iż się Pan Jezus ukrył przed Zydami, ktorzy Go kamienować chcieli. Z tąd nawet wniosł się do tych czas zwyczay w niektorych Kościołach, że lubo ná sobotne Nieszpory iuż zasłaniaią inne Krzyże, iednak na ow znakomitszy, ktory w pewnych Kościołach stawiaią wpoł okręgu dzielącym Chor od reszty Gmachu, w ten czas zawodzą zasłonę gdy się śpiewa na Mszy Swiętey z Ewangelii te Słowa: *Jesus autem exivit de Templo, & abscondit se.* Czyni się to także na okazanie żałości Kościoła Swiętego ktory iako Oblubienica Chrystusowa niewymownym żalem z rozpamiętywania śmierci Oblubieńca swego napełniony iest.

Pyt: 31. *Co za pamiątkę osobliwiey obchodziemy w Niedzielę ktora nazywa się kwietnią, Dominica Palmarum?*

Odp: -

Odp: Przypominamy ſobie ow okazały Wiazd Chryſtuſa do Jerozolimy, podany nam od wſzyſtkich czterech Ewangeliſtow, á oſobliwie od Mateuſza Swiętego *w Rozd:* 21. Noſząc zaś podczas Proceſſyi w Ręku Palmy, i powtarzaiąc te ſłowa: *Hoſanna Synowi Dawidowemu, błogoſławiony, ktory idzie w Jmię Pańſkie* = chcemy naśladować owę wielką tłuſzczą, ktora zaſzła drogę wiezdzaiącemu Zbawicielowi, ścieląc przed Nim ſzaty ſwoie, i gałązki oliwnego, i Palmowego drzewa, i oświadczaiąc Mu cześć oſobliwſzą: ogłoſili Go bowiem na ten czas w pewny ſpoſob Krolem ſwoim według zwyczaiu Zydowſkiego, iako Benedykt XIV. z Kſiąg Krolewſkich 4. z *Rozd:* 9. dowodzi, gdzie czytamy, że lud pokwapił ſię, i rzucaiąc ſuknie pod Nogi, ogłoſił Krolem ſwoim *Jehu.* A naybardziey ieſzcze wyznali Go Meſſyaſzem, to ieſt: owym Synem przyobiecanym Dawidowi, ktorym miały bydź ubłogoſławione Narody. Jakoż uczyniwſzy porownanie wiazdu tego Chryſtuſa, według świadectwa Ewangelii z tym, co piſze X. Lamy *Appar. Bibl: Lib:* I. *C.* 6. O Swięcie Zydow-

dowſkim *Scenopegia* czyli Namiotow, widzieć ſię daie wielkie podobieńſtwo miedzy czcią wyrządzoną Chryſtuſowi, i Obrządkami pod ow czas używanemi, ponieważ zwykli byli nośić w Ręku roſzczki Palmowe, á otaczaiąc Ołtarz śpiewać *Hoſanna,* okazuiąc oſobliwſze znaki radości. Dla czego też i *Swiętem radości* nazywała ſię u nich ta Uroczyſtość. Przydaie zaś wſpomniony Autor, że prawdziwi i pobożnieyſi Jzraelitowie naywięcey pod czas tey Uroczyſtości radowali ſię pobudzeni nadzieią przyſzłego Meſſyaſza, ktorego oznaczała woda ná ow czas hoynie i nayuroczyściey ofiarowana. Co ſię nas tycze: w ten czas prawdziwie [mowi Jwo Karnoteński] naśladuiemy tę tłuſzczą. *Jeżeli to, co ſię zielonością w Ręku trzymaną oznacza, zawſze ſię na obyczaiach wydaie, ieżeli áni wśrzod Zimy upada, áni letnim upałem więdnieie, tak, iżbyśmy mogli mowić z Pſalmiſtą: błogoſławić będę Pana w każdym czaſie.* Starożytność obrządku święcenia Palm aż od IV. Wieku gruntownie wywodzi X. Merati *Tom:* I. *Part:* 2. Oſobliwſze zaś

Modlitwy, ktorych Kościoł Swięty przy tym poświęceniu używa, sprawuią że ie lud wierny do domow własnych bierze, i zachowuie z uszanowaniem.

Pyt: 32. *Czemu Kapłan po skończoney Processyi w ten dzień trzy razy do Drzwi Kościelnych kołacze, niżeli mu otwarte bywaią?*

Odp: Na dowod tego, iako uważa Pouget, że Niebo sprawiedliwym zamknięte było aż do przyiścia Chrystusowego, ktory nam ie przez swoię śmierć i zasługi otworzył.

Pyt: 33. *Co iest godnego wiadomości o Jutrzniach nazwanych ciemnych, Matutina tenebrarum, odprawuiących się we Srzodę, Czwartek, i Piątek Wielkotygodniowy?*

Odp: Dawniey, iako się pokazuie z Kśiążek nazwanych *rozrządzenia Rzymskie, Ordo Romanus* wydanych od Mabboloniusza = O połnocy schodzono się ná odprawowanie tego Nabożeństwa, lecz za czasem gdy nocne schadzki dla słusznych przyczyn zniesiono, ku schyłkowi dnia zaczęto odprawować wspomnione publiczne Modlitwy według przepisu zawieraiącego się w podobnego

go gátunku Kśiążkách w poźnieyszych wiekách wydánych. Pod czas dni tych, mowi Benedykt XIV. *de Festo Dni cap: 5* tym iedynie zdaie się Kościoł Swięty zatrudniać, áby smutek i gorzkość swoię nayżywiey mogł okazać. Ażeby zaś Kościoł Swięty tym bárdziey do tego duchownego zásmucenia nad męką Zbáwiciela, całe Chrześciáństwo pobudził, zwykł przy tych Jutrzniach śpiewáć *lamentacye*, álbo żałosne Pienia Jeremiasza, w ktorych opłakuie zburzenie Jerozolimy, i inne uciążliwości tego nieszczęśliwego Miasta, á bárdziey ieszcze ubolewa nad grzechami, ktoremi na siebie tę karę ściągneli, inakszym się też sposobem w te dni niż w insze *Jutrznia* odprawuie, bo się nie záczyna od tego wiersza *DEUS in adiutorium &c* Boże ku wspomożeniu &c, opuszcza się: *Gloria Patri &c* i nie daie się błogosławieństwo przy czytaniu Lekcyi, nie bywaią też śpiewane *Hymny*, opuszczaią się *Capitula Tytuły*, álbo początki Lekcyi

Pyt: 34 Co znaczą goreiące piętnaście świec z ktorych za każdym Psalmem iednę gaszą aż do naywyższey, ktorą

ra na ostatek za Ołtarz chowaią według rozporządzenia Ceremoniału Biskupiego?

Odp: Niektorzy iako to *Martene, i Wertus* rozumieią, że ten zwyczay dawniey utrzymywany z potrzeby, kiedy w ciemną noc pod czas Jutrzni używano światła, i gaszono go powoli, w miarę rozwiiaiącey się iáśności dzienney. Potym przydawszy do niego niektore rozumienia duchowne umieszczony został między obrządkami do służby Boskiey poświęconemi. Jnni zaś ktorym się pierwsze rozumienie nie bárdzo podoba, wspomniawszy, że ten zwyczay gaszenia świec był używany na początku wieku IX (iako się pokazuie z *Amalaryusza Fortunata, Lib: 4 de Off: Eccl: cap: 22* ktory żył pod ten czas) wnoszą, że ten obrządek może oznaczać Apostołow, ktorzy ieden za drugim Chrystusa odstąpili i od niego uciekali według Proroctwa Dawida: *Qui videbant me foras fugerunt à me, Psalm: 30 v. 12* aż na ostatek i Chrystus prawdziwe światło świata od Oczu ich iest wzięty. Chowaią záś świecę goreiącą za Ołtarz po-

podobno na dowod, że lubo Chrystus Pan umarł, żyie iednak utaionym sposobem dla nas ludzi. Bywaią też gászone wszystkie światła w Kościele po odśpiewanym *Benedictus*, przez co wyobrażać sobie możem ciemności, ktore trwały na ziemi pod czas Męki Chrystusowey, i ślepotę żydowską

Pyt: 35 Co znaczy kołatanie i łoskot po Jutrzni w te dni?

Odp: Znaczyć może náyprzod hałas i wrzask, z ktorym JEZUSA poymano. 2. Strach, ktory ogarnął Apostołow. 3. Grzmot, ktory trwał pod czas trzęsienia ziemi, gdy się skały padały i gdy się otwierały groby. Nie można zaś wiedzieć o czasie, ktorego to weszło w zwyczay.

Pyt: 36 Czy dawny zwyczay święcenia Oleiu Swiętego w Wielki Czwartek?

Odp: Jako z podania Apostolskiego Kościoł Swięty używa namaszczenia Oleiem Swiętym sprawuiąc niektore Sakramenta, tak z tegoż Apostolskiego podánia i zwyczay poświęcania go wprzod nieomylnie pochodzi, czego bardzo gruntownie osobliwie

wie przykładami pierwszych wiekow dowodzi *Pouget. Tom 2 C: 8*, i w zupełnym zaufaniu wzywa niedowiernych, áby go przeświadczyli, w tey mierze á odkryli uftanowiciela, álbo przynaymniey czas rozpoczęcia tego obrządku, podobieńftwo zaś ieft do prawdy, że w wieku VII w dzień Wielkoczwartkowy zaczęto święcić Oleie święte, ponieważ tego czafu i trochę poźnieyfi pifarze wyráźnie o tym wfpominaią. Ceremoniał Rzymfki przepifuie, áby przy tym obrządku dwunaftu Kápłanow, fiedmiu Diakonow, i inni Miniftrowie w ubierze białym byli przytomnemi. Tchnie Biftup przy tym poświęceniu po trzykroć z Kápłanami na Oley, przez co oznacza Kościoł pragnienie fwoie, że iako Chryftus Pan tchnąwfzy na Apoftołow udzielił im Łafki Ducha Przenayświętfzego *Joan: 20* tak żeby BOG teyże Łafki udzielić ráczył tym wfzyftkim, ktorzy tym Oleiem Swiętym namafzczeni będą. 3tio Wita Biftup oraz z Kapłánami Oley Swięty, przez co fię znaczy radość Chrześciáńftwa i Kościoła Swiętego, że fię godnym

dnym ftáł przyięcia tego Oleiu Swiętego ku Zbáwieniu i poświęceniu dufz nafzych

Pyt: 37 Czemu przez te dni nie dzwonią w Dzwony?

Odp: Záchowuie fię tych dni zwyczáy pierwiaftkowego Kościoła, gdzie przez fzeleft drewnianych Inftrumentow dawano znać ludowi wiernemu o czáfie zgromadzania fię na publiczne Nábożeńftwo, iako uważa Benedykt XIV *Inftitut: 20* można także wnofić fobie pobożnie, iż fię to czyni na dowod, że w cichości ferca Męka Jezusowa uważana bydź powinna. 2 Że z Jezusem obumierać duchownie powinniśmy. Iáko pięknie o tym Apoftoł Swięty mowi: *mortui eftis & vita veftra abfcondita eft cum Chrifto* Przez dzwonienie zaś w wielką Sobotę przypominać fobie można świadectwo Apoftolfkie, ktore dawali o Zmartwychwftaniu Jezusowym.

Pyt: 38 Czemu w Wielki Czwartek po Mszy Swiętey Kapłan z Oltarzow wszystek apparat zdeymuie?

Odp: ieft to dochowanie z Starożytności, ponieważ przedtym gdy miano

no sprawować Náyświętszą Ofiarę, ubieráno Ołtarz przyzwoitym sposobem, po ktorey zakończeniu wszystko znowu z niego zbieráno. W Rzymie na Watykanie w dzień ten po skończoney Iutrzni wszystko Duchowieństwo tey Bazyliki wychodzi z mieysc swoich na umywanie iuż rozebranego Ołtarza Swiętych Apostołow. Podobny zwyczay znayduie się po niektorych mieyscach, Francyi, Niemiec i innych Dziać się to zwykło zdaniem dwoch sławnych wieku VII. Pisarzow Swiętego Eligiusza, i Swiętego Izydora Hysp: na pamiątkę umywania Nog Apostołom Lecz ten przykład głębokiey pokory skutecznieyszym się pokazuie i doskonaley wyraża, przez umywanie Nog ubogim. Co i naszych czasow na wielu mieyscach chwalebnie iest w używaniu. Jest nad to ieszcze wyobrażeniem, iako Chrystus Pan z szat swoich był obnażony; Dla czego Kápłan i Psalm 21 czyta, w ktorym oczewiście Proroctwo iest o Męce Chrystusowey, i w ktorym są te słowa: *Diviserunt sibi vestimenta mea &c. Podzielili się odzieniem*

niem moim. 2 Że Chrystus Pan według Proroctwa Izaiasza pod czas męki swoiey z wszelkiey chwały i ozdoby był złupiony, iako w ktorym nie było piękności. *Non est ei species neque decor* 3. Przypomina także rozdarcie zasłony Kościelney, iako Alcuinus mowi

Pyt: 39 Czemu w Wielki Czwartek w Klasztorach, i w innych Kościołach, przy ktorych iest dosyć Xięży, iedna tylko pospolicie Msza Swięta odprawowana bywa, a w Wielki Piątek żadney nie bywa?

Odp: W Wielki Czwartek przedtym trzy osobliwie odprawowano Msze Swięte: *Pierwszą* za pokutuiących publicznie, ktorych w ten dzień rozgrzeszano i przypuszczano do społeczności wiernych *Drugą* dla poświęcenia Oleiow Swiętych *á trzecią* na Pámiątkę ustanowienia Nayś: Sakramentu. Teraz iedna tylko pospolicie Msza bywa. Aże sam Chrystus Pan tego dnia przy ostatniey Wieczerzy niekrwawą Ofiarę to iest siebie samego Boga Oycu ofiárował, i sam Uczniow swoich Ciałem i Krwią swoią Nayświętszą nakármił. Ná pá-

miąt-

miątkę tego z Rąk odprawuiącego Mszą Swiętą Kápłani i Klerycy Kommunią biorą. W Wielki Piątek Mszy Swietey niebywa (i Ceremonie zwyczayne bárdziey zwáć się obchodem pogrzebowym mogą, bo i Kápłan w czárny ápparat ubrany Chrystusa do Grobu kładzie) z tey przyczyny, że tego dnia Zbáwiciel Nasz Chrystus JEZUS iako naywyższy Kápłán siebie sámego na Drzewie Krzyża Swiętego krwawą Ofiárę Oycu Przedwiecznemu zá grzechy cálego świata ofiárował. 2. Bo Msza Swięta iest Ofiara rádości i wesela; Dzień zaś Wielkopiątkowy iest dniem smutku, i żáłości. Chciano także zachować dawny zwyczay, wedle ktorego nie odprawowano w ten dzień Mszy Swiętey.

Pyt: 40 Czemu Kapłan czytaiąc Passyą, áni siebie, áni Mszału nie żegna?

Odp: Duchowna i nabożna przyczyna naznaczyć się może, iż Pássya znać daie, że Chrystus Pan wzięty iest od Oczu naszych przez śmierć, ktory iest początkiem wszelkiego błogo-

sławieństwa. Dla czego też w Wielki Piątek Passya przy niezapalonych świecach czytana bywa, bo Swiatło świata, to iest: Chrystus, zgasło przez okrutną śmierć.

Pyt: 41. Czemu ku końcu Passyi Kapłan na kolana upada i trochę się zastanawia?

Odp: To się dzieie dla rozmyślania śmierci Jezusowey, dla uproszenia szczęśliwey śmierci przez Mękę Jego, gdyż po tych słowach, *iak Chrystus Pan w Ręce Oyca Przedwiecznego Ducha swego oddał*, na kolana upada.

Pyt: 42. Czemu kapłan nie klęka i nie mowi flectamus genua gdy się za Zydow modli?

Odp: Modli się Kapłan za wszystkich przyklękaiąc, nieczyni zaś tego, gdy za Zydow się modli, iaboby dla dania znaku, że brzydzi się ich złośliwym postępkiem, iż przyklękaiąc na kolana z Chrystusa się urągali. Powtarzaią się często te słowa: *flectamus genua: upadaymy na kolana*, napominaiąc ludzi do pokory i klęczeniá. Niemowi Kapłan *Dominus vobiscum. Pan z wami*, bo Pan nasz

Jezus Chrystus w tey pamiątce wystawuie się między ludźmi niby nieprzytomny.

Pyt: 43. Co znaczy nigro velo zakrytego Krucyfixa odkrywanie?

Odp: Znaczy, że Chrystus Pan obnażony na Krzyżu całemu światu iako prawdziwy BOG ku czci iest wystawiony; Dla tego po trzykroć Kapłan śpiewa: *Ecce lignum Crucis &c:* Oto drzewo Krzyża &c. na ktorym zbawienie nasze wisiało, podźcie oddaymy mu pokłon &c.

Pyt: 44. Czemu Kapłan zdeymuie obowie z Nog, gdy przystępuie do całowania Krzyża?

Odp: To się dzieie z wielkiey uczciwości, i pokory ku Krzyżowi Chrystusowemu przykładem Moyżesza, ktorego gdy BOG, z goraiącego krzaka do siebie wołał, rozkazał mu, áby zdiął obowie z Nog swoich: Jzaliż bowiem *Krzyż* Chrystusow nie iest w pewny sposob goraiącym krzakiem, ná ktorym Chrystus Jezus nie wypowiedzianą ku nam gorzał miłością? *Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos Joan: 13.*

Pyt: 45. Czyli Bałwochwalstwa nie popełniamy, gdy się Krzyżowi kłaniamy?

Odp:

Odp: Byłoby Bałwochwalstwo, gdybyśmy Krzyżowi ile drewnem iest, kłaniali, lecz my *Krzyż* czciemy dla Chrystusa, á w Obrazach cześć oddaiemy BOGU, czyli ługom Boskim, ktorych pamiątkę w umysłach naszych te wyobrażenia wzbudzaią. Dokładnie i obszernie rzecz tę obiaśnia *Con: Nicen:* II. *Roku* 787. przeciwko Obrazoburcom odprawione, pięknie się też myśl i wiara *Kościoła* Swiętego w następuiących Wierszach wyraża:

Nam DEUS est, quod Jmago docet, sed non DEUS, ipsa.
Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Co się tak tłomaczy:

Obraz, nie BOG, lecz Boskim iest wyobrażeniem.

BOGA w nim czciy, nie farbę winnym pokłonieniem.

Sami nawet przeciwnicy, ktorzy nam Bałwochwalstwo zadaią, gdyby byli zapytanemi czemu Boski pokłon oddaią Naturze ludzkiey Chrystusowey; gdyż ta iest stworzeniem? pewnie inaczey tylko po katolicku odpowiedzieć nie mogą, że to czynią dla Osoby Boskiey, z

ktorą ieſt złączona natura ludzka. Paulinus Swięty ktory w V. Wieku żył, piſze *Epla* I. *ad Sever:* o Zwyczaiu Jerozolimſkiego *Kościoła*, że prawdziwe Drzewo *Krzyża* Swiętego raz tylko ku czci Ludowi pokazywano w dzień ten, ktorego obchodzono pamiątkę Taiemnicy *Krzyża*, przez ten Dzień rozumieią niektorzy Wielki Piątek, i nie bez przyczyny wnoſzą, że podobno z tego przykładu *Kościoła* Jerozolimſkiego poſzło, iż teraz w dzień ten wſzędzie ku publiczney czci Krzyż wyſtawuią.

Pyt: 46. *Czemu Kapłan w Wielki Piątek Hoſtyą tylko iedną ręką podnoſi?*

Odp: Na znak, że żadney Ofiary nie ofiaruie, ktora ſię innych czaſow obiema Rękami czynić zawſze zwykła, ále że tylko ſam tego dnia kommunikuie, i ta *Kommunia* dzieie ſię pod iedną Oſobą.

Pyt: 47. *Czemu Ogień w Wielką Sobotę ſwięcą?*

Odp: Stateczne ieſt w *Kościele* podanie, i zwyczay, aby żadney rzeczy do Swiętych nie używać Obrządkow, ktoraby wprzod nie była pobłogoſławiona. Tomaſſinus *de dierum Feſt: celebr: lib: 2. Cap:* 14.

14. dowodzi, że w pewnych *Kościołach* podobnym ſpoſobem codziennie, w każdą Sobotę oſobliwiey, á nayſzczegulniey w Sobotę Wielką puplicznym Obrządkiem poświęcenie Ognia czyniono, iże dopiero w Wieku XI. do Soboty tylko Wielkiey przywiązano ten zwyczay. Z niektorych rozporządzeń *Kościoła* Rzymſkiego dochodziemy, że to czyniono w Wielki Czwartek. Cożkolwiek bądź, Liſt Zachariaſza Papieża do Swiętego Bonifacyuſza, przytoczony od Baroniuſza pod Rokiem 751. daie nam do wyrozumienia, że pod ten czas o święceniu ognia w Dzień Wielkoſobotny w Rzymie niewiedziano, lubo to czyniono na innych mieyſcach. A mowa Leona IV. ktory żył wśrzod Wieku IX. dowodzi że iuż ná ow czas święcono Ogień i rozdawano Ludowi. *Hom: de Cura Paſt:* Znowego Ognia zapalaią ſię świece i Lampy w *Kościele*, na znak że lubo Chryſtus Pan, ile ieſt światłością świata, zgaſł przez śmierć, iednak przez Zmartwychwſtanie ſwoie ſtał ſię znowu nigdy nie zgaſłym światłem świata, w ten też dzień *Kapłani* Oleie Swięte pozoſtałe z Roku przeſzłego ogniem niſzczą.

Pyt:

Pyt: 48. *Co znaczy Tryangul, i i trzy na nim goreiące świeczki?*

Odp: Używamy Go mowi *Tomaſſinus* wyżey wſpomniony na cześć Troycy Przenayświętſzey, ktora ieſt iedna w naturze Boſkiey á troiaka w Oſobach, z ktorych iedna, to ieſt Syn Boſki z ſtąpiwſzy na świat, cały Niebieſką nauką oświecił, i dał nam tę Taiemnicę poznać. Dla tego Diakon álbo Kapłan przy zapalaniu tych świeczek po trzykroć śpiewa: *Lumen Chriſti &c. Swiatło Chryſtuſowe &c. i odbiera odpowiedź: Deo gratias, Dzięki BOGU=* Na dowod wdzięczności za udzielenie takiey wiadomości.

Pyt: 49. *Co znaczy Paſchał i pięć gran w nim?*

Odp: Paſchał mowi Rupertus Opat *lib:* 6. (co ſię też ſtwierdza Powągą IV. Soboru Toletańſkiego) znaczy Chryſtuſa Pana, ktorego Paweł Swięty nazywa *iaſnością Chwały Boſkiey*, ktory ſię w iaſności przy ſwoim Zmartwychwſtaniu pokazał światu = w pogotowiu pięć grań znaczyć mogą pięć ran JEGO Nayświętſzych, á do Grań *Kadzidło* używane kofztowny Balſam, i inne drogie Maści,

ści, ktoremi Nikodem, i Jozef od Arimathei Ciało Chryſtuſowe namazali. Rabbanus Arcy-Biſkup Mogunckí rozumie przez Paſchał ow Słup ogniſty, ktory Izraelitow z Egiptu prowadził, ktory Słup był Figurą Chryſtuſową, ktory nas z Niewoli ſzatańſkiey na wolnośc Synow Boſkich wyprowadził.

Pyt: 50. *Czemu Dyakon gdzie ieſt, nie Kapłan Paſchał święci?*

Odp: Bo przy Benedykcyi Paſchału opowiada ſię Zmartwychwſtanie Chryſtuſowe, ktore że nie przez Apoſtołow nayprzod ogłoſzone było, lecz przez Niewiaſty, dla tego też nie *Kapłan*, ále Diakon niżſzey godności w święceniu Paſchał zwyczaynie święci = mowi Rupertus wzmiankowany.

Pyt: 51. *Jak dawny zwyczay Paſchał w Kościele S. święcić?*

Odp: Twierdzą niektorzy że zaczął ſię około Roku 633. za czaſow Honoryuſza I. Papieża. Ponieważ w tym Roku, IV. Sobor Toletańſki *Can:* 9. iako ſię wyżey wſpomniało wyraźnie o tym Obrządku czyni wzmiankę, i przyczynę naznacza. Wielu zaś innych iako to

Amalariusz *Lib*: I, *Cap*: 18. *Micrologus Cap*: 5. *&c.* utrzymuią, że ieszcze za Zozyma Papieża około Roku 417. Paschał święcono, á náwet mowić można, że ten Papież nie ustanowił Go pierwszy, ále tylko zwyczay ten wprowadzony dawniey do niektorych osobliwszych *Kościołow*, swoim rozporządzeniem do innych pomnieyszych wprowadził.

Pyt: 52. *Czemu Paschał świeczką z Tryanguły zapalony bywa?*

Odp: Na znak tego że Chrystus Pan, *Ktory* iest iasnością Oyca Przedwiecznego, od Oyca wyszedł, iako S. Concil: Niceńskie mowi: *Deum de Deo, lumen de lumine*: BOG z BOGA, Swiatłość z Swiatłości. Podczas święcenia Paschału zapalone bywaią w *Kościele* świece, i Lampy, przez co się znaczy, że wszystkie oświecenia nasze są od BOGA, iako Oyca Swiatłości, ktore nam Chrystus zasługami swoiemi ziednał. 2. Na znak, że iutrzeysze Zmartwychwstanie Chrystusowe całemu Swiatu obiawione będzie.

Pyt: 53. *Czemu Profecye albo Proroctwa w Wielką Sobotę śpiewane bywaią?*

Odp:

Odp: Nie w każdym czasie, i we wszystkich *Kościołach* iednakowa była ich liczba. Przedtym czytania tego używano dla nauki tych, co Chrzest Swięty przyiąć tego dnia mieli. Teraz większe maią połączenie z święceniem Duchowieństwa, odprawuiącym się. Dzieie się też podobno i na znak tego że wszystkie Proroctwa o Chrystusie, i wszystkie Figury, ktore z początku Swiata o nim były są wypełnione.

Pyt: 54. *Czemu wodę do Chrztu Swiętego służącą święcą w Wielką Sobotę, i czyliż nie iest tak dobra naturalna woda?*

Odp: Bez wątpienia i nieświęconą wodą tak dobrze Człowiek może bydź ochrzczony iako i święconą, ále Kościoł Swięty święci wodę, żeby z większą uczciwością, Nabożeństwem, i poszanowaniem ten Swięty Sakrament był przyimowany i sprawowany.

Pyt: 55. *Jak dawny zwyczay święcenia tey wody?*

Odp: Dawność pokazuie się z Ksiąg, ktore przypisuią Swiętemu Dyonizemu Areopagicie, á o ktorych starożytności wątpić nie można. Jako też i ztąd że

Bazyli Swięty między Apoſtolſkiemi Tradycyami kładzie święcenie tey wody *Lib: de Spirit: S. Cap:* 26. Także i inni Oycowie Swięci, oſobliwie Swięty Cypryan *Epla* 70. *ad Januarium*, i Cyrill Jerozoliński *Cateches:* 3. Pierwſzego Słowa: tak głoſzą. Potrzeba więc wprzod oczyścić i poświęcić wodę poſługą Kapłańſką, aby mogła polaniem obmyć grzechy Człowieka, ktory ſię chrzci. To też co ſię wyżey wſpomniało o święceniu wody z podania Apoſtolſkiego, naywłaściwiey ſię rozumie o tey wodzie, ktorey Kościoł do Obrządków Chrztu S. używa.

Pyt: 56. *Jakby odpowiedzieć Kacerzom naśmiewaiącym ſię z święcenia wody, i mowiącym, że BOG przy ſtworzeniu świata wſzelkie ſtworzenie poświęcił.*

Odp: Gdyby to miało bydź iakim przeciw nam dowodem, to też ichby błogoſławieńſtwo Stołu śmiechu godne było, i źle czyniliby, kiedy potrawy albo napoie przed Obiadem błogoſławią, gdyż ie iuż BOG błogoſławił. I Paweł Swięty Apoſtoł muſiałby był nie wiedzieć że BOG wſzelkie ſtworzenie pobłogoſławił, ponieważ I. *Timot:* 4. nau-

cza,

cza, że każde ſtworzenie przez Modlitwę i ſłowo Boſkie pobłogoſławione i poświęcone bywa.

Pyt: 57. *Czemu Kapłan święcąc wodę w Chrzcielnicy dzieli ią ná cztery części, i inne przydaie Obrządki?*

Odp: Przez pierwſzą rzecz daie znać, że wſzyſtkie cztery części świata do Chrztu Swiętego uczeſtnictwa ſą przypuſzczone według tego, co ieſt napiſano *u Math: S. w Rozd:* 28. Jdźcie opowiadaycie Ewangelią wſzelkiemu Stworzeniu chrzcząc ie &c. 2. Gdy rzuca Kapłan ku czterem Częściom świata wodę, przypomina, że iako cztery Rzeki z Raiu na świat wypłynęły, tak na cztery części świata woda łaſki Boſkiey przez Chrzeſt Swięty na obmycie pierworodnego grzechu wypłyneła. Czyni rożne Krzyże nad wodą: żeby w Jmię Troycy Przenayświętſzey poświęcona była. Kładzie w nię Paſchał: ná znak, że wſzelka moc ktorą ma Woda Chrztu Swiętego ieſt od Chryſtuſa, i że od Jego zaſług ſwoy początek wzięła. Dłonią Ręki ſwoiey dotyka ſię wody: ożywiaiąc w nas wiarę, że iako po ſtworzeniu świata Duch Boſki nad wo-

da-

dami ſię unoſił *Gen*: I. dla udzielenia im błogoſławieńſtwa, także wſzyſcy ci łaſką Ducha Przenayświętſzego napełnieni będą ktorzy będą ochrzczeni; odradzaiąc ſię nie iuż z proſtey wody, ale w Duchu Swiętym. I z tey także przyczyny chucha Kapłan trzy razy na woęd á gdy wlewa do teyże wody trochę Oleiu Swiętego i Chryzmy, rzetelniey ieſzcze okazuie dzielność łaſki Duchą Przenayświętſzego, z ktorey przy Chrzcie Swiętym trzy Boſkie cnoty, to ieſt: Wiara, nadzieia, i miłość w duſzę ochrzczonego wlewaią ſię.

Pyt: 58. *Czemu Kapłan ſkończywſzy te Ceremonie, ná Ziemi przed Ołtarzem, u ktorego ma Mſzą S. odprawiać krzyżem leży pod czas Litanii o wſzyſtkich SS.*

Odp: Przez Litanią proſi wſzyſtkich Swiętych, żeby ſwoią przyczyną to u BOGA ziednali, iżby Łaſką Chrztu Swiętego wſzyſtkim ludziom oſobliwie nowo ochrzczonym udzielona była, żeby wſzyſcy z niemi, to ieſt Swiętemi, do łaſki Chryſtuſowey i do żywota wiecznego powſtać mogli: Co żeby tym ſkuteczniey uprosił pada na Twarz chcąc naśladować owych wielkich Mężow

żow zaleconych w Piśmie S ktorzy pádali na Twarz, álbo pokrywali ią, gdy iakie prożby zanoſili do BOGA.

Pyt: 59 *Czemu w wielką Sobotę, pięknie zdobiąc znowu ubieraią Ołtarze?*

Odp: Bo iuż Kościoł Swiety záczyna obchodzić Uroczyſtość Zmartwychwſtania Chryſtuſowego. Mſza Swięta nie ma tego dnia *Intróitu*, álbo zwyczaynego początku, bo początek wſzyſtkich rzeczy Chryſtus ieſzcze w grobie. Zaczyna zaś Kapłan záraz *Gloria in Excelsis &c.* na znák, że nowo ochrzczonym iáko odrodzonym z wody, i z Ducha Swiętego ieſt dany Pokoy, ktory Aniołowie przy Narodzeniu Chryſtuſowym przez ten Hymn opowiadali. Ieſt też *Gloria* znakiem radości z bliſko naſtępuiacey Uroczyſtości. Nie mowi ſię we Mſzy Swięty ofiertorium, bo Chryſtus ieſzcze niby w Grobie, ktorego żywego ofiárować mámy. Nie mowi ſię *Agnus DEI*, bo Chryſtus ieſzcze pokoiu nie oznaymił Swiętym Apoſtołom. Nie mowi ſię *flectamus genua*, bo iuż ta Mſza do Wielkánocy należy. Nie mowi ſię *Credo*, żeby była ro-

rożność między Wielkánocną uroczyſtością okrom wſpomnionego wykładu dzieieyſzych obrządkow, ktory ieſt duchowny, można naznaczyć właściwe przyczyny nieiakiey rożnicy wydawaiącey ſię między Mſzą Swiętą dzieieyſzą, i innych czaſow ſprawowánemi; te záś nie ſą, iak tylko dochowanie ſtarożytności. Nie używa ſię w ten dzień, *Introitu*, gdyż ten wſtęp do Mſzy Swiętey ſpiewany bywał przed zaczęciem Ofiáry, áby lud pobożnym Pieniem zábáwić, gdy Biſkup álbo Kapłan czynił przygotowanie, á potym wziąwſzy właściwy na ſiebie ubior z mieyſca trochę oddálonego powoli zbliżał ſię do Ołtarza, tego záś dnia iuż bywał ubrany dla ſprawowania innych obrządkow ściągaiących ſię do gotuiących ſię do Chrztu, i do święcenia wody. Co odprawiwſzy (iáko i dziś cokolwiek podobieńſtwa widźieć można) zbliżał ſię z całym ludem na mieyſce ofiary. Opuſzcza ſię Modlitwa nazwana *Offertorium* czyli *ofiarowanie*, ponieważ dnia tego wcześnie, á nie o ſwoim czaſie, złożył w Ręku Kápłanow, i

Dią-

Diakonow lud ſwoie ofiary, áby mogł potym Kátechumenom ſłużyć z większą łatwością, gdy Chrzeſt Swięty przyimować mieli; opuściwſzy záś w tym razie odbieranie Ofiar, opuſzczono i ſpiewanie, ktorego tylko w tym razie używano. Nie mowi ſię *Credo*, czyli wyznanie wiary, áni *Agnus DEI*, Baranku Boży, gdyż to oboie poźnieyſzych dopiero wiekow we Mſzy Swiętey umieſzczono. Że záś nie daie ſię pocałowanie *Pokoiu*, czyli *Pax*, to podobno wzięte ieſt z zwyczáiu Kościoła Rzymſkiego, gdzie tego nie czyniono pod czas Mſzy Swiętey, ále na to mieyſce przed Niedzielną Jutrznią całowali ſię wzaiemnie, z rádością opowiedaiąc ſobie o Zmartwychwſtaniu Chryſtuſa w te ſłowa: *Surrexit Dominus* Pan Zmartwychwſtał. Dawniey ſpiewano po rozdawaniu Ciała Pańſkiego Modlitwę, ktorą nazywamy *Post communio* Po Kommunii; w pogotowiu i tę, ktorą nazywamy Kommunią, teraz ſię oboie opuſzcza, á na to mieyſce odpráwuią ſię krotkie Nieſzpory, ktore bárdziey nazwać ſię powin-

ny

ny dziękczynieniem i dokończeniem Mszy Swiętey.

Pyt: 60 Zkąd to, że w dzwony dzwonią przy zaczęciu Gloria in Excelsis?

Odp: Na znak że iuż wszelka boleść i żałość mineła, gdy po trzy dniowym w żywocie ziemi byciu prawdziwy Joa Chrystus JEZUS powstał Z tey tez racyi częstokroć *Alleluia* we Mszy Swiętey powtarzą się Przez dzwonienie tedy i Alleluia zwycięztwo i Tryumf Chrystusow świata się obiawia. Nie trzeba się zaś dziwować że w Dzień Sobotnych obrządkow wiele się rozważa Taiemnic wyobrażaiących Zmartwychwstanie Chrystusa, ktorego się dopiero nazaiutrz obchodzi Pamiątka. Przedtym albowiem w dzień ten niebywało Mszy Swiętey áż około Połnocy na Niedzielę, przeto wszystko się dostatecznie zgadzało z okolicznościami czasow następuiących. Wprowadzono zwyczay odprawowania Mszy Swiętey w Sobotę, á dla połączenia Uroczystości, nieodmieniono dawniey używanych Modlitw i obrządkow.

Pyt:

Pyt: 61 Co znaczy Wielkanoc?

Odp: Wielkanoc iest Uroczystość w ktorey obchodziemy pamiątkę Zmartwychwstania Chrystusa Pana: U Żydow zowie się *Phase* to iest *przeyście*, iuż dla przeyścia Anioła zabiiaiącego pierworodnych Egipskich, á miiaiącego Domy, ktorych Drzwi Krwią Baranka namazane były, iuż dla przeyścia przez Morze czerwone. Taiemnica tedy w tym zawiera, że iako Lud Izraelski przez czerwone morze do ziemi obiecaney przeszedł, i z Niewoli Fáraonowey iest wybawiony, tak my w tych dniach obchodziem pamiątkę, że przez Chrystusa Pana przelaniem Krwi Jego Nayświętszey z grzechow rozwiązani, i z piekielney Tyranii wykupieni iesteśmy, i niby przez czerwone Morze Męki Jego przeprowadzeni.

Pyt: 62 Czy dawno to Swięto iest postanowione w Niedzielę?

Odp: Od początku Chrześciaństwa iako w swoim Liście 54 pisze Swięty Augustyn záchowywano to Swięto; dla czego Grzegorz Nazyanzeński nazywa Go Swiętem świąt, i

Uro-

Uroczyſtością Uroczyſtości. Aż do XII właśnie wieku uroczyście obchodzono Go przez cały Tydzień, iako Martene ſtarożytności przykładami i świadectwy dowodzi, prawie zaś od ſamego początku záchodziła nieiaka rożność między Kościołami, ktoregoby dnia należało tę uroczyſtość obchodzić. Niektore álbowiem Kościoły Azyatyckie utrzymywały, że to należało czynić dnia 14 Marca według biegu Xiężyca iako był zwyczay użydow, odwołuiąc ſię w tym do Jana Swiętego, od ktorego, twierdzili, że to podanie mieli. Z tym wſzyſtkim rożnica ta nienaruſzała iedności Kościelney, i Swięty Polikarpus Smyrneńſki Biſkup, ktory przybył do Rzymu około roku 158. zwielką czcią był przyięty od Swiętego Aniceta Papieża, w zupełney oraz rozſtał ſię z nim iedności, i miłości, áczkolwiek co do tego zwyczaiu rożnili ſię z ſobą. Ale kiedy ku końcu drugiego wieku Polikrates Biſkup Efezki zgromadziwſzy Sobor z niektorych Wſchodnich Biſkupow, uſtanowił, áby 14 Marca, według obrotu Xiężyca obchodzić Wielkanoc, i napiſał z niemi Liſt Synodálny do Swiętego Wiktora Papieża uſkárżaiąc ſię, że przeciw podaniu wzwyż wzmiankowanemu Swiętego Jana Apoſtoła, inne Kościoły tę Uroczyſtość zawſze w Niedzielę obchodziły Wiktor Swięty zebrał Biſkupow z Rzymie, i rozkazał áby w całym Kościele Chryſtuſowym obchodzono wielkanoc w Niedzielę po dniu 14 Marca według obrotu Xiężyca to ieſt w Niedzielę po dniu 21. Marca, biorąc według obrotu ſłońca, iako ſię u nas zwykły dni ráchować. Pogrożono nawet wyłączeniem od iedności tym, ktorzyby ſprzeciwiać ſię temu rozporządzeniu chcieli. Co też na Páleſtyńſkim, á za czaſem na Arelateńſkim we Francyi, i innych ſtwierdzono Soborach. Wielu uczonych utrzymuie, że Wiktor Swięty na prożbę Swiętego Jreneuſza Biſkupa Lugduneńſkiego nie przywiodł ſwych pogrożek do ſkutku. Przeto iedność áczkolwiek ſię niepomału zachwiała, nie wybuchneło iednak na widoczne odſzczepieńſtwo; áż też nareſzcie uſtawą powſzechnego Soboru Niceńſkie-

ſkiego, oraz za przyłożeniem ſię potężnym Konſtantyna Wielkiego przyrzekli Azyátyccy Biſkupi ſtoſować ſię do rozrządzenia uczynionego. Ci zaś ktorzy w małey liczbie nieco pokazali uporu znaiomi ſą pod Názwiſkiem *Kwartodecymanow.*

Pyt: 63 Czemu pod czaś Wielkanocnego czasu tak ſię często Alleluia mowi?

Odp: Alleluia ieſt to Hebrayſkie Słowo, ktore iedno znaczy, co *chwalcie BOGA*, álbo *niech będzie BOG pochwalony*; w używaniu záś teraźnieyſzym ieſt wykrzyknieniem oznaczaiącym radość. Przez to więc Kościoł Swięty chce wyrazić, żeśmy Chryſtuſowi Odkupicielowi naſzemu nieuſtanną Chwałę i dziękczynienie oddawać powinni, za tak wielkie Łaſki nam wyświadczone, i uweſelać ſię z Chwały Zmartwychwſtania Jego. To ſłowko *Alleluia* ieſt ſławne w Pſalmach Dáwidowych, w ktorych Go więcey niż dwadzieścia razy powtarza, iako też i w obiawieniu Jana Swiętego Swięty Grzegorz wielki powiada, że używanie tego Pienia wprowadzone było

od Hieronyma Swiętego za czaſow Damaza Papieża. Sam zaś poſtanowił niektore czaſy, i powyznaczał niektore mieyſca, w obrządkach Kościelnych, áby go używano.

Pyt: 64 Czemu Niedzielą pierwszą po Wielkanocy ktorą Polacy zowią Przewodnią, powszechnie ſię nazywa Dominica in Albis, Niedziela w bieli?

Odp: Przyczyna tego ieſt, iż przedtym w Kościele Zachodnim nowo ochrzczeni od wielkiey Soboty áż do tey Niedzieli w białych Szatach chodzili, ktore na tę Niedzielę z ſiebie ſkładali iako o tym Swięty Auguſtyn piſze, *Serm: 1 in Octav Paschatis*: Wielkanocna uroczyſtość dzieſięyſzym Swiętem zakończona bywa, i dla tego nowo ochrzczonych odzienie odmienia ſię, tak iednak, żeby biały kolor ktory ſię z odzienia ſkłada, w ſercu záwſze trwał. A Kościoł Swięty chcąc tym mocniey do tego pobudzić Mſzą Swiętą záczyna: *Qua i modo geniti infantes &c. Jako dopiero narodzone dziatki mamy rozumnego, i nie załszowanego mleka pragnąć &c.* A w Polſzcze naypodobniey z tąd tę

Nie-

Niedzielę Przewodnią mianuią, iż kiedy w dawnieyszych Chrześciańſtwa wiekach tego czaſu Nowochrzczeni z dawnych mieyſc w Kościele im Chrztem wyznaczonych, na inne właściwie z drugiemi iuż ochrzczonemi przechodzili, podobało ſię też dla takowego *przeniesienia ſię*, czyli niby *przewodzenia* tym imieniem nazwać.

Pyt: 65 Dla czego Paschał po Ewangelii w dzień Wniebowstąpienia gaszą, i od Ołtarza biorą?

Odp: Kiedy powinien bydź Paſchał palony oprocz czaſu owego z nocy na Niedzielę Zmartwychwſtania Páńſkiego, żadnego nie można doſtrzedz w ſtarożytności śladu. Według nowego rozporządzeniá i zwyczaiu ma bydź rozpalony przez pierwſze trzy dni świąt Wielkanocnych, i w każdą Niedzielę, á to pod czás całego publicznego Nábożeńſtwa, iako też pod czas uroczyſtości Wniebowſtąpienia Páńſkiego, w ktorą po Ewangelii gaszą go, i do Zakryſtyi odnoszą, czego niektorzy naſtępuiące duchowne naznaczaią przyczyny: Że Chry-

ſtus

ſtus Pan Swiat opuściwſzy, poſzedł do Oyca ſwego Przedwiecznego, iako ſam przepowiedział *Joannis 16. Opuſzczam Swiat, i idę do Oyca.* I że, gdy z Przodkami naſzemi obecnie przeſtawał, od oczu naſzych ieſt wzięty = iako przepowiedział: *modicum & non videbitis me.*

Pyt: 66. *Co znaczą Zielone Swiątki?*

Odp: Przypominaią nam zeſłanie Ducha Przenayświętſzego na Apoſtołow, i na Kościoł Jego, iako obiecał Chryſtus Pan: Będę prośił Oyca, á innego Pocieſzyciela przyślę wam Ducha prawdy. W Starym Teſtamencie był Figurą tey Uroczyſtości ow dzień, w ktorym Moyżeſz Zakon na Gorze Synai w Ogniu, Piorunach, i Grzmotach odbierał. Gdyż w te zielone Swiątki nowey łaſki Zakon w Sercach Apoſtolſkich przez Ducha Przenayświętſzego ieſt wyrażony.

Pyt: 67. *Czy ieſt iaka rożność między wodą do Chrztu Swiętego należącą, ktorą w Sobotę święcą przed Zielonemi Swiątkami, od tey, ktorą święcą w Sobotę Wielką?*

Odp: Zadney nie maſz, gdyż ieden ſpoſob ieſt iey święcenia; wyiąwſzy że Profecye, albo Proroctwa, ktore śpiewane bywaią, przed święceniem wody w Sobotę przed Zielonemi Swiątkami, ſą o Figurach nowego Teſtamentu, i przyiściu Ducha Przenayświętſzego.

Pyt: 68. *Dla czego Wodę do Chrztu Swiętego należącą tylko w te dwie pomienione Soboty święcą uroczyſtſzym obrządkiem tak w tym czaſie iako i przed Wielkanocnym?*

Odp: Bo w te dni naylepiey Taiemnice Chrztu Swiętego pokazuią ſię. *w Wielkanoc:* ponieważ ochrzczony Człowiek iako nowe ſtworzenie z Chryſtuſem przez Chrzeſt Swięty do Łaſki powſtaie. *w Zielone Swiątki,* bo w ten czaſ obchodzi ſię pamiątka zeſłania Ducha Nayświętſzego na Apoſtołow, ktorego dary ochrzczonemu Człowiekowi z łaſką poświęcaiącą, oſobliwie trzy Teologiczne Cnoty: Wiara, miłość, i nadzieia wlewaią ſię. Z tey przyczyny zwyczay ten był dawno w Kościele Zachodnim, że Katechumenow albo Chrztu czekaiących w te dwa dni chrzczono, iako ſię z Kanonu Mſzy Swiętey na ten dzień po

po Modlitwie *communicantes &c:* pokazuie gdzie ſię Kapłan za nowo ochrzczonych modli: *Pro his quoque, quos regenerare dignatus es ex aqua, & Spiritu Sancto, i za tych, ktorycheś odrodzić raczył z wody i z Ducha Swiętego.* i na pamiątkę tego do tych czas w Rzymie, gdy Katechumenow nie maſz, dzieci niektore ochrzczone bywaią. W Kościele Greckim wodę święcono, i do Chrztu przypuſzczano *Katechumenow* z nocy na dzień ziawienia *Epiphaniæ,* po naſzemu Trzech Krolow, ktorego to dnia oſobliwiey u nich obchodzono pamiątkę Chrztu Chryſtuſowego od Jana w Jordanie. Lud wierny z Nabożeńſtwa tę wodę do domow własnych roznoſił, iako ſię pokazuie z Swiętych Epifaniuſza i Chryzoſtoma. Ztąd podobno poſzedł za czaſem zwyczay i do Kościoła Łacińſkiego, że lubo pobożnieyſi Chrześciani ſtaraią ſię mieć u ſiebie wodę Święconą, z oſobliwſzą iednak troſkliwością chcą mieć tę, ktorą w Wielką Sobotę, i tę, uroczyſtſzym obrządkiem do Chrztu przygotowywaią i poświęcaią.

Pyt: 69. *Co ieſt godnego wiadomości o Uroczyſtości poſtanowioney na u-*

Ra *czcze-*

czczenie Taiemnicy Troycy Nayświętszey, ktorą w Niedzielę po Zielonych Swiątkach (tak u nas nazwanych) obchodziemy.

Odp: Aczkolwiek Uroczystość ta nie naydawniey iest wprowadzona powszechnie do Kościoła Swiętego, ztym wszystkim od owego czasu, iako nam tę Taiemnicę wyraźnie Jezus Chrystus ogłosił, zawsze ona była celem czci, i uszanowania wierzących. Na ten to koniec owe pienie: *Chwała Oycu, i Synowi i Duchowi Swiętemu,* często powtarzano, i pamiątkę tey Taiemnicy szczegulniey w każdą obchodzono Niedzielę. Można także bez zachwiania się twierdzić, że za czasow Krola Wielkiego była iuż wprowadzona ta Uroczystość do Francyi, i że w Wieku XI. ná niektorych obchodzono ią mieyscach. Kościoł iednak Rzymski ieszcze iey był ua ow czas nie przyiął, iako można wyraźnie dochodzić z słow Alexandra II. *Cap: Quoniam: Tit: de Feriis* (Jemu albowiem to rozporządzenie, á nie Alexandrowi III. powszechnie teraz przyznaią) á dopiero Jan XXII. rozciągnął ią do wszystkich Kościołow, mowią niektorzy, że Alacuinus złożył Mszą ktorą o Troycy Prze-

Przenayświętszey teraz odprawuiemy, ale bez fundamentu; gruntowniey rozumieią, co Prefacyą przyznaią Swiętemu Pelagiuszowi Papieżowi. Atoli przystaie ná to Benedykt XIV. Ze na żądanie Stefana Leodyceńskiego Biskupa ułożono Kapłańskie Pacierze, ktore dopiero za JEGO następcy weszły w używanie *de Fest: D. N. J. Ch: C.* XII.

Pyt: 70. *Czemu zaraz po Zielonych Swiątkach odprawuie się Swięto Troycy Przenayświętszey?*

Odp: Może dla tego, że ta Taiemnica po przyściu Ducha Przenayświętszego dopiero naydokładniey Swiatu opowiedana była przez Apostołow, ktorzy iuż o niey od Jezusa Chrystusa dostatecznie uwiadomieni byli. Dawniey iednak na niektorych mieyscach obchodzono ią w Niedzielę ostatnią przed Adwentem.

Pyt: 71 *Kiedy ustanowiona iest Uroczystość Bożego Ciała?*

Odp: Od założenia Chrześciaństwa, to iest od Apostolskich czasow we Czwartek nazwany dniem Wieczerzy Pańskiey, ustanowienia Nayświętszego Sakramentu pamiątkę z naywiększym Ko-

Kościoł obchodził uszanowaniem. Ale że pod ow czas wszystkie inne obrządki pełne są żałoby i smutku, á całą myśl zdaią się obracać na rozważanie okrutney Zbawiciela męki, zdało się rzeczą przyzwoitą, gdyby szczegulny iaki Dzień wyznaczono dla okazania ku tey Taiemnicy nayglębszego uszanowania w pośrzod znakow radości, i uweselenia. Błogosławiona Julianna z Gory Korneliiskiey pierwsza przyłożyła się do tego, naradziwszy się wprzod z Biskupem Kameraceńskim, i z niektoremi pobożnemi á uczonemi Kapłanami. Nabożeństwo to wprowadzone było do Dyecezyi Leodyiskiey od Roberta Biskupa w Roku 1246. Hugo Kardynał utwierdził ie, i rozszerzył w Belgium, gdzie urząd Posła Papiezkiego sprawował. Urban IV. w Roku 1264. stwierdził toż Nabożeństwo powagą swoią. Atoli nie wprzod zamysły te wzięły pożądany skutek, aż po wznowieniu ustawy Urbana IV. przez Klemensa V. ná Soborze Wienneńskim, i usilnym przyłożeniu się Jana XXII. Marcina V. i Eugeniusza IV.

Pyt: 72. Z iakiey przyczyny na dzień Bożego Ciała tak solenna Processya bywa?

Odp:

O.p: Dla publicznego wyznania prawdziwey wiary naszey o tym Nayświętszym Sakramencie 2. Dla iawnego uczczenia Syna Boskiego 3. Dla nadgrodzenia wszystkich bluźnierstw i nieczci, ktore przez Rok od niewiernych i złośliwych Ludzi cierpi Chrystus w Przenayświętszym Sakramencie. 4. Na pokazanie godności, zacności i Maiestatu tey Taiemnicy. 5. Na otrzymanie błogosławieństwa Boskiego na Domy, Miasta, i ludzi. Prawda, że osobliwszey ustawy nie wydał Urban IV. co do Processyi publiczney, ustanawiaiąc iako się rzekło, Swięto Bożego Ciała, atoli bardzo dowodne tych iest zdanie (mowi Benedykt XIV.) ktorzy utrzymuią, iż z istoty rzeczy ten wyniknął zwyczay; albowiem według świadectwa przytoczonych od niego Pisarzow, gdy w Mieście *Wolsinium* cudownym obyczaiem pokazała się przy Nayświętszey Ofierze krew Zbawiciela na obrusach Ołtarza, kazał aby w Uroczystey Processyi przyniesiono ią do *Urbewetu*, gdzie się na ten czas znaydował. A to ná potym stało się nieiakim wzorem tych Processyi, ktore się

od-

odprawiaią teraz z Nayświętszym Sakramentem.

Pyt: 73. Czemu podczas tey Processyi naywięcey Lud z Pochodniami i świecami assystuie.

Odp: Dzieie się to nayprzod na znak tego, że gorącą wiarą wyznawamy, iż w Monstrancyi ktorą Kapłan niesie, iest Chrystus Pan, ktory iest światłością Swiata. 2. Zebyśmy sobie przypominali, iż z iak naygoretszym Nabożeństwem powinniśmy służyć, i Boski pokłon oddawać Chrystusowi w Nayświętszym Sakramencie.

Pyt: 74. Z iakiey przyczyny dnia piętnastego Sierpnia święcą Ziele to iest w Dzień Wniebowzięcia Nayświętszey Panny?

Odp: Zwyczaiu tego, ktory zdaie się bydź właściwy naszemu Kraiowi, nie można dostrzedz początku, i przyczyny dla ktorey go wprowadzono, i przepisem Rytuału upoważniono. To pewna że Lud Modlitwą Kapłańską poświęcone Zioła ze czcią zachowuie, i w rożnych potrzebach, á osobliwie pod czas nawałności, i Grzmotow czyniąc z nich kadzenia, z ufnością używa, nie-

rownie zaś ieszcze użyteczniey szy byłby w tym zamiar chcieć przez to przypominać sobie Cnoty Przenayświętszey MARYI Panny do ktorey przypodobania w Piśmie Swiętym do ziołek, i kwiatkow Oblubienicy uważoney w rozumieniu Duchownym, Kościoł Swięty stosuie, á z tąd zachęcać się do ich naśladowania.

Pyt: 76 Jak dawno postanowiona Uroczystość na cześć wszystkich Swiętych? i oraz dzień drugi Listopada na pamiątkę modlenia się szczegulnieyszego za umarłych?

Odp: Uroczystość na cześć wszystkich Swiętych (iák się dochodzić może z Pisarzow) w wieku IX wzięła swoy początek. Co zaś względem ustanowienia dnia iak nazywamy záduszne: o tym się (gdzie o Officicium Defunctorum) niżey, wyrazi &c.

CZĘSC PIĄTA.

o Ceremoniach niektorych mniey pospolitych.

ROZDZIAŁ I.

o Obrządkach około Kościołow.

Punkt Pierwszy: o Wystawianiu Kościołow.

Pytanie Pierwsze: Na co Kościoły budują?

Odp: Zeby ſię w nich BOGU modlić według tego, co Chryſtus Pan powiedział u Łukaſza Swiętego *w Rozd: 19 w Wier: 46* Dom moy ieſt domem Modlitwy: *Domus mea Domus Orationis. 2.* Zeby w nich BOGU należąca Ofiárę oddać, iako Pan BOG do Sálomona mowi, *2 Paralip: C. 7 v. 12 Elegi locum istum mihi in domum Sacrificii* Obrałem to mieyſce ſobie na dom ofiary. *3* Zeby BOG miał przyzwoi-

zwoite ſobie na ziemi mieſzkanie, iáko tamże napiſano *w wierszu 17* Obrálem ſobie to mieyſce i poświęciłem, żeby w nim Jmię moie było na wieki. *4* Dla opowiádania w Kościołach ſłowa Bożego, dla ſprawowania Sakramentow, dla godnego chowania Náyświętſzego Sákramentu, iáko też dla uczciwego złożenia Ciała, i Kości Swiętych Páńſkich &c. Miały polerownieyſze Národy Kościoły, ktore niekiedy z niewypowiedzianemi nakłady budowáno Iſtotom, ktore zá Bogi czczono. Mieli i Jzraelitowie wprzod okazały Namiot, pod ktorym Arka Páńſka była złożona, toż Kościoł zbudowany od Sálomona, potym od Ezdraſza, á zgruntu bárdziey nowo poſtawiony, niżeli odnowiony od Heroda ſtarſzego, pod ktorego panowaniem narodził ſię Zbawiciel. A jeżeli poganie ſwoim fałſzywym Bogom koſztowne Kościoły ſtawiali, iakoż dáleko nie ſłuſznieyſza czynić to ku czci BOGA práwdziwego? Jeżeli Dawid i Sálomon tak wiele złotá i bogactw na budowanie Kościoła Jerozolimſkiego łożyli, żeby godne mieſzka-

ſzkanie miała Arka Páńſka, czyliż nie ſłuſznieyſza dla prawdziwey Arki to ieſt Chryſtuſa wſpaniałe Kościoły budować.

Pyt: 2 Jak dawno Kościoły poczęli mieć Chrześcianie?

Odp: jeżeli ſię przez Kościoły rozumieią mieyſca, w ktorych ſię Chrześcianie modlili. Sákramenta Swięte przyimowali, ſłowa Bożego ſłuchali, rzecz práwdziwa, że od czaſow Apoſtolſkich takie Kościoły mieli, iáko ſię z dzieiow Apoſtolſkich pokazuie; Gdzie opiſuią ſię ſchadzki Apoſtołow Swiętych i innych Uczniow na Modlitwę i łamanie chleba. W ſamych początkach poſpolicie nie były to mieyſca oſobne, gdzie ſprawowano obrządki Religii, obierano tylko Salę obſzernieyſzą i wſpaniałą, á nawet częſto bardzo w podziemnych ſchodzono ſię Lochach. dla uchronienia ſię przed záwiſtnym pogáńſtwem, i uniknienia od nich prześladowania. Atoli biegli w Dzieiach ſtarożytności Authorowie utrzymuią że nawet i pod ow czas niektore oſobne mieli Chrześcianie Kościoły. Pierwſzy taki ukazuią w Jeruzá-

ruzalem za świadectwem Kronik Hyppolita Tebańczyka, i Nicefora *Lib: 2 cap: 2* przywodzących po ſobie Ewodyuſza Naſtępcę Piotra S. na Stolicę Antyocheńſką, w Rzymie záś Swiętego Piotra w Okowach przedtym *Titulus Eudoxiæ* álbo Swiętey Prudencyanny, ktory ſię nazywał *titulus Paſtoris*, gdyż niemaſz pewności ktory z nich był pierwſzy. Ná kilku mieyſcach wſpomina o Kościołach Tertulian *lib: de Idol: Cap: 7 de veland: virg: Cap 13 &c* Toż Jreneuſz, Origenes, i Zeno Weroneńſki, á Optatus Milewitańſki wymiata to na oczy Donatyſtom *lib: 2* że po uczynionym przez nich Odſzczepieńſtwie, pomimo Czterdzieſtu z górą w Rzymie Bazylik nie mieli mieyſca gdzieby ſwoie ſchadzki i Nabożeńſtwa odprawowali. Sciąga ſię to do Roku 250. Pominąwſzy ſzczegulne Przykłady, ktoreby mogły iakim ſporom podlegać, nie podpadaią pod wątpliwość wyroki Ceſarzow przywiedzione od Euzebiuſza na obalanie Kościołow Chrześciańſkich zwłaſzcza pod Dyoklecyanem, i dozwalaiące naprawy zepſutych, á bu-

do-

dowania nowych pod Maximianem i Maximinem, z ktorych ſię wnoſi, iż muſiały dawniey bydź Kościoły, ponieważ nie można rozkazować naprawiać, álbo obalać tego, czego nigdy nie było. Nie bardzo nam nawet ſprzyiaiący, bo na Łonie niedowiarſtwa wychowani Piſarze, iakiemi naprzykład byli *Kawe i Basnagiusz*, przyznaią że ku końcu wieku II, á przynaymniey na początku trzeciego wieku budowano nie nayokazalſze wprawdzie i przyſtuſowane do czaſow prześladowania, oſobne iednak, i iedynie na ſprawowanie obrządkow Religii ſłużące Kościoły, áni ſię wzruſza to zdanie powſzechnym nazwiſkiem, ktore dawali Rzymianie Chrześcianom [iáko ſię można naczytać u Minicyuſza, Felixa, Laktancyuſza, i innych] nazywaiąc ich Ateuſzami, to ieſt bez BOGA, i wyrzucaiąc im że nie mieli Kościołow. Pochodziło to bowiem z wielkiey rożnicy obrządkow Religii, od ich Bałwochwalſkich zábobonności; gdyż Kościoły Chrześciańſkie podobne były zewnątrz do ich Sal publicznych, gdzie ſię lud zgromadzał, áby był

był przytomny Ofierze nie krwawey, odprawuiącey ſię na Ołtarzu na kſztałt Stołu, uſtawionym. U nich záś Ołtarz przed Kościołem wyſtawiony; był podobny do ogniſka, na ktorym krwawe palono ofiary, á ktory lud zgromádzony otaczał. Sam záś Kościoł bywał okrągły albo też podługowaty, lecz ciaſny bez okien, álbo małe maiący światło. A do tego nie zbierał ſię zwyczaynie do niego lud, ále tylko ſtawiano tam poſągi, i ſkładano dary. Kiedy záś pod Konſtantynem zupełna Chrześcianom pozwolona była wolność Religii, i obrządkow na ten czas iuż ſami (iako tenże Euzebiuſz świadczy) wierni obálali nie pozorne dawne Kościoły, á okazálſze na ich mieyſce budowali, i innych wſzędzie wiele bardzo nowych przydawali.

Pyt: Jakim kształtem w początkach budowano Kościoły?

Odp: Dokładnie rzecz tę zebrał, i ułożył według świádectw i opiſow zaciągnionych z ſtarożytności, Jmć Xiądz Fleury w Kſiążce *o Obyczaiach pierwszych Chrześcian w Części 2 w Rozd: 2=* z ktorego ſię rzeczy uwa-

gi

gi godnieyſze przywiodą: Chrześciańſkie Kościoły [mowi on] ile bydź mogło, ſtárano ſię mieć opodal od innych poſpolitych budowali ie, áby tak wolne były od zgiełgu i ſzeleſtu przechodzących. Otaczano ie także przyſionkámi, Ogrodami álbo Domoſtwy do Kościoła należącemi. Z pierwſzego weyścia wpadał w oczy plac ułożony w czworgran. á zewſząd opaſany Gankámi wſpieraiącemi ſię na Kolumnadzie iáko i teraz w niektorych Klaſztorach widzieć ſię daie. Ganki te były mieyſcem wyznaczonym ubóſtwu żebrzącemu od przychodzących wſpomożenia. W pośrzodku placu bywały Fontanny álbo naczynia z wodą dla obmycia Rąk i uſt przed Modlitwą, na ktorych mieyſce ſtawiano potym naczynia z wodą święconą. ztykał ſię ten plac z podwoynym przyſionkiem, z ktorego przez wiele drzwi wchodzono do Bazyliki, to ieſt do owey części Kościoła, ktora była w porownaniu całego Gmachu nayznacznieyſzą, i nayobſzernieyſzą Przyſionek wśrzod Kościoła będący na przeciwko drzwi więkſzych, u Grekow nazywał ſię *Nartex*

tex. Dwa poſpolicie Budynki ſtykáły ſię z Kościołem: *Baptiſterium* czyli mieyſce do chrzczenia na ſamym wſtępie, á Zákryſtya po naſzemu, czyli ſkárbiec, po dáwnemu záś *Secretarium*, *Diaconium*, gdzie ſię Kościoł kończył. Niekiedy także dla wygody chcących w większey ſpokoyności rozmyślać na Modlitwie ſzły rzędem wzdłuż Izdebki, czyli Celki, ktore według nas Kapliczkami nazwáćby można. Bazylika na trzy części wſzerz podzielona była, przez podwoyhym rzędem idącą Kolumnadę, ktora z obu ſtron utrzymywáła Galerye, pomiędzy ktoremi wolny zoſtaiący śrzodek, iáko do dziś dnia w ſtarodawnych widzieć można Kościołach, nazywał ſię *Navis*. W oſtatniey części Kościoła ku Wſchodowi, wznoſił ſię Ołtarz, á za nim *Præsbyterium*, czyli *Sanctuarium* mieyſce wydzielone od ludu, á ſamym tylko przyſtępne Miniſtrom Ołtarza tam álbowiem pod czas ſprawowania Obrządkow Religii, ſami Kapłani zaſiádali, maiąc wpośrzod ſiebie Biſkupa, ktorego Krzeſło, czyli Katedra z

Greckiego nazwana *Thronus*, tak postanowiona była, iż wszyscy wchodzący do Kościoła drzwiami większemi widzieć Go mogli; Ołtarz obtoczony był Balistradą, pomiędzy ktorą można było przeyrzeć, á ktora obwiedzione ku Ołtarzowi mieysce formowała, nieiako w kształt teraz Chorow naszych Na wstępie albo na środku tego okręgu Ołtarzowego stał wyniesiony od Ziemi Pulpit czyli z Greckiego *Ambon*, na ktory z obydwoch stron po schodach można było wstępować, dla czytania tam publicznie Pisma Swiętego. Czasem takowych Ambon bywało dwie: Ta co stała po prawey ręce Biskupa, służyła do czytania Ewangelii, owa zaś, co z lewey, do czytania Epistoły Między niemi umieszczano śpiewakow, ktorzy bywali klerykami nie maiącemi wyższego święcenia. Ołtarz zaś sam był to Stoł urobiony z kosztowney materyi, iako to z śrebra, lub złota, perłami, i innym kosztownym wysadzany Kamieniem, á przynaymniey bywał z Porfiru, álbo Marmuru. Stawiano Go pospolicie (ieżeli położenie mieysca na przeszkodzie nie było) nad Grobem ktorego z Męczen-

czennikow Swiętych. Gdy albowiem lud wierny przyzwyczaił się schodzić ná mieysca, ná ktorych spoczywały te Swiętè zwłoki, stawiano tam Kościoły, álbo przynaymniey drogie ich ciała starano się do Kościołow indziey wystawionych przenosić. Z tąd zaś początek wzięła i ustawa Kościelna zabraniaiąca poświęcenia Ołtarza, nie złożywszy w nim Relikwiy, i nazywania mieysc owych *pamiątką, memoriæ albo wyznaniem, Confessiones*. Skarb ten nieoszacowany składano w Ziemi, gdzie iednak sporządzony był przystęp, idąc schodami tym końcem pod Ołtarzem urobionemi. Ołtarz sam po zakończeniu Obrządku Nayświętszych Táiemnic, niczym się nie pokrywał, w rogach tylko iego wznosiły się cztery kolumny utrzymuiące oponę, co nazywano Cymborium, dla podobieństwa do czary dnem obroconey do gory. Za Ołtarzem było mieysce iak wyżey dla Kapłanow. --- Ná ostátnie ta część Kościoła nazywała się Trybunałem dla tego, że i na Salach świeckich czyli na Pałacach Xiążąt, i Cesarzow mieysce to zasiadały Magistratury otoczone publicznemi Ministrami; że

zaś wyżey nieco wyniesione było, schodził Biskup z niego po schodach, zbliżaiąc się do Ołtarza: dotąd Xiądz Fleury.

Pyt: 4. *Czemu zwyczaynie ná Wschod Słońca Kościoły budują?*

Odp: O zwyczaiu budowania Kościołow ku wschodowi świadczy Autor *Konstytucyi Apostolskich*. Tertulian, pisząc naprzeciw Walentinianom *Cap*: 2. i Swięty Paulin Biskup Nolańśki: Co czyniono albo na wzor Kościoła Jerozolimskiego, ktory miał bydź obrocony ku Wschodowi, albo iako uważa Baroniusz pod *Rokiem* 57. dla uczczenia Taiemnicy w Nebowstąpienia Chrystusowego z Gory Oliwney położoney według Zacharyasza Proroka *Cap*: 14. względem Jerozolimy ku Wschodowi. Z tąd też poszło, iako Swięty Atanazy uważa *lib*: *Quæst*: 14. że od Apostolskich czasow mieli zwyczay Chrześcianie pod czas Modlitwy obracać się ku Wschodowi.

Pyt: 5. *Dla czego Kotolicy stawiaią ná Kościołach swoich Krzyże?*

Odp: Aby na pierwsze weyrzenie można było poznać że to iest mieysce wyznaczone na sprawowanie publiczne Ob-

Obrządkow Religii, i oraz dochodzić, że to iest Kościoł prawowiernych, ktorzy sami w tym się znaku naymiley chlubią, i stawiaią go rownie w Przybytku Pańskim, iako i zewnątrz ná Swiątnicy, á tym samym daiąc znać, że *Krzyż* Jezusow maią za ozdobę, i wierzchołek wszelkich, by też naywyższych na świecie zaszczytow i godności.

Punkt Drugi: *O poświęcaniu Kościołow.*

Pytanie 1. *Dla czego, i iak dawno zaczęto poświęcać Kościoły?*

Odp: Poświęcaią się *Kościoły* według uwagi Grzegorza Swiętego, *lib*: 3. *dial*: *Cap*: 30. áby moc żadna przeciwna nie szkodziła im, á według Swiętego Augustyna, dla ziednania ludowi tu się zgromadzaiącemu łaski wykonywaiącey w *Kościołach* duchownych serc naszych wewnętrznie, co się dopełnia posługą Biskupią w Swiątnicach zwierzchnie. *Serm*: 252. *de tempore*. A według Swiętego Tomasza dla przyczynienia nam uświątobliwienia ktorego, dostąpił Kościoł, to iest zgromadzenie wiernych, będąc skropionym krwią Zbawiciela, Jest zaprawdę oraz w tym myśl

Ko-

Kościoła, áby przez poświęcenie takowe Kościoły naſze rożniły ſię od domow prywatnych, á tym ſamym wyiętemi ſtawſzy ſię od wſzelkich ſpraw i zabaw świeckich, wmawiały w nas Ducha Religii, i reſpektu, á zabeśpieczały nam prędkie uſkutecznienie prozb naſzych. Zwyczay ten poświęcania Kościołow przyięty ieſt podobno z ſtarego Teſtamentu, czyliby ſię zaś zaczął od Apoſtołow, nie maſzci wprawdzie przekonywaiących koniecznie dowodow, to iednak pewna: za świadectwem Euzebiuſza, że iak tylko pozwolił BOG ſłodkiego wiernym pod Konſtantynem zakoſztować pokoiu, natychmiaſt po Miaſtach, i Miaſteczkach z wielką radością budowano, i poświęcano Kościoły á to ieſt znakiem zadawnionego zwyczaiu, gdyż pod ten czas nie zaſzła wyraźna Zwierzchności około tego uſtawa, á zatym iuż muſiało ſię to dawniey ſtać: żeby zaś obrządek takowy okazaley był odprawiony, znayduiemy w czwartym Wieku, że albo wielu na Synod zgromadzonych Biſkupow zapraſzano na mieyſce gdzie miano poświęcać Kościoł, i tak pominąwſzy inne przykłady, uczy-

uczynił Konſtantyn, wzywaiąc Biſkupow z Tyru do Jerozolimy dla poświęcenia Kościoła na Gorze Kalwaryi, álbo tam ich zwoływano ná Synod, gdzie ſię miał ten obrządek odprawić: I tak ſię ſtało w Antyochyi Roku 341. o czym świadczy Swięty Atanazy, przydaiąc że dla tey przyczyny nazwano Go *Synodem* po naſzemu *kiermaſzowym. Antiochiæ novam Synodum per causam Enceniorum coegerunt.*

Pyt: 2. *Jakich Ceremoniy zażywa Kościoł przy poświęcaniu Kościołow?*

Odp: Náyprzod wiedzieć przyſtáło że lubo dawniey każdego dnia można było poświęcáć Kościoły, i czyniono to w rzeczy ſamey iako mamy przykład na Kościele Jerozolimſkim zbudowánym od Konſtantyna, ktory poświęcono w Sobotę, átoli dochodziemy z Synodu Cezarauguſtańſkiego, że iuż w wieku VII. rozrządzano, áby poświęcanie odpráwować w Dzień Niedzielny. Takoweż ieſt i teraźnieyſze rozporządzenie, nie zabraniaiąc iednak czynić tego i w inne dni uroczyſte. Dla przygotowania ſię do tak wielkiey uroczyſtości, ma

bydź

bydź zápowiedziany dnia poprzedzaiącego Poft Duchowieńftwu przy Kościele zoftaiącemu; Toż zwykł czynić i Biſkup maiący odprawować poświęcenie. Sam záś ten bardzo dawny w Chrześciańſtwie obrządek, po zaſzłych wielorakich odmianach, i przypadkach według oſtatnich przepiſow pod Klemenſem XIII. i Benedyktem XIV. odprawuie ſię naſtępuiącym ſpoſobem: 1. Dniem przed poświęceniem Kościoła zieżdża na mieyſce Biſkup dla przyſpoſobienia Relikwiy Swiętych Męczennikow, ktore maią bydź złożone w Ołtarzu, á ktore on zamknięte w Pudełku razem z wyrażeniem ná karcie Jmienia ſwego, i czaſu poświęcania, kładzie ná uczciwym mieyſcu, Gdzie też ſtawiaią ſię zapalone świece, á Duchowieńſtwo zgromadzone odprawuie Jutrznią ku czci owych Męczennikow Swiętych. Zwyczay ten nie pochybnie ma ſwoy początek z tąd, że przedtym naypoſpoliciey lud wierny Modlitwy ſwę odprawował ná Cmentarzach, to ieſt ná mieyſcach, gdzie były złożone ciała Swiętych Męczennikow. Potym ſtawiano tam

(gdy

(gdy było można) Kościoły, iako ſię rzekło. Te za czaſem gdy pomnożyły ſię, uſiłowano mieć w nich ciało ktorego Swiętego, álbo iaką iego cząſtkę, przynaymniey wątpić nie można, iż ten zwyczay utrzymywał ſię w Rzymſkim Kościele. Albowiem gdy Lud żądał po Ambrożym Swiętym, áby im w Medyolanie *Rzymſkim Obrządkiem* poświęcił Bazylikę, dał im odpowiedź: iż chętnie to uczyni, ieżeli będzie mieć Relikwie Męczennikow Swiętych *Reſpondi, faciam, ſi Martyrum reliquias invenero = Epiſt. 22. ad Marcellinam Sororem.* O odprawowaniu Nabożeńſtwa, to ieſt Jutrzni mamy świadectwo z Swiętego Herakliuſza Biſkupa Senoneńſkiego pod Rokiem 532. u Bollandyſtow. 2. W ſam dzień obrządkow przybywa Biſkup w ſwoim zwyczaynym ubiorze do Kościoła, z kąd po uczynionym potrzebnym rozporządzeniu ze wſzyſtkim Duchowieńſtwem i Ludem oprocz iednego pozoſtałego Dyakona wychodzi, udaiąc ſię na mieyſce, gdzie ſą złożone Relikwie bierze na ſiebie Kościelny ubior Biſkupi, odmawia z przytomnemi nabożnie ſiedm Pſalmow pokutnych, toż w Pro-

ces-

ceſſyi udaie ſię przed drzwi Kościelne, gdzie odmawia Modlitwę na uproſzenie Ducha Náyświętſzego łaſki, áby pobłogoſławił tak wielkiemu dziełu, pokląka zatym i odmáwia Litanię o wſzyſtkich Swiętych, w ktorych przyſzedłſzy do owych ſłow: *od wszego złego, wybaw nas Panie.* nim ie wymowi, wſtaie i błogoſławi wodę, i ſol, á po ſkończeniu tego, kropi náyprzod lud około ſtoiący, á po tym po trzykroć zewnątrz Kościoła ſciany w ten ſpoſob: idąc pierwſzy raz ku prawey ſtronie, kropi na przemianę raz naywyżſzey ściany, drugi ráz cmentarz, mowiąc: *w Jmię Oyca i Syna, i Ducha Swiętego &c.* Powrociwſzy na mieyſce odmawia Modlitwę, á po niey końcem Páſtorału uderzy we drzwi, mowiąc ſłowa w Pontyfikale przepiſane, á Dyákon wewnątrz będący pyta ſię także ſłowami w tymże Pontyfikále wyrażonemi, i Biſkup odpowieda. Znowu czyni podobne w koło Kościoła kropienie po drugi raz, z tą tylko rożnicą że ściany dołem, to ieſt od fundamentow kropi. *Trzeci raz* obchodząc Kościoł, czyni to poczy-

czynaiąc od lewey ſtrony, á kropi śrzodkiem ściany Jego z zwyczaynemi do tego Modlitwami, i uderza Páſtorałem we drzwi Kościelne, á potym przydaie po trzy kroć *otworzcie, aperite &c* czyni po tym Krzyż u dołu na drzwiach, i progu Kościelnym mowiąc: *oto znak Krzyża niechay ustępuią wszelakie poczwary.* A za otworzeniem na te ſłowa drzwi, wchodzi do Kościoła w towarzyſtwie potrzebnych ſobie tylko Oſob. Zwyczay mowienia Litaniy pod czas święcenia Kościoła, ieſt bardzo dawny: wſpomina o nim Pontyfikał Angielſki Klaſztoru Gemmatyceńſkiego przywiedziony od Catalaniego, gdzie też wyrażna ieſt wzmianka, áby trzy razy obchodzić Kościoł. -- *Et cum hac Litania Sanctorum implorans suffragium, ter circumeat Ipsam, quæ dedicanda est, Ecclesiam.* Podobneż ślady w ſtarożytności znayduiem o uderzániu po trzykroć Paſtorałem we drzwi Kościelne, áto w dáwnych bárdzo Rytuáłach Rzymſkich, iako też w Pontyfikale *Egberta Arcy Biskupa Eboraceńskiego* przed lat 900 Co ſię zaś tycze

mo-

mowienia siedmiu Psalmow pukutnych przy Relikwiach, i tych słow: *w Jmię Oyca &c* pod czas kropienia ścian Kościelnych: są to zwyczaie poźniey wprowadzone. 3 Wchodząc do Kościoła ogłasza Biskup pokoy mieyscu owemu, i w poszod śpiewania posłępuie ku śrzodkowi, klęka przy Faldystorzu, czyli Krzesełku przenośnym; zaczynaiąc Pienie o Duchu Náyświętszym *Veni Creator &c.* Odmawia potym Litanie o wszystkich Swiętych, á przyszedłszy do owych słow: *abyś wszystkim wiernym &c* Trzymaiąc w Ręku Pastorał, czyni, znak Krzyża Swiętego prosząc BOGA áby ten przybytek dla siębie poświęcił, w te słowá *ábyś mieysce to przytomnością twoią nawiedzić raczył, ábyś na straż iego Aniołow wyżnaczyć raczył, ábyś Kościoł i Ołtarz ten, ktory się poświęca ku czci twey, i Jmienia Swiętego N. pobłogosławić raczył,* á przytomni odpowiadaią *wysłuchay nas Panie.* Mowi zatym modlitwę, toż zaczyna się Antyfona, i przeplata za każdym wierszem Pienia Zácharyaszowego. Ná ten czas Biskup wyraża na Popiele po Páwimencie umyślnie we dwie Linie na Krzyż

rozsianym dwa Alfabety, to iest: *Grecki* zaczynaiąc go od rogu Ewangelii, á prowadząc na przeciwko, i *Łaciński* od rogu, gdzie się czyta Epistoła, á ciągnąc w rog, to iest po práwey ręce do Kościoła wchodzącym. O ogłoszeniu Pokoiu na wniściu do Kościoła pisze Remigiusz Mnich Antyzyodoreński, żył w wieku IX á przed nim ieszcze, rownie iáko i o śpiewaniu Litaniy Grzegorz Swięty w swey księdze nazwaney *Sacramentarium* podobnież tam wyraża o pisaniu Liter na Páwimencie popiołem posypanym, z tą tylko rożnicą, że nie wspomina o Abecedle Greckim, i że trzy tylko Litery wymienia z Łácińskiego *A B C*, ktore się pisać powinny. Na niektorych mieyscach przydawano *Alfabet żydowski.* Co się tycze używania Hymnu o Duchu Swiętym: dáwnieyszego nad pięćsetletne nie ma po sobobie świadectwa. 4 Zakończywszy Biskup pisanie Alfabetu, zbliża się nieco ku Ołtarzowi, pada na kolana, i coráz wyniośleyszym głosem wezwawszy BOGA na pomoc záczyna poświęcenie Wody, Soli, Popiołu, i

Wi-

Wina, á po skończonych nad każdą rzeczą z osobna Modlitwách, mieszaie, toż przez nową znowu błogosławi Modlitwę, w ktorey się wyrażaią własności, użyteczność nadprzyrodzona, i cuda, ktore BOG na tym Elemencie, albo przez użycie go wykonywać raczył; wpół modlitwy idzie ku drzwiom Kościelnym, czyni na nich Pastorałem dwa Krzyże, ieden u gory, á drugi u dołu, kończy zatym tamże Modlitwę; i idzie na środek, odmawia inną, á potym rozpoczyna poświęcenie Ołtarza. Wszystkie te wymienione obrządki okrom od innych, znayduią się od Swiętego Grzegorza przepisane, to iest: wzywanie Boskiey pomocy, i święcenie wody z przymieszaniem do niey Soli, popiołu, i wina, lubo nie tym koniecznie iak teraz porządkiem. Iest nawet tam i ostatnia przydłuższa Modlitwá, bez dodátku iednak udania się do drzwi Kościelnych i położenia na nich znáku Krzyża Swiętego. 5. Rozpoczyna się poświęcenie Ołtarza od Antyfony, i Psalmu, ktore pospolicie przed záczęciem Mszy Swiętey odmawiaią Kapła-

płani: *Introibo &c.* Biskup záś wielki Páiec zmaczawszy w wodzie poświęconey, czyni krzyż nayprzod na środku, toż na czterech rogach kamienia, ktory ma służyć na Ołtarz, odprawia potym modlitwę, po ktorey razy siedm cały Ołtarz obchodzi kropiąc go, i mowiąc zwyczayne słowa Psalmu: *pokropisz mnie Panie hyzopem, asperges me &c.* Kościoł zaś razy trzy, ták iak zewnątrz (o czym wyżey) z tą tylko rożnicą, że kropiąc ściany, nie kropi Pawimentu, i że zaczyna od dołu, to iest od fundamentow, á drugi i trzeci czyni to coraz wyżey. Dopieroż kropi pawiment zacząwszy od Ołtárza wprost ku drzwiom Kościelnym, á potym poprzek formuie Krzyż; Powraca na środek Kościoła, odmawia Modlitwę, i znowu wziąwszy kropidło rzuca nim wodę święconą na wschod, záchod, pułnoc, i południe, nástępuią zatym dwie Modlitwy, i Prefacya, po niey błogosławieństwo wapna do spoienia Ołtarza z podnożniem, ktore zarabia Biskup wodą święconą i záchowuie na boku, á wody reszta wylewa się około Ołtarza

rza. O Antyfonie i Pſalmie wſpomnionym niemaſz wzmianki przynaymniey na tym mieyſcu, tylko u Durandа, i innych tegoż wieku. Czynienie znakow Krzyża Swiętego wodą na Ołtarzu, kropienie go razy ſiedm, toż kropienie Kościoła przepiſane także znayduie ſię u Grzegorza Swiętego i w innych dawnych, i nowſzych Pontyfikałach, lubo z niemałą rożnicą co do Antyfon i Pſalmow. Oprocż tego Pontyfikał Angielſki Klaſztoru Gemmatycenkiego, i Egberta Eboraceńſkiego Arcy-Biſkupa przed dziewięć ſet lat, i inne niektore przepiſuią, aby do tey wody przymieſzane było *Chryzma*— *6* To zakończywſzy udáie ſię Biſkup z Duchowieńſtwem i ludem na mieyſce gdzie ſą złożone Relikwie, modli ſię niżeli wnidzie, toż czyni wſzedſzy na mieyſce. A potym ſypie Kadzidło do Trybularza, i wychodzi z Proceſſyą, na ktorey (gdy to bydź może) Kápłani na przyzwoitym noſidle prowadzą Relikwie. Przed Bramą Kościelną zaſtanawiaią ſię dla odprawienia Modlitwy i czynienia około Kościoła Proceſſyi.

Pod

Pod czas ktorey lud ſpiewa *Kyrie eleyſon*. Toż ſiada Biſkup na *Faldiſtorzu* w Mitrze, upominaiąc lud mową poważną do uſzanowania mieyſc Swiętych, do przykładania ſię ku ich ozdobie, do oddawania należytości Kapłanom, ktorzy przy nim obrządki Religii ſprawować maią, przypomina także przywiley ucieczki [o ktorym niżey] pozwolony Kościołom. Dla czego Archidyakon, albo inna Oſoba przy boku Biſkupim będąca czyta uſtawy Synodu Trydenckiego: *Pierwſzą* na przeciwko tym, coby rzeczy Kościelne poświęcone BOGU grabili, i zabierali *Seſſ: 22. Cap: 11. de Reſor: Drugą* na przeciwko tym, co nie wypłacaią powinnych danin, albo do onych wypłacenia ſą innym na przeſzkodzie. Obraca zatym mowę Biſkup do Fundatora Kościoła, ieżeli ieſt przytomny, i zaleca go Modlitwom ludzi, iako i tych co przyłożyli do obmyślania potrzebnych dochodow. Zatym naſtępuie Modlitwa, i namaſzczenie drzwi Kościelnych Oleiem Swiętym *Chriſma* nazwanym. Starodawna Kſiążka opiſuiąca obrządki *Ordo Romanus*, rozpo-

rządza, áby po odprawionym poświęceniu Chrzcielnicy poyść ná mieyſce, gdzie przy złożonych Relikwiach odprawowano Jutrznie, a tam wziąwſzy Relikwie, áby z Krzyżami, i świecami z wſzelką czcią czynić z innemi około Kościoła Proceſſyą w pośrzod śpiewania od Duchowieńſtwa *Antyſon*, á od ludu *Kyrie eleyſon*. Wyraźnie także o Krzyżach świecach, i kadzidle podczas Proceſſyi z Relikwiami wſpomina obrządek ułożony od Grzegorza Swiętego, lubo nie na tym mieyſcu ią kładzie, na ktorym Pontyfikał dzisieyſzy = Toż znayduiemy i u rowiennika Jego *Swiętego Grzegorza Turoneńſkiego*, to ieſt: oſobliwſzey okazałości Proceſſyi z Relikwiami Swiętemi = O upomnieniu zaś ktore ma czynić Biſkup, do czci, i uſzanowania Kościołow zachęcaiąc mowi, wſpomiona wężey Rzymſka o obrządkach Kſiążka *Ordo*, i Pontifikał Remeńſki około lat 800. maiący = To co też ieſt z rozkazu Klemenſa i Urbana VIII. do Pontyfikału przydano, nie ieſt także zdawnieyſzych obrządkow. O przemowie do Fundatora (lubo oświadczenie w niey gotowości ratowania go w niedoſtatku, nadgradzaiąc hoyność ktorą w czaſie pomyślności pokazał, na cnocie wdzięczności razem z Chrześciaństwem wzroſło) znayduiemy ſzczegulną uſtawę Synodu Toletańſkiego IV. w Roku 633. *Canon*: 37. Co do Modlitwy zá Fundatorow Synod Emeryteńſki pod Rokiem 666. poſtanowił był, áby ich, i innych Dobrodzieiow Jmiona żywych z innemi żyiącemi, á umarłych między umarłemi co Niedziela pod czas Mſzy Swiętey wſpominane były. Oprocz tego, że rzecz tę możnaby weſprzeć dawnym zwyczaiem *Dyptychow* (oktorych gdzie indziey) godne ſą uwagi ſłowa Chryzoſtoma Swiętego, ktory zachęcaiąc do wyſtawiania ku czci Boſkiey Kościołow, za pobudkę przytacza że ná tym mieyſcu trwać ma uſtawiczna chwała BOGA, á za niego to ieſt Fundatora Modlitwa, i że co Niedziela ku pożytkowi iego maią ſię odprawiać Nayświętſze Ofiary. *Preces illic perpetuæ propter te, Laudes & Synaxes propter te, Oblatio per ſingulos dies Dominicos*, *Homil.* 18. *in Acta Apoſtolorum*. Benedykt XIV. ná gruncie innych dawnych praw dnia 19. Maia, Roku 1744. wydał Bullę do

całego Duchowieństwa Chrześciańskiego zaczynaiącą się od słow: *Cum semper oblatas nobis occasiones &c:* w ktorey iak nayuroczyściey stwierdził dawne ustawy Kościelne około Mszy Swiętych Konwentualnych nazwanych, ktore się po Katedrach, Kollegiatach, i innych niektorych, z powinności codziennie odprawuią Kościołach, aby były ofiarowane za Fundatorow, i Dobrodzieiow. A wprzod ieszcze powagą, urzędu swoiego zalecił, aby w dni Niedzielne, i Swięta, ktore się uroczyście obchodzą, á w ktore z przykazania lud wierny Mszy Swiętey słuchać powinien, za żyiących i umarłych Parafialna była odprawiona, nie przyłączaiąc do tey intencyi żadney inney szczegulney, chociażby tego żądano, á to ná fundamencie Synodu Trydenckiego nauczaiącego, że Dusz ludzkich Pasterze prawem Boskim są obowiązani znać owieczki swoie, i za nie sprawować Ofiary. *Cum præcepto Divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere pro illis Sacrificium offerre &c: Sess: 23. de reform: C. 1.* Rozporządzenie to widoczne ma połączenie z obowiązkiem modlenia się

za Fundatorow, i Dobrodzieiow, takiemi albowiem pospolicie są osoby składaiące *Parafią*. O namaszczeniu Chryzmem drzwi Kościelnych przed wniściem do niego, nie przywodzą świadomi dawnych obrządkow, tylko iuż wspomnioną nieraz starodawną Książkę Rzymską o Ceremoniach *Ordo*, i inne maiące około 500. Lat. Na to mieysce używano przedtym poświęcenia drzwi Kościelnych Relikwiami, ktore podobno w nich ze czcią składano = Dochodziemy tego z rozrządzeń Francuskich ustanawiaiących, aby pewnym sposobem ukarać tych, coby popełnili mężoboystwo w przysionku Kościoła, ktorego drzwi poświęcone są Relikwiami Swiętych, *Si in atrijs Ecclesiæ, cujus Porta Reliquiis Sanctorum consecrata est - - - homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur, Capitul: Reg: Francorum C. 13.* Z tąd podobno poszedł i ow zwyczay, o ktorym wspomina Swięty Paulin Nolański *de Natali S. Felicis*, Prudencyusz *w Hymnie 2. o Swiętym Wawrzyńcu*, i Jan Swięty Chryzostom *Hom: 29. in Epiam 2. ad Corinth:* to iest żeby upadać ná twarz i całować Prog *Kościoła*, *Januas exosculała-*

lamur templi. 7. Po namaſzczeniu Drzwi Kościelnych otwieraią ie, toż wſzyſcy z śpiewaniem wchodzą i udaią ſię ku Ołtarzowi, tam po odprawioney Modlitwie namaſzcza Biſkup Chryzmem Grob, czyli mieyſce, gdzie maią bydź złożone Relikwie, i ſkłada ie, namaſzcza podobnież Tablicę Kamienną z tey ſtrony, ktorą bywa obrocona ku Relikwiom = Rzuca potym kielnią wapno, i rozpocząwſzy nieco, Mularzowi zoſtawuie ſpoienie iey z Fundamentem Ołtarza; namaſzcza znowu ná wierzchu Chryzmem, kładzie do Trybularza kadzidło, i kadzi Ołtarz ze wſzyſtkich ſtron, aż poki nie zakończy ſię Antyfona, w ktorey czyni ſię wzmainka o *K*adzidłach danych Aniołowi Pańſkiemu, á ktorych wonność wſtępowała przed Oblicznoſć Boſką, iako mowi w obiawieniu Jan Swięty. Odmawia Biſkup Modlitwę, á po niey odprawuie *K*adzenie nayprzod ná śrzodku, toż po czterech rogach menſy, czyli Stołu, oddaie zatym iednemu z Kapłanow Trybularz, áby gdy on innemi obrządkami zatrudnia ſię, ten bez przeſtanku aż do końca czynił kadzenie Ołtarza. Namaſzcza potym Biſkup Ołtarz czyniąc na nim oleiem Katechumenow Krzyż ieden na śrzodku, i ná czterech rogach po iednemu, znowu naſtępuie kadzenie, co ſię powtarza trzy razy z tą tylko rożnica, że Antyfony, i Modlitwy odmieniaią ſię, i że przy trzecim namaſzczeniu nie iuż Oleiu Katechumenow, ále *Chryzma* używa. Na reſzcie tak *Oley Swięty Katechumenow*, iako i *Chryzma* wylewa na Ołtarz, cały tenże namaſzczaiąc. Na niektorych mieyſcach ſam Biſkup, álbo też i z *K*apłanami nioſł do Kościoła Relikwie. w Kościele Greckim czyni to zawſze ſam Biſkup, nioſąc ie nad Głową w naczyniu umyślnie ſporządzonym. Co do reſzty obrządkow, o ktorych ſię tu wzmianka uczyniła: to pewna, że w nich (iako na innych mieyſcach) nie małą zachodzi rożnica co do Antyfon i Modlitw, co do liczby namaſzczenia, i czaſu, iako i co do kadzenia ſpoſobu, niewątpliwe átoli mamy ſtarożytności zaświadczenia zdawnych rozrządzeń około obrządkow Kościelnych z Swiętego Grzegorza i innych poźnieyſzych Pontyfikałow, że przy poświęceniu Ołtarzow używano kadzenia, i namaſzczenia pokilkakrotnego częścią *Oleiem Katechumenow* częścią *Chryzmem*

8. Po

8. Po odprawioney Modlitwie oftatniey zaczyna Biſkup nową Antyfonę, ktorą ciągnie z Pſalmem Duchowieńſtwo. On zaś pod ow czas z prawey ſtrony idąc, namaſzcza Chryzmen dwanaście mieyſc na ścianach naznaczonych Krzyżami, gdzie też i świece goreią, i zá każdym namaſzczeniem kadzi. Co zakończywſzy powraca do Ołtarza, kadzi go, i wzywa wſzyſtkich do proſzenia BOGA, áby Ofiary, ktore na owym mieyſcu ſprawowane bydź maią, błogoſławić, i dobrotliwie przyimować raczył. Przyſtępuie potym do błogoſławienia kadzidła w znacznieyſzych cząſtkach, używaiąc do pokropienia wody święconey, á tak pobłogoſławione układa w Krzyż ná pięciu mieyſcach, ktore namaſzczane były, dla łatwieyſzego zaś onych ſpalenia ſię pokłada cienkie krzyżyki z Stoczkow urobione. Po zapaleniu Kadzidła upadą na kolana Biſkup, i zaczyna Antyfonę: *Racz przyiść Duchu Swięty &c:* = toż inne, po ktorych naſtępuią przyzwoite Modlitwy. Podobnież odprawuią ſię Pſalmy i Modlitwy, gdy oſtatni raz przyſtępuie Biſkup do namaſzczenia Ołtarza: Co czyni nayprzod z ſpo-

ſpodu, potym na czterech rogach, gdzie ſię ſpaia Menſa czyli ſtoł Ołtarza z Fundamentem, albo podſtawą, łącząc ie nieiako z ſobą tym obyczaiem. Co wykonawſzy błogoſławi Obruſy, i inne rzeczy potrzebne do Ofiary Nayświętſzey, ieżeli ieſzcze poświęcone niebyły. Toż wycieraią i przyzwoicie zdobią Ołtarz, ktory w krzyż wodząc kadzielnicą Biſkup nakadziwſzy, zabiera ſię do odprawienia Mſzy Swiętey uroczyſtym Obrządkiem. U Grzegorza Swiętego tylko ogolnie czyni ſię wzmianka o námaſzczeniu ścian Kościeqych *Chryzmem.* Dawniey Rzymſki Ceremoniał (*Ordo*) w ſzczegulności wymienia mieyſc dwanaście, z doſtatkiem, áby po trzy krzyże czynić obracaiąc ſię z kolei ku czterem częściom świata. Nie znayduie ſię zaś tylko w Durandzie Piſarzu Wieku XIII. i poźnieyſzych, o kadzeniu mieyſc owych. On także wzmiankę czyni o błogoſławieniu kadzidła, ktore ſię ma palić ná Ołtarzu. Atoli o kadzeniu Ołtarza po namaſzczeniu ścian Kościelnych okrom innych Pontifikałow zaświadcza tyle razy wſpomnioną

Kſiąż-

Książką o *Obrządkach Sakramentow* Swiętego Grzegorza. I tę także można uważyć co do tego Obrządku rożnie, że wyiąwszy Duranda *Pontifikał Bareńśki* tegoż Wieku, i poźnieyśze, [gdzie śię przepiśuie, áby na piąciu mieyścach kadzidło na Ołtarzu palić) indziey znayduiemy wprawdzie o paleniu kadzidła bez wyzażenia iednak mieyśc piąciu wśpomnionych, gdzie teraz przepiśano áby namaścić Ołtarz z przodu Chryzmem. = Według dawnego Ceremoniału Rzymśkiego czyniło śię to ná wierzchu Mensy, i używano do tego Oleiu *Katechumenow*. Teraźnieyśzy zatym zwyczay śześćset lat nie przechodzi, á pierwśzy nie był podobno w używaniu zá Swiętego Grzegorza, ponieważ żadney o nim nie ma wzmianki. Toż mowić należy i o namaśzczeniu na czterech rogach śpoienia. O błogośławieniu będzie niżey; tu śię przydaie, że używanie dwunaśtu świec ná ścianach Kościoła ieśt także barzo dawne = tak o nim napiśano ieśt u Swiętego Grzegorza Wielkiego: *Wprzod niżeli wnidzie Biśkup do Kościoła, niechay będą zapalone dwanaśćie świec w okręgu Jego. Primitus, antequam Pontifex introeat Eccleśiam, illuminentur duodecem Candele per circuitum Eccleśiæ.* Pontifikał Egberta Ebaraceńśkiego przepiśuie, áby te Swiece zewnątrz zapalone były, kiedy śię Biśkup w śwym ubiorze zbliży do Drzwi Kościelnych. Gdy śię poświęca Kośćioł á nie Ołtarz, opuśzcza śię to, co do poświęcenia Ołtarza należy, i przeciwnie, gdy śię poświęca tylko Ołtarz, opuśzczaią śię Obrządki poświącania Kościoła. Z tego, co śię tu przywiodło choć krotko, trudno nie pośtrzedz śtarożytności Obrządkow naśzych, ponieważ wśzyśtkie co do iśtoty znayduiemy przepiśane u Swiętego Grzegorza, ktory umarł Roku 604, wiele zaświadczonych od dawnieyśzych Piśarzow, á i te bez wątpienia, o ktorych tenże Swięty Grzegorz wśpomina, nie śą wynalazkiem Jego, ále drogim depozytem mu od Poprzednikow, á zpilnością prześłanym od niego w śzacowney Xiędze *o śprawowaniu Sakramentow*, aż do naśzych Wiekow.

Pyt: 3 Co znaczy obchodzenie coroczne pamiątki poświęcania Kościoła?

Odp:

Odp: Jeſt to Uroczyſtość przez ktorą oświadczamy wdzięczność naſzę ku Panu BOGU, że raczy z nami przeſtawáć w tych domach Ręką uczynionych. Rozpamiętywamy nayprzyzwoiciey pod ow czaſ wſzyſtkie Łáſki tak w powſzechności, iako i wſzczegulności na tym mieyſcu nam udzielone, i záchęcamy ſię do przyzwoitego onych uczczenia. Wſzyſcy tákowemu Nábożeńſtwu przytomni doſtąpić mogą dni Czterdzieści Odpuſtu Zwyczay ten chwalebny mogł wziąć ſwoy początek z przykładu ſtárego Kościoła, gdzie, (iako ſię w wſtępie do tego dzieła wſpomniało) razy cztery do roku podobną obchodzono Uroczyſtość.

Pyt: 4 Co pobożnie uważać winni ieſteśmy, zastanawiaiąc ſię nad temi Obrządkami?

Odp: Można na to odpowiedzieć z Auguſtynem Swiętym że ile razy pámiątkę poświęcaniá Kościoła lub Ołtarza uroczyście obchodziem, ieżeli z pilnością, i wiernie rozważamy, á do tego świątobliwie żyiemy, cokolwiek ſię w Kościołach ręką czynionych wykonywa, to wſzyſtko ſię na nas duchownym obyczaiem wypełnia: *Serm: 252 de tempore*: Ci, co miłuią BOGA, (mowi Zbawiciel *Joan: 14 v 23*) ſtaią ſię godnemi, áby byli umiłowani od niego= na ow czaſ takiey uprzeymości przychodzi on do nich przez Łáſkę, w tych poświęconych ſercách miły dla ſiebie zakładaiąc przybytek: *ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. A Páweł Swięty *w Liście 1. do Koryntyan w Rozdziale 6.* iako o rzeczy nie wątpliwey mowi, że ieſteśmy Kościołem Bożym: *Neſcitis quia templum DEI eſtis vos*. O czym ſię i dáley w tymże Liście rozwodzi. Dla czego, gdy po części nie iakiey ułożono rzeczy z przykładu ſtárego teſtamentu, zdaie ſię, że reſzta obrządków uſtanowiona ieſt około máteryalnego Kościoła na wzor śrzodkow, ktorych ſię podobało użyć Boſkiey dobroci na poświęcenie ſobie ſerc ludzkich, tychto żywych, á iedynie ſprawą Ducha Nayświętſzego wybudowanych Kościołow, i na podobieńſtwo Ceremoniy wprowadzonych przy używaniu takowych świąto-

tości, tak dla tego, áby nam okazywały ich ważność, i dzielność, iako i dla przydania im pobożney okazałości, i powagi. Wielu bardzo Oycow Swiętych o niektorych z tych obrządkow w ſzczegulności mowią, biorąc rzecz w rozumieniu duchownym, á oſobliwie Swięty Bernard Klarewaleńſki, Jwo także Karnoteńſki, Durand, i Symeon Teſſaloniceńſki czynią nad niemi piękne moralne uwági, ktore, álbo też im podobne, każdego pobożność może mu podać, gdy ſię nad niemi zaſtanowić zechce.

Punkt Trzeci: o *Przywileiach Kościołow.*

Pytanie 1 Jakież są te Przywileie?

Odp: Ten między innemi nayoſobliwſzy, że ſą *Asila*, to ieſt *mieyscami ucieczki*, do ktorych gdy ſię zbrodzień obwiniony o niektore wyſtępki gardłowe, uciecze, znayduie tam ochronę, i beſpieczeńſtwo dla ſiebie. W ſtarym Teſtamencie *Miasta ucieczki* miały nieiakie podobieńſtwo w tey mierze, z niemałą átoli rożnicą, to-

Tacitus świadczy, że Potomkowie Herkuleſa dom wybudowali nazwány *mieyſce miłoſierdzia*, z ktorego ſię ná káranie nikogo brać nie godziło u Rzymian. Kościoły Bogow, i Poſągi Ceſarzow ſchronieniem były dla pewnych zbrodniow, i dla Niewolnikow od Pánow ſwych uciekaiących, álbo na nich ſprawiedliwości ſcigaiących. Spráwiedliwiey dálego Kościołom Chrześciańſkim prawowierni Monarchowie nienaruſzenie tego ſtarali ſię Przywileiu dochować, ſtoſuiąc ſię do Ducha Kościoła na wzor Náuczyciela ſwoiego, niepragnącego śmierci grzeſznika, ále raczey nawrocenia, i pokuty, i pamiętaiąc że Kościoł ieſt to mieyſce, gdzie ſamiż przez poſługę Namieſtnikow Chryſtuſowych ſzukaią i doſtępuią wielkiego miłoſierdzia w odpuſzczeniu grzechow, ktoremi iako ułomni ludzie obrazili BOGA= Pierwſzą o tym wzmiankę uczynił ſłáwny Hozyuſz Kordubeńſki Biſkup na Synodzie Sardyceńſkim około Roku 314 gdzie iako pierwſzeńſtwo trzymaiący zápytał ſię przytomnych, oycow czy nie zdawałoby ſię im, á-

by

by uciekaiącym ſię do Biſkupa i Kościołá nieodmawiać pomocy ále ráczey uprafzáć im o odpuſzczenie winy? od ktorych iednoſtayną odebrał Odpowiedź, áby i to uſtanowić; *decernatur & hoc Can: 7.* Toż w krotce po tym na Araużykańſkim 1. ieſzcze wyráźniey odnowiono w te ſłowa: *Nie przystało áby schraniaiących ſię do Kościoła wydawać, ále raczey przez wzgląd na uczciwość winną mieyscu świętemu, i przez wstawienie ſię, obronę dla ſiebie znaydować powinni: Eos, qui ad Ecclesiam confugiunt tradi non oportere, sed loci reverentiâ & intercessione defendi.* Wielkie wſparcie tey prawdy znayduiemy oſobliwie w Liście 41 Swiętego Ambrożego do Teodozyuſza Ceſarza, i z tych Piſm, ktore wzaiemnie zachodziły między Auguſtynem Swiętym i Macedoniuſzem Staroſtą pod ów czas Afryki, z ktorych pierwſzy z miłości wſtawiał ſię za winowaycámi, á drugi tak poważne przyczynienia ſię po Chrześciańſku przyimuiąc, zuprzeymością wypełniał to, o co był proſzony. Ci ktorzy ſchronieniem ſię do Kościoła, á za wſtawieniem Du-

chowieńſtwa unikali ſurowości zwierzchności świeckiey, dobrowólnie poddawáli ſię na dopełnienie obowiązkow pokuty publiczney, inaczey nawet nie mogli ſię ſpodziewać obrony, gdyż nie była myśl Kościoła pobłażać zbrodniom, i záſłaniać ie od ſprawiedliwości, ále raczey poprawić ich z gruntu, i ukarać przez dopełnienie obowiązkow pokuty, ktore będąc oſłodzone Duchem Religii, pomimo ſwą oſtrość i przedłużenie ſtawały ſię znośnemi, á będąc dopełniane iawnie, rzucały zbáwienny poſtrach na innych daleko ſkuteczniey, á niżeli nayuciążliwſze czaſem kátownie, ktore zdáwały ſię nieco uchybiać łagodności Ewangeliczney.

ROZDZIAŁ II.

o Ołtarzach i Obrazach.

Punkt Pierwszy: o Ołtarzach.

Ponieważ o Obrządkach poświęcenia Ołtarza iuż się mowiło wyżey niezawadzi natym mieyscu obiaśnić=

Pytanie 1. Jakowych dawniey używano Ołtarzow? i czemu Ołtarz powinien bydź kamienny według nowszego rozporządzenia?

Odp: Pod czas prześladowania zażywano Ołtárzow drewnianych. Używano i kamiennych według okoliczności, i sposobności, więcey iednak były w używaniu drewniane przeto; że się łatwo przenosić mogły z mieysca na mieysce; ktore często odmieniano, gdy się pod ktorym Cesarzem wzmagało prześladowanie. Nawet gdy iuż Kościoł cieszył się pod Konstantynem, powszechnym, á gruntownym pokoiem, ieszcze nie przestano używać Ołta-

tarzow drewniannych. Znayduiemy tego rzetelne dowody w Swiętym Atanazym w Liście do Mnichow: *Epla ad Solitarios* żalącym się ná Aryanow, i w Optacie Milewitańskim *Lib: 6. contra Donatistas* na Donatystow, że popsuli i popalili drewniane Ołtarze = A z Swiętego Augustyna *Lib: 3. contra Crestonium Cap:* 43. Wyrzucaiącego na oczy tymże Donatystom zabicie okrutne Maximiana Bagaieńskiego Biskupa przywalonego zgruchotaniem Ołtarza, pod ktoreń się był przed ich zapalczywością schronił. Częściey iednak zażywano od tego czasu kamiennych. Nawet Synod Eppaoneński na początku Wieku VI. ustanowił, áby nie poświęcać Ołtarzy, ieżeliby nie były kamienne. *Altaria nisi tapidea infusione Chrismatis non sacrentur.* Can: 26. Czasem także używano śrebrnych lub złotych, iako się iuż przytoczyło z Xiędza Fleurego. Przyczynę duchowną przepisania kamiennego Ołtarza Durandus i Simeon Tessaloniceński przywodzą, że Ołtarz iest nieiakim wyobrażeniem Chrystusa, ktory się węgielnym w Piśmie nazywa kamieniem.

Pyt: 2. Co znaczy tak zwany uprzywileiowany Ołtarz?

Odp: Aczkolwiek Kardynał Bellarmin mowiąc o przywileiu od Paſchaliſa pierwſzego pozwolonym Kaplicy, i Ołtarzowi Swiętego Zenona w Kościele Swiętey Praxedy, áby tyleż Duſz z Czyſca mogło bydź wybawionych, ile ſię tam Mſzy Swiętych z tą odprawią intencyą, zdaie ſię tego rodzaiu przywileiom przyznawać podobną moc wybawienia Duſzy z Czyſcza. nie trzeba iednak tego brać w rozumieniu ściſłym, ponieważ rzecz ta żadnym mieyſcem Piſma Swiętego, áni podaniem dawnych wiekow nie pokazuie ſię bydź ſtwierdzoną; Gdy tym czaſem pewno ieſt, że Kościoł przez ſwoich Miniſtrow wſtawia ſię tylko za tą zmarłą Bracią do BOGA, i ofiaruie mu zaſługi Jezusa Chryſtuſa dóſtateczne ná wypłacenie zupełne ich długow nie mogąc inaczey ratować tych, co iuż wyſzli z pod iego rządu i władzy, á zupełnie podlegaią rozporządzeniu Pańſkiemu. Pełen ieſt w prawdzie nadziei, i zaufania, że takowy rodzay ratunku będzie od niego mile przyięty,

ty, nieśmie atoli zabeśpieczać komu pierwey, i iakim wymiarem ta cena okupu naſzego udzielona będzie; Dla czego Grzegorz VII. udzielaiąc takowego przywileiu Katedrze Bonońſkiey, nie używa innego wyrażenia, tylko, *że udziela Odpuſtu, mocą ktorego (gdyby ſię Boſkiey podobało dobroci) mogłaby bydź Duſza z Mąk Czyſcowych oſwobodzona: Eam à pœnis purgatorii, quantum Divinæ bonitati placuerit,, per modum ſuffragii liberare poſſit.* Nie iednakowe zwykły wychodzić pozwolenia z Rzymu co do takowego Odpuſtu, náwet niektore okoliczności roztrząſnęła, i rozrządziła Kongregacya ná to ſzczegulnie pod Klemenſem IX i XI. wyznaczona, do ktorey á naywięcey do originalnego przywileiu potrzeba ſię ſtoſować, áby takowa łaſka ſzczodrobliwie pozwolona od Zwierzchności, nie ſtała ſię bezſkuteczna.

Punkt Drugi: *O Obrazach.*

Pyt: 1. Czemu tak wiele Obrazow bywa w Kościele?

Odp: 1. Dla czci Boſkiey w Swiętych Jego. 2. Zebyśmy ſię pobudzali do

pobo-

pobożnego życia, przypominaiąc sobie rożnych Swiętych Pańskich świątobliwe sprawy. 3. Obrazy także stawiaią w Myśli prostym ludziom Tamnice życia i śmierci Chrystusa: Co więc względem czytaiących iest Pismo, to sprawuie w nieumieiętnych malowanie, w ktorym łatwo postrzegaią co im przynależy czynić, mowi Swięty Grzegorz Wielki: *Quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura, cernentibus &c: Lib: 7. Epla: 55.* Podobnież wprzod ieszcze rzekł pierwszy Grzegorz Nisseński twierdząc, *że i ściany przy swym milczeniu mowią w Obrazach, i nie małą przynoszą użyteczność: Solet etiam pictura tacens in pariete loqui, maximamque utilitatem adferre in Encom: de S. Theodoro.* Pominąwszy powieść o Obrazie Zbawiciela od niegoż Abgaagrowi Xiążęciu Edessy posłanym, o czym nie mało iest trudności, i Obrazy Swiętych Apostołow Piotra, i Pawła okazanych przez Swiętego Sylwestra Konstantynowi Wielkiemu, co iest ieszcze rzeczą od pierwszey wątpliwszą. Niezbywa na świadectwach ukazuiących zwyczay używania Obrazow ieszcze w pierwiastkach Kościoła.

A lu-

A lubo rożnych czasow niewierni osobliwie zaś Obrażoborcy wspárci od Wschodnich Cesarzow na Obrazy Swięte bili dano im iednak dostateczny odpor, iáko się pokazuie z drugiego Niceńskiego Synodu powszechnego VII. pod rokiem 787. na ktorym porządnie przywiedzione świadectwa o Czci SS. i używaniu Obrazow, stwierdzaią zdanie Adryana I. ktory pisząc do Konstantyna Augusta, i Ireny twierdzi, że Kościoł od początkow właśnie swych, używał Obrazow, takowemi wyobrażeniami, od bálwochwalstwa do prawdziwey wiary pociągaiąc Pogan.

Pyt: 2 Ziakiey przyczyny na Concilium Eliberitańskim zabroniono trzymać Obrazow w Kościołach?

Odp: Kanon 37 ktory się przytacza z tego Synodu ułożony iest w te słowa: Zdáło nam się, żeby nie używać málowania w Kościołach, i áby tego co się czci, nie malować na ścianach *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, ne, quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur.* Baroniusz zrazu dla zamilczenia o tym Ká-

no-

nonie *Ferranda Dyakona, Dionisii Exigui i Kreskoniusza*, ktorzy dawne pozbierali Synodalne uſtawy, odrzucił, iako nie prawdziwy ten Kánon, ále potym odmienił zdanie dla świadectwa innych wyráźnie o tym wſpominaiących. Nie maſzci w prawdzie pewności czyto ieſt Uſtawa *Eliberytańska* ponieważ ſpor ieſt między uczonemi, i z ſtrony liczby Kánonow 81 ktore Imię Iego noſzą, czy ſą właściwym Iego owocem, i z ſtrony czaſu ponieważ iedni go kładą przed S. Cypryanem, á zatym przed Rokiem 250 inni aż w Roku 324. Ze iednak nie można wątpić, iż ieſt bardzo dawny, ułátwia trudność z niego wynikaiącą z ſtrony używania Obrazow, i między innemi przyczynami, ktore przytaczaią do tego, co kładą ten Synod w III. wieku álbo w ſamych początkach IV przywodzą, iż ſię to ſtało dla tego, że na ten czas w Kościele Boſkim było wielkie prześladowanie Chrześcian, i częſto ſię podobno trafiło, iż Poganie Kościoły Chrześciańſkie napadłſzy, znieważali Obrazy Swiętych. Zatym, żeby nie cierpia-

piała znieważki cześć Swiętych w Obrazach ſwoich, na ten czas onychże malować, i ſtawiać w Kościołach zakazano, mieć zaś Obrazy przy ſobie álbo ie na beſpiecznym mieyſcu chować iáko ieſt chwalebna i pobożna rzecz, tak nigdy zakazana nie była. W reſzcie z rozporządzenia iednego ſzczegulnego Kościoła nigdy wiara áni mieć może uſzczerbku, áni ściągnąć na ſiebie zakału.

ROZDZIAŁ III.

O Ceremoniach święcenia Dzwonow.

Pytanie 1. Jak dawny iest zwyczay Dzwonow, i ich święcenia?

Odpowiedź. Zwyczay záżywania Dzwonow według niektorych zdania wſzczął ſię za Papieża Sabina, ktory żył około Roku Páńſkiego 604 z tey przyczyny, że lepſzy ſpoſob znaleść ſię nie mogł odległych ludzi na nabożeńſtwo zwoływać, nad ten przez dzwonienie. Temuż przyznaią i zwy-

czay

czay świecenia dzwonow. Ale że żadnego z ſtarożytnego Dzieiopiſoſtwa wyżey wyrażeni nie przywodzą dowodu, i Anaſtazyuſz Bibliotekarz Rzymſki w życiu tego Papieża inne rzeczy dokładnie piſząc, żadney o tym nie czyni wzmianki. Powſzechnie teraz odſtępuią tego rozumienia, á na to mieyſce utrzymuią nayprzod, że zwyczay używania Dzwonow począwſzy ſię w Włoſzech, w Kraiu nazwanym *Campania* dał nazwiſko Dzwonom w Łacińſkim Ięzyku *Campana*; iako i Miaſto *Nola* tamże położonę mnieyſzym Dzwonkom nadało nazwiſko *Nola Powtore*, że używania Dzwonkow iuż był nieiáki zwyczay ku końcu wieku V. co wywodzą z Reguły Swiętego Benedykta żyiącego pod ten czas, i z świadectwa Swiętego Grzegorza, ktory w życiu Jego powieda, że *odgłosem Dzwonka* dáwał mu będącemu na wyſokiey Górze Mnich Romanus, znać o ſobie, gdy mu trochę Cleba dla pożywienia przynoſił. *Potrzecie*: że nie maſz żadney pewności, kiedy, i od kogo wprowadzone były, áni kiedy im dáwano nazwi-

wiſka. W czaſy prześladowania przez pierwſze trzy wieki, iákimby ſię ſpoſobem zwoływali Chrześcianie na modlitwy publiczne, nie wydaiąc ſię iednak na niebeſpieczeńſtwo ſchwycenia od Pogan o wiarę; Możnaby coś podobnego powiedzieć do prawdy z kąd iednak nie naſtępuie, iżby tak w ſámey rzeczy bydź miało, bárdziey zatym przyſtało rzecz tę pokryć milczeniem. Za uſpokoieniem ſię Kościoła pod Konſtantynem, gdy iuż bydź Chrześcianinem, przeſtało bydź wyſtępkiem, á wierni pomnożeni co do liczby, zwiększą trudnością mogli bydź rázem ſkupiani, niepochybnie zażywano na ten koniec iakiego narzędzia powſzechnie w tych czaſiech nazwanego znakiem, *ſignum*, ale to podobno było drewniane, o iákim czytamy w dzieiach Soboru Niceńſkiego II. gdzie ſię opiſuie uroczyſte wprowadzenie zwłokow Swiętego Anaſtazyuſza Męczennika do Miáſta Cezarei: *Ligna ſacra pulſantes invicem, obviam facti ſunt.* Używano także Trąb, co też było we zwyczaiu i w ſtárym Teſtámencie, nareſzcie náſtały.

ły Dzwony właśnie bardzo użyteczne na ten koniec. Znayduiem i w Kśiędze ſtarego teſtamentu nazwaney *Exodus Cap: 28* rozporządzenie Boſkie, áby do Kraiu Száty (ktorey miał używáć Aáron, i Iego Náſtępcy pod czas Obrządkow publicznych) były przyſzyte złote Dzwonki, lecz to dla innego działo ſię końca, to ieſt: iako tamże przydano áby wſzedłſzy ſam do wewnętrzney świątnicy, dźwiękiem ich dawał znáć ludowi o ſobie. Za czaſow Ottona pierwſzego Ceſarza dziwney wielkości Dzwon na Láteranie poświęcił w Rzymie Jan XIII dawſzy mu Imię *Jana Swiętego Chrzciciela* mowi Bároniuſz *Tom. 10 Annalium*, i támże przydáie, iákoby w ten czas rozpoczął ſię zwyczay święcenia Dzwonow. Ale biegli w wiádomości zwyczáiow ſtarożytnych nie chcą na to przyſtáć, dowodząc z dawnych Rytuáłow, czyli Kśiąg opiſuiących ſpoſob odprawowania obrządkow, iáko to naprzykład *Giellonenſkie*, i Pontyfikału *Egberta* Arcy-Biſkupa Eboracenſkiego, iż to ieſzcze przed Karolem wielkim, á zatym na trzyſta przynaymniey

Lat

Lat przed Janem XIII iuż używano święcenia *znakow* czyli Dzwonow.

Pyt: 2 Ziakiey przyczyny mowi ſię czaſem że Dzwony chrzczą?

Odp: To ſłowko chrzczą tyle znaczy, co *obmywam*, więc że przy święceniu dzwony obmywáią wewnątrz i zewnątrz i że używaią także i innych obrządkow podobnych tym, co ſą przepiſáne przy Chrzcie, á nawet dawano im iakie Imiona z tąd poſzło iz to nazywano *Chrztem* Karol wielki zakazał áby dzwonow nie chrzcić: *Capitularia Caroli magni Num: XIII.* Uczynił to z powodu Biſkupow dla tego, że przytym obrządku coś naganngo wkradać ſię poczęło; przez to iednak nie myślał ten pobożny Pan znośić zwyczaiu Kościoła względem święcenia Dzwonow byle ſię to działo według przepiſow przyzwoitym ſpoſobem. Cożkolwiek zaś bądź nie był to prawdziwy Chrzeſt ále rzecz iſtotnie odmienna od tego Sakramentu nowego Zákonu.

Pyt: 3 Czemu Dzwony namazane bywaią Oleiem Swiętym?

Odp:

Odp: Żeby wszyscy Chrześcianie wzbudzaiąc się na dźwięk Dzwonow do Nábożeństwa, i podnosząc serca swoie do BOGA, przypominali sobie obietnice Boskie przywiązane do Modlitwy, i innych obrządkow Religii, á z wielką Ducha gorącością dopraszali się, áby im Łáska Ducha Przenayświętszego (ktorą Oley znaczy) udzielona była.

Pyt: 4 Czemu ku czci ktorego Swiętego dzwony poświęcone bywaią?

Odp: Żeby za przyczyną tego Swiętego Pan BOG pomienione skutki i łaski wykonywáć raczył. Wspomniało się wyżey, że czasem i przed tym nadawano dzwonom *Imiona*, co się też może potwierdzić z Helgalda Mnicha Floryaceńskiego piszącego o Robercie Krolu Francuskim, iż kazał urobić w Aurelianeńskiey Swiętego Aniana Bazylice pięć znakow czyli Dzwonow z ktorych chciał áby náywiększy nosił nazwisko *Roberta*, átoli według rozporządzeń Rzymskich dawnych, i nowszych nie nadaią się Dzwonom *Imiona*, lecz tylko poświęcá-

cáią się ku czci iakowego Swiętego: *in honorem Sancti N*

Pyt: 5 Czemu dzwonią na chmury?

Odpo: 1. Dzwonienie napomina ludzi do Modlitwy. 2 Żeby głosem swoim wzruszaiącym Powietrze, Obłoki i Chmury przyrodzonym sposobem odpędziły od mieysca mieszkanego przez ludzi, álbo one rozerwały. Nie trzeba zaś dzwonić na ow czas, gdy Chmury wiszą nad mieyscem iakim, boby i rozerwane mogły nań wysypáć ogień piorunowy, ále tylko gdy zdaleka nadchodzą. Ma też tę ufność lud wierny, że na dzwięk Dzwonow nadzwyczaynym nawet sposobem będzie obroniony od nawałności, i okropnych z nich następuiących skutkow nie przeto, áby moc tę miano Dzwonom przyznawać, spodziewaią się iey przecię iedynie z Błogosławieństwa, i Modlitw Kościoła, ktorych od Tysiąca lat i daley używa prosząc BOGA, áby gdy znak ten będzie słyszany, wszelkie nieszczęścia, i niepomyślności oddalone były: i nie iest to płonna nadzieia, wiele bowiem nadzwyczay-

czaynych w tym rodzaiu skutkow wspominaią *Bollandyftowie* wiadomey flawy, i rozsądku żywotow Swiętych Pisarze.

ROZDZIAŁ IV.

O Ceremoniach około Cmentarza i sposobie grzebania się, oraz i o niektorych innych około zmarłych.

Punkt Peerwszy: *O Cmentarzach.*

Pytanie Kto pierwszy sporządził Cmentarz na pogrzeb umarłych?

Odp: Chowania ciał na osobnym mieyscu, i takowego mieysca poszanowanie zaczęło się ledwie nie razem z ludzmi. Pyramidy Egipcyan pierwszego prawie Narodu po potopie, były groby, w ktorych składano Popioły zmarłych Krolow = Niższego stanu osoby nie grzebły się z taką okazałością, nie zbywało im átoli ná mieyscach wyznaczonych ku odpocznieniu Ciał zmarłych: Rzecz tę możnaby wesprzeć przykłady wziętemi z Dzieiopisoftwa innych także Na-

Narodow. Cześć záś ta Ciałom oddawana umarłych pochodziła z wiary o zmartwychwstania Ciał, ktorą wiarę wzięto od naypierwszych czasow prawa natury, a ktora zatym po całym Swiecie rozniosła się, i ná wszystkie rozciągneła wieki. Że u Chrześcian były od początku szczególne mieysca, na ktorych grzebli umarłych, dochodzić można z tąd, że w czasie prześladowania często udawali się ná modlitwę tam, gdzie grzebli Męczennikow, czego nie mogliby czynić, maiąc wspolne mieysca z niewiernemi. Gdzie naszych czasow większa przynaymniey część wiernych grześć się zwykła, nazywamy mieysca te Cmentarzami, iakoby Snu i odpoczynku zasypiaiących w Panu (według uwagi Swiętego Chryzostoma) składami. Dawniey służyły ná zgromádzanie tám Soborow, śpiewania Psalmow, sprawowania Sakramentow, á náwet nakształt Kościołow używano ich do sprawowania Ofiary i publicznych Modlitw, z czego wnosić należy, że Cmentarze tamte były bardzo odmienne od naszych. Gdy powstało prześladowa-

wanie szczególniey zabraniano Chrześcianom schodzić się ná wspomnione mieysca. Zadną miarą [mówił w podobney okoliczości Emilianus Starosta Rzymski do Dionizyusza Biskupa Alexandryiskiego] niebędzie wam się godziło lub komukolwiek innemu czynić schadzki, albo ná mieysce nazwane Cmentarze schodzić się. *Nulla tenus licebit vobis nec quibuscunque aliis conventus agere, aut ea, quæ vocantur Cœmeteria adire. Euseb: lib: 7. Cap:* 11. W pogotowiu gdy odwoływano wyroki na Chrześcian, przywracano im Cmentarze, Baroniusz pod Rokiem 226. Cmentarzow takich 43. ná przedmieściach Rzymskich wspomina. Położenie ich było przy drogach publicznych, od ktorych swe miały nazwiska, iako też od Osob, ktore ie założyły, álbo nie pomału przyłożyły się do tego dzieła, co wielu uczyniło Papieżow, i tak naprzykład Cmentarze, *Appieński, Ostyeński, Nomentański, Tyburtyński,* &c: od drogi, á S. Pryscylli, Kalixta, &c: od Ustanowicielow maią swe nazwiska. W Wieku X. niewątpliwe znayduiemy dowody, że mieysca Chrześcian pogrzebu szczególniey-

mieyszym poświęcano Obrządkiem. Iest o tym wzmianka między prawami *Egara*, czyli *Edgara* Krola Angielskiego, ktory panował ku końcu Wieku tego. Mateusz także Parys Benedyktyn żyiący w Wieku XIII. niemało przywodzi takiego poświęcenia przykładow: iako to w życiu Swiętego Abana mowi o Gaufrydzie Opacie, że dla Mnisżek wystawił Kościoł, i poświęcił Cmentarz, i o wielu innych. Co większa ieszcze w Wieku VI. Swięty Grzegorz Turoneński *lib: de Gloria Confessorum Cap:* 106. przywodzi okoliczność, z ktorey można wyrozumiewać, że iuż i w ten czas było to we zwyczaiu. Pisze bowiem, że gdy ostrzegł Xięnią Klasztoru Piktawskiego, áby pogrzebła błogosławioną Radegundę *Krolową* Francuską, odpowiedziała Mci: *Coż uczyniemy ieżeli Biskup Miasta tego nieprzybędzie? ponieważ mieysce to, na ktorym ma bydź pogrzebiona, Kapłańskim Błogosławieństwem poświęcone nie iest = Quid faciemus si Episcopus Urbis non advenerit? quia locus ille in quo sepeliri debet, non est sacerdotali benedictione sacratus.* Chowaią się zaś Katolicy ná mieyscach poświęconych ná dowod, á-

by iako w życiu społeczeństwa z niewiernemi nie mieli, tak i po śmierci nie mieszali się z niemi, iako temi co nie maią prawa do Zmartwychwstania przyszłego na osiągnienie błogosławieństwa wiecznego.

PUNKT DRUGI: *O sposobach grzebania się.*

Odp: 1. Jakich dawniey używano Obrządkow względem umarłych?

Odp: Jak tylko w Ręce Boskie oddali Ducha, na tychmiast umarłemu zamykano oczy, zatykano usta, obmywano ciało, częstokroć rożnemi namaszczano wonnościami, przyodziewano zatym przyzwoitym sposobem, stawiano w Izbie, lub w przysionku Domu, i nabożnie śpiewano Psalmy. Wszystko to razem zebrane znayduiemy w Euzebiuszu *Lib: 7. Hist: Eccl:* XVII. gdzie przywodzi Dyonizyusza Alexandryiskiego chwalącego owych pobożność, co tę posługę odmawiali Ciałom zmarłych Chrześcian: *Christianorum Corpora manibus erectis supinisque recipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare, gestare humeris, Cadavera decenter ornare, lavare accurate, & linteo funebri involvere gravati non sunt.* O zamykaniu oczu oprocz tego, co się przytoczyło, zdaie się mowić Swięty Epifaniusz iako o posłudze oddaney Zbawicielowi przez Jozefa z Arymatei. *Hom: de sepultura Dn:* Czego naturalna przyczyna naznacza się: oddalenie wiatrętu i okropności, ktore sprawuie obumarłe, á tym samym z swych ozdob ogołocone Ciało. O obmywaniu Ciał pisze Swięty Epifaniusz na wspomnionym dopiero mieyscu, że i tę posługę oddał Jozef złożonemu z Krzyża Ciału JEZUSA Chrystusa. Na toż zdanie przypada Swięty Chryzostom, i Teodoretus. Dzieie Apostolskie wspominaiąc śmierć Tabity przydaią, *że Ciało iey po śmierci obmyto: Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur, quam cum lavissent, posuerunt illam in cœnaculo: Act: 7. v. 37.* Wspomina o tym zwyczaiu i Tertulian, albo przynaymniey z słow Jego można bez trudności wnosić. *Apologitici Cap: 42.* podobnież i Grzegorz Swięty okrom innych, á to na wielu mieyscach. Namaszczanie Ciał bywało w używaniu u Pogan, by-

bywało i w Narodzie Żydowskim, u Chrześcian początek wzięło z Chrystusa Pana, ktorego Ciało wprzod ieszcze zá życia namaszczane od Magdaleny, obwinione po śmierci w Prześcieradło z wonnościami (mowi Jan Swięty) według zwyczaiu Żydowskiego pogrzebiono. -- *ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judeis sepelire. Joan: 19. v. 40.* Ciałom Swiętych Męczennikow osobliwie cześć tę wyrządzano, o czym sami nawet Poganie doskonale wiedzieli = i z tego to powodu Maximus Starosta mowił do Swiętego Tarachiusza: *Rozumieżże, iż iakie Niewiasty po śmierci Ciało twoie wonnościami, álbo maściami maią namaścić? wiedażże, iż i teraz o tym przemyślam, áby kości twoie strawione, i zniszczone były.* Tysiączne przykłady temu podobne znayduią się w Dzieiach Męczeńskich; á że też to czyniono i innym widocznie pokazuie się z Tertuliana: *Jeżeli Arabie zapytane będą?* (mowi on *Apologi: Cap: 42.*) *wiedzą dobrze Sabeyczykowie, że więcey z ich towarow i drożey wychodzi do Pogrzebow Chrześcian, ániżeli na kadzenie Bożyszczow = Si Arabi querantur? scient Sabei*

bei pluris & carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam Diis fumigandis. w Ubieraniu Ciał zmarłych przestrzegano skromności i mierności, chcąc i w tym naśladować Zawiciela, ktorego (iako się rzekło) tylko w Prześcieradło obwinionego włożono do Grobu; i kiedy z większym kosztem zaczęto to czynić, użalali się na to, osobliwie Swięci Jan Chryzostom *Hom:* 84. i Hieronym w żywocie Swiętego Pawła pierwszego Pustelnika, átoli nigdy tego wyraźnie nie zakazywano zwłaszcza względem Krolow, Xiążąt, i innych osob wysokiey rodowitości. Obrządek także chowania Papieża, Biskupow, i innego Duchowieństwa w ozdobach ich święceniu i Urzędom przyzwoitych, bardzo iest dawny. Ubrane Ciało stawiano w iakowey Izbie albo w przysionku. *Gdy ią obmyto,* (Tabidę: o ktorey wyżey mowią Dzieie Apostolskie) *postawiono ią w Wieczerniku, posuerant illam in Cœnaculo &c:* co się też pospolicie i teraz zachowuie. O śpiewaniu Psalmow pisze S. Grzegorz. Niceński w Liście do Olimpiusza o śmierci siostry swoiey Makryny: podobnież w życiu Swiętego Aredyu-

dyuſza Opata, że Uczniowie Jego otaczaiąc złożone Swięte Ciało ná Marach, noc całą przepędzili ná śpiewaniu Pſalmow.

Pyt: 2. *Czemu umarłych z goreiącemi świecami do Pogrzebu prowadzą?*

Odp: Między innemi ieſt barzo dawny obrządek z Proceſſyą, to ieſt przy licznym zgromadzeniu Duchowieńſtwa, i innego ludu prowadzić ciała zmarłych na mieyſce pogrzebu, śpiewaiąc nabożnie Pſalmy, i nioſąc w Ręku goreiące świece. *Autor uſtaw Apoſtolſkich lib: 6. Cap: 29.* wyraźnie wſpomina o śpiewaniu Pſalmow przy wyprowadzeniu ciał umarłych = - - *in exitu mortuorum pſallentes eos deducite &c:* wſzyſtkie zaś razem te obrządki znayduiemy u Oycow Swięstych opiſane: iako to naprzykład u Ruynarta w Dzieiach Męczeńſkich, wyięte mieyſce z Dzieiow Prokonſularnych o Pogrzebie Swiętego Cypryana w Wieku III. u Swiętego Grzegorza Nazyańſkiego o Pogrzebie Swiętego Bazylego, i w mowie drugiey przeciw Julianowi o Konſtantyna Wielkiego, u Swiętego Grzegorza Niſſeńſkiego w popiſaniu życia i śmierci Swiętey Makryny, u Swięte-

tego Hieronyma, o Swiętey Pauli Rzymiance *in eius Epitaphio*, i u wielu innych. Swięty Hieronim o Swiętey Pauli mowi że była do Kościoła Jaſkini Grobu Chryſtuſowego przenieſiona przy zápalonych świecach, i Pſalmow śpiewaniu: To, na czym ſkładano ciała umarłych nazwane u nas Mary, i ktore było drewniane, iako świadczy Swięty Ambroży *in Cap: 2. Luce*, pokrywano niekiedy koſztownie: i tak to ktorego użyto na pogrzebie Swiętey Blezylli było, złotolite = *Ex more parantur Exequiæ, & Nobilium ordine præeunte, aureum feretro velamen obtenditur, S. Hieron: Epiſtola ad Paulam de obitu Bleſillæ.* Znayduiemy w Liście Swiętego Grzegorza Niſſeńſkiego do Olimpiuſza, że oprocz innych użytych do noſzenia Ciał zmarłych, czynili im tę przyſługę i krewni pozoſtali; Poſpolicie iednak były na to umyślnie niektore wyznaczone oſoby, ktorym rożne dawano nazwiſka, iako to: *Copiatæ, Lecticarii, Foſſarii*, po naſzemu *Grubarze* Że z okazyi Pogrzebowych Obrządkow przyzywano ubogich znać daie Origenes *lib: 3. in Job:* i Swięty Ambroży, w mowie o śmierci Brata swego Saty-

ra, á Swięty Jan Chryzoſtom i przyczynę tego naywłaściwſzą nazuacza: *Czemu* (mowi on *Homil: 32 in Mathæum*) *po ſmierci twych krewnych zgromadzaſz ubogich? czemu proſiſz Kapłanow, aby ſię za niemi modlili? nie ieſt mi tayna odpowiedź twoia, iż to czyniſz, áby zmarły odpocznienia doſtąpił, i znalazł dla ſiebie łaſkawego Sędziego.* O pogrzebowych mowach mianych na pochwałę zmarłych, á zbudowanie żyiących wiele barzo w Starożytności znayduiemy dowodow, iako to: u Euzebiuſza, Swiętego Grzegorza Nazyanzeńſkiego, Ambrożego, Hieronyma, i innych. O zwyczaiu dzwonienia, gdy niosą zmarłego, i przy pogrzebowych Obrządkach. wſpomina Wielebny Beda *lib: 4. Cap: 23.* przywiedziony od Duranda: co dzieie ſię dla tego, áby na ten odgłos naprzod krewni zbierali ſię dla oddania mu oſtatniey poſługi, á potym inni także przeſtrzeżoni zoſtali do czynienia za zmarłego Modlitwy. O używaniu także *Krzyżow* znayduiemy ślady w Wieku VI. piſze bowiem Swięty Grzegorz Turoneńſki pod ten czas żyiący *lib: de vitis Patrum* o Swiętym Lupicynie, że nieſiono

no Ciało Iego, uſzykowawſzy na drodze Orſzaki śpiewaiących Pſalmy niosących Krzyże, świece, i drogie wonności= *Dispositis in itinere psallentium turmis, cum crucibus, cereis, atque odore fragrantis timiamatis &c.* Temi zaś wſzyſtkiemi okazałościami chcemy my (iak mowił o Obrządkach pogrzebu Konſtantyna Wielkiego Swięty Grzegorz Nazyanzeńſki *Orat: 2 in Julianum*) uczcić, i przyozdobić pobożnych Braci naſzych z tym ſię światem rozſtanie, álbo więc prowadziemy ich z goreiącemi świecami, iako po zwycięſtwie Rycerzow na mieyſce odpocznienia według uwagi Swiętego Chryzoſtoma *Hom: 4 in Epla ad Hæbre: tanquam Atletas deducimus.* Żyiącym zaś przypominaią ſię tu, o co ich oſtrzeżono przy Chrzcie, że zgoreiącemi cnot świętych lampami zayść drogę Oblubieńcowi Duſzy ſwoiey Chryſtuſowi powinni, ieżeli chcą bydź puſzczeni do Kroleſtwa Niebieſkiego.

Pyt: 3 Czemu Ciała umarłych kadzą?

Odp:

Odp: Na znak, że kto chce przyść do BOGA, ma ſię ſtawić przed nim z zápachem pobożnego życia. Kadzenie też znaczy Modlitwy naſze ktore BOGU, iako wonną ofiarę za duſzę umarłego ofiáruiemy.

Pyt: 4 *Jak dawny zwyczay modlić ſię za umarłych?*

Odp: Ten zwyczay trwał záwſze w ſtárym Teſtamencie. Swiadczy Piſmo Swięte 2 *Mach*: 12 gdzie czytámy, że Judas Machabeyczyk odważny Wodz poſłał dwanaście Tyſięcy Drachm Srebra na Ofiarę zá tych, ktorzy w okazyi woienney polegli. Ewangelia nie tylko nie zniosła go, i owſzem wyráźniey nad Moyżeſzowe Kſięgi nauczaiąc nas o Czyſcu, á polecaiąc uprzeymey miłości żyiących, owych Jeńcow złożonych w Ręku ſprawiedliwości Boſkiey, áby ſię Jey wypłacili do oſtatniego kwartnika, uczyniła to Nábożeńſtwo powszechnieyſzym i obfitſzym w ratowaniu. W Liturgii Jakuba S. znayduie ſię za umarłych Modlitwa; á pomiędzy dziełami, ktore noſzą Jmię Swiętego Klemenſa: *Constit*: *Apo-*

postol: *lib*: *VIII* i Swiętego Dyonizyuſza Areopagity *de Hierarchia Ecclesiastica* znayduie ſię *Liturgia*, czyli ták mowiemy cała Mſza za umarłych. Wſpomina Tertulian w wieku II żyiący że za Jego czaſow był zwyczay za umarłych czynić Ofiary *lib*: *de Corona Milit*: *Cap* 3. Wyráźniey ſię ieſzcze z Swietego Cypriana żyiącego w wieku III. ta prawda dowodzi. *Przodkowie nasi Biskupi* (mowi on do Duchowieńſtwa, i ludu, *Epla* 66) *zbawiennie ustanowili, áby nikt z Braci nie śmiał Kleryka Opiekunem wyznaczać, ktoby zaś to uczynił, áby zań i po śmierci Jego nie czyniono Ofiary. Episcopi Antecessores Nostri salubriter providentes censuerunt, ne quis frater excedens ad tutelam Clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerreretur pro eo, nec Sacrificium pro dormitione ejus celebraretur.* Dla czego przydáie zaraz wykonywaiąc tę uſtawę: Niechay ſię u Was zá zmarłego Wiktora nie odprawuie ofiára iż ſię ważył Geminiana Fauſtyna Kapłana na przeciw pomienionym uſtawom Opiekunem wyznaczyć. Pi-

ſze

ſze Auguſtyn Swięty o Swiętey także Matce ſwoiey Monice, że gdy Ciało Jey poſtáwione było nad grobem, modlili ſię za nią, i że odprawowáno okupu naſzego Ofiarę według zwyczaiu mieyſca owego. *Neque in eis precibus, quas tibi fudimus cum offerreretur pro ea Sacrificium pretii Noſtri iam juxta ſepulchrum poſito cadavere, priusquam deponeretur, ſicut illic fieri ſolet - - ego flevi: lib: 19 Confeſs: C 12* Toż świadczy Poſſydyuſz o Swiętym Auguſtynie że gdy w podeſzłym wieku oddáł Ducha BOGU, áby polecił Stworcy złożenie ciała Jego, odprawowano Ofiarę - - *& Nobis coram pro eius commendanda Corporis depoſitione Sacrificium DEO oblatum, in vita S. Auguſtini C. 31* Zkąd ſię pokazuie że w wieku V. we Włoſzech i w Afryce był zwyczay wprzytomności Ciał wiernych ſprawowáć Náyświętſzą ofiarę. Aeryuſz odrzucał za umarłych modlitwy, mowi o nim Swięty Epifaniuſz *Hæres: 75* i tamże go zbiia.

Odp:

Pyt: 5 Kto złożył Officium defunctorum, albo Modlitwy ktore Duchowni za umarłych odprawowáć zwykli?

Odp: Ani o Oſobie áni o czaſie nie można mieć pewności, niektorzy tylko domyślaią ſię, że Amalaryuſz żyiący w wieku IX porządnie go ułożył. Ta iednak niepewność co do czaſu, tym bárdziey rożny ſpoſob odprawowania go nie ſzkodzi wierze, áni wzruſza wzwyż przywiedzionych dowodow, ukazuiących, że to Nábożeńſtwo dawniey iak z Chrześciańſtwem wzroſło.

Pyt: 6 Jak Dusze w Czyscu będące wiedzieć mogą, że ſię za nich modlemy?

Odp: Dwoiakim ſpoſobem: 1. gdy im BOG obiawi, 2. ſamym doświadczeniem, gdy folgę czuią ábo cale oſwobodzone bywaią.

Pyt: Jak dawny zwyczay odprawowania Aniwerſarzow, albo rocznic za umarłych?

Odp: W każdym czaſie modlić ſię za umarłych godzi i pożyteczno; ſą iednák dni pewne, w ktore obchodzono pamiątkę ich ſzczegulniey, iako

to 3 7 9 30 i 40. O dniu trzecim wspomina Author Konstytucyi Apostolskich, przydaiąc, że się to dzieie na pamiątkę iż dnia 3. Zbawiciel Zmartwychwstał. *Peragatur dies tertia mortuorum in Psalmis, & lectionibus, & Orationibus propter eum, qui Tertiâ die resurrexit, lib: 8 Cap: 42* O dniu siodmym mowi Swięty Ambroży, nazywaiąc go wizerunkiem naszego odpocznienia. *Orat: de fide Resurrect:* Toż Swięty Augustyn *Lib: 1 Quæstione super Gen:* O dziewiątym Swięty Jan Damascen *Serm: pro defunctis.* Wspomniony iuż Ambroży Swięty w mowie swey żałobney o Teodozyuszu wspomina, że niektorzy obchodzili dzień trzeci, i trzydziesty, inni siodmy, i czterdziesty; Oprocz tego u Swiętego Efrema iest wzmianka o dniu trzydziestym ta była bowiem Jego ostatnia wola, aby bez przestanku prawie zań Ofiarę sprawowano, á po dopełnionym dniu trzydziestym szczegulną uczyniono pamiątkę= *assiduè pro mea parvitate orare dignemini, & trigesimum diem complevero, mei memoriam jaciatis in Te-*

Testamento. A o Czterdziestym u Authora Konstytucyi Apostolskich na mieyscu zwyż wspomnianym na pamiątkę, że i Moyżesza lud Jzraelski dni czterdzieści płakał= *Atque etiam dies quadragesimus iuxta veterem Typum Moysen enim ita luxit populus.* Co się zaś tycze Anniwersarzow czyli rocznic, i na to równie dawne mamy świadectwa: Nayprzod znowu Author Konstytucyi Apostolskich wspomniawszy o dniu czterdziestym, zaraz przydaie rocznicę na pamiątkę zmarłego. *deniquè Aniversarius pro memoria illius* Y Tertulian *lib: de mnnogamia* zaleca, aby w dzień, ktorego się obchodzi roczna pamiątka śmierci, czynić Ofiary= *& offerat annuis diebus dormitionis eius* Podobnie właśnie mowi na drugim mieyscu, dáiąc znać że, za Iego czasow Chrześcianie corocznie czynili za umarłych Ofiary= *Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus lib: de Corona Milit: Cap: 3* Resztę się świadectw poźnieyszych, iako to z Swiętego Grzegorza Nazyanzeńskiego, Jana Damascena, A-

malaryuſza, i innych dla krotkości opuſzcza, átoli tego zaniechać nie trzeba, że iako od początkow właśnie Kościoła obchodzono rocznicę za zmarłych w ſzczegulności, tak chwalebnie naſtał wprowadzony zwyczay odprawowania tegoż Nabożeńſtwa za wſzyſtkich, ktorzy zeſzli z świata na Łonie Kościoła z nadzieią zbawienia. Dzień na to wyznaczony nazywa ſię dniem *wſpominania wſzyſtkich wiernych zmarłych*, á po naſzemu *zaduſzny* przypada on na zaiutrz po Uroczyſtości wſzyſtkich SS = á tak oddawſzy cześć przyzwoitą, i poleciwſzy ſię opiece tych ſług Boſkich, ktorzy będąc iuż w chwale wiekuiſtey pomocnemi nam ſą, á od nas więcey nie potrzebuią, ratuiemy bliźnich naſzych, modląc ſię za nich, i wypłacaiąc ſprawiedliwości Boſkiey przez Ofiary, i dobre uczynki w ziednoczeniu zaſług Chryſtuſowych to, co oni omięſzkali uczynić, i w pogotowiu oczywiście pokazuiemy wiarę náſzą o tey prawdzie ſkładu Apoſtolſkiego, w ktorym wyznaiemy Swiętych obcowanie, *Sanctorum communionem*. Doſyć powſzechne ieſt zdanie, że pod Rokiem 998. Odillo Opat

pat Kluniacenſki wprowadził ten zwyczay u Benedyktynow, ktory potym powagą Biſkupow Rzymſkich po całym Chrześciańſtwie rozſzerzony został. Nie zbywa iednak na takich, ktorzy utrzymuią, iż dawniey ieſzcze zaczęło ſię to Nabożeńſtwo. *Martinus Polonus* czyni iego uſtanowicielem Bonifacego IV. w Roku 607. inni Amalaryuſza ále nie przytaczaią na to przekonywaiących dowodow.

ROZDZIAŁ V.

O Ceremoniach Kanonizacyi Swiętych Pańſkich, Korononacyi Krolewſkiey, i święceniu Chorągwi.

Punk Pierwszy: *O Kanonizacyi.*

Pytanie 1. Co ieſt Kanonizacya?

Odp: Kanonizacya ieſt iawne i publiczne świadectwo, ktore po barzo pilnym roztrząśneniu ſprawy daie Oyciec Swięty, że ten albo ow ſługa Boſki w Łaſce Bożey umarł, i iuż chwały Niebieſkiey z BOGIEM zażywa, iako ſię

pokazuie z słow ktore mowi według przepisu Ceremoniału Kaplicy Papiezkiey, gdy wspomnione obwieszczenie czyni w ten sposob: *Na cześć nierozielney Troycy i wywyższenie Swiętey Katolickiey wiary, á pomnożenie Religii Chrześciańskiey. Powagą tegoż BOGA Wszechmogącego Oyca, Syna, i Ducha Swiętego i błogosławionych Apostołow Piotra i Pawła, i naszą za radą Braci naszych postanawiamy i osądzamy: decernimus, & definimus, że Swiętey pamięci N.* do liczby Swiętych bydź powinien wpisany, ktorego też rzeczą Jamą w Jch Poczet wkładamy. Czyli krociey mowiąc: Kanonizacya iest to ktorego sługi Boskiego w liczbę, i w poczet Swiętych wpisanie.

Pyt: 2. *Czy dawny zwyczay Kanonizacyi w Kościele Swiętym?*

Odp: Lubo to słowo *Canonisatio*, Kanonizacya dopiero w Wieku XII. było użyte od Udalryka Konstancyeńskiego Biskupa w Liście do Kalixta II. u ktorego się dopraszał Kanonizacyi Konrada poprzednika swego; = toż od Alexandra III. w Bulli Kanonizacyi Sw: Edwarda Krola Angielskiego, i innych. Lubo nawet obrządki Kanonizacyi poźniey

żniey ieszcze są wprowadzone, atoli nie nowy to iest zwyczay przyznać zmarłym świątobliwość, i szczegulną im z tego powodu cześć oddawać. Zapisowano przedtym Jmiona Jch w Diptychy i publiczną podczas Nayświętszey Ofiary pamiątkę czyniono w *Kanonie*, żądaiąc onych wstawienia się, i przyczyny. Piękne tego mamy dowody z Cyrylla Jerozolimskiego o *Kościele* Greckim, á z Augustyna Swiętego o Łacińskim. Potym (mowi pierwszy, *Catechesi* V.) czyniemy pamiątkę nawet tych co przed nami zasneli w Panu: Nayprzod Patryarchow, Prorokow, Apostołow, Męczennikow, áby BOG za ich Modlitwą i wstawieniem się przyiął prozby nasze. Drugi zaś = *in Joannem* znać daie, że nie w ten sposob wspominano u Ołtarza Pańskiego Męczennikow, iako innych, co też odpoczywaią w pokoiu, to iest: áby się i za nich modlono, ale raczey áby oni wstawiali się za innych; *Ad mensam Domini non sic Martyres commemoramus quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis, ut ipsi orent pro nobis.* O uroczystym umieszczeniu w Liczbie Swiętych pierwszy nie zawodny przykład znayduiemy za Jana XV

ktory Roku 993. na prozbę Liutolfa Auguſtańſkiego Biſkupa, na Lateranie. S. Uldaryka także Auguſtańſkiego Biſkupa po przeczytaniu iego życia i cudow, naradziwſzy ſię z przytomnemi Biſkupami, i reſztą Duchowieńſtwa. iawnie bydź Swiętym ogłoſił.

Pyt: 3. Czy nie może Papież pobłądzić kanonizuiąc Swiętych Pańſkich?

Odp: Mie może, i ta ieſt Nauka powſzechnie utrzymana. iakoż ſpodziewać ſię należy, że po uczynionym nayściśleyſzym roztrząśnieniu o świątobliwości życia, i cudow, ktore dobroć Boſka raczyła przez ſługę ſwego czynić. Po odprawionych także Modlitwach, Duch Nayświętſzy nie odſtąpi Rządcy Kościoła, áby miał omylić ſię podaiąc ku czci publiczney Oſobę uznaną za wiernego ſługę Boſkiego, i obowięzuiąc Chrześciańſtwo do oddania mu czci powinney. A lubo mowi Auguſtyn Swięty, *multa corpora honorantur in terris, quorum animæ torquentur in inferis.* Wiele ciał uczczone bywaią na ziemi, ktorych duſze w Piekle goreią; nie ma ſię to iednak rozumieć o Ciałach Swiętych Pańſkich, ktore za takie, to ieſt

za

za święte ma Kościoł, ále o innych ludziach niby na oko Swiętych, i tu na ziemi ſzanowanych, ktorych duſze bydź mogą w piekle, gdy tym czaſem ich ciałom wſpaniałe ſtawiaią nadgrobki, i koſztowne ſprawuią pogrzeby.

Pyt: 4. Jaka ieſt rożność między Kanonizacyą i Beatyfikacyą?

Odp: Troiaką przytacza Benedykt XIV. *Tom. 1, de Serv: Dei beat: &c: lib: 1. Cap:* 39. Według teraźnieyſzego rzeczy ułożenia: 1. Ze Beatyfikacya ieſt nieiakim tylko wſtępem, i przyſpoſobieniem, Kanonizacya zaś ieſt dokonaniem czyli doſkonałym dziełem. 2. Przez Betyfikacyą pozwala ſię oddawania czci publicznie, przez Kanonizacyą nakazuie ſię, wyznaczaiąc Mſzą Swiętą pod Jmieniem ſługi Bożego, i wyznaczaiąc Pacierze ktore maią bydź od Kapłanow mowione. 3. Po Beatyfikacyi Cześć ta co do mowienia Pacierzy, i Mſzy Swiętey &c. ogranicza ſię iakową Prowincyą, Diecezyą, Miaſtem, álbo Zgromadzeniem, po Kanonizacyi rozciąga ſię do całego Chrześciańſtwa. Dawniey zaś Beatifikacya zdaniem Jego zależała na rozrządzeniu Biſkupa, álbo

ſzcze-

ſzczegulnego Synodu, áby czcić zwłoki ktorego z Męczennikow Swiętych álbo Wyznawcow; á Kanonizacya zależała ná przyięciu tey czci w całym Kościele, i od Biſkupa Rzymſkiego czylito przez zwyczay, czyli przez wyraźną Uſtawę.

Pyt: 5. *Jakim porządkiem czyni ſię wſtęp do Beatifikacyi?*

Odp: W ſprawach Swiętych Wyznawcow wſławionych cudami, i życia świątobliwością naprzod dwa Proceſſa wyprowadzić powinien mieyſcowy Biſkup powagą ſobie właściwą: *Pierwſzy*: czyli ieſt pewność o powſzechnym rozumieniu z ſtrony cudow i cnot ſługi Bożego? *Drugi*: czyli przed wyiściem w tey mierze rozrządzenia Stolicy Apoſtolſkiey, nie oddawano mu publicznie czci ſamym Swiętym, i za takich uznanym właściwey? Co wſzyſtko przeſyła ſię do Kongregacyi nazwaney *Rituum* dla uznania opiſu ważności. Wyprawuią ſię zatym dwa Proceſſa nowe z ramienia Papieſkiego, i przez Oſoby wyznaczone od Kongregacyi. *Pierwſzy* także w powſzechności, ieżeli poſpolite ieſt między wiernemi mniemanie o świątobli-

bliwości, i cudach = *Drugi* o cnotach i cudach w ſzczegulności: Co wſzyſtko iak wyżey przeſyła ſię także do Rzymu. Na ten czas ieżeli wyſzło Lat pięćdzieſiąt od śmierci ſługi Bożego [gdyż prędzey z rozporządzenia Urbana VIII nie można] odprawuią ſię trzy Kongregacye, z ktorych pierwſza nazywa ſię przedprzygotowywaiąca, *Antepræparatoria*. *Druga*. przygotowywaiąca *præparatoria*, na ktorych w nieprzytomności Oyca Swiętego ułatwiaią ſię niektore trudności, ktore zwykły bywać zarzucane dla prędſzego, á gruntowniey ſzego prawdy dociekczenia, ile do cnot heroicznych. *Trzecia* zaś wprzytomności Papieża nazwana powſzechną *Generalis*, na ktorey ułatwiaią ſię także niektore wątpliwości z ſtrony cnot heroicznych. Podobnież trzy Kongregacye, i tymże ſpoſobem odprawuią ſię w Materyi cudow ktorych koniecznie potrzeba żeby było dwa ſtwierdzonych od świadkow z widzenia, cztery zaś według naynowſzego rozporządzenia Benedykta XIV gdy świadkowie dowodzą z powieści tych co widzieli. Po ułatwieniu zachodzących trudności, i zdaniu przytomnych, iż doſta-

ſtatecznie dowiedziona ieſt heroiczność cnot, i niezawodność cudow, odprawuie ſię znowu generalna Kongregacya, na ktorey wnieſiona bywa trudność, ieżeli po tym wſzyſtkim przyſtąpić do Betyfikácyi, i zaraz przytomni Kárdynali dáią zdania ſwoie, Oyciec zaś Swięty potym przyzwawſzy do ſiebie Promotora wiary, i Sekrerarza Kongregacyi, wydaie rozkáz, áby zwyczaynym ſpoſobem był wydany Liſt nazwany *Breve* záświadczaiący o poſtánowieniu u ſiebie Oyca Swiętego, áby przyſtąpić do Beatifikacyi.

Pyt: 6 Jakie są obrządki Beatifikacyi?

Odp: Przed Alexandrem VII ktory umarł Roku 1667 po roztrząśnieniu ſpráwy, i wydaniu Oratorum (to ieſt ſtaraiącym ſię o Beatyfikacyą) Liſtow Papiezkich, ſolenną Mſzą w Kościele Zákonu (ktorego był Swięty) álbo w Kościele Narodowym, lub innym wſzyſtko ſię kończyło. Teraz záś te ſą rzeczy oſobliwſzey godne uwági: 1. Pozwolenie zupełnego Odpuſtu wſzyſtkim tego dnia náwiedzaią-

iącym Watykan. 2 Przytomność wielu Kárdynałow i Práłatow w wſpomnioney Bazylice. 3. Pokazanie Apoſtolſkiego *Breve* Kárdynałowi Przełożonemu w Kongregacyi *Rituum*, toż czytanie go publiczne za dozwoleniem Kárdynała Archi-Presbytera Bazyliki Watykáńſkiey 4 Spiewanie Hymnu: *Te DEUM Laudamus* &c po záczęciu go od maiącego Mſzą Swiętą celebrowáć. 5 Odkrycie Obrazow Błogoſławionego, uczczenie ich od ludu, á kadzenie od Biſkupa, 6. Mſza uroczyſtym śpiewana. Obrządkiem z śpiewaniem Modlitwy o błogoſławionym, i przybycie tegoż dnia po Nieſzporách na Wátykan Oyca Swiętego dla uczczenia Błogoſławionego. Co wſzyſtko opiſane w publicznym na to ſporządzonym Inſtrumencie, wydaie Orátorom Sekretarz Kongregacyi.

Pyt: 7 Jakim kształtem po Beatifikacyi czyniony bywa przystęp do Kanonizacyi.

Odp: Gdy pocznie ſię rozchodzić ſława nowych Łáſk, i cudow doznanych zá przyczyną ſługi Bożego błogoſławionego, Oratorowie zanoſzą proźby

żby do Kongregacyi *Rituum*, czyli Obrządkow, o zlecenie roztrząśnienia nowych Cudow; Co gdy náſtąpi, á wyznaczeni Kommiſſarze opiſanie dokładne przełożą Kongregacyi, ta roztrząſa rzecz wtenże ſam ſpoſob, iák ſię rzekło mowiąc *o Beatyfikacyi*, to ieſt na dwoch poblicznych ſchadzkach toż na publiczney w przytomności Oyca Swiętego, na ktorey dawane bywáią zdania o rzetelności Cudow, á na inney publiczney Kongregacyi wnieſione pytánia, ieżeli można beśpiecznie poſtąpić do Kánonizacyi? i ułatwione wydanym po nieiákim czaſie *Breve* czyli Liście Pápiezkim czyniącym wſtęp do teyże Kanonizacyi. Odprawuią ſię po tym Konſyſtorze, *pierwszy* ſekretny, na ktorym znayduią ſię ſami Kardynali, i dáią ſwoie zdania przez te ſłowa: *podoba ſię, placet* álbo *nie podoba, non placet*. Wprzod iednak powinni dokładną o całey ſprawie mieć wiádomość Ci ktorzy nie wchodzą w Kongregacyą Obrządkow. *Drugi* Konſyſtorz ieſt publiczny, na ktoren wezwani bywáią okrom Kardynałow przytomni Biſkupi, i Prałaci, Sekretarze, i Patronowie, czyli Adwokaci,

Gubernator Miaſta, i ci wſzyſcy z świeckich Pánow, lub Urzędnikow Rzymſkich, co maią Przywiley bywáć pod czas Konſyſtorza publicznego, o czym na ſwoim mieyſcu. Adwokat Konſyſtorſki ma do przytomnych przemowę na pochwałę ſługi Bożego o ktorego idzie Kánonizácyą á po tey zákończeniu, Sekretarz Liſtow nazwanych *Brevia* Jmieniem Oyca Swiętego wſzyſtkich zachęca do Modlitw, i innych pobożnych uczynkow dla uproſzenia Łaſk potrzebnych, i zapowiada, że na naſtępuiącym Konſyſtorzu będzie od przytomnych żądał Rády, i zdánia w ſprawie tak wielkiey wági. Przed trzecim Konſyſtorzem nazwanym wſpoł publicznym odprawuie ſię publiczne Nabożeńſtwo, gdy záś czas wyznaczony naſtąpi, znayduią ſię na nim Kárdynali, Arcy-Biſkupi, i Biſkupi ktorzy daią ſwe zdánie; przytomnemi ſą także i inni potrzebni Officyaliſtowie. Po zákończeniu dawania Głoſow poleca ſię Oyciec Swiętym Modlitwom przytomnych, toż ieżeli mu ſię tak zdaie, naznacza Dzień na dokonanie tego znakomitego dzieła.

Pyt:

Pyt: 8 Jakim Obrządkiem odprawuie się sama Kanonizacya?

Odp: Náyprzod dnia wyznaczonego odpráwuie ſię z Pálacu Papieſkiego na Watykan ſolenna Proceſſya, na ktorey wſzyſtko Duchowieńſtwo znayduie ſię ze świecami. Pod czas Kánonizacyi náſzego Swiętego Staniſława Biſkupa Krákowſkiego wſzyſtkim nawet świeckim rozdáno świece z hoynością áni przed tym widzianą, áni náśladowaną potym. Stanawſzy na Watykanie ſiada Oyciec Swięty na Tronie koſztownym na to umyślnie zrobionym, gdzie po odpráwionym zwyczaynym od Kardynałow i Prálatow uſzanowaniu przyſtępuie Orator Kanonizacyi z Adwokatem Konſyſtorza dopráſzaiąc ſię áby ogłoſił Oyciec Swięty Kanonizacyą ſługi Bożego N. Sekretarz Brevium Jmieniem Papiezkim daie Odpowiedź, wſzyſtkich wzywaiąc do Modlitwy. A zatym śpiewaią ſię Litanie o wſzyſtkich Swiętych nie wzmiankuiąc w nich Błogoſławionego, te zákończywſzy powtarza ſię pierwſzey podobna Prożba i odpowiedź, toż śpiewa ſię Hymn o *Duchu Nayświętszym, Veni Creator &c.*

Po wnieſieniu trzeci ráz Prożby, oznaymuie Sekretárz o poſtanowieniu Oyca Swiętego áby naſtąpiła Kánonizacya, do ktorey nátychmiaſt przyſtępuie Pápież używaiąc ſłow na początku tego Rozdziału położonych: Zá co ſkłada mu náyuniżeńſze dziękczynienie Jmieniem dopráſzaiących ſię Kánonizacyi Adwokat, ſupplikuiąc na reſzcie, áby Jego świątobliwość raczyła rozkazać wydać Bullę zápewniaiącą Chrześciáńſtwo o tym wſzyſtkim, co ſię w przeciągu tey ſprawy, áż do iey zákończenia zdarzyło, i o ſwey woli, á naywyżſzym wyroku. Toż doſtąpiwſzy i tey łaſki, śpiewa ſię: *Te DEUM Laudamus &c.* Potym Dyakon mowi wierſz: *Modl ſię za nami Swięty N* Odpowiedaią przytomni: *Abyśmy ſię stali godnemi Obietnic Pana Chryſtusowych.* Papież mowi Modlitwę o Swiętym Kanonizowanym, znowu Dyakon zaczyna ſpowiedź powſzechną, czyli wyznanie, wzmiankuiąc także po Apoſtołach Pietrze, i Pawle, Swiętego. Zatym ogłaſzany bywa Odpuſt zupełny przytomnym, na lat záś ſiedm, i

ty-

tyleż Kwadragen tym, coby nawiedzáli Swiętych Kanonizowanych Groby w dzień ſzczęśliwego Jch zeyścia. Zaczyna potym Oyciec Swięty zwyczaynym Obrządkiem Mſzą na Ołtarzu Swiętych Apoſtołow Piotra, i Páwła, álbo to wyraźnie (gdy ſam ieſt ſłaby) pierwſzemu z Kárdynałow zleca: pod czas ktorey nim przyſtąpił do Offertorium, odbierał ofiáry dawniey tym porządkiem: Náypr-od Biſkup Kárdynał oddawał mu dwie świece goreiące, toż ktory z Panow świeckich świecę goreiącą, i parę Synogarlic w pozłacanym koſzyku, ponim Kárdynał Kápłan dwa Bochenki Chleba, á kto z świeckich Imieniem dopraſzáiących ſię Kánonizacyi świecę, i párę białych Gołębiąt w Koſzyku poſrzebrzanym, nareſzcie Kárdynał Dyákon dwie Báryłki wina, kto inny znowu świecę, i rożne Ptaſzęta w koſzyku w rożne Kolory ukſztáłconym. Ofiarowanie świec Chleba i wina zgadza ſię z dawnego Kościoła zwyczaiem, w ktorym te rzeczy iáko potrzebne do Ofiáry wierni przynoſili zſobą; á zatym i teraz ieſt w używaniu.

niu. Co do ptaſząt: Benedykt XIII. pod czás kánonizacyi ośmiu Swiętych Roku 1726. iako to Swiętey Małgorzaty de Cortona 1728 á Swiętego Jána z Nepomuku 1729 &c niechciał áby były ofiarowane Ptaſzęta átoli Klemens XII Roku 1736 pod czas kánonizacyi Swiętego Wincentego á Paulo, Jana Franciſzka Regis, Julianny, i Kátarzyny wznowił zwyczay ofiárowania Ptaſząt, za ktorego iednak przykładem nie poſzedł Benedykt XIV pod czas kanonizacyi odprawioney Roku 1746 i owſzem wyráźnym rozporządzeniem znioſł używanie takowych ofiar na potym.

Co do Proceſſu w ſprawach Męczennikow Swiętych troiaka tylko od Opiſania wzwyż uczynionego zachodzi rożnica: 1. Że wypytanie czynione bywa o rzetelności Męczeńſtwa, i o przyczynach dla ktorych nieludzko śmierć zadano ſłudze Bożemu, á on ią odważnie wytrzymał, i cierpliwie poniosł; á to na mieyſce wypytania w ſprawie Swiętych Wyznawcow o Cnotach i onych przez nich poſiada-

niu w heroicznym ſtopniu. 2. Ze po ułatwieniu trudności co do Męczeńſtwa, i przyczyn Jego, Oyciec Swięty álbo zatrzymuie ſię z iwym oſtatnim zdaniem co do tego punktu, áż do zupełnego rozwiązania i drugiey ſtrony cudow trudności, álboli też oświadcza ie, ále nie każe publicznie ogłaſzać, przeſtaiąc, áby było w áktach Kongregacyi Rituum wpiſane. W ſprawie zaś Swiętych Wyznawcow po roztrząśnieniu Ich cnot, przed zácżęciem trudności o Cudach, ogłasza publicznym wyrokiem, że ten lub ów z ſług Boſkich poſiadał Ewangeliczne Cnoty w tym ſtopniu, w ktorym ie chce mieć Kościoł dla umieſzczenia w liczbie Swiętych Páńſkich. 3. Ze nie zakończywſzy Proceſſu z ſtrony Męczeńſtwa poniesionego, i przyczyn, można przyſtąpić do roztrząſania cudow, á w ſprawie Swiętych Wyznawcow nie w przod wyprowadzaią ſię świadectwa o Cudach, tylko po zupełnym dowiedzeniu, że ſługa Boſki w ſtopniu heroicznym cnoty poſiadał. Aczkolwiek zaś oſobnego Proceſſu ile do Cnot w ſprawách Swiętych Męczen-

czennikow nie trzeba wywodzić, przeto że śmierć ich ſzczęśliwa ieſt naygruntownieyſzym dowodem, że w ſtanie łaſki poświęcaiącey rozſtali ſię z tym światem, i że w wyſokim ſtopniu poſiadali cnoty Teologiczne= Wiarę, nadzieię, i miłość, z tym wſzyſtkim kiedy ſą pewne zaświadczenia o ich życia świątobliwości wydaiącey ſię na wyborne pobożności Chrześciańſkiey Praktyki: czyni ſię o nich wzmianka i nie pomału pomagaią do przyſpieſzenia Beatyfikacyi. Utrzymuią także niektorzy, że w ſprawach Swiętych Męczennikow nie potrzebaby Cudow, ponieważ (iáko ſię wſpomniało) przez śmierci poniesienie, co ieſt według Nauki Chryſtuſa naywiększey miłości dowodem, niewątpliwe ſię ſtaie ich łaſce poświęcaiącey dotrwanie, iednoſtayny átoli zwyczay nieſie, że nie inaczey, tylko po uznaniu dwoch przynaymniey Cudow, przyſtępuią w Rzymie do Beatyfikacyi. Potrzeba álbowiem Cudow, nie tak z tąd ſię bierze, áby mieć zápewnienie o oſtatecznym przetrwaniu w Łaſce, gdyż w ſprawie Swiętych Wyznaw-

cow gdy się roztrząsaią Ich cnoty, dowodzone bywa i statecznie dotrwanie w ich praktyce, á przecież po zaświadczeniu o tey prawdzie publicznym Oyca Swiętego wyrokiem następuie ściśle bardzo roztrząsanie cudow, ale żeby, maiąc zapewnienie z życia świątobliwego, lub śmierci chwalebney, że są Swiętemi przed BOGIEM, mieć także upewnienie, że chce BOG, áby byli uznani za Swiętych, daiąc znać w Chrystusowym Kościele o tey woli swoiey, i o ich niepodeyrzaney świątobliwości osobliwszemi cudami uczynionemi dla dobra ludu wiernego za ich wstawieniem się.

Znayduie się także pewny rodzay Beatyfikacyi, ktorą nazywaią rownoważną *æquipollens*. Urban VIII. postanowił był, áby się nikt nie ważył własnym domysłem czci publiczney wyrządzać sługom Boskim Wyznawcom, i Męczennikom, ktorzyby nie byli w Poczet Swiętych, álbo Błosławionych policzeni powagą Stolicy Apostolskiey; ztym wszystkim od powszechney Ustawy chciał mieć wyiętych sług Boskich, co iuż cześć odbierali publiczną albo od bardzo

dzo dawnego czasu, álbo za pozwoleniem Stolicy Apostolskiey, lub Kongregacyi Obrządkow, (*Rituum*) iako też i tych, o ktorych nie poślednicy świątobliwości zaświadczyli Swięci Oycowie, czyli inne nie pospolitey pobożności Osoby. Kiedy więc wniesiona bywa sprawa do Rzymu z strony ktorego sługi Boskiego, á tam uznana dla iedney zwyż wymienionych przyczyn za niepodpadaiącą pod rozrządzenie Urbana VIII. uznanie takowe ma też ważność co Beatifikacya, i iest potwierdzeniem czci w iakim Krolestwie, álbo społeczeństwie publicznie wyrządzaney sługu Bożemu; i nazywa się to rownoważną Beatifikacyą. Tym sposobem, to iest dla czci przez czas pamięcią ludzką nie zasiężony iawnie i powszechnie oddawaney, w Narodzie naszym w liczbie Błogosławionych umieszczonemi znayduiem nie mało Swiętych Patronow Krolestwa Polskiego: iako to Swiętą Salomeę Xiężną Halicką, pod Klemensem X. Swiętego Jana Kantego, i Błogosławionego Szymona z Lipnicy za Innocentego XI. Błogosławioną Kunegundę za Alexandra VIII. Błogosławionego Ceslawa pod

Kle-

Klemenſem XI. &c: Po takowey Beatifikacyi dla dopięcia Kanonizacyi obrządkiem zwyczaynym, wyprowadzony bydź powinien nayprzod Proceſſ w ſprawie Swiętych Wyznawcow względem cnot w heroicznym ſtopniu od nich poſiadanych, á w ſprawie Swiętych Męczennikow z ſtrony Ich prawdziwego Męczeńſtwa, i przyczyń dla ktorych go podięli; á potym z ſtrony cudow, z ktorych dwa przynaymniey od czaſu pozwoloney czci publiczney Błogoſławionym powinny bydź przytoczone, i za prawdziwe uznane. Reſzta iuż przytoczonym odprawuie ſię ſpoſobem.

Punkt Drugi: *O Koronacyi Krola, i Krolowey.*

URoczyſtym Obrządkiem poświęcanie i wywyżſzanie na doſtoyność Krolewſką powſzechnym zdaniem wzięte ieſt z ſtarego Teſtamentu, gdzie znayduiem, że z rozkazu Boſkiego prywatnie Saul, i Dawid, publicznie zaś Salomon, i Joachaſz Syn Jozyaſza, i inni namaſzczeni, i Krolmi ogłoſzeni byli, między Panami Chrześciańſkiemi naypierwey

wey niektorzy kładą Teodozyuſza Wielkiego. Pewnieyſze ieſt tych zdanie co utrzymuią, że Teodozyuſz młodſzy naypierwey był od Prokla Konſtantynopolitańſkiego koronowany, toż Marcyan od Anatoliuſza, i tam daley. Okazaley nad innych Poprzednikow odprawił tę Ceremonią Juſtinus ſtarſzy, ktory będąc koronowanym od Jana Patryarchy, iako świadczy Teofanes, powtornie przyiął Koronę z Ręku Swiętego Jana Papieża. Według dawnego zwyczaiu Rycerſtwo na Tarczach unoſiło Ceſarza, Biſkup odprawował Modlitwy, Oleiem Swiętym głowę iego namaſzczał, á potym kładł nań Ceſarſką albo Krolewſką Koronę, Lud okrzykiem dawał znaki radości, á Ceſarz miał potym do nich mowę. Toż czyniono niekiedy przy Koronacyi Krolow za świadectwem Adona Wienneńſkiego, i innych. Niżeli Krol koronowany bywa, powinien ſię według Pontyfikału Rzymſkiego ſercem nabożnym do tego Aktu i do Kommunii Swiętey gotować; na ktory proca świeckich Panow, Senatorow, i Miniſtrow, maią bydź wezwani Biſkupi całego

łego Kroleſtwa dla aſſiſtencyi Krolowi, i koronuiącemu Krola Metropolicie, albo Prymaſowi.

Pyt: 1. *Ktore ſą Ceremonie Koronacyi Krolewſkiey?*

Odp: Jak Prymas albo inny Biſkup Obrządek ten maiący ſprawować wezmie na ſiebie ubiory Biſkupie, toż i inni, na ten czas Krol przyzwoicie co do tey okoliczności ubrany w pośrzod Prałatow i pierwſzego doſtoieńſtwa oſob w Narodzie urzędem, i urodzeniem, przychodzi do Kościoła, á gdy ſię zbliża ku Chorowi zachodzi mu dwoch Biſkupow = Ci przyprowadzaią Go do Prymaſa, ktoremu Krol przez ſkłonienie Głowy wyrządza przyzwoite uſzanowanie. 2. Pierwſzy z Biſkupow Jmieniem Kościoła Swiętego do Prymaſa mowi: *Reverendiſſime Pater &c. Nayprzewielebnieyſzy Oyczze!* żąda Swięta Matka Kościoł Katolicki, żebyście przytomnego znakomitego Rycerza na Krolewſką godność umieścili. 3. Prymas zaś oświadcza dziękczynienie BOGU, że raczy ludowi ſwoiemu dobrych wyznaczać Rządzcow. 4. Uſiąda *Krol* w pośrzodku Biſkupow, do ktorego ſiedzący Prymas ma

ma mowę, pobudzaiąc Go, żeby ſię tak ſprawował ná Kroleſtwie, iako ná dobrego i pobożnego *Krola* należy; to ieſt przekłada mu w krotkich wyrażeniach nayiſtotnieyſze Urzędu tego obowiązki. 5. Po tey mowie wſtaie *Krol*, i odkrywſzy Głowę klęka przed Prymaſem poprzyſięgaiąc na Ewangelie Swięte, iako Praw *Kościelnych*, i *Koronnych* przeſtrzegać będzie, i każdemu w *Kroleſtwie* ſwoim ſprawiedliwość czynić zechce. O wyznaniu wiary, i czynioney przyſiędze znayduią ſię pamiętne ślady w ſtarożytności, bo piſze Ewagryuſz *lib: 3. Cap: 32.* i Zonaras, że Anaſtazyuſz nie wprzod był od Eufemiuſza Patryarchy *Konſtantynopolſkiego* koronowany na Ceſarſtwo, aż wyznanie wiary uczynił, i własną Ręką podpiſane mu oddał. *Kanon* III. Synodu VI. Toletańſkiego: (w ktorą uſtawę wpływały ſtany Hiſzpanii) rozporządza, áby przed *Koronacyą* ſwoią *Krol* poprzyſiągł, że będzie bronił wiary *Katolickiey*. Willem I. przed Aldredem Eboraceńſkim, Willem II. przed Lanfrankiem *Kantuaryiſkim Krolowie* Angielſcy wieku XI. wykonali przyſięgę bro-

nie-

nienia swobody, i Przywileiow Stanu Duchownego, i świeckiego; Toż wspomina o Henryku II. Swięty Tomasz Kantuaryński w Liście swym 64. ktory pisał do niego. Toż znayduiemy o Krolach Francuskich, i innych 6. Potym Prymas powstawszy mowi z Biskupami assistuiącemi nad Krolem Modlitwę. 7. Upada na kolana Prymas z Biskupami, á Krol na Ziemi krzyżem leży, nad ktorym Litanią mowią, á przyszedłszy do tych słow: *Abyś wszystkim wiernym &c.* Powstaie Prymas wziąwszy w lewą Rękę Pastorał, czyni Krzyż nad leżącym Krolem, mowiąc po dwa razy, *żebyś tego Krolem obranego, maiącego się koronować, błogosławić* (á potrzecie przydaie) *poświęcić raczył.* 8. Po skończoney Litanii siada Prymas ná *Faldistorium*, przed ktorym upada na kolana Krol, ktorego Ramię prawe na spoieniu Ręki, także na spoieniu Łokcia, i między Łopatkami Oleiem Swiętym Katechumenow na Krzyż namaszcza, ná znak tego, że Krol ludowi w doczesnych rzeczach Krola nad Krolmi Jezusa oznacza, i że On ma moc od Niego na rządzenie poddanych swoich. O początku zwyczaiu chwa-

chwalebnego namaszczania Krolow przy ich na Tron wstępie, iuż się wspomniało, ále w ktorymby go Krolestwie naypierwey używano, spor wiodą między sobą Narody. *Martene lib: 2. Cap: 10. de Antiq: Eccl: Rit:* powiada, że naydawnieyszy przykład znalazł na Aidanie czyli Aldamie ku końcu Wieku VI. namaszczonym na Krolestwo Szkockie od Kolumby Opata Hieńskiego. w Hiszpanii pominąwszy VI. Synod Toletański, gdzie iest wzmianka o błogosławieniu Krolow, Synod XII. tamże zgromadzony w Ustawie 1. *Can:* 1. wyraźnie wspomina, że Herwigiusz, czyli Herygiusz na mieysce *Wamby* przez namaszczenie nastąpił = Synod ten odprawił się *pod Rokiem 681.* To zaś, co Julianus Biskup Toletański o Wambie [pisząc Dzieie iego] wspomniał, iż na dni 19. odłożył namaszczenie swoie, áby mogł ná mieyscu zwyczaynym ten odprawić Obrządek = *Ne citra locum Sedis antiquæ sacraretur in Principem,* daie z tąd do wnoszenia przyczynę. że nie na iego Osobie rzecz się rozpoczęła. W Francyi (mowi tenże Autor) nie czytamy, áby

przed

przed Pipinem, ktory (nayprzod w Swezyonie od Bonifacyusza Arcy-Biskupa Mogunckiego, potym od Stefana Papieża, u Swiętego Dyonizyusza uroczyście na Kroleſtwo namaſzczonym) wziął namaſzczenie podobne. O Krolach Polſkich nieco ieſt zawiłości. Powſzechneyſzym zdaniem Boleſław tego Jmienia pierwſzy był koronowany; zaſzły znowu nieiakie odmiany. Lecz począwſzy od Władyſława Łokietka koronowanego w Krakowie Roku 1320. od Janiſława Arcy-Biſkupa Gniźnieńſkiego, naſtępcy iuż zawſze porządnie koronowani, i namaſzczeni bywali. 9. Po ſkończonych tych Ceremoniach zaczyna Prymas wyznanie, czyli ſpowiedź, ktorey (oddaliwſzy ſię trochę od Ołtarza) Krol z Biſkupami aſſyſtuie; po zakończeniu zaś Prymas daley we Mſzy poſtępuie, á tym czaſem Krola do mieyſca iakiego na boku nagotowanego prowadzą, gdzie ocieraią mieyſca Oleiem Swiętym namaſzczone. 10. Potym ubieraią Krola w Krolewſkie ſzaty, tak ubrany wychodzi z Senatorami, i z inſzemi Pany, i z Biſkupami, udaiąc ſię ná mieyſce, gdzie Tron dla Niego umyślnie poſtawiono,

z kąd Mſzy Swiętey klęcząc ſłucha. 11. Przyſzedłſzy Prymas do oſtatniego wierſza z tych, ktore ſię mowią między Lekcyą, i Ewangelią, uſiada ná Faldiſtorium, ktoremu Krol przyprowadzony od Biſkupow ukłon czyni, i przed nim klęka. Zatym Prymas wziąwſzy Miecz goły daie go Krolowi mowiąc: *accipe Gladium de altari &c:* ktoremi ſłowy przekłada mu, áby tak Kościoła Swiętego iako i poddanych ſwoich tym Mieczem bronił, i przeciwko Nieprzyiaciołom walczył, złych i niezbożnych z Państwa ſwego wykorzeniał. Potym ieden z Panow kładzie Miecz do Pochwy, od ktorego wziąwſzy go Prymas, przypaſuie Krolowi mowiąc: *accingere gladio &c: Przypaſz Miecz do Boku twego, á zważay że Swięci nie Mieczem ale wiarą zhołdowali Kroleſtwa.* 12. Potym Krol dobywa Miecza, ktory mężnie obrociwſzy, zamach nim czyni, daiąc nieiako znać, że ochotnie, i nieleniwie chce Miecza tego zażywać na wykonanie tego, ná co mu ieſt dany. 13. Włożywſzy Krol Miecz do Pochwy wprzod go o ramię otarłſzy, przed Prymaſem klęka, ktoremu Prymas Koronę,

z Oł-

z Ołtarza ią wziąwſzy wraz z innemi Biſkupami na Głowę kładzie, mowiąc: *Accipe Coronam Regni &c: Weźmy Koronę Kroleſtwa, ktora, lubo od niegodnych iednakże od Biſkupich Rąk kładzie ſię ná Głowę twoię w Jmię Oyca &c:* Zaraz potym podaie mu i *Sceptrum* mowiąc: *Accipe virgam virtutis &c.* ktoremi ſłowy Krola zachęca, żeby ſwą protekcyą zaſzczycał pobożnych, ſtraſzny był złym, żeby błądzących uczył drogi, upadaiącym podawał Rękę, rozpraſzał hardych, i wywyżſzał pokornych. 14. *Po* zakończeniu tych Ceremoniy odpaſuią Krolowi Miecz, ktory wziąwſzy ieden z Miniſtrow przed Krolem go nieſie, á *Prymas* z Biſkupami prowadzi Krola maiącego *Sceptrum* w Ręku, i Koronę na Głowie do Tronu, á intronizuiąc, álbo ſadzaiąc na Tronie Krola, mowi: *Sta, et retine à modo locum* &c. Stoy i miey mieyſce od BOGA, tobie dane powagą Wſzechmogącego BOGA, i przez teraźnieyſze oddanie naſze, to ieſt wſzyſtkich Biſkupow, i wſzyſtkich ſług Boſkich &c. 15. *Potym* zaczyna *Prymas*: *Te Deum laudamus &c:* ktore gdy Duchowni śpiewaią, Prymas przyſtępuie do

do Króla, i po prawey Ręce Króla ſtoi. Po ſkończonym zaś: *Te Deum laudamus &c* niektóre Modlitwy nad Królem mowi; po których = 16. Powraca Prymas do Ołtarza i Mſzą Swiętą aż do Offertorium czyta; gdzie ſtanąwſzy ſiada w Jnfule na *Faldiſtorzu*, do którego Król z Senatorami i Panami przyſzedłſzy ofiaruie Mu złoto według upodobania, na znak podobno tego że bogactwa ſwego Kroleſtwa ma od BOGA &c. 2. na dowod że miłością, którą figuruie złoto tak ku BOGU iako i ku całemu Swiatu zaſzczycać ſię zechce. 17. Po offertorium ſłucha Król Mſzy Swiętey aż do Kommunii, pod czas którey przyſzedłſzy do Ołtarza, nabożnie z Rąk Prymaſa Ciało Pańſkie bierze. Po którey do Tronu ſwego powraca, a Prymas Mſzą Swiętą i razem z nią Akt Koronacyi kończy daniem Biſkupiego Błogoſławieńſtwa

Pyt: 2 Ktore są Ceremonie Koronacyi Krolowey.

Odp: Práwie te wſzyſtkie, ktore Krolewſkiey koronacyi, oprocz tych: 1. Krol po Intronizácyi ſwoiey powſta-

wstawszy z Tronu w Assystencyi Biskupow i Panow, Sceptrum maiąc w Koronie do Prymasa przystępuie, i zdiąwszy Koronę z Głowy, prosi o koronacyą Krolowey mowiąc: *Reverendissime Pater &c. Nayprzewielebnieyszy Oycze!* prosiemy żebyś żonę naszę nam od BOGA daną błogosławił, i Koroną Krolewską ozdobić raczył na cześć i chwałę Zbawiciela naszego JEZUSA Chrystusa, potym Krol do Tronu swego powraca. 2 Krolowa z Biskupami z rozpuszczonemi włosami, z nakrytą Głową, w zwyczaynych sukniach do Prymasa przystępuie, ktoremu się pokłoniwszy klęka. 3 Po zakończonych niektorych Modlitwach, Krolowa na ziemię upada, nad ktorą (iáko wzwyż się mowiło) Litanie Biskupi mowią, á potym namaszcza ią Prymas, koronuie, i Sceptrum daie, tak iáko Krolowi. 4 Krolowa podobnym sposobem, iáko i Krol złoto Prymasowi ofiaruie. To co się rzekło, ma się rozumieć o koronacyi Krolowey, ktora iest zá Krolem, ktory sam kroluie, insze bowiem są Ceremonie koronacyi Krolowey samowładney, álbo

bo samey panuiącey: co że u nas w Polszcze nie ma mieysca, zatym dosyć będzie nadmienić, iż w takich raziech od Ceremonii Koronacyi Krola w słowach zachodzi tylko rożnica, i to wyiąwszy ieszcze, że Jey miecza Biskup Koronuiący niedaie.

Punkt Trzeci: *o Swięceniu Chorągwi.*

Pytan: Czemu woienne Chorągwie swięcą?

Odp: Dla tego: żeby (iako iest wyrażono w Modlitwie, ktorey Kościoł na ten koniec używa) nabrały mocy naprzeciw nieprzyiaźnym Narodom, i szczegulniey zostawały pod obroną Boską, á tak przyniosły nieprzyiaciołom postrach á w BOGU pokładaiącym ufność nadzieię przyszłego zwycięstwa. Więcey się zaś bez wątpienia to błogosławieństwo ściąga do osob maiących używać takowego znaku woiennego ániżeli do samych Chorągwi. Zwyczay błogosławienia Chorągwi od Papieża, i innych Biskupow.

pow, á potym przesyłania ich Krolom, i Pánom Chrześciańskim zwłaszcza przeciw Nieprzyiáciołom Kościoła, iest dosyć dawny= Pierwszy Grzegorz III (iáko uważa Franciszek Pagi) posłał takową Chorągiew Karolowi Martellowi, á potym Adryan I. Karolowi Wielkiemu zachęcaiąc Ich przez to do szczegulney obrony Kościoła Rzymskiego, uciśnionego pod ów czas osobliwie od Longobardow &c Zá czásem Krolowie Francuscy zaczęli używáć Chorągwi nazwaney *auriflamma*; biorąc ią nabożnie z Kościoła Swiętego Dyonizyusza, á ktorą też dawno Wodzom wyznaczonym do odparcia Napastnikow naieżdzaiących i gwałtem wydzieraiących dobra do owego Kościoła należące. Zwykli tákże Pápieże w Wigilią Bożego Narodzenia błogosławić Miecz, i Xiążęcą Mitrę kosztowną, á potym ofiarowáć ktoremu z Krolow przytomnych, lub innych Panow Chrześciańskich, iáko uczynił Páweł II Roku 1468 ofiaruiąc takowy dar Fryderykowi. III Cesarzowi. Jeżeli można wierzyć niektorym Rękopismom Watykańskim opi-

suiącym Dzieie Krolestwa Sycylii, i świadectwu Bzowiusza, mowi X Catalani, że Roku 1368 pierwszy Urban V dał takowy podarunek Joannie Krolowey Sycylii w Rzymie na ów czas będącey, ktora nim wzaiemnie uráczyła Piotra Krola Cypru, częściey się zás trafia, że zwykł Oyciec Swięty przesyłáć wspomniony podarunek ktoremu z nieprzytomnych Monarchow. Sixtus IV. miał przepisáć Modlitwy służące do takowego błogosławienia; á ten Miecz, ktory dał Roku 1625 Przytomnemu w Rzymie Władysławowi Synowi Zygmunta III Urban VIII miał bydź według świadectwa Wiktorella z osobliwszym poświęcony obrządkiem. Pospolicie zaś rzecz się cała kończy na odmowieniu Modlitwy, pokropieniu święconą wodą, kadzeniu, i oddaniu (ieżeliby się tak Oycu Swiętemu podobało) z Przemową złożoną tym końcem od Syxtusa IV á położoną w Ceremoniále Papiezkiey Kaplicy.

Benedykcye tákże Domow i innych rzeczy dla tego są pobożnie wprowadzone, żeby BOG za Błogosławień-

ſtwem Kapłańſkim, mocą ſłowa ſwego, i znaku Krzyża Swiętego pozwolił nam z Chwałą Jmienia ſwoiego, á naſzym pożytkiem tych darow używać, ktoreśmy odebrali z ſzczodrobliwey Iego Opatrzności. To zaś wſzyſtko áby ſię należytym działo porządkiem, i zápobiegło bałamuctwom, á nawet zabobonnościom lżącym Swiętą Religią, przepiſane ſą Modlitwy, i cały Obrządek wedle ktorego takowe Błogoſławieńſtwa odprawować ſię powinny w Rytuale Rzymſkim álbo w Rytuałach ſzczególnych Dieceżyi, od ktorych nie należy ſię odſtępować odmieniaiąc co álbo przydaiąc. Nie należy także tych Błogoſławieńſtw nakręcać według myśli i pragnienia Oſob Partykularnych, gdy bowiem iedynie moc, i dzielność maią z Jntencyi, i modłow zaniesionych do BOGA Jmieniem Koś ioła, nie godzi ſię zażywać ich tylko ſtoſuiąc ſię w tym do Intencyi i Ducha Kościoła, ktorego można dochodzić z ſłow i wyrazow ſkładaiących takowe błogoſławieńſtwa.

Ad M. D. G.

Koniec Tomiku Pierwszego.

UKA-

UKAZANIE

Rzeczy Osobliwszych Ktore ſię w tym pierwszym Tomiku znayduią.

WSTĘP

Do wykładu Ceremonii czyli Obrządkow w powszechności.

Pytanie 1. CO ieſt obrządek, albo tak nazwane Ceremonie? - 1

Pyt. 2. Jakaż to ieſt cześć Boſka? *Tamże*

Pyt. 3. Co ieſt cześć wnętrzna? - - 2

Pyt. 4 Coż to ieſt uznawać władzę Boſką nad nami? - - - - *Tamże*

Pyt. 5. Niedoſyćże do uznania naywyższey władzy Boſkiey wyznawać tylko że BOG ieſt naſzym Tworęą, i Panem bez czynienia co więcey. *Tamże*

Pyt. 6. Co ieſt cześć zewnętrzna. *Tamże*

Pyt. 7. Na coż ieſt potrzebne oświadczenie zewnętrzne, ponieważ BOG zna wſzyſtkie myśli i chęci naſze? - 3

Pyt. 8. Jeſtże Człowiek obowiązany do dania takiego przykładu? - *Tamże*

Pyt.

Pyt: 9. Jakiemiż znakami przedtym ludzie oświadczali cześć wnętrzną? Tamże
Pyt: 10. Jakże ofiary dawniey czyniono? 4
Pyt: 11. Na iakiż koniec to czynili? Tamże
Pyt: 12 Ponieważ BOG nic niepotrzebuie, na coż Ludzie te rzeczy dawali BOGU? - - - - 6
Pyt: 13. Nie może bydź człowiek inaczey wzbudzony do czci Boskiey tylko przez znaki zewnętrzne? Tamże
Pyt: 14. Jak te znaki ktorych Kościoł Katolicki używa wzbudzaią do czci Boskiey Ludzi? - - - - 7
Pyt. 15. Ktoż te znaki ustanowił? Tamże
Pyt: 16. Ktore znaki zewnętrzne Chrystus Pan ustanowił? - - - Tamże
Pyt: 17. Jak może znak zewnętrzny dać łaskę Boską? - - - 8
Pyt: 18. Jakie zaś znaki ustanowił Kościoł Swięty? - - - Tamże
Pyt: 19. Ktoreż są te znaki? - - 9
Pyt: 20. Daiąż takowe znaki łaskę Boską. - - - Tamże
Pyt: 21. Czyli może Swięty Rzymski Katolicki Kościoł, to iest Papież i Biskupi nowe stanowić zwyczaie i Ceremonie? i czyli nie iest to przeciwko Pismu Swiętemu? - Tamże
Pyt: 22. Co odpowiedzieć przeciwnikom naszym naśmiewaiącym się z Processyi, i mowiącym: co to po tym bieganiu i zgromadzaniu się ludzi płci obojey, czy nie mogłby się każdy w domu swoim modlić iako Chrystus rozkazał Math: 25 gdy się modlisz, wnidź do komory twoiey i zamkniy drzwi? - 27.
Pyt: 23. Jezeli nie uymuiemy czci BOGU, gdy Swiętych Jego czciemy? 28.

o Ceremoniach wszczegulności

á nayprzod

CZĘSC PIERWSZA.

o Ceremoniach około Swiętych Sakramentow.

ROZDZIAŁ I.

o Ceremoniach Chrztu Swiętego.

Pyt: 1. Ktore są? i co znaczą Ceremonie Chrztu Swiętego? - - 29
Pyt: 2. Na co przy Chrzcie Swiętym potrzebuią Chrzesnego Oyca i Matki? - - - - - 39
Pyt. 3. Jak dawny zwyczay zażywania Chrzesnego Oyca i Matki? - Tamże
Pyt: 4. Czemu Chrzest Swiety powtorzony bydź nie może? - - 40

ROZ-

ROZDZIAŁ II.

o Ceremoniach Bierzmowania.

Pyt: 1. Co znaczy Bierzmowanie? - 42
Pyt: 2. Czemu czoło Olejem Swiętym namaszczone bywa? - - 45
Pyt: 3. Czemu przy sprawowaniu tego Sakramentu Kościoł Swięty zażywa Oleiu, o ktorym w piśmie Swiętym żadney wzmianki niemasz? - 46
Pyt: 4. Czemu Biskup sam Bierzmuie, á nie inši Kapłani? - - - 49
Pyt: 5. Czemu znak Krzyża Swiętego czyni Biskup na czole tego, ktorego bierzmuie? - - - - 50
Pyt: 6. Czemu Biskup kładzie ręce na bierzmowanego? - - - 51
Pyt: 7. Z iakiey przyczyny policzek daie Biskup bierzmowanemu? - 52
Pyt: 8. Czemu mowi Biskup bierzmowanemu: *pax tibi*: pokoy tobie. - *Tamże*
Pyt: 9. Czemu potrzeba Chrzestnych iako i przy Chrzcie Swiętym. - 53

ROZDZIAŁ III.

O Ceremoniach Sakramentu Ołtarza S.

Pyt: 1. Czemu wieczerzą Pańską albo Kommunią Swiętą rano przyimuiemy, ponieważ Chrystus po wieczerzy Apostołom Swiętym dawał Kommunią Swiętą? - - 54
Pyt: 2. Z iakiey przyczyny naczczo Kommunią Swiętą brać mamy, ponieważ Apostołowie w przod pożywali wielkanocnego Baranka? - - 55
Pyt: 3. Czemu klęcząc bierzemy Kommunią Swiętą? - - - - 56
Pyt: 4. Co za fundament mą Swięty Katolicki Kościoł, że wszystkim Łacińskim obrządku zostaiącym ludziom procz Kapłanow, pod iedną tylko Osobą Kommunią daie. - *Tamże*
Pyt: 5. Z kąd to, że ten Nayświętszy Sakrament w Monstrancyach, i Cymboryach chowany bywa? - 64
Pyt: 6. Czemu się lampa palić powinna przed Nayśw: Sakramentem? - 67

Nota Wykład Ceremoniy Mszy i wypisanie Modlitw obacz w przydatku w Rozdziale I.

ROZDZIAŁ IV.

o Sakramencie Pokuty Swiętey.

Pyt: 1. Dla czego się klęcząc Kapłanowi grzechow naszych spowiadamy. - 68
Pyt: 2. Co za potrzeba tego, żeby się Kapłanowi, ktory także Człowiekiem

kiem ieſt, a czaſem grzeſnieyſzym niżli penitent, grzechow ſwoich ſpowiadać. - - - 69
Pyt: 3. Czy wſzyſcy Kapłani maią moc rozgrzeſzania od wſzyſtkich grzechow? - - - 57
Pyt: 4. Czyli doſyć uczynienie, albo pokuta, ktorą za grzechy naznacza Kapłan nie ſprzeciwia ſię doſyć uczynieniu Chryſtuſowemu za grzechy naſze. - - - 77

ROZDZIAŁ V.

O Ceremoniach Sakramentu ostatniego namaszczenia.

Pyt: 1. Czemu przy adminiſtrowaniu tego Sakramentu zażywaią Oleiu Swiętego? - - - - 87
Pyt: 2. Ktorych Ceremoniy zażywa Kapłan daiąc Oley Swięty? - *Tamże*
Pyt: 3. Czemu więcey Modlitw zażywa Kościoł Swięty przy adminiſtrowaniu Sakramentu, tego niżeli przy innych? - - - 88
Pyt 4. Czemu pięć zmyſłow namaſzcza Kapłan Oleiem Swiętym? - 89
Pyt: 5. Czemu gdy Kapłanowi Oley Swięty daią nie namaſzczaią dłonie iego, ale z wierzchu ręce. - 90

ROZDZIAŁ VI.

O Ceremoniach Sakramentu Kapłaństwa.

Pyt: 1. Wiele ieſt święcenia? - 91
Pyt: 2. Co w ſobie ktore święcenie zawiera? i ktora ieſt powinność każdego z oſobna święcenia? - - - 92
Pyt: 3, Coż ieſt Kapłan? - - 102
Pyt: 4. Ktore ſą oſobliwſze obrządki Kapłańſkiego święcenia? - - 103
Pyt: 5. Z jakich przyczyn Korony noſzą na Głowie Kapłani, i inni poświęceni na uſługę Kościelną? - - 108

Nota Obacz co do innych obrządkow i spraw względem wyższych Kościelnych Oſob, Część piątą.

ROZDZIAŁ VII.

O Ceremoniach Sakramentu Małżeńſtwa.

Pyt: 1. Czemu ślub poprzedzać powinny trzy zapowiedzi Kościelne? - 110
Pyt: 2. Czemu pod czas Adwentu i poſtu, z muzykami, tańcami i innemi znakami radości nie godzi ſię weſela odprawować? 112
Pyt: 3. Dla czego na branie ślubu do Kościoła iść trzeba? i izaliżby w Domu ślubu brać nie można. - 113

Pyt: 4. Co znaczy pierścień, ktory na palec biorącym ślub Kapłan kładzie? 116
Pyt: 5. Z Jakiey przyczyny biorący ślub podaią sobie ręce ktore Kapłan Stułą wiąże? - - - - - 117
Pyt: 6. Dla czego gdy ktora wdowa lub Wdowiec w powtorne Małżeństwo wstępuie błogosławieństwa Kapłańskiego nie bierze; - - - 119
Pyt: 7. Czemu się nie godzi w bliskim pokrewieństwie tak duchownym, iako i Cielesnym żenić? - - - 120

CZĘSC DRUGA.

O Obrządkach około niektorych sposobow modlenia się.

ROZDZIAŁ I.

O Processyach i Litaniach.

Pyt: 1. Z Jakiey przyczyny odprawuią się Processye w Niedziele i w inne niektore Swięta? - - - - 122
Pyt: 2. Czy maią Processye fundament z Pisma Swiętego? - - - 123
Pyt: 3. Czemu Krzyże i Chorągwie na Processyach noszą? - - - 124
Pyt: 4. Czy dawny zwyczay zażywania Krzyżow i Chorągwi w Kościele? - 125
Pyt: 5. Czemu w Dzień S: Marka corocznie

Processya bywa z spiewaniem Litaniy o wszystkich Swiętych, także i w dni tak u nas mianowane Krzyżowe, że, gdzie Kościołow nie masz, do Krzyżow się chodzi, a po łacinie nazwane rogationum czyli dni modlitw publicznych? - - - 126
Pyt: 6. Co się rozumie przez Litanie? 129

ROZDZIAŁ II.

O Pacierzach Kapłańskich i niektorych innych, często używanych.

Pyt: 1. Co iest Brewiarz? - 131
Pyt: 2. Czemu na Siedm Godzin podzielony iest obrządek Boski nazywaiący się Officium Divinum, czyli Pacierze codzienne Kościelne? - - 132
Pyt: 3. Co są Psalmy tak nazwane Graduales? - - - - - 134
Pyt: 4. Kto wniosł zwyczay mawiania *Officium parvum*, albo Godziny o Nayświętszey Pannie; - - 135
Pyt: 5. Kto wprowadził zwyczay śpiewać Chorałem Godziny, i inne Modlitwy Kościelne? - - - 136
Pyt: 6. Co są Bractwa? - - 138
Pyt: 7. Z Jakich przyczyn wprowadzone iest Czteruzie stogodzinne Nabożeństwo? *Tamże.*
Pyt: 8. Czemu się niektore Swięta z Oktawą odprawuią? - - 139

Pyt 9. Czemu podczas Nieszporow wstaiemy na *Magnificat*, to iest: pieśń złożona od Matki Boskiey w Domu Swiętey Elżbiety? - - - - 140
Pyt: 10. Z Jakiey przyczyny mowiemy trzy razy na dzień *Angelus Domini*. Anioł Pański? - - - *Tamże.*
Pyt: 11. Czemu się klęcząc i ręce złożywszy modlemy. - - 142.

ROZDZIAŁ III.

O Benedykcyach wyżey ieszcze nie wspomnianych i o Exorcyzmach.

Punkt Pierwszy: Krotkie wytłuszczenie o Benedykcyach.

Pyt: Czemu czasem żadnego skutku Benedykcye albo poświęcenia nie czynią? 144
Punkt Drugi, O Błogosławieniu Agni DEI.
Pyt: Co iest Agnus Dei? - - 145
Punkt Trzeci O Exorcyzmach.
Pyt: 1. Co iest Exorcyzm? - - 149
Pyt: 2. Jak dawny zwyczay Exorcyzmow? *Tamże.*

ROZDZIAŁ IV.

O Znaku Krzyża S. i o święconey Wodzie.

Punkt Pierwszy. O znaku Krzyża Swiętego:

Pyt: 1. Co iest znak Krzyża Swiętego? i czemu tak często, i przy rożnych wielu okolicznościach ten znak Krzyża Swiętego czyniemy? - - 152
Pyt: 2. Czy dawny zwyczay znak Krzyża Swiętego czynić? - - 154
Pyt: 3. Czemu Kapłan przy odprawowaniu niektorych Kościelnych obrządkow, żegna zgromadzonych ludzi znakiem Krzyża Swiętego? - - 156
Pyt: 4. Czyli zwyczay dawać Ludziom takowe błogosławieństwa iest dawny. *Tamże.*

Punkt Drugi. O Wodzie święconey.

Pyt: 1. Czemu przy znaku Krzyża Swiętego częstokroć kropiemy się wodą święconą? - - - - 159
Pyt: 2. Czyliż woda święcona ma tę moc żeby nas od złego zachować i poświęcać mogła? - - - - 162
Pyt: 3. Czyliż święcenie wody ma iaki na piśmie Swietym fundament? - 163
Pyt: 4. Czemu Sol fypią do wody święconey? - - - - 164
Pyt: 5. Czyli to dawny zwyczay święcenia takowey wody? - - 165
Pyt: 6. Czemu Kapłani w Niedziele i innych niektorych czasow Lud zgromadzony w Kosciele wodą święconą kropią? 167

CZĘSC TRZECIA.

o Obrządkach Tygodniowych.

Pyt: 1. Czemu Niedziele nie Soboty w nowym Testamencie święcimy? 169
Pyt: 2. Jak dawno postanowiono Niedzielę Święcić nie Sobotę? - 170
Pyt: 3. Czy mogliż Apostowie Święci z Soboty Uroczystość na Niedzielę przenieść? - - - 171
Pyt: 4. Czemu Dzień Sobotni Nayświętszey Pannie iest poświęcony? - 172
Pyt: 5. Czemu piątki i Soboty pościemy? 173
Pyt: 6. Czy dawny zwyczay piątki pościć? - - - - - Tamże.
Pyt: 7. Czy takaż iest powinność wstrzymać się w Sobotę od mięsa, jak w piątek? - - - - 180.

CZĘSC CZWARTA.

o Obrządkach Rocznych.

Pyt: 1. Co iest Wigilia? - - Tamże
Pyt: 2. Czy dawny iest zwyczay Wigiliow? - - - - 181
Pyt: 3. Czemu Kościoł Swięty swoy Rok od Adwentu zaczyna? - 183.
Pyt: 4. Czemu się ten czas zowie Adwentem? - - - - - 184
Pyt: 5. Co znaczą Roraty? - - 187
Pyt: 6. Co godnego wiadomości o Wigilii Bożego Narodzenia? - 189
Pyt: 7. Czemu w Boże Narodzenie o Pułnocy pierwsza Msza miana bywa? - - - - - 190
Pyt: 8. Czemu w tenże dzień Kapłani trzy Mszy Swiętych odprawuią? 191
Pyt: 9. Czy dawno ta Uroczystość iest wprowadzona? - - - 192
Pyt: 10. Czemu gdy taż się trafi w piątek álbo w Sobotę pożywamy mięsnych potraw? - - - - 193
Pyt: 11. Czemu Wino, i inne napoie po rożnych Kraiach w dzień Swiętego Jana Ewangelisty święcą. - 195
Pyt: 12. Czemu zaraz po Bożym Narodzeniu, obchodzi Kościoł dni na cześć Swiętego Szczepana, Swiętego Jana Ewangelisty, i Niewinniątek, lubo nie tym porządkiem śmierć Ich przypadła? - - 196
Pyt: 13. Czemu w dzień Swiętych Młodziankow zażywa Kościoł błękitnego koloru? i czemu we Mszy S. nie mowi się *Gloria &c.* áni Alleluia, áni Ite Missa est, co się iednak wszystko w Oktawę tychże mowi? 197
Pyt: 14. Czemu na Trzy Króle Złoto, Kadzidło, i Myrhę święcą? - 198

Pyt: 15. Co za Duchowne podaie uwagi poświęcenie świec, ktore Kapłani czynią w Uroczyſtość oczyſzczenia Nayświętſzey Panny, i ktora od Poſpolſtwa dla tey Ceremonii nazwana ieſt Gromniczną? - *Tamże.*
Pyt: 16. Do czego ſłużą te poświęcone Gromnice? - - - - 200
Pyt: 17. Jak dawny zwyczay święcenia Gromnic, i Swięto poſtanowione ieſt w Kościele? - - - 201
Pyt: 18. Co ſię rozumie przez Niedziele *Septuageſima*, *Sexageſima*, *i Quinquageſima* nazwane? - - 203
Pyt: 19. Czemu nam we Srzodę po oſtatniey tey Niedzieli Kapłan popiołem Głowy poſypuie? - 206
Pyt: 20. Z kąd to że mianuiemy Niedziele Wielkiego Poſtu? i naſtępuiące po Wielkieynocy ſzczegulnym nazwiſkiem, iako to: *Invocavit*, *Reminiſcere*, *Oculi*, *Lætare &c.* i inne tymże podobnym zacząwſzy od pierwſzey Niedzieli w Poſt, aż do po Wielkiey-Nocy? - - - - 207
Pyt: 21. Czemu ſię przez ten Poſt zaſłaniaią Ołtarze? - - - 208
Pyt: 22. Co znaczą Stacye Rzymſkie? 209
Pyt: 23. Z Iakich przyczyn poſtanowiony ieſt Czterdzieſto Dniowy poſt? 212
Pyt: 24. Z kąd to że my Czterdzieści dni przed Wielkanocą pościemy, ponieważ Chryſtus Pan nie przed ſwoią Męką i z Martwychwſtaniem przez 40. Dni pościł, ale w innym czaſie? - - - - - 214
Pyt: 25. Jak dawny zwyczay ten Poſt pościć? i czyli ściśley przed tym poſzczono, iak teraz? - 215
Pyt: 26. Czy nielepieyby było gdyby każdy według ſwego upodobania pościł, à nie według przykazania Kościelnego? - - - - 219
Pyt: 27. Czemu Poſtu nie maſz, w Kwadragezymę *quò ad quantitatem* czyli do Wielości w Niedzielę? - 220
Pyt: 28. Co ieſt godnego wiadomości o Poście ſuchedniowym nazwanym *quatuor tempora*? - - - 221
Pyt: 29. Czemu druga Niedziela wſtecz rachuiąc przed Wielkanocą ktorą u nas w Polſzcze zowią białą, nazywana ieſt powſzechnie *Dominica Paſſionis*, Niedziela Męki? - - 223
Pyt: 30. Czemu, w tę Niedzielę zaſłaniaią Krzyże? - - - - 224
Pyt: 31. Co za pamiątkę oſobliwiey obchodziemy w Niedzielę, ktora nazywa ſię Kwietnią Dominica Palmarum? - 225
Pyt: 32. Czemu Kapłan poſkończoney Proceſſyi w ten dzień, trzy razy do drzwi Kościelnych kołacze niżeli mu otwarte bywaią? - - - - 228
Pyt: 33. Co ieſt godnego wiadomości o Iutrzniach nazwanych ciemnych *matutina tenebrarum* odprawuiących ſię we Srzodę

Srzodę, Czwartek i piątek Wielko-Tygodniowy? - - - *Tamże.*

Pyt: 34. Co znaczą goraiące pietnaście świec, z ktorych za każdym Pfalmem iednę gaszą, aż do naywyższey, ktorą na oftatek za Ołtarz chowaią według rozporządzenia Ceremoniału Biskupiego? 229

Pyt. 35. Co znaczy kołatanie i łoskot po Jutrzni w te dni? - - 231

Pyt: 36. Czy dawny zwyczay Swięcenia Oleiu Swiętego w Wielki Czwartek? *Tamże.*

Pyt: 37. Czemu przez te dni nie dzwonią w dzwony? - - - 233

Pyt: 38. Czemu w Wielki Czwartek po Mszy S. Kapłan z Ołtarzow wszystek Apparat zdeymuie? - - *Tamże.*

Pyt: 39. Czemu w Wielki Czwartek w Klasztorach i w innych Kościołach przy ktorych iest dofyć Xięży, iedna tylko potpolicie Msza Swięta odprawowana bywa? á w Wielki Piątek żadney niebywa. - - - - - 235

Pyt: 40. Czemu Kapłan czytaiąc Paffyą, áni siebie áni Mszału nie żegna? - 236

Pyt: 41. Czemu ku końcu Paffyi Kapłan na kolana upada i i trochę się zastanawia? - - - - 237

Pyt: 42. Czemu Kapłan nie klęka, i nie mowi flectamus genua, gdy się za żydow modli? - - - *Tamże.*

Pyt: 43. Co znaczy Nigro Velo zakrytego Krucyfixa odkrywanie? - 238

Pyt: 44. Czemu Kapłan zdeymuie obuwie z nog, gdy przyftępuie do całowania Krzyża? - - - - *Tamże.*

Pyt: 45. Czyli bałwochwalftwa nie popełniamy, gdy się Krzyżowi kłaniamy? *Tamże.*

Pyt: 46. Czemu Kapłan w Wielki Piątek Hoftyą tylko iedną ręką podnofi? - 240

Pyt: 47. Czemu ogień w Wielką Sobotę święcą? - - - *Tamże.*

Pyt: 48. Co znaczy Tryanguł i trzy na nim goraiące świeczki? - 242

Pyt: 49. Co znaczy Paschał i pięć Gran w nim? - - - - *Tamże.*

Pyt: 50. Czemu Dyakon, gdzie iest, nie Kapłan Paschał święci? - - 243

Pyt: 51. Jak dawny zwyczay Paschał w Kościele S. święcić? - *Tamże*

Pyt: 52. Czemu Paschał Swieczką z Tryangułu zapalony bywa? - - 242

Pyt: 53. Czemu Profecye albo Proroctwa w Wielką Sobotę śpiewane bywaią? *Tamże.*

Pyt: 54. Czemu wodę do Chrztu S. święcą w wielką Sobotę, i czyliż nie iest tak dobra naturalna woda? - 245

Pyt: 55. Jak dawny zwyczay święcenia tey wody? - - - *Tamże.*

Pyt: 56. Jakby odpowiedzieć Kacerzom naśmiewaiącym się z święcenia wody, i mowiącym, że BOG przy ftworzeniu Swiata wszelkie ftworzenię poświęcił? 246

Pyt: 57. Czemu Kapłan święcąc wodę w Chrzcielnicy, dzieli ią na cztery części, i inne przydaie obrządki? - 247

Pyt:

Pyt: 58. Czemu Kapłan skończywszy te Ceremonie, na Ziemi przed Ołtarzem, u ktorego ma Mszą S. odprawiać, krzyżem leży pod czas litanii o wszystkich Swiętych? - - - 248
Pyt: 59. Czemu w Wielką Sobotę pięknie zdobiąc znowu ubieraią Ołtarze? - 249
Pyt: 60. Z kąd to, że w Dzwony dzwonią przy zaczęciu: Gloria in Excelsis? 252
Pyt: 61 Co znaczy Wielkanoc? - 253
Pyt: 62. Czy dawno to Swięto iest postanowione w Niedzielę? - *Tamże.*
Pyt 63. Czemu pod czas Wielkanocnego czasu tak się często mowi Alleluia? 256
Pyt: 64. Czemu Niedzielę pierwszą po Wielkiey Nocy, ktorą Polacy zowią przewodnią, powszechnie się nazywa *Dominica in Albis.* Niedziela w bieli? 257
Pyt: 65. Dla czego Paschał po Ewangelii w Dzień w Niebowstąpienia gaszą i od Ołtarza biorą? - - - 258
Pyt: 66. Co znaczą Zielone Swiątki? - 259.
Pyt: 67. Czy iest iaka rożność między wodą do Chrztu Swiętego należącą, ktorą w Sobotę święcą przed Zielonemi Swiątkami, od tey, ktorą święcą w Sobotę Wielką? - - - - *Tamże.*
Pyt. 68. Dla czego wodę do Chrztu Swiętego należącą tylko w te dwie Soboty święcą Uroczystym Obrządkiem, tak w tym czasie, iako i przed = Wielkanocnym. - - - - 260

nam dobrodzieystwa od BOGA. Nie zbywa nawet na tákich, ktorych Kościoł Swięty swoią nie pochwala powagą, cierpi ie tylko i nie znosi, nie znayduiąc w nich widoczney nieprzyzwoitości, áni chcąc wzrusząć nieiako nowemi odmianami spokoyności ludu wiernego.

Pyt: 22 Co odpowiedzieć przeciwnikom naszym naśmiewaiącym się z Processyi, i mowiącym, co to po tym bieganiu i zgromadzaniu się ludzi płci oboiey, czy nie mogłby się każdy w domu swoim modlić, iako Chrystus rozkazał Math 25 gdy się modlisz wnidź do komory twoiey, i zamkniy drzwi?

Odp: Urągania takie trzeba z ubolewaniem znosić, bo nie daią na to uwagi, że Chrystus Pan Apostołow swoich do Kościoła Jerozolimskiego na modlitwę posyłał, i sam lubo na innych także mieyscach modlił się, nauczał, i cuda czynił. Atoli bardzo często przebywał w Kościele Salomonowym, i nazwał go Domem modlitwy: *Domus mea domus Orationis,* co też naśladuiąc Nauczyciela swoiego potym Apostołowie Swięci czynili, iako świadczą Ich Dzieie. &c.

Pyt:

Pyt: 23. Czy nie uymuiemy czci BOGU, gdy Swiętych Jego czciemy?

Odp: Bynaymniey= Izaliż bowiem ten uymuie czci Krolowi, ktory Jego Matkę, Miniſtrow i Przyiacioł czci przyzwoitym ſpoſobem. Czyliż ſam Pan BOG nie czci Przyiacioł ſwoich, to ieſt Swiętych? iż im ſłuſznie przyſtoſować można ſłowa z Pſalmu 138. *Bardzo uczczeni są Przyiaciele Twoi Boże! Nimis honorificati sunt amici tui Deus!* Gdyby BOG niechciał żeby czczono Swiętych Jego, nie czyniłby czaſem przez Ich przyczynę przy Ich Swiętych zwłokach álbo Obrazach tylu prawdziwych Cudow na pociechę tych, co ſię z wielką ufnością przez Ich przyczynę, w potrzebach ſwoich udawaią do Niego. To zas, co mowi BOG: *Honoru mego nikomu nie dam*, rozumie ſię o czci Boſkiey, ktorey żadnemu Swiętemu nikt bez bałwochwalſtwa wyrządzać nie może. My prawowierni Katolicy czcząc Swiętych, ſamego BOGA w Nich czciemy, i chwalemy.

To założywszy za fundament, do partykularnych Ceremoniy przystępuie ſię, i co ktora znaczy, wykładać ſię będzie.

O

Pyt: 69. Co ieſt godnego wiadomości o Uroczyſtości poſtanowioney na uczczenie Taiemnicy Troycy Nayświętſzey, ktorą w Niedzielę po Zielonych świątkach (tak u nas nazwanych) obchodziemy? - 261

Pyt: 70 Czemu zaraz po Zielonych świątkach odprawuie ſię Swięto Troycy Przenayświętſzey? - 263

Pyt: 71. Kiedy uſtanowiona ieſt Uroczyſtość Bożego Ciała? - *Tamże*

Pyt: 72. Z iakiey przyczyny na dzień Bożego Ciała tak ſolenna Proceſſya bywa? - - - 264

Pyt: 73. Czemu pod czas tey Proceſſyi naywięcey lud z pochodniami i świecami aſſyſtuie? - - 266

Pyt: 74. Z iakiey przyczyny dnia 15. Sierpnia święcą ziele, to ieſt w dzień w Niebowzięcia Nayświętſzey Panny? - - *Tamże*

Pyt: 75. Jak dawno poſtanowiona Uroczyſtość na cześć wſzyſtkich Swiętych, i oraz dzień drugi Liſtopada na pamiątkę modlenia ſię ſzczegulnieyſzego za umarłych; - 267

CZĘSC

CZĘSC PIĄTA

o Ceremoniach niektorych mniey pospolitych.

ROZDZIAŁ I.

o Obrządkach około Kościołow.

PUNKT PIERWSZY. *o Ich wystawianiu.*

Pyt: 1. Na co Kościoły budują? - 268
Pyt: 2. Jak dawno Kościoły poczęli mieć Chrześcianie? - - - 270
Pyt: 3. Jakim kształtem w początkach budowano Kościoły? - - 273
Pyt: 4. Czemu zwyczaynie na wschod Słońca Kościoły budują? - 278
Pyt: 5. Dla czego Katolicy stawiaią na Kościołach swoich Krzyże? *Tamże*

PUNKT DRUGI. *o Ich poświęcaniu.*

Pyt: 1. Dla czego, i iak dawno zaczęto poświęcać Kościoły? - - 279
Pyt: 2. Jakich Ceremoniy zażywa Kościoł, przy poświęcaniu Kościołow. 281
Pyt: 3. Co znaczy obchodzenie corocznie pamiątki poświęcania Kościołow? - - 301

Pyt: 4. Co pobożnie uważać winni iesteśmy zastanawiaiąc się nad temi obrządkami? - 302

PUNKT TRZECI. *o Ich Przywileiach.*

Pyt: Jakież są te Przywileie? - 304

ROZDZIAŁ II.

o Ołtarzach i Obrazach.

PUNKT PIERWSZY. *o Ołtarzach.*

Pyt: 1. Jakowych dawniey zażywano Ołtarzow? i czemu Ołtarz powinien być kamienny według nowego rozporządzenia? - - 308
Pyt: 2. Co znaczy tak zwany uprzywileiowany Ołtarz? - - 310

PUNKT DRUGI. *o Obrazach.*

Pyt: 1. Czemu tak wiele Obrazow bywa w Kościele? - - 311

Pyt: 2. Z iakiey przyczyny na Conciliu Eliberitańskim zabroniono trzymać Obrazow w Kościołach? 313

ROZDZIAŁ III.

o Ceremoniach święcenia Dzwonow?

Pyt: 1. Jak dawny iest zwyczay dzwonow, i ich święcenia. - - 315
Pyt: 2. Z iakiey przyczyny mowi się czasem że dzwony chrzczą? - 319
Pyt: 3. Czemu dzwony namaszczane bywaią Oleiem Swiętym? - *Tamże*
Pyt: 4. Czemu ku czci ktorego Swięgo Dzwony poświęcane bywaią? 320
Pyt: 5. Czemu dzwonią na chmury? - 321

ROZDZIAŁ IV.

o Ceremoniach około Cmentarzow, i sposobie grzebania się oraz i o niektorych innych około zmarłych.

Punkt Pierwszy. *o Cmentarzach.*

Pyt: Kto pierwszy sporządził Cmentarz na pogrzeb umarłych? - 322

Punkt Drugi. *o Sposobach grzebania się*

Pyt: 1. Jakich dawniey używano Obrządkow względem umarłych? - 326
Pyt. 2. Czemu umarłych z goreiącemi świecami do pogrzebu prowadzą. 330

Pyt:

Pyt: 3. Czemu Ciała umarłych kadzą? 333
Pyt: 4. Jak dawny zwyczay modlić się za umarłych? - - - 334
Pyt: 5. Kto złożył Officium defunctorum albo Modlitwy, ktore szczegulniey Duchowni za umarłych odprawiać zwykli? - - 337
Pyt: 6. Jak Dusze w Czyscu będące wiedzieć mogą, że się za nich modlemy? - - - - *Tamże*
Pyt: 7. Jak dawny zwyczay odprawowania Anniwersarzow, albo rocznic za umarłych? - - *Tamże*

ROZDZIAŁ V.

o Ceremoniach Kanonizacyi Swiętych Pańskich, Koronacyi Krolewskiey, i święceniu Chorągwi.

Punkt Pierwszy. *o Kanonizacyi.*

Pyt: 1. Co iest Kanonizacya? - 341
Pyt: 2. Czy dawny zwyczay Kanonizacyi w Kościele Swiętym? - 342
Pyt: 3. Czy nie może Papież pobłądzić Kanonizuiąc Swiętych PP? - 344
Pyt: 4. Jaka iest rożność między Kanonizacyą i Beatyfikacyą? - - 345
Pyt: 5. Jakim porządkiem czyni się wstęp do Beatyfikacyi? - - 346

Pyt: 6

Pyt: 6. Jakie są obrządki Beatyfikacyi? 348
Pyt. 7. Jakim kształtem po Beatyfikacyi czyniony bywa przystęp do Kanonizacyi? - - - - - 349
Pyt: 8. Jakim obrządkiem odprawuie się sama kanonizacya? - - 352

PUNKT DRUGI. *o Koronacyi Krola, i Krolowy*
Pyt: 1. Ktore są Ceremonie Koronacyi Krolewskiey? - - 362
Pyt: 2. Ktore są Ceremonie Koronacyi Krolowey? - - - 369
PUNKT TRZECI. *o Swięceniu Chorągwi.*
Pyt: Czemu woienne Chorągwie święcą? - - - - - 371

CEREMONIE
CZYLI
OBRZĄDKI Y ZWYCZAIE
KTORE BYWAIĄ W KOŚCIELE KATOLICKIM W PRZYPADAIĄCYCH ROŻNYCH OKOLICZNOŚCIACH
ZAZYWANE
DLA WYGODY KAPŁANOW PARAFIALNYCH Y ORAZ DLA POTRZEBNEY Y INNYM WIADOMOŚCI Y NAUKI
ZEBRANE,
POWAGĄ PISMA SWIĘTEGO Y SWIĘTYCH OYCOW, TUDZIEŻ DAWNOŚCIĄ UŻYWANIA
UGRUNTOWANE
ZE ZLECENIA J. O. XIĄŻĘCIA BISKUPA PŁOCKIEGO
WYDANE.

ROKU 1780.
TOMIK II.

Ta Księga należy do Biblioteki Panien Misterskich

W KALISZU
w Drukarni J. K. MCi i Rzeczypospolitey.

ESto tu Populo in his, quæ ad DEUM pertinent, ut referas, quæ dicuntur ad eum: ostendasque populo Cæremonias & ritum colendi. *Exod: Cap. 18. v. 19. & 20.*

Bądź ty ludowi w tych rzeczach, ktore ku BOGU należą, abyś odnosił, co mowią do niego, i ukażował ludowi Ceremonie i porządek służenia.

Quæ est alia Gens sic inclita, ut habeat Cæremonias, justaque Judicia & universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros. *Deuteronomii 4. v. 8.*

Ktoryż inszy Naród iest tak żacny, żeby miał Ceremonie, i sądy sprawiedliwe, i wszystek Zakon, ktory ia dziś przełożę przed oczy wasze.

Omnia honestè & secundum ordinem fiant. *1. ad Corint. Cap: 14. v. 40.*

Wszystko niech się dzieie uczciwie i wedle porządku.

CZĘSC SZOSTA.

o Ceremoniach zażywanych co do Osob, i rozmaitych spraw w porządku niektorych wyższych urzędow Duchownych, czyli Hierarchyi Kościelney.

ROZDZIAŁ I.

o Opacie i Xieni.

PYtanie 1. *Co iest Opat? i co za Ceremonie około Jego Benedykcyi?*

Odp: Opat czyli *Abbas* z Hebrayskiego według Swiętego Augustyna *Epla 177.* i Izydora Hyszpaleńskiego,

A to

to znaczy, co *Oyciec*, álbowiem Opat iest Oyciec Duchowny, i Przełożony wielu Mnichow, dla tego przy błogosławieniu Opata, gdy mu Regułę w ręce podaie *Konsecrator*, mowi te słowa: weźmiy Regułę od Oycow Swiętych podaną, rządź, i strzeż trzody tobie od BOGA powierzoney, potym podaiąc mu Pastorał mowi: weźmiy Laskę Pasterskiego Urzędu, noś ią przed Trzodą tobie porzuconą, żebyś był w poprawianiu występnych pobożnie surowy, á gdy się rozgniewasz, ná miłosierdzie pamiętać będziesz. W początkach Opaci byli rownie Laicy, iako i inni Mnisi pod ich Duchownym zostaiący rządem; dla czego mieysce przed niemi brali nawet máiący tylko niższe Kościelne święcenia Za czasem ugadzaiąc potrzebie i wygodzie sług Boskich gromadnie garnących się do takowego życia sposobu, zaczęto święcić ná Kapłaństwo ktorego z Mnichow, á mianowicie Opatow áby dla zostaiących pod swym rządem odprawował Nayświętszą Ofiarę Zá Swiętego Cyrylla Alexandryiskiego prawie wszyscy w Egipcie O-

Opaci byli Kapłanámi, álbo Diakonami, iako można z Listu Jego 43. ktory do nich pisał o wyznaniu wiary dochodzić. A nawet iuż w Wieku IV nie mało Mnichow było umieszczonych w liczbie Duchowieństwa. Każdy Klasztor miał swego Opata wybranego z posrzod Braci, ktory iako świadomy obowiązkow, i długą praktyką w ich wierne dopełnienie wdrożony, zdatnym był do dźwigania takowego ciężaru. Ale potym nieiakim pobłażániem naywyższey zwierzchności, naypewniey podobno zá Karola Martella w Francyi stało się, że kilka Opactw zaczęto dawáć iedney osobie. O co też nie mało po Synodach tego Narodu znayduiem zażalenia, i utyskiwania; w XII. i XIII. Wieku częściey się zaczęło przytrafiać iż Biskupi powagą Papiezką poczęli pod Imieniem uczynionego sobie onych zlecenia, czyli *per Commendam* zatrzymywáć dla siebie Opactwá. Gdy bowiem pod ow czas Ziemia Swięta poszłá nazad w ręce Machometanow, Biskupstwa, álbo Klasztory wakuiące dożywotnie oddawano tym

Biſkupom, ktorzy z własnych wypędzeni Diecezyi, nie záchowali, tylko ich nazwisko. Nawet i innym zniższego Duchowieństwa (lubo nie zachodziły iuż takowe przyczyny) podobnież w dozor, czyli bardziey dla ich własnego użytku wſpomnione nadawano dobra, i urząd, co ſię i teraźnieyſzych czaſow praktykuie, iednák práwie zawſze z częścią iaką Dobr dla Opatá Klaſztornego utrzymaną. Obrządki przepiſane przy uroczyſtym wſtępie na to Doſtoieństwo, nie nazywaią *poświęceniem Consecratio*, ponieważ nie wchodzi w nie namaſzczenie, ále tylko *błogoſławieństwem, benedictio* = według przepiſu świętego Grzegorzá wielkiego na iedney, á według *Pontifikału Eboraceńskiego i Mszału Gielońeńskiego* ná trzech kończyły ſię Modlitwach. Teraźnieyſze doſyć ſą podobne do tych, ktore ſą w używaniu przy poświęceniu ná Biſkupſtwo. Przed Janem XIII. ktory oſiadł Piotra Swiętego Stolicę, pod Rokiem 965. pilni ſzperacze w ſtarożytnościách żadnych nie znayduią śladow pozwolenia uczynionego Opatom ubiorow, i in-

innych znakow Doſtoieństwá Biſkupiego Naypoźniey poczęli używać Mitry, dopiero w Wieku XII zwyczay takowy ſtał ſię prawie powſzechnym; nie ſą one zatym nierozdzielnie wynikaiące z tego urzędu, ale tylko oſobliwym Przywileiem nadane.

Pyt: 2 Co iest Xieni? i ktore są Ceremonie przy Jey błogoſławieniu?

Odp: Xieni na Wſchodzie od ſłowa Hebrayſkiego *Am*, albo *Amm* nazwane *Amma*, co znaczy *Matká*: ieſt to Przełożona zgromadzenia duchownego BOGU poślubionych Panien. Błogoſławienia ich zwyczay lubo nie zawſze był iednoſtayny, i nie można dokładnie wiedzieć iego początkow, to iednak pewna, że ieſt ſtarodawny, ponieważ o nim Grzegorz Swięty w Liście do Reſpekty Xieni Muſſylceńſkiey, i do Januaryuſzá Biſkupa Kalarytáńſkiego wyraźnie mowi iáko o Obrządku, ktory powinien bydź ſprawowany od Biſkupa. Teraz te tylko błogoſławione bydź powinny od Biſkupow, ktore nie ſą od ich Zwierzchności Przywileiem wyięte; Tamte záś co zoſtaią pod Opatami właſne-

ſnemi, od nich błogoſławieńſtwo brać zwykły. Błogoſławienie Xieni bywać teraz powinno pod czas Mſzy Swiętey = Te ſą w nim okoliczności: 1. Czyni przyſięgę poſłuſzeńſtwa tak, iako i Opaci tym, do ktorych rządow należy, czytaiąc ią z karty, ktorą potym błogoſławiącemu w ręce oddaie. Odprawuią ſię nad nią niektore Modlitwy, kładzie błogoſławiący ręce na Jey Głowę nic nie mowiąc, odbiera od niey ofiarowane ſobie dwie Swiece, daie Jey Nayświętſzą Kommunią, ſadza ią w Chorze Klaſztornym na mieyſcu Jey właściwym, álbo na innym ná to umyślnie przygotowanym, zaczyna za tym śpiewáć: *Te Deum Laudamus &c* pod czas którego Pienia nowa Xieni bywa witana od Oſob ſobie podległych przez oddanie Jey przyzwoitego uſzanowánia. W niektorych Pontifikałach iako to *Arelateńskim*, *Senoneńskim*, maiących około trzechſet lat, po oddaniu Reguły ieſt przepiſane danie Xieni Paſtorału, o czym nie maſz wzmianki w Pontifikale Biſkupim powſzechnym, to iednak pewno, że ieſzcze w

w Wieku XIII zá Przywileiem záżywáć go lubo bardzo rzadko poczęto.

ROZDZIAŁ II.

o *Biſkupie.*

Pytanie 1. *Co ieſt Biskup?*

Odp: Biſkup ieſt Duchowny wſzelkiego Duchowieńſtwa, i całey Diecezyi ſwoiey. Przełożony, i Ordynaryiny Paſterz, rządząc, broniąc, i opiekuiąc ſię poddanemi ſobie duchownie. Biſkupi ſą Apoſtołow Swiętych naſtępcami, iako mowi Hieronym Swięty: *apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent &c* Biſkupiego Urzędu te oſobliwſze obowiązki wyliczaią ſię przy Jego poświęceniu, iż powinien ſądzić, tłómaczyć, poświęcać, ordynować Miniſtrow Ołtarzá, ofiárować, chrzcić, i bierzmować. Przez moc ſądzenia rozumie ſię wſzelkie wglądanie w ſprawy Duchowieńſtwa, lub okoliczności duchownych ty-

tyczące ſię. Moc tłomaczenia, ieſt moc opowiedania Słowa Bożego, i ułatwiania trudności tyczących ſię wiáry, lub Kościelney karności. Reſztá obowiązkow ieſt wſzyſtkim wiadoma.

Pyt: 2. Z ktoremi Ceremoniami Biſkup konſekrowany bywa?

Odp: Ponieważ po záſzłych Konkordatach czyli umowach między Rzymem, i Chrześciáńſkiemi Panami, teráźnieyſzym Prawem moc poświęcania, i potwierdzánia Biſkupow zoſtaie przy Papieżu, nie można przyſtąpić do Konſekracyi nowo obraney ná Biſkupią doſtoyność Oſoby, tylko áż zá ſłownym pozwoleniem Oycá Swiętego, gdyby ſię obrządek ten odprawował w Rzymie, á zleceniem ná piśmie, ieżeli gdzie indziey ma bydź odprawiony. Dzień ná Konſekracyą wyznaczony ieſt Niedziela, á to ſtoſuiąc ſię do bardzo dawnych rozporządzeń w tey mierze, iáko dochodziemy z Synodu III. Kartagineńſkiego pod Rokiem *397. Canon: 39.* i z Swiętego Leona, przeto, że w Dzień ten Apoſtołowie, ktorych naſtępcami ſą Biſkupi, odebrali Duchá Nayświętſzego.

go. = Także i dni poświęcone ku czci Swiętych Apoſtołow, o czym znayduią ſię záświadczaiące przykłády w Anaſtazyuſzu Bibliotekarzu Rzymſkim, i w inne niektore teraz ze zwyczaiu uroczyſtſze. Mieyſce naywłaściwſze Kościoł Katedralny, álbo przynaymniey inny iaki w Diecezyi położony. = U nas i we wſzyſtkich właśnie Prowincyach zwyczay ieſt (mowi Swięty Cyprian *Epla 47.*) áby dla odprawienia poświęcenia przyzwoitym ſpoſobem pobliżſi Biſkupi ná to ſię mieyſce ziechali, ktoremu ſię ma nadawáć Paſterz, i áby w przytomności Ludu był mu Rządzca wyznaczony. Zkąd nad to pokazuie ſię, że wielu zieżdżało Biſkupow, áby byli przytomnemi poświęceniu. I owſzem dawnieyſza ieſzcze znayduie ſię uſtawa, gdyż Synodu Niceńſkiego *1. Can. 4.* zalecaiącá toż ſamo, iáko rzecz bárdzo przyzwoitą, gdyby záś albo dla nagłey potrzeby, czyli też dla mieyſc odległości z trudnością przychodziło; áby trzech przynaymniey było przytomnych; co áż dotąd nienaruſzenie zachowuie ſię, wyiąwſzy ſzczegulne

okoliczności, w których i ieden Biſkup na toż Doſtoieńſtwo poświęcić może, iakoto w Kraiach zbyt odległych potrzebuiących takowych Paſterzow, a gdzie trudno znaleść trzech razem Biſkupow dla odprawienia konſekracyi. Przeto nietylko znayduiem, iż Swięty Grzegorz Wielki dał moc Swiętemu Auguſtynowi Apoſtołowi Anglii, aby drugich, a nawet i ſam (gdyby tego była potrzeba) mogł Biſkupow poſtanowić. Lecz i teraz Papieże daią to pozwolenie znayduiącym ſię w Cbynach, lub innych mieyſcach zbyt odległych; co dzieie ſię dla niedoſtatku Biſkupow a dla potrzeby nawracaiącego ſię ludu. Według nowſzego rozporządzenia dwie bydź powinny uczciwie przyozdobione Kaplice: iedna dla *Konſekratora* z potrzebnym ubiorem Biſkupim, druga dla *Konſekranda*, i dwoch innych aſſyſtuiących mu Biſkupow, gdzie oprocz apparatu Biſkupiego i inne rzeczy potrzebne tak przy namaſzczeniu iakoteż dla oddania ofiary znaydować ſię maią. Z tey to Kaplicy maiący bydź poświęcony trzy odprawuie Proceſſye na to mieyſce, gdzie ſię znayduie *Conſecrator* do czego ſtoſuiąc ſię,

ſię, na trzy części podzielić można wſzykie do tego Aktu należące Obrządki. Gdy iuż *Conſecrator* w Ubiorze Biſkupim uſiędzie na Faldiſtorzu, przed Ołtarzem, gdzie ma odprawować Mſzą Swiętą, maiący bydź poświęconym w ubiorze Kapłańſkim, ale w Kapie nie w Ornacie, maiąc Biret na Głowie, idzie z ſwey Kaplicy w poſrzod aſſyſtuiących ſobie Biſkupow do Konſekratora, któremu z odkrytą Głową oświadcza przyzwoite uſzanowanie, toż ſiada naprzeciw Niego a aſſyſtuiący trochę z boku, twarzami także nieco obroceni do ſiebie. Pierwſzy z nich w krótce podnioſſzy ſię upraſza Konſekratora Imieniem Kościoła Swiętego aby przytomnego Kapłana na Doſtoyność Biſkupią poświęcił = czytaią po tym Mandat, czyli Liſt Papiezki zezwalaiący na Konſekracyą, po którym *Conſecrandus* klęcząc wykonywa przyſięgę wierności w tym, co ſię tycze Wiary, iedności, podległości Naywyżſzemu Rządzcy, i gorliwości w utrzymywaniu Praw Duchownego Stanu = toż odbiera pocałowanie. Naſtępuią potym długie wypytania, ieżeli, by ſtawiony do poświęcenia, miał pra-

wdzi-

wdzięczną wolą czynić zadosyć powinnościom Urzędu swoiego, i ćwiczyć się w cnotach, które osobliwie Paweł Swięty zalecił Tytusowi i Tymoteuszowi, toż ieżeliby wierzył Taiemnicom Wiary, z których się tam niektóre wzmiankuią; na co gdy gotowość swoię oświadczy i w tym, co się tycze Wiary, i w tym, co do obyczaiow należy, błogosławi Mu *Consecrator*, aby w oboygu nayhoynieyszą odbierał od Boga pomoc. Całuie go *Consecrandus* w Rękę, toż pierwszy na swoim zwyczaynym mieyscu, dugi trochę ustąpiwszy na Bok z lewey strony, odmawiaią *Konfessyą*, albo (iak się zwykło mowić) *Ministranturę*, po którey odchodzi do swoiey Kaplicy, gdzie wziąwszy Krzyż Biskupi, Tumicellę, Dalmatykę, i Ornat, pierwey bowiem wziąć mogł inne pomnieysze ozdoby, stoiąc w posrzodku Ołtarza odprawuie Mszą Swiętą, nic się nie ruszaiąc z mieysca aż do przedostatniego Wiersza przed Ewangelią, co także u siebie zwyczaynym sposobem czyni *Consecrator*.

O wypytaniu się, do Wiary i obyczaiow względem nowo wybranego Biskupa, znayduie się wyraźna Ustawa po-

powszechnego Sobroru Niceńskiego II. *Can* 2. a wprzod ieszcze z dokładnym wyliczeniem, o co ma bydź takowe wypytanie czynione, Synodu *IV. Kartagineńskiego Can.* 1. Co wszystko zasadza się na rozrządzeniu Apostoła rozkazuiącego, aby wprzod z pilnością doświadczyć, toż dopiero Osoby nie nagannych obyczaiow przypuszczać do sprawowania tak Swiętych w Kościele Urzędow = *probentur primum, & sic ministrent nullum crimen habentes*, 1. *ad Timoth. C.* 3.

Stanąwszy *Consecrator* we Mszy S. na mieyscu iuż wspomnionym siada w Mitrze na Faldistorzu, do ktorego *Consecrandus* zbliża się powtornie z swoią assystencyą, i iuż przed nim niosą Infułę, Pastorał, Biskupi Pierścień, Rękawiczki, i dwa Ręczniczki białe nieco przydłuższe; czyni się, iak pierwey, Uszanowanie Konsekratorowi, który (gdy usiędą wszyscy) wylicza obowiązki Biskupa, o których się iuż wspomniało, a powstawszy po krotkiey Modlitwie, klęcząc mówi o wszystkich Swiętych Litanią, podczas którey *Consecrandus* na tey stronie, gdzie się mówi Ewangelia, na ziemi nabożnie leży; odmowiwszy ta

sto-

słowa w Litanii: *abyś wszystkim wiernym zmarłym &c.* wstaie *Consecrator* w Mitrze a trzymaiąc Pastorał w lewey Ręce błogosławi *Consecrandum* co też z mieysc swoich klęczący przy Faldistorzu czynią assystuiący Biskupi; dokończywszy Litanii stoiąc w Mitrze *Consecrator* przy pomocy assystuiących, kładzie nad karkiem, i Łopatkami *Consecrandi* otwarty Mszał, obracaiąc Litery do góry, który utrzymuie ieden z Kapellanow przez czas wyznaczony. Dla tego zaś poświęcaiącemu się na Biskupstwo kładą tym kształtem Ewangelią (mówi Swięty Jan Chryzostom przywiedziony od Izaaka Haberta) aby się nauczył, że Ewangelia iest lego nayokazalszą ozdobą, żeby także gruntownie poiął, że lubo innych wszystkich iest Głową, nie przestaie bydź pod prawem, i że lubo ma nad innemi władzę, i przepisuie im ustawy, sam także w poddanności, i pod rządem Prawa zostaie. Kładą potym koleią, na Głowę lego wszyscy trzey Biskupi obydwie Ręce, mowiąc te słowa: *Bierz Ducha Swiętego, accipe Spiritum Sanctum* toż *Consecrator* mówi Modlitwę, a potym drugą nazwaną *Prefacyą*, pod-

czas

czas którey wiążą *Consecrando* Głowę iednym z wspomnionych Ręcznikow, tak iednak, żeby nie zasłonić Korony, a przyszedłszy w Prefacyi do tych słow: *dopełniy w Kapłanie twoim zupełności twoiey posługi, a przybranego we wszystkie uwielbienia znaki Rosą Niebieskiego namaszczenia poświęć. Cælestis unguenti rore sanctifica.* Klęka *Consecrator*, i zaczyna Hymn o Duchu Przenayświętszym: *Veni Creator &c.* który gdy kończą przytomni, on wstawszy, i złożywszy Rękawiczki czyni Krzyż na Koronie *Consecrandi* Oleiem Swiętym nazwanym *Chrisma*, a potym całą nim namaściwszy *Konsecrandowi* Koronę, czyni trzy razy znak Krzyża S. umywszy Ręce, kończy *Consecrator* Prefacyą stoiąc, a biorącemu poświęcenie z Szyi przed Piersi drugi związany spuszczaią Ręczniczek, na którym kładzie Ręce do namaszczenia, które po wspomnioney Prefacyi i zaczętey Antyfonie, namaszczenie na Głowie: *Unguentum in Capite &c.* odprawia się w tenże sposob iak wyżey nayprzod czyniąc Krzyż Oleiem Swiętym nazwanym *Chrisma* na Ręku, potym namaszczaiąc całe Dłonie, toż czyniąc po

trzy-

trzykroć znak Krzyża Swiętego. Daie mu zatym Paſtorał, kładzie na palec Pierścień, toż Mſzał, który nad karkiem i barkami Iego dotąd trzymano. Poczym wſzyſtkim odebrawſzy pocałowanie pokoiu powraca *Conſecrandus* do ſwey Kaplicy gdzie po otarciu Głowy, i Ręku poſtępuie na ſrzodku Ołtarza w Mſzy Swiętey aż do odmowienia Modlitwy nazwaney *Offertorium*, podobnież przy ſwym Ołtarzu czyni także *Conſecrator*. Podczas trzeciey Proceſſyi oprocz Duchowieńſtwa znayduią ſię także Panowie Swieccy, którzy nioſą do ofiarowania Konſekratorowi: *dwóm pierwſzych* dwa chleby, *drudzy dwa* Baryłki wina, *a trzeci dwa* goreiące Pochodnie; co wſzyſtko ſam *Conſecrandus* ſwemu Konſekratorowi oddaie. *Jeden* Chleb, i Baryłka powinna bydź pozłacana *druga* poſrebrzana, a na wſzyſtkim odmalowane Herby *Konſekratora*, i *Conſecrandi*. Między Papieżami pierwſzego wſpominaią Klemenſa II. pod Rokiem 1047. ktory używał Herbu właſnego, toż Damaſſa II, Leona IX, i innych. Trochę poźniey weſzło było w zwyczay że ci, co rzecz iaką naprzykład

kład kielich ofiarowali któremu Kościołowi ryſowali na nim Herb ſwoy. Innocencyuſz III. kazał kłaść ten znak na ſprzętach ſwoich domowych, i na tych, które do Urzędu Biſkupiego należą, a które do tych czas od niego dańowane maią ſię znaydować w Kościele Anagnieńſkim. Co do używania Herbow na tych rzeczach, które Biſkup ofiaruie podczas ſwey Konſekracyi: ieſt to ieden z naynowſzych Obrządkow. Potym odprawuie ſię Mſza Swięta, podczas którey na rogu Epiſtoły poſrzod aſſyſtuiących wſzyſtko razem z Konſekratorem mówi *Conſecrandus*, a gdy ſię zbliży Kommunia przyimuie ią pod obiema Oſobami, pożywaiąc iednę część Przenayświętſzey Hoſtyi; i także część krwie Pańſkiey z Kielicha. Według ſtarodawnego Obrządku Rzymſkiego nietylko Biſkupi, ale i Kapłani przy ſwym poświęceniu Nayświętſzą Kommunią, ktorą brali przy Konſekracyi, albo przy Ordynacyi zachowywali, i przez dni czterdzieści przy Mſzy Swiętey po cząſtce (wprzod iednak inną poświęciwſzy) zażywali iey. Zwyczay ten ieſzcze trwał

w Wieku XI. iako dochodzi się z Listu Swiętego Fulberta Biskupa Karnoteńskiego żyiącego w tym czasie. *Ep. 2. ad Finardum.* Po Kommunii przenosi się nowy Biskup na tę stronę, gdzie się mówi Ewangelia dla zakończenia Mszy Swiętey, ustępuiąc pierwszego mieysca *Konsekratorowi*, ktory po odmowionych zwyczaynych Modlitwach, i danym błogosławieństwie siada w Mitrze na swym Faldistorzu, a przed nim w Birecie klęka nowy Biskup, zdeymuią Mu z Głowy Biret, kładąc na to mieysce Infułę, czyli Mitrę, potym Rękawiczki i Pierścień, co wszystko powinno bydź błogosławione albo wprzod, albo pod ten czas. Kiedy więc tak nowo konsekrowany Biskup pokaże się we wszystkich Urzędu swoiego znakach bywa intronizowany, czyli posadzony albo na Tronie własnym ieżeli Obrządek ten odprawuie się w iego Katedralnym Kościele, albo na Faldistorzu, ieżeli w innym, a Biskup *Consecrator* zaczyna *Hymn*: *Ciebie Boga wielbiemy*: *Te Deum &c.* Po zaczęciu Hymnu, idzie nowo konsekrowany Biskup środkiem Kościoła pomiędzy dwiema sobie assystuiącemi daiąc nayprzod

z tey

z tey strony, gdzie się czyta Epistoła, toż, z drugiey błogosławieństwo. Powraca i siada w Mitrze trzymaiąc w Ręku Pastorał, poki się śpiewanie nie skończy, po którym mowi *Consecrator* niektore Wiersze, i Modlitwę, konsekrowany zaś po iey skończeniu daie głośno obrządkiem Biskupim błogosławieństwo. Nakoniec *Consecrator* z dwiema drugiemi Biskupami stoi w Mitrze na rogu, gdzie odmawia Ewangelią, konsekrowany zaś także w Mitrze, i z Pastorałem poklęka nayprzod na rogu, gdzie się czyta Epistoła, a potym na srzodku, toż do samego zbliża się konsekratora śpiewaiąc za każdym razem coraz wyniesleyszym głosem: Na długie lata, *ad multos annos* &c; a będąc przyiętym do wzaiemnego pocałowania, powraca mowiąc ostatnią Ewangelią do swoiey Kaplicy, i kończy się wszystko. Życzenia podczas Konsekracyi czynione Biskupowi od Ludu, są bardzo dawne. Te ktore były czynione Biskupowi Eradiuszowi, á ktore są położone między Listami S. Augustyna, były takie: Trzydzieści sześć razy wykrzyknął lud = *Dzięki BOGU, Chrystusowi cześć. Wysłuchay Chryste, niech żyie*

Augustyn, powiedziano trzynaście razy: *Ciebie Oyca, Ciebie Biskupa*, powiedziano ośm razy: *Przyzwoita, i sprawiedliwa rzecz iest*, powiedziano dwad ieścia razy: *Prawdziwie zasłużony! prawdziwie godny!* rzeczono pięć razy, i niżey: *Wysłuchay Chryste, Eradyusza nam zachoway*, wykrzyknięto razy ośm. Zwyczay zaś życzenia, ktore sam Biskup odmawia, *na wiele lat*, ieszcze trzech Wiekow nie doszedł

Pyt: 3. Czemu Biskup nie zakłada ná Krzyż Stoły iako inni Kapłani?

Odp. Bo zawsze przy Mszy Swiętey Krzyż w dzień Konsekracyi wzięty na Piersiach nosi.

Pyt: 4 Co iest Suffraganeus, albo po naszemu Suffragan?

Odp Ci wszyscy Biskupi, co w iakim Narodzie, álbo Prowincyi do iednego należą Metropolity, właściwie nazywaią się Suffraganei. Teraz nazwisko to daie się owym, ktorzy Biskupstwo w Państwách zagranicznych, i od niewiernych zawoiowanych maią, i razem dani bywaią ná po-

pomoc Biskupom rozległe swoie Biskupstwa w wiernych stronách maiącym.

ROZDZIAŁ III.

o Arcy-Biskupie, Patryarsze, i Prymasie.

PYtanie 1. Co iest Arcy-Biskup?

Odp: Nie do poświęcenia między Arcy Biskupem á Biskupem, żadney niemasz rożnicy; dostoieństwo átoli okazalsze iest, i obszernieysza zwierzchność Arcy-Biskupa. W przeciągu Wiekow XII. i daley, tyle wpływali w obieranie, potwierdzanie, i poświącanie Biskupow do swych należących Prowincyi, iż bez ich wiadomości i dołożenia się według ustawy Synodu Niceńskiego *Can 6.* nie mogł nikt zostać Biskupem: Dla czego sami nawet Pápieże nie wprzod przystępowali do poświęcenia takowego, tylko po doskonałym uwiadomieniu o ważnym wybraniu ná to do-

sto-

ſtoieńſtwo iakowey oſoby, á nieſłuſznym odmowieniu od Metropolity tak ſtwierdzenia Elekcyi, iako poświęcenia wybranego = Mamy tego przykład ná Szczepanie VI. pod Rokiem 885. ktory nie wprzod poświęcił Linkonieńſkiego Biſkupa w Rzymie znayduiącego ſię, áczkolwiek przyzwoicie od Duchowieńſtwa, i ludu wybranego, i ſobie zaleconego, áż po dwákroć bez ſkutku Liſtem przeſtrzegł Metropolitę Lugduneńſkiego, áby użył Prawa zwierzchności ſwoiey, á nawet i po trzeci raz był on o to profzonym od Trzody żądaiącey Paſterza. Za uſtaniem zwyczaiu obierania Biſkupow, uſtał i Przywiley Arcy Biſkupow, czyli według dawnieyſzego mowienia ſpoſobu Metropolitow. Teraz maią Prawo ſkładáć Synody w ſwoiey Prowincyi, wyznaczáć mieyſce na ich odprawowanie, i trzymáć na nich pierwſzeńſtwo, przyimowáć u ſiebie, i rozſądzáć ſprawy odwołuiących ſię od ſądu właſnego Biſkupa do Metropolii, nádawáć Beneficia, gdyby w przeciągu ſześciu Mieſięcy właśni Biſkupi nie obmyślili potrzebnych

(Rzą-

Rządzcow w ofierociały h Kościołach, mogliby także odwiedzać Biſkupſtwá w ſwoiey będące Prowincyi, gdyby Biſkupi tego zaniedbywali w ſwych uczynić czaſiech. Znaki Ich doſtoieńſtwá oſobliwſze ſą: używanie Palliuſza w ſwoiey Prowincyi podczas oſobliwſzych uroczyſtości, i Krzyża ktory przed niemi bywa noſzony. Pierwſzy Leo IV. wnioſł podobno zwyczay noſzenia przed ſobą Krzyża owego, ktory Leonowi III. był darowany od Karola wielkiego Za tym przykładem poſzli inni Papieże, i nayprzod dozwolili używáć go Poſłom ſwym u Panow Chrześciáńſkich, á pod Alexandrem IV. álbo pod Grzegorzem IX (ktory tegoż Przywileiu dozwolił Roku *1238*. Arcy Biſkupowi Gnieźnieńſkiemu) wſzyſtkim Metropolitom potym ſtał ſię powſzechnym, i nieiako przywiazanym do Ich doſtoieńſtwá.

Pyt: 2. Co znaczy Palliusz Arcy-Biskupi?

Odp: Oznacza zupełność władzy Jego, nie przeto iakoby zá przyięciem Palliuſzá ſpływáć miała, álbowiem

na-

nabywa się przez poświęcenie ná Biſkupſtwo i wywyżſzenie ná tę doſtoyność, ále dla tego, iż władza Arcy-Biſkupia Prawem Kościelnym ściśniona ieſt. Bez tego znaku Duchowieńſtwa ſwoiego, i w tym razie zabranią mu ſię święcić innych ná Biſkupſtwo, poświęcać Kościoły, zwoływać Synody, &c. á nawet áni miánować ſię Arcy Biſkupem lub Prymaſem może. Dobrowolnie, i bez żadnego przymuſu w początkach od ſamychże Arcy-Biſkupow był wprowadzony ten zwyczay nie używania władzy Biſkupiey przed przyięciem Palliuſza, [iako gruntownie wywodzi *Tomasinus de vet. & nov: disc: Part: 1. Lib: 2. Cap: 57.*] lecz potym zamienił ſię w potrzebę. Dochodziemy z Liſtu Swiętego Grzegorza VII. do Brunona Weroneńſkiego Biſkupa, że za Jego czaſow według dawnieyſzego rozporządzenia, trzebá było ſtawić ſię w Rzymie oſobiście ná odebranie Palliuſza = teraz doſyć ieſt przez umyślnie wyznaczoną oſobę o to proſić. Oddaie ſię Palliuſz naſtępuiącym ſpoſobem: Biſkup maiący ſobie zlecenie, álbo proſzony

ná wykonanie takowego obrządku, w Rokiecie, Stole, Albie, i Mitrze ſiada przed Ołtarzem, á przed nim poklęknąwſzy odbieraiący Palliuſz we wſzyſtkim ubiorze Biſkupim, wyiąwſzy Rękawiczki i Mitrę, oddaie przyſięgę wierności Oycu Swiętemu, toż bierze z Ręku Biſkupa Palliusz, á potym daie iuż w Mitrze ludowi przytomnemu Błogoſławieńſtwo. Palliuſze robione bywaią z delikatney wełny zebraney z młodych Barankow, á według zwyczaynego Ceremoniału w dzień i w Kościele Swiętey Agnieſzki, to ieſt dwudzieſtego pierwſzego Stycznia błogoſławione w Rzymie, potym na niżſzym Ołtarzu Swiętego Piotrá, á tym ſamym bliżſzym Jego grobu, przez noc leżą w Puſzkach zamknięte, nareſzcie ſię według potrzeby rozſyłaią. O początku używania Palliuſza nie mało ieſt zawiłości; Authorowie Francuzcy ledwie nie powſzechnie twierdzą, że tego ſtroiu używali Ceſarze, i że ci ſtawſzy ſię za czaſem prawowiernemi, dla czci wielkiey, ktorą okazywali ku Duchowieńſtwu, pozwolili Patryárchom używáć

tey ozdoby Cesarskiey, ktora potym pozwolona była *Exarchom*, i *Metropolitom*, z dołożeniem się Cesarzow dla okazania im przyzwoitego względu i wdzięczności. Drudzy utrzymuią, że áni od Cesarzow Palliusz ma swoy początek, ani prawie mogli się ci dopominać, áby bez ich dołożenia nie udzielać tego znaku władzy Duchowney. Są nawet Biskupstwa, ktore do żadnego nie należąc Arcy-Biskupa, i pod samego Papieżá zostaiąc tylko zwierzchnością, maią Przywiley odbierania Palliuszá, iak náprzykład Biskup Warmińskí, á tacy Biskupi i Krzyża po swey Diecezyi noszenia używać mogą, lecz nie koniecznie do Biskupich iak wyżey, obrządkow Palliusza według obowiązku Arcy Biskupow zażywać powinni.

Pyt: 3 Co iest Patryarcha?

Odp: W pierwszych wiekach Kościoła trzy były Stolice Patryarchowskie: *Pierwsza Rzymska, druga Antyocheńska, a trzecia Alexandryiska*; ktore dla tego według Swiętego Leona w Liście do Anatol uszá *Epla 43*, i Gelazyuszá w Synodzie Rzymskim, i

i Swiętego Grzegorza wielkiego *lib: 6 Epla 37.* w Liście do Eulogiuszá Alexandryiskiego, pierwszeństwo trzymały, że Piotr Swięty Xiążę Apostolskie wywyższył ie, = *drugą z tych* przez czas nieiáki rządząc, *na pierwszey* zaś krew rozlewaiąc, *a do trzeciey* swego posyłaiąc Ucznia. *Patryarchia Rzymska* rozciągałá się zawsze po całym zachodzie, gdzie (iako z Dzieiow Kościelnych mamy) przez Biskupow Rzymskich, albo przez Osoby od nich wyznaczone była ogłoszoną i utwierdzoną Wiara. Dochodziemy też tego nie tylko z niektorych mieysc Swiętego Hieronyma, Augustyna, Innocencyuszá I. i Synodu Arelateńskiego pod Rokiem 314. ále osobliwie, że niepomału w obieranie i święcenie Biskupow wpływali Biskupi Rzymscy, stanowili swoich Namiestnikow, zwoływali Synody z całego zachodu, i szczegulniey do nich odwoływano się w wielu okolicznościach. Do Pátryárchy *Alexandryiskiego* należał Egipt, Libia, i Pentapol, á *Antyocheński* zwał się Patryárchą wschodu. Biskup Jerozolimski

dla

dla czci ku Swiętemu Jakubowi Apoſtołowi, ktory pierwſzy ſzczegulniey tym rządził Kościołem, miał ſobie od Synodu Niceńſkiego nieiakie pozwolone względy utrzymuiąc dawne Jego Przywileie, bez naruſzenia iednák praw Stolicy Cezaryiſkiey, do ktorey przez cztery prawie wieki, iáko do Metropolii należał: w Wieku V. zaczęli ſobie przywłaſzczáć niepodległość, ktorą przynaymniey od czáſow pánowánia tam Saracenow pozyſkali, *Nowy Patryarchat Konſtantynopolitáńſki* za ſtaraniem Nektaryuſzá powſtał, i pierwſzeńſtwo honoru po Rzymſkim otrzymał uſtawą 1 Synodu Konſtantynopolitáńſkiego *Can 3* nie wzruſzaiąc iednak praw Exarchow *Efezkiego, Herakleyskiego, i Cezaryiskiego* na Synodzie Chalcedoneńſkim, czyli powſzechnym IV. gdy Exarchowie poddali ſię pod władzę Patryárchy Konſtantynopolitáńſkiego = przyznana mu ieſt zupełniey tá władza *Actione 16.* Czemu lubo ſprzeciwił ſię Leo Swięty, za czaſem iednak wzmocniło ſię to i utrzymało.

Pyt:

Pyt: 4 Co znaczy Prymas i Tytuł Legati à Latere, ktorego Polski Prymas używa?

Odp: Prymas ieſt to trzymaiący w iakim Páńſtwie między wſzyſtkiemi innemi Arcy-Biſkupami pierwſzeńſtwo, i z ktorych to Arcy Biſkupich Prowincyi wſzelkie Apellacye do niego przychodzić mogą, do niego także i zwoływanie *Synodow Nacyonalnych* należy, i po całym tey ſwoiey Jurysdykcyi kraiu przepiſanych dla Arcy-Biſkupow doſtoieńſtwá znakow ma prawo záżywáć: Takim u Nas ieſt *Arcy Biskup Gnieźnieński.* Pierwſzy z nich był Mikołay Trąba, ktory tę godność ná Concilium Konſtancyeńſkim Roku 1416. dla ſiebie i Naſtępcow ſwoich otrzymał; áże też Arcy-Biſkup Gnieźnieńſki tenże ma Tituł *Legati nati,* nie od rzeczy będzie krotko o tym wſpomnieć, iż Go pierwſzy Jan Łaſki do Leona X. od Zygmunta I. Poſeł na Concilium Lateráneńſkim do godności Prymaſowſkiey ná zawſze przyłączony otrzymał O Przywileiach, i władzy Jego iako Legata, mamy z rzeczonego Przywi-

wileiu, i Synodow, że ma mieć tę ſame, ktore miał Arcy Biſkup Kantuareńſki w Anglii.

ROZDZIAŁ IV.

o Kardynałach.

Pytanie 1. Co iest Kardynał?

Odp: To ſłowo *Cardinalis* pochodzi od łáćińſkiego ſłowá *Cardo*, ktore po polſku znaczy *Zawiasa*, czyli *Biegun*, na ktorych ſię utrzymuią i wſpieraią Drzwi Budynku iakiego. Dawnieyſzych czaſow Biſkupi, Kapłani, i Diakonowie, ktorzy właściwie trzymali rząd iakiego Kościoła, názywali ſię *Cardinales*, iakoby oſadzeni w nim, lub *incardinati*, i przywiązani ſzczegulniey do dozoru, i ſprawowania go. W wieku V Gielazyuſz użył tego názwiſka *Biſkup Kardynał*, *Cardinalis*, dla uczynienia rożnicy między tym, co był wyznaczony ná rządzenie ſtałe Diecezyi, i owym Biſkupem, ktoremu ná czas tylko pewny, czyli to w

w czaſie ofierocenia po śmierci właſnego Paſterzá, lub w niebytności Jego, powierzáno władzy. Jeſzcze nawet w Wieku IV. podobne wyrażenie znayduiemy w Rozmowie Kartagineńſkiey między Katolickiemi, i z ſtrony Donatyſtow Biſkupami. Swięty Grzegorz wielki na wielu mieyſcách o Kapłanach i Diakonach Kardynałach wſpomina. Aczkolwiek záś i w innych Kościołach znaydowały ſię te urzędy, i noſiły podobne na ſobie nazwiſka, w przeciągu czaſu Kardynałowie Kościoła Rzymſkiego poczęli ſię rożnić od innych, nie tylko dla tego, że ſkładaiąc Duchowieńſtwo ſtołecznego w Chrześciańſtwie Miaſta, zażywani od Papieżow bywali do rady w zachodzących trudnościach nawet względem całego Kościoła, lecz i przeto, że nadawali Im niektore Przywileie iednaiące powagę, i powſzechne względy. Piſze Bároniuſz pod Rokiem 682. o uſtawie Jana VIII. rozporządzaiącey, áby Kapłani, i Diakonowie Kardynali dwá razy na mieſiąc ſchodzili ſię do ktorego z Kościołow Tytularnych, to ieſt przez nich rzą-

rządzonych *Ecclesias titulares*, dla náprawy Obyczaiow w Duchowieńſtwie Swieckim, i w Ludu Chrześciańſkim (co ſię albowiem tycze Opactw i Mnichow po Klaſztorach będących, zlecono Kardynałom ná to doſtoieńſtwo wybránym doglądać, áby ſię utrzymywała karność i rzeczy ſzły należytym porządkiem) dla ſłuchánia także zaſkarżeń Klerykow, i Swieckich, ktore roztrząſnąwſzy, należało po przyiacielſku, álbo prawnie zagodzić. Oprocz tego wznawia ſię tam rozporządzenie poprzednika Leoná IV. nakazuiące, áżeby dwa razy w Tydzień ſchodzili ſię do mieſzkania Papiezkiego dla nárádzenia ſię w publicznych, i ſzczegulnych potrzebach. Dyakonow Kardynałow, co pod ſwoim dozorem mieli *Dyakonie*, czyli *Szpitale*, álbo raczey *Domy Gościnne*, gdzie ubogich, i niedołężnych żywiono, iako też przychodniow i Gości, *Panwiusz* rachuie 14. Aże wſpomnione *Dyakonie* z przyłączonemi Kaplicami rozłożone były w czternaſtu częściach Miaſta, nazwanych *Regiones* dla większey ludu wygody. Dyakonow niemi rządzących nazywano *Regionarii*, do tych przydano

no także od bardzo dawnego czaſu 4. á ci przywiązani byli do Bazyliki Lateraneńſkiey, dla odprawowania w niey poſług urzędu ſwoiego, zwłaſzczá gdy Oyciec Swięty uroczyſtym obrządkiem Mſzą Swiętą ſprawował. Leo X. na początku Wieku XVI. przydał także nową *Dyakonią* Swiętego Onufrego ná Watykanie, ktorą za Tytuł Janowi Lotarynczykowi wyznaczył. Tytułow Kardynałow Kapłanow przed Rokiem 1100 rachowano 28 i wiernie byłá utrzymywána tá liczba, ále od czaſow Honoryuſzá II. pod Rokiem *1125*. iuż więcey tego nie przeſtrzegano. O Kardynałach, Biſkupach, przez wiele wiekow ſłychać nie było w Rzymie, gdyż nazwiſko Biſkup Kardynał według dawnieyſzego oznaczenia, ſamemu tylko ſłużyło Papieżowi, iako będącemu prawdziwym Rzymſkim Biſkupem. Wielkie ieſt podobieńſtwo, że dopiero około Wieku XI álbo XII, uſtanowiono Kardynałow Biſkupow ná poſługę Kościoła Lateraneńſkiego, to ieſt: áby przed Papieżem według wy-

padaiącego porządku. Mszą Swiętą mieli, álboli też jemu przy podobnych służyli obrządkach; á tak wszystkich Kardynałow wynosiła liczba do 53. Ta od Honoryusza II. poczęła się była zmnieyszác tak, że siedm tylko było Kardynałow żyiących, gdy Mikołay III. na Papieństwo wstąpił Roku 1277. Lecz od owego czasu lubo nie iednostaynie, zawsze się powiększała, pomimo rozporządzenia Soboru Bazyleyskiego ustánawiaiącego, aby Ich nie było więcey nad 24. gdyż sam Leo X. mianował 31. á zatym ráchowano Ich pod nim żyiących około 65. Paweł IV. chciał, áby zawsze było *70. Kardynałow*, á Syxtus V. stwierdził to Apostolską ustawą zaczynáiącą się: *Postquàm verum illo &c.* ktorą chciał mieć zá niewzruszoną i nieodmienną, czyniąc to na wzor Moyżesza, ktory do Rady przybrał sobie z Ludu siedmdziesiąt Mężow. i z przykładu Chrystusa, ktory oprocz Apostołow Swiętych, wybrał siedmdziesiąt dwoch innych Uczniow.

Pyt:

Pyt: 2 Jak dawny zwyczay zażywania Purpury Kardynalskiey, i innych ozdob tego dostoieństwa?

Odp. Jeszcze przed Innocencyuszem IV. przynaymniey Kardynáli sprawuiący Poselstwo u Dworow Europeyskich zażywali Purpury. Innocencyusz IV. ná Soborze powszechnym Lugduneńskim pozwolił Im Kapeluszow Purpurowych, czyli Rokiem przedtym, to iest Roku 1244. Paweł II. obrany Roku 1464. przydał Im używánie Biretow Purpurowych= że záś ci, co byli ná to dostoieństwo wybrani z Mnichow, álbo z niektorych Zakonow, nie mogli odmieniáć koloru, ktorego przedtym używali, Grzegorz XIV. ogłosiwszy Kárdynałami dwoch Dominikanow, iednego Franciszkana, i iednego Augustyaná, nie tylko Im, ále wszystkim w podobnych okolicznościach ná záwsze pozwolił, záchowáwszy dawny kolor sukien, nosić Biret purpurowy. Rozporządzenie to uczynione iest bez wątpienia ná dodanie okazáłości osobom otaczáiącym Naywyższego Rządzcę Kościoła, wpływaiącym w powszechne rzą-

dy, sprawuiącym Poselstwa w interessach nayważnieyszych Wiary, Stanu Duchownego, i Narodow Chrześciańskich; chciano Ich nad to upomnieć że trzymaiąc nieiako w Kościele pierwszeństwo, powinni byli krew nawet przelewać, gdyby całość Kościoła tego wyciągała: co możem sobie wnosić i z okoliczności uciskow, któremi na ow czas był obarczony Kościoł, gdy używania Kapelusza purpurowego pozwolono Kardynałom, i z słow które mówi Papież daiąc Im ten znak Ich Dostoieństwa, a te są następuiące: *Na Cześć i Chwałę Wszechmogącego Boga, i ku Swiętey Stolicy Apostolskiey ozdobie, weźmiey Purpurowy Kapelusz, znak wielkiey Kardynalskiey Godności.* Przez co oznacza się, że aż do śmierci, i krwie przelania za podwyższenie Wiary Swiętey, za pokoy, i zgodę ludu Chrześciańskiego, za utrzymanie, i pomnożenie Prześwietnego Kościoła Rzymskiego powinien się nie lękliwym, i niewzruszonym stawić = *w Imię Oyca, &c. Amen.*

Pyt: 3. *Jakim sposobem Oyciec Swięty wybiera nowych Kardynałów?*

Odp: Według Ceremoniału Kościoła

ła Rzymskiego na Srzodę Suchodniową zwołuie Oyciec Swięty Konsystorz taiemny, gdzie przytomnym Kardynałom odkrywa zamysł swoy o ustanowieniu nowych Kardynałow, z wyrażeniem przyczyn, które iego Swiątobliwość nakłaniaią do takowego przedsięwzięcia; zatym począwszy od Kardynałow Biskupow, toż Kapłani i Dyakonowie daią głośno swe zdanie, a gdy większa część zgromadzonych idzie za zdaniem Oyca Swiętego, obchodzi drugi głos względem liczby Osob maiących bydź wywyższonemi. Co gdy także swoy skutek weźmie, wyznacza się nowy Konsystorz na Dzień Piątkowy. W Piątek gdy mieysca swoie Kardynali zasiędą, wymienia Papież Imiona, których osądził zgodnemi na tę dostoyność, przytaczaiąc przyczyny nakłaniaiące Go do takowego wyboru, iakoto osobliwsze przymioty, i zasługi Ich osobiste, albo Nominacye lub wstawienie się Monarchow = Tu znowu gdy większość głosow nastąpi, ogłasza Papież wybranych wten sposob: *Powagą BOGA Oyca Wszechmogącego, Swiętych Apostołow Piotra, i Pawła, i Naszą Biskupa N. uwal-*

walniamy od Obowiązku względem Kościoła N. którym rządził, i wywyższamy Go na Kapłana Kardynała v Diakona &c. Swiętego Kościoła Rzymskiego. Jeżeli zaś obrany wprzod niebył Biskupem, opuszczaią się słowa uwalniaiące Go od rządu. Moc oświadczenia zdania maią wszyscy Kardynali w Rzymie przytomni, dla czego, gdyby z nich który na ten czas chorował, zwykł Papież dwóch innych Kardynałow do nich posyłać dla wyrozumienia z nich, iakiegoby byli zdania w tey mierze. Ułatwiwszy we wszystkim poprzedzaiące przygotowania, w Dzień Sobotny odprawuie się publiczny Konsystorz, Kardynali mianowani zrana w dawnym stroiu stawiaią się na Papiezkim Pałacu, oczekuiąc w Sali wyznaczoney przyiazdu dawnieyszych Gdy się iuż wszyscy zbiorą Papież przybrany w Kappę, i drogą Mitrę idzie na publiczny Konsystorz, niosą przed Nim Krzyż, poprzedzaią Go Kardynali, zasiada Katedrę, i odbiera zwyczayne poszanowania znaki od przytomnych, a Ci potym przyzwoite Godności swoiey zasiadaią mieysca. Na ten czas Oyciec Swięty krotko znowu wspomina

mina pobudki, które Go skłoniły do obierania Kardynałow nowych, przytacza Ich Imiona, przydaiąc według woli własney co na każdego pochwałę, a potym rozkazuie aby wprowadzono nowych Kardynałow. Zatym ruszaiąc się zmieysc Kardynali Dyakonowie dawnieysi, ieżeli bydź może w liczbie wystarczaiacey, po dwoch dla każdego, albo po iednemu wprowadzaią tamtych przed Papieża, któremu oni głęboki uczyniwszy pokłon, stawaią porządkiem za Krzesłami naymłodszych Kardynałow naprzeciw Tronu Papiezkiego; Ten ma do nich Przedmowę zawieraiącą opisanie wysokiego Ich Dostoieństwa, szczegulnych Obowiązkow ściągaiących się do rządow całego Kościoła, a w pogotowiu przymiotow, i cnot Ewangelicznych, które się w nich znaydować powinny. Po skończoney Przedmowie Kardynali dawnieysi, co pod ow czas ogłoszonych wprowadzili, znowu powstaią z mieysc swoich (na które się byli udali w początku Przedmowy) zbliżaią się z wprowadzonemi do Oyca Swiętego, aby ucałowali nayprzod Nogi potym Rękę, a nareszcie Twarz Iego, zaczym przypuszcze-

szczeni także bywaią do wzaiemnego pocałowania od innych Kardynałow, a potym zasiadaią mieysca sobie wyznaczone, czekaiąc aż się odbędą sprawy, które mogą bydź na ten czas wniesione, i ułatwione; ieżeli nie masz sprawy żadney do roztrząśnienia, natychmiast zaczyna się śpiewanie Pienia: *Te Deum Laudamus*, podczas którego zostaie się dwoch Starszych Dyakonow Kardynałow przy Papieżu, inni w Processyi zacząwszy od Biskupow idą do Kaplicy Papiezkiey, albo nato umyślnie przygotowaney, ostatnie zaś mieysce trzymaią nowo ogłoszeni, przyszedłszy do Ołtarza upadaią na kolana, a po skończonym śpiewaniu, pierwszy Biskup Kardynał stanąwszy przy Ołtarzu z tey strony, gdzie się śpiewa Epistoła, odmawia Wiersze niektóre i dwie Modlitwy. Powracaią potym wszyscy przed Tron Papiezki, który wokrąg rozstawiwszy się, otaczaią, a nowo obrani przyklękaią porządkiem na odebranie Kapelusza Kardynalskiego pod wzwyż wyrażoną formą: Tu kończy się Konsystorz, a Kardynali nowi odieżdżaią do siebie w Towarzystwie dawnieyszych, nawiedzaią ich

ich potym na znak wozięczności, i uszanowania, i wzaiemnie od nich odwiedzonemi bywaią. Godny iest także wiadomości zwyczay, tak nazwany: *zamykania ust i otwierania ich* nowym Kardynałom, co się dzieie w następuiący sposob: Na pierwszym Konsystorzu oznaymia Oyciec Swięty nowym Kardynałom, że nie maią ieszcze mocy dawać zdania podczas Obrad publicznych, ażby im to za zgodą dawnieyszych było pozwolono; i to nazywa się zamknąć usta: *Os claudere*. Na drugim, albo trzecim Konsystorzu, gdy wszyscy usiądą, rozkazuie Papież wyniść nowym, naradzaiąc się z dawnemi, czyliby do wszystkich Przywileiow Kardynalstwa mogli bydź tamci przypuszczonemi. Potym za zgodą powszechną wzywaią nieprzytomnych, których przestrzega Oyciec Swięty, iako im się należy zachować w dawaniu zdania w czasie Obrad publicznych, i w całym prywatnym pożyciu, tak co do Obowiązkow Religii, i stanu, iako i co do zobopolnych powinności, a na reszcie przydaie: *Otwieramy wam usta co do rozmow, i radnych Schadzek, iakoteż i co do obierania Papieża, i owszem względem wsze-*

wszelakich spraw Konsystorskich, i Zakonsystorskich, które do Kardynałow należą, i które przez Nich zwykły się wykonywać, w Imię Oyca, &c. &c. Zatym porządkiem przystępuią do Papieża, a poklęknąwszy odbieraią kosztowny Pierścień, i słuchaią wyznaczenia sobie Tytułu, od którego biorą nazwisko, mówi zaś do nich Oyciec Swięty w te słowa = *ku czci Boga Wszechmogącego, Swiętych Apostołow Piotra i Pawła, i Swiętego N. zlecamy Ci Kościoł N. z Duchowieństwem, i ludem, i z Kaplicami należącemi, obyczaiem, iak się zlecać zwykło Kardynałom, ktorzy ten Kościoł mieli sobie wyznaczany za Tytuł* - - — Wzmianka Tytułow i Kaplic opuszcza się przy mianowaniu Dyakonow Kardynałow.

Pyt: 4. Które są szczegulne powinności Kardynałow?

Odp: Nayprzod do nich należy pilne rządzenie Kościołow, i mieysc które sobie maią wyznaczone na Tytuł, a gdzie używaią władzy Biskupiey, ieżeli są Kardynałami Biskupami, na podobieństwo zaś Biskupiey, ieżeli niesą iak tylko Kardynałami Kapłanami, albo Dyakonami. 2. Powinni bydź przy boku Papiez-

piezkim dla assystowania Mu, gdy sprawuie publiczne Obrządki, albo dla zastąpienia Go w pewnych okolicznościach. 3. Ich także Obowiązkiem iest wspierać zdrową radą tak prywatnie, iako i w czasie Obrad publicznych tego Rządcę całego Chrześciaństwa, i brać na siebie nieiaką cząstkę trudow, i troskliwości przywiązanych do tego Namiestnictwa Chrystusowego Urzędu. Czego dopełniaią sprawuiąc od Stolicy Swiętey w Interessach wielkiey bardzo wagi do Monarchow Chrześciańskich Poselstwa, a zwłaszcza trzymaiąc mieysce Oyca Swiętego na powszechnych Soborach, i wchodząc w niektore Kongregacye Rzymskie wyznaczone na roztrząsanie zawilszych trudności, które się do Stolicy Piotrowey odnoszą, iako się niżey da wiedzieć. Po śmierci Papiezkiey Oni rządzą Kościołem, i podobne odbieraią znaki uszanowania od Cudzoziemcow; i Posłow Panow Chrześciańskich, gdy ich publicznie zgromadzeni przyimuią, które się Oycu Swiętemu czynić zwykły. A odprawiwszy Pogrzebowe Obrządki, przystępuią do obierania nowego dla Kościoła Rządzcy. Przy-

wi-

wiley ten naypierwszy Mikołay II. na Concilium Rzymskim Roku *1059. Can 1.* nadał Kardynałom, to iest: że oni tylko należeć mieli do obierania Papieżá, lecz to ułożenie ieszcze na ow czas nie wzięło zupełnie skutku. Stwierdził ustawę tę, i skutkuiącą uczynił Alexander III. Roku *1179.* na III. Concilium Lateraneńskim, wyznaczáiąc dla ważności obrania zgodę dwoch części, ze trzech Kardynałow przytomnych. A z większemi ieszcze przydatkami toż Grzegorz X. ná Concilium Lugduneńskim II. Roku 1274. ponowił.

ROZDZIAŁ V.

o *Papieżu.*

PYtanie 1. Co iest Papież?

Odp: Papieża Cyrilius Swięty zowie Naywyższym Biskupem wszystkich Biskupow całego świata. Papież [ktore Imię daie się Biskupowi Rzymskiemu,] iest to Namiestnik JEZUSA Chrystusa, á Następca Piotrá Swiętego nie tylko na Stolicę, ále i na Przywileie Jey pierwszeństwá, iest to Naywyższy Pasterz postanowiony nad Owczarnią Pańską nie tylko ná dozor Trzody, ále i na utwierdzanie Braci, ktorzy Mu są rowni co do Poświęcenia; iest to zgoła osoba trzymaiąca w całym Kościele pierwszeństwo dostoieństwa, i władzy na rządzenie innych; Te to są álbowiem nazwiska, ktorych Oycowie Swięci i Synody używały, mowiąc o Rzymskim Biskupie.

Pyt 2. Jak dawny iest zwyczay używania Conclave na obieranie Papieża, i iaki Jego iest kształt?

Odp Pierwsze rozporządzenie względem obierania Biskupa Rzymskiego zaszło ná Synodzie Rzymskim pod Symmachem Roku 499. z okazyi wszczętego odszczepieństwa z obrániа razem tegoż Symmachá, i drugiego Wawrzyńca= Wielkie átoli záchodziły odmiany, i rożnice w tey mierze. Ná początku Wieku XIII założone są nieiakie fundamenta obierania w *Conclave.* Tą albowiem drogą wstąpił

pił na Papieztwo Honoryusz III. Roku *1216* po nim Roku *1227*. Grzegorz IX. toż *1241*. Celestyn IV. Alexander IV. w Neapolu Roku *1254* á w Witerbie Grzegorz X Roku *1271*. Lecz nie był to ieszcze iednostaynie przepisany obyczay obierania Papieża, używano go z potrzeby, álbo dla użyteczności, nie záś z obowiązku. Pierwszy dopiero wspomniony Grzegorz X. na *Concilium* Lugduneńskim II. wydał ustawę wyznaczaią ą *Conclave* wiecznemi czasy na obieranie Papieżá, i rozporządzaiącą wszystkie okoliczności należące do tak uroczystego Aktu. Ustawa takowa, to odmieniána, to zupełnie zániechywána była przez czás nie mały. Swięty Piotr Celestyn w Roku *1294* wznowił ią, toż Następcy Jego Bonifacyusz VIII. Benedykt XI. Klemens V. z niemałemi iednak odmianami; á od tąd nie co wytworniey była przywodzona do skutku. *Conclave* w następuiący sposob rozporządza się: Nie powinno mieć okien zewnątrz, przez ktore záchodziłoby z obcemi porozumiewanie. Dwá zawiera w sobie mieysca: iedno, gdzie Kar-

Kardynali odprawuią albo słuchaią Mszy Swiętey, i gdzie także zwykli odprawować Elekcyą według opisania niżey wyrażonego, drugie, które iest mieyscem Ich mieszkania, tam albowiem iedzą, i sypiaią nie będąc wydzieleni od siebie tylko płocienną, albo bawełnianą lub z tarcic zasłoną, która będąc do balkow przybitą, osobne dla każdego układa pomieszkanie. Dwie także Sale albo więcey pozwolone tam są do wspolney przytomnych przechadzki, i rozrywki. Reszta mieysc zostawuie się dla służących, i potrzebnych Osob w *Conclave*. Na Watykańskim Pałacu gdzie się od niemałego czasu odprawuią Elekcye, iuż są rzeczy zdawna rozporządzone. Przez cztery Bramy przechodzić tam potrzeba do *Conclave*: *Perwsza* iest na wstępie Pałacu, którey dozor zlecany bywa znacznemu Prałatowi, albo możnemu Swieckiemu Panu. *Drugiey* strzegą obrońcy, i pierwsi trzynastu z wydzielonych Dozorcow Miasta, nazwanych *Conservatores Regionarii* dobrawszy sobie niektórych z Szlachetnieyszych Obywatelow. *Trzecia* powierza się Swieckim Rezydentom, i Posłom obcych Monarchow

albo

albo innym pierwszey Dostoyności Osobom. Sam zaś wchod do *Conclave* osadzony bywa sześcią lub ośmią znakomitszemi Dworu Rzymskiego Prałatami gdyto bydź może, z rożnych wybranemi Narodow. Co się iednak tycze Dostoieństwa, Osob, i liczby, a nawet sposobu strzeżenia, zostawiono to iest okolicznościom, i rozsądnemu rozrządzeniu Kardynałow, aby mogli przyzwoitą uczynić w iakim razie odmianę. Gdyby za Rzymem zdarzyły się takowe Obrządki, przepisano iest, aby ile możności do Watykańskiego stosować się ułożenia.

Pyt: 3. Co czynią Kardynali nim wchodzą do Conclave?

Odp: Po odprawieniu dziewięciodniowych Pogrzebowych Obrządkow za zmarłego Papieża, dnia dziesiątego powinni spowiadać się, i Mszą Swiętą odprawić, albo kommunikować dla oczyszczenia sumnienia, i zasiągnienia nowey pomocy z Nieba, którey potrzebuią w tak ważney całego Kościoła sprawie; zatym zbieraią się do Kościoła Swiętego Piotra, albo innego, gdy za Rzymem odprawuie się Elekcya, ieden z nich śpiewa Mszą o Duchu Swiętym, po-

potym miewa Kazanie kto z Prałatow, przekładaiąc osobliwie potrzebę, aby złożywszy wszelakie osobiste zayścia, i interessa, iedynie mieć przed oczyma dobro całego Kościoła. Przydaie się czasem krótkie wyobrażenie uczynionych rozrządzeń około sposobu obrania Papieża. Po odprawionym Nabożeństwie zaraz, albolitez z południa odprawuie się Processya do *Conclave*, idą naprzod Ci, co będą używani do usług Kardynalskich, za niemi Kantorowie, toż ieden z Duchowieństwa niesie Krzyż Papiezki, a za nim postępuią przytomni Kardynali w swych Kapach ciemnego koloru; wchodzą zatym wszyscy do *Conclave*, a na ten czas pierwszy Biskup Kardynał w przytomności innych, i Notariusz odbiera przysięgę wierności od Dozorcow *Conclave* pierwszych drugich i trzecich, że będą z należytą pilnością strzedz mieysca tego, ani dozwolą uciążać Kardynałow w nim znayduiących się nad zasłe w tym ustawy Papiezkie. Stroże Bram samego *Conclave* na to samo przysięgaią, iż nie dopuszczą, aby kto mniey potrzebny miał się przy-

bliżać, a tym bardziey iakowe Pisma poddawać w *Conclave* zamkniętym, lub ztamtąd wydawać, chybaby do wszystkich należały, albo Imieniem przytomnych były pisane. Po wykonaniu przysięgi wszyscy ustępuią, i zamyka się *Conclave*.

Pyt: 4. Jakie iest rozporządzenie w Conclave, gdy do niego iuż Kardynali wnidą?

Odp: Po wykonaney przysiędze nie maiący Prawa do Elekcyi wychodzą z Kaplicy, a na ten czas ma Przedmowę pierwszy Kardynał Biskup do współkollegow, w którey przekłada im i wielkość Dostoieństwa przez nich piastowanego, i ważność sprawy, którą maią przed sobą, zachęca potym do zgody w obraniu Osoby, którąby rządzić, i bydź użyteczną Kościołowi mogła, i umiała. Zatym rozchodzą się Kardynali na mieysca sobie wyznaczone, zamyka się i zewnątrz na trzy, i wewnątrz na dwa klucze *Conclave*, a Osoby wyznaczone znależytą pilnością wszędzie się rozpatruią, aby kto nie potrzebny nie został. Kapelan dla Kardynałow odprawuie Mszą Swiętą i ma pod swoim dozorem cały

cały ubior dla maiącego bydź obranym Papieża, Klerycy Kardynałom celebruiącym i Kapellanowi assystuią do Nayświętszey Ofiary, inni zaś zostawieni do usług, swoię wykonywaią powinność. Do nich też należy odbierać iedzenie dla swych Panow, a to w następuiący sposob: Na obiad i wieczerzą zbliżaią się sługy Kardynalscy z potrawami i napoiem do drugiey straży, naten czas Przełożony nad domowemi Kardynała, bierze z pomiędzy nich dwoch, i udaie się aż do Bramy *Conclave*, gdzie wszystko przeglądaią wyznaczeniu Prałaci, aby iakim sposobem nie znaydowało się tam iakowe Pismo, toż otwieraią z swey strony, ostrzegłszy, aby i z drugiey strony uczynione podobnież, oznaymuią dla którego Kardynała co należy, a słudzy lego zostaiący w *Conclave* odbieraią, i do Celki Pana swego odnoszą. Przez pierwsze trzy dni według Ceremoniału, mogą używać potraw tak co do liczby, iako i co do gatunku według woli własney, potym zaś iedna się im tylko mięsna potrawa Ustawą Klemensa VI. i inne przydatki małe z nabiału, fruktow, i ogrodowych iarzyn pozwalaią. W wie-

ku XIV. zaczął ſię zwyczay układania wprzod niektorych obowiązkow, i przepiſywania máiącemu bydź ná Papieſtwo wybranym, ktore wſzyſcy Kardynali poprzyſięgali wiernie zachować, toż obrany ſtwierdzał znowu pierwſze obietnice nową przyſięgą, iako ſię to widzieć ſzczegulniey dało przy obraniu Szczepaná Albertego Biſkupa Oſtyeńſkiego pod Imieniem Innocentego VI. ná końcu Roku 1352. gdzie zebrawſzy ſię wprzod, ułożyli wiele Punktow, ktore on razem z drugiemi iak Kardynał, á potym iak nowo obrany Papież poprzyſiągł. Jeſzcze bardziey wzmogł ſię ten zwyczay podczas rozdwoienia Awenioneńſkiego. To záś pewna, że uſtawy takowe nigdy przynaymniey trwale nie miały ſwey mocy, á poſpolicie bywały nieiakich zamieſzek zrzodłem, gdy Papieże po nieiakim czaſie dla, ſłuſznych (iak rozumieli) przyczyn zrzucali z ſiebie to iarzmo, ktore ná Ich naywyżſzą doſtoyność chciano wkładáć.

Pyt: 5. Wieloraki iest obyczay obierania Papieża? i iakim sposobem przystępuie ſię do Elekcyi?

Odp:

Odp: Spoſob obieránia Papieża ieſt troiáki. Pierwſzy ſię nazywa *inspiratio* przez natchnienie. Drugi *Compromiſsum*, Polubne wyznaczenie Oſob do tego obierania. Trzeci *Scrutinium*, czyli wyrażanie na karcie Imienia Oſoby uznaney u ſiebie zá zgodną na to doſtoieńſtwo. Gdy ſię iuż ma rozpoczynać Elekcya, ſłuchaią wſzyſcy Kardynali Mſzy Swiętey, po ktorey zákończeniu, ſami zoſtaią w Kaplicy, zaſiadáiąc krzeſła ná to porządnie rozſtawione. Ná Ołtarzu ieſt Kielich prożny nakryty Pateną, á przed Ołtarzem Stolik z potrzebnemi narzędziami do piſania, między ktorym i Ołtarzem ſą także trzy krzeſła: ſrzednie dla pierwſzego Kardynałá Biſkupá, po prawey Ręce dla pierwſzego Kardynałá Kapłáná, á po lewey dla pierwſzego także Kardynałá Dyakona. Zaczyna ſię rzecz cáła od Przemowy mianey przez Kardynałá Biſkupa, ktory ná nowo záchęca Kollegow do zgodnego, á prędkiego dánia Rządzcy Kościołowi, á potym pyta ſię o zdánia, ktorym ſpoſobem chcą przyſtąpić do Elekcyi? na ow

czas

czas gdyby ktory z przytomnych odezwał się w te naprzykład słowa„ Nayprzewielebnieyśi! będąc ia doskonale wiádomym osobliwszey cnoty, i poczciwości &c. Nayprzewielebnieyszego N. rozumiałbym, że bez dálszych krokow, mogłby bydź wybranym ná Papiestwo, i owszem Ja Go teraz wybieram ná naywyższe Biskupstwo Swiętego Rzymskiego Kościoła; gdyby mowię ktory z przytomnych w te lub w podobne rzekł słowa„ á zá nim wszyscy, w ten czas obranie názywa się *per inspirationem*, przez natchnienie. Aby zaś to zakończyć przez kompromiss, potrzebá wszystkich zgody na ten obieránia sposob. Toż dopiero trzech wysadzeni, ieżeliby z pomiędzy siebie obrać kogo mieli, powinny ná to bydź dwá głosy, wszystkie záś trzy na obcego, to iest, nie z tych trzech liczby. Akt zgodzenia się ná kompromiss powinien bydź zápisany z wyrażeniem wszystkich Kardynałow obieraiących, i trzech wyznaczonych. Jeżeli wybranie dzieie się *per Scrutinium*, ná ten czas każdy zácząwszy od pierwszego Kardynała Bi-

Biskupa, pisze ná karcie Imię swoie i Tytuł, potym Imię, ktorego obiera, i położywszy Pieczęć własną, odprawiwszy także krotką Modlitwę klęcząc przed Ołtarzem, wpuszcza ią do Kielichá. Po skończoney kolei, bierze Biskup Kardynał Kielich z kartkami z Ołtarzá, stawia go na Stoliku, á złożywszy wszystkie ná Patenie, bierze każdą z osobná nic w nich nie brakuiąc, pokazuie dwiemá Kardynałom przy sobie będącym, i w głos wymienia Osobę ná karcie wzmiankowaną, co inni u siebie piszą. Toż dopiero wszystkie karty przeyrzawszy, uważaią ieżeli wypadła ná kogo potrzebna głosow liczba. Co dotąd powtarzáią (nigdy iednák nad raz w przeciągu dnia iednego) aż rzecz swoy skutek weźmie: á to pospolicie się dzieie przez przystawanie swym głosem do iakowey Osoby w nástępuiący sposob; przeczytawszy tych, co mieli za sobą głosy, ktory z godnieyszych pospolicie Kardynałow odzywa się náprzykład w następuiące słowa: ia przystępuię do Nayprzewielebnieyszego N. gdy toż uczynią i drudzy w liczbie

na-

należytey czylito za pierwszą razą, czyli po kilkakrotnym powtorzeniu, kończy się Elekcya, a ten co liczby dopełnia ostatnim zdaniem do tych słow ia przystępuię &c. przydaie następuiące: *y czynię go Papieżem. Et facio Eum Papam.*

Pyt: 6. Z iakiemi Ceremoniami ogłaszany bywa Papież po zakończonym obraniu?

Odp: Jak prędko go iednym z wspomnionych sposobow z Kardynałow obiorą, naystarszy Kardynał Biskup imieniem wszystkich powtarza to obranie pytaiąc się nowo obranego, ieżeli przyimuie ofiarowane sobie dostoieństwo? co gdy oświadczy, zbliżaią się ku niemu z powinszowaniem, i zdiąwszy z Niego Mucet, sadzaią go w Rokiecie na wysoki Tron, gdzie Mu na palec kładą *Annulum Piscatoris*, to iest Pierścień, na którym wyrznięty Piotr Swięty Apostoł. Zatym obiera sobie Imię, podpisuie Ustawy, ieżeli iakowe zaszły w *Conclave*, i niektóre prozby zaniesione do siebie. 2. Potym ogłasza tę Elekcyą nowego Papieża pierwszy Kardynał Diakon w ten sposob: otwiera okienko Zakrystyi znayduiącey się w *Conclave*. albo stawa na in-

innym iakowym mieyscu, z którego widzieć może lud zgromadzony licznie, i wzaiemnie od niego bydź widzianym i słyszanym; bierze w rękę Krzyż, pokazuie go przytomnym, a potym głosem wyniosłym mowi: *opowiadam wam wielkie wesele. Mamy Papieża. Nayprzewielebniejszy Kardynał N. obrany iest na Papiestwo, i przybrał sobie Imię N.* To odprawiwszy Dyakonowie Kardynali prowadzą do Zakrystyi nowo obranego Papieża, gdzie składa z siebie Kardynalską Purpurę, i ubrany bywa w białe odzienie = kładą Mu też na nogi czerwone obuwie złotym krzyżem haftowane, potym go opasuią purpurowym Pasem, kładą Nań Rokietę, Humerał, Albę, na którą Stólę kosztowną, ieżeli iest Kapłanem, a na rescie purpurowy Biret daią mu: Tak Papieża ubranego sadzaią na Tronie, gdzie rożne podpisuie karty zawieraiące w sobie łaski, których się od niego dopraszaią. Tym czasem Kardynali biorą na siebie Kardynalskie kappy i ubieraią Papieża w kappę czerwonego koloru, i w Mitrę kosztowną, tak zaś ubranego sadzaią w Kaplicy *Conclavis* na Ołtarzu, do którego porządkiem

przy-

przyſtępuiąc, całuią Mu nogi, ręce, i lice. To odprawiwſzy otwieraią drzwi Kaplicy, a lud pokazuie znaki radości wołaiąc; *Vivat.* Dzwonią po wſzyſtkich Kościołach, daią ognia z dział = Pod czas tych tryumfow nowy Papież w Proceſſyi Duchowieńſtwa udaie ſię do Kościoła Swiętego Piotra, gdzie zdiąwizy Mitrę, pada na kolana oddaiąc dzięki Bogu, i SS. Apoſtołom. Toż znowu gdy wſtanie, i Mitrę weźmie na Głowę, ſadzaią go na Ołtarzu, gdzie Kardynali pomienione Ceremonie powtornie odprawuią. Zatym Dziekan Kardynał upada na kolana, i zaczyna: *Te Deum Laudamus &c.* po ktorym ſkończonym znowi niektóre wierſze, a potym poſpolitą za Oyca Swiętego modlitwę. Papież zatym daie błogoſławieńſtwo. i tym ſię Akt Elekcyi lego kończy.

Pyt: 7. Czy ieſt iaka Obrządkow odmiana, gdy Oſoba na Papieſtwo obrana nie znayduie ſię w Conclave?

Odp: Bardzo mała, ieżeli albowiem ieſt w Rzymie, na ten czas wyſyłaią Poſelſtwo, a po przyięciu doſtoieńſtwa ſobie ofiarowanego, zapraſzaią do *Conclave*, gdzie reſztą zwyczaynym idzie porządkiem. Jeżeli by zas obranym był opodal od *Conclave*, ogłaſza ſię lego obranie, wychodzą Kardynali, wyſyłaią do niego Poſelſtwo, i ſprowadzaią go do Rzymu. Reſzta od ſzczegulnego ułożenia między nowo obranym Papieżem i Kardynałami zależy. Gdyby pierwſza Elekcya ſpełzła przez wymowienie ſię obranego, na nowo Kardynali zaſiadaią w *Conclave.*

Pyt: 8. Z iakiemi Ceremoniami Papieża konſekruią?

Odp: Obrządek ten nie ma mieyſca tylko w ten czas, gdy Oſoba wywyżſzona na Papieſtwo nie ma doſtoieńſtwa Biſkupiego, co ſię przedtym zdarzało. Pierwſzy przykład obrania Subdyakona na Papieſtwo przywodzą uczeni pod Rokiem 536. *na Sylweryuſzu*, a to za świadectwem Liberata Dyakona na ow czas żyiącego *in Breviar: Cap:* 22. Drugi mniey pewny pod Rokiem 615. na *Deus dedit* czyli *Bogdanie* według tego, co przytacza Baroniuſz z Anaſtazyuſza Bibliotekarza „ *Deus dedit Syn Szczepana, z Subdyakona* ſiedział lat trzy. Wnoſzą także z Rodulfa Glabra *Lib: 4. Cap:* że Jan XIX. z Layka zoſtał Papieżem

żem Roku 1024. Formosus pierwszy był, co z Biskupstwa Portueńskiego przeniosł się na Rzymskie Roku 891. Pospolicie zaś dawnieyszych czasow na to dostoieństwo wybierano którego z Rzymskich Dyakonow; do czego pomagało nayosobliwiey, że większą miewali znaiomość, iak szły rzeczy Duchowne, i doczesne, dla czego nazywano Ich *okiem Biskupim.* Utrzymuie także Mabiloniusz *Tom. 2. Musæi Italici Cap. 18.* że Dyakonow wybranych na Papiestwo niekiedy opuściwszy święcenie Kapłańskie, prosto konsekrowano na Biskupstwo. Czego dowodzi naprzod z Kśiążki *Ordo Romanus II.* gdzie po uczynionym rozporządzeniu, aby na Papiestwo nie brać tylko z Dyakonow i Kapłanow, gdy następuie Obrządek dalszego święcenia na Biskupstwo, nic o Kapłaństwie w szczegulności nie przydawszy. Potym wspiera przykładami, iakoto z Walentego Roku 827. i Mikołaia I. Roku 858. z Dyakona poświęconych prosto na Biskupstwo. *Martene lib. 1. de Ant. Eccl. rit.* Dwa drugie w teyże Materyi przywodzi przykłady: Pierwszy na Pawle I. Roku 757. drugi na Adryanie także I. Roku 772. Atoli w Wie-

w Wieku XI. iuż nie zaniechywano ná Kapłaństwo wprzod poświęcić tych, co z Dyakonow byli na Papiestwo brani. A tak znayduiemy, że trafiało się brać potym Papieżom i święcenia niższe nawet iuż po swym obraniu, w czym nieco odmienne od innych záchodzą obrządki, ktorych się tu cokolwiek dotknie: *1.* Opuszczaią się wszystkie przestrogi, i upomnienia drugim czynić się zwykłe, á przy poświęceniu na Biskupstwo wypytanie o Wiarę, i przedsięwzięcie dopełnienia obowiązkow urzędu względem ludu, i przyświecánia mu cnot Ewanielicznych przykładem. *2.* Zachodzą niektore odmienne Modlitwy przystosowane temu dostoieństwu. *3* Podczas Litanii o Wszystkich Swiętych, klęczy nowo obrany przy Faldistorzu, á Konsekrátor mowiąc te słowa: *ut hunc electum &c* nie używa Pastorału. *4.* Ná Tronie nowo obrany Papież siedząc odbiera od Konsekratora znaki święcenia, iako to naprzykład *Klucze* przy *Ostyaryuszostwie. Kielich prożny,* i *Patenę;* iako też *Książkę* z Epistołami przy *Subdyakoństwie &c.* podobnież

i na-

i namaszczenia na Kapłaństwo, i Biskupstwo, i siedząc także oddaie Konsekratorowi *Swiece*, i inne Ofiary od ktorego ná ow czas w Rękę bywa cáłowany. 5. Zażywa nowo obrany ná Papiestwo Rokiety, Kappy, i Mitry przy wszystkich święceniach. Ná reszcie przy dokończeniu Mszy idzie z Tronu, i maiąc przed sobą Krzyż Papiezki, daie ludowi błogosławieństwo obrządkiem Biskupim. Konsekrator záś zá powrotem Papieskim na Tron, przyklękaiąc po trzykroć w pewney odległości, oświadcza mu powszechne życzenia, mowiąc wgłos: *Ad multos annos*, na długowieczność, i bywa przypuszczony do pocałowania Twarzy.

Pyt: 9. Z iakiemi Ceremoniami Papież koronowany bywa?

Odp: Udaie się Papież ná Watykan ze wszystkiemi Kapłanami, Xiążęty, i Panami znayduiącemi się pod ow czas w Rzymie, á ktorzy maią sobie zá osobliwą okoliczność bydź przytomnemi przy takowych obrządkach. 2. Przed drzwiami Swiętego Piotra siadá Papież na Faldistorzu, gdzie wszy-

wszyscy Prałaci i Kanonicy tey Bazyliki przystępuią do całowania nog Jego. 3 Idzie Papież áż do drugiego Cyrkułu Porfirowego, czyli okrągłego Porfirowego kamienia, iuż zdawna (mowi Katalani) na tym mieyscu Bazyliki osadzonego, na znák, że się tam maią niektore obrządki odprawować, gdzie złożywszy Mitrę, nieco modli się. Skończywszy Modlitwę, udaie się do Kaplicy Swiętego Grzegorzá, nazwaney teraz Kaplicą Swiętego Andrzeia, gdzie mu całuiąc Go w Ręce, oddaie pokłon Collegium Kardynalskie, á Papież daie błogosławieństwo ludziom 4. Gdy czas nadchodzi zaczęcia Mszy Swiętey, kładzie Papież Kádzidło do Trybularzá, i w okazałey Processyi idzie ku Ołtarzowi Swiętego Piotra. 5. Gdy wychodzi z Kaplicy Swiętego Grzegorzá, przystępuie *Magister Ceremoniarum*, maiąc na *iedney* Trzcinie Konopie, á *na drugiey* Stoczek, ktorym poklęknąwszy zápala konopie mowiąc: *Pater Sancte! sic transit gloria mundi &c. Oycze Swięty! tak przemiia chwała światowa &c.* = Co czyni po trzykroć.

Na-

Naprzeciw Papieżowi wychodzi trzech młodszych Kardynałow Kapłanow, á pocałowawszy Go w rękę i w pierś, przyłączáią się do Kardynałow, co byli przy boku Jego; záczyna potym Mszą uroczystym obrządkiem. Po skończoney *Confessyi*, czyli *powszechney spowiedzi*, bierze Mitrę, i siada ná Faldystorzu przygotowanym na to między tronem, i Ołtarzem, maiąc Twarz ku niemu obroconą. Na ten czas trzech pierwszych Kardynałow Biskupow zbliża się z odkrytą Głową, i stoiąc, także nád stoiącym bez Mitry, mowią koleią po iedney Modlitwie; po skończeniu trzeciey, idzie bez Mitry Oyciec Swięty do Ołtarzá, ná ktorego pierwszy Kardynał Dyakon przy pomocy drugiego kładzie *Palliusz*. Zatym odprawuie zwyczayne Ołtarzá kadzenie, i sam ie odbiera od Dyakona Kardynała. Siada iuż potym ná Tronie, przyimuiąc do zwyczaynego pocáłowania Kardynałow, i Prałatow. 6. Po odśpiewaniu Modlitw, pierwszy Dyakon Kardynał, Subdiakoni, Auditorowie, Sekretarze, i Adwokaci zstępuią na mieysce nazwa-

zwane *Confessio Sancti Petri*, gdzie ná dwie rozłożywszy się części, oświadczaią Mu życzenia. *faciunt laudes*: Dyakon mowi: *wysłuchay Chryste, exaudi Christe*, inni odpowiedaią: *Panu naszemu* v g. *Piusowi VI. od BOGA wyznaczonemu Biskupowi nayważszemu, i powszechnemu Papieżowi życie, Domino nostro N. a DEO decreto summo Pontifici, & universali Papæ vita &c.* Toż znowu pierwszy Dyakon: *Zbawicielu świata, Salvator mundi*, a tamci: Racz Go wspomodz. *Tu illum adjuva &c &c.* Co się powtarza po trzy razy; potym zwyczaynym sposobem odprawuie się Msza Swięta. 7. Po danym Błogosławieństwie w tymże ubiorze, i z całą assystencyą idzie Oyciec Swięty przed Drzwi Kościelne, gdzie zásiada wspaniały Tron ná gradusach Bazyliki tey, z lewey strony będący Kardynał zdeymuie mu Infułę, a ten, co iest z prawey, kładzie Tyarę, przy śpiewaniu od ludzi *Kirye eleyson*. Toż Dyakonowie ieden Łacińskim, a drugi Oyczystym Językiem Odpust zupełny ogłaszáią.

Pyt: 10. Co godnego uwagi znayduie się w Processyi, ktorą Oyciec Swięty po swey Koronacyi odprawuie z Watykanu do Lateraneńskiey Bazyliki?

Odp: Ponieważ wiele czasu zabieraią poprzedzaiące Obrządki, á nie mało ich ieszcze pozostaie, zwykł Papież czasem rozebrawszy się zafilić cożkolwiek z Kardynałami u Arcyprestbytera Swiętego Piotra, inni zaś Prałaci u Kanoników tegoż Kościoła, á tym czasem gotuią to wszystko, co należy do Processyi. Gdy czas nádchodzi, odprawuie się z osobliwszą okazałością, álbowiem znayduią się ná niey porządnie rozłożeni niżsi studzy Kardynałow, i Papieża, toż godnieyśi, i należący do Kardynałow, wiezione bywaią Chorągwie Rzymu podzielonego ná części *Regiones*, i iedná nayokazalsza z herbem, ktorego ta Stolica używa, Chorągiew Kościelna Papiezka Krzyżacka Kawalerow Jerozolimitańskich &c. Przytomnemi Jey są wszyscy Kardynali i Prałaci, ktorzy się tylko pod ow czás znaydować mogą, i Senat Rzymski, Posłowie i Rezydenci rożnych Dworow, Xiążęta,

tá, i wielcy Panowie, po świeckich Panach przed Duchowieństwem dwunastu przy Papiezkim zostaiących Dworze w ubiorze karmazynowego koloru z Pochodniami zapalonemi w ręku, za niemi dwoch Sacristow z srebrnemi Latarniami, toż idzie koń biały ozdobnie przybrany, maiący u szyi dzwonek, i wiozący Nayświętszy Sakrament, nad ktorym utrzymuią *Baldekim* ozdobiony Herbem Papiezkim. Rzymianie, odmieniaiąc się w przeciągu podróży razy trzynaście, żeby się wszystkim trzynastu częściom názwanym *Regiones*, na ktore iest Rzym podzielony, dostało Papież zaś sam w ubiorze sobie właściwym iedzie ná koniu białym, nad ktorym pierwszey dystynkcyi Osoby niosą *Baldekim*, á przed Nim Marszałek Dworu rzuca zwłaszczá na pewnych mieyscách, pieniądze, iako to przy Moście Adryana, ná Ulicy przy Górze Jordanu, ná Ulicy Paryońskiey, u Swiętego Marká, i gdzie tylko znayduie się wielki tłum ludu; gdy Oyciec Swięty przeieżdza do Gory Jordanu, záchodzą mu żydzi drogę, i poklęknawszy oddaią mu Xię-

gi Prawa Moyżeszowego, wychwalaiąc ie ięzykiem Zydowskim, ktorym odpowieda Papież: *Prawo Swięte Mężowie Izraelscy i wychwalamy i czcziemy iako to, ktore od BOGA Wszechmogącego Oycom waszym, przez Ręce Moyżesza iest nadane, przywiązanie zaś wasze do tegoż Prawa, i tłomaczenia iego potępiamy, i ganiemy; Bo Apostolska Wiara iuż dawno opowiada przyiście tego Zbawiciela, ktorego wy daremno oczekuiecie, to iest Pana Naszego JEZUSA Chrystusa, ktory z Oycem i z Duchem Swiętym żyie i krolule BOG na wieki wiekow.* Czasem tá Ceremonia odprawuie się ná innym mieyscu, to iest dla beśpieczeńśtwa ich od zuchwałego ludu, i do tego maią pozwolenie schronić się ná przedmurzu Zamku Swiętego Anioła w rogu, ktorędy prowadzi drogá do Pałacu

Pyt: 11 Co zwykł czynić Papież stanąwszy na Lateranie?

Odp: Stanąwszy na mieyscu zsiáda z konia, gdzie zastaie czekaiącą ná przybycie swoie Kapitułę tey Bazyliki, całuie Krzyż niesiony od pierwszego z nich, á podany sobie od Dyakona Kardynała. Potym wprowadzony od wspomnionych Kanonikow, siada w posturze leżącego ná Stolicy Marmurowey nazwaney *Stercoraria* od słow Psalmu, ktorych przy następuiącym zażywaią obrządku, albowiem zbliżaią się tam Kardynali do niego, á podnosząc go z uczciwością mowią: *Suscitat de pulvere egenum, & de stercore erigit Pauperem, ut sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat* = *Podnosi z ziemie nędznego, a z gnoiu ubogiego wywyższa, aby zasiadł z Xiążęty, i otrzymał Tron chwały.* Na ten czas bierze Papież od Podskarbiego, ile ręką obiąć może miedzianey Monety, á rzucaiąc ią pomiędzy przytomnych, mowi: *Złota i srebra nie mam, co zaś mam, daię tobie. Argentum & Aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do.* Zdiąwszy zatym Tyarę, idzie w Infule po Moście ná to umyślnie wystawionym przez całą Bazylikę, przy śpiewaniu od Kanonikow Hymnu: *Ciebie BOGA Chwalemy Te DEUM laudamus &c.* Przed wielkim Ołtarzem pada z odkrytą Głową ná kolaná, á po uczynioney Modli-

dlitwie powſtawſzy, daie błogoſławieńſtwo ludowi, i przyimuie do zwyczaynego pocałowania mieyſcowe Duchowieńſtwo. Idzie potym na Pałac, gdzie zaſiadłſzy ná Sali nazwaney *Concilii*, czyli Obradney, odbiera życzenia podobne pierwſzym „ *Laudes*, z tą rożnicą, że te zaczyna nie Dyakon, ále pierwſzy *Kardynał Kapłan*. Z tamtąd udaie ſię do *Kaplicy* Swiętego Sylweſtra, przed ktorey Bramą, ſiada obyczaiem wyżey wſpomnionym ná krześle, i odbiera od Przełożonego *Kanonikow* klęczącego przed ſobą Łopatkę= *Ferula*, na znak karności i władzy, i kluże *Kościelne*, iako też Pałacu przyległego. Oboie zaś wnet odbiera tenże Prałat z ręku Papiezkich, ktory przeſzedłſzy ſię ná drugą ſtronę, ſiada ná porfirowym *Krześle*, toż przepaſuie Papieża ná *Kappę* pomieniony ſtarſzy *Kanonikow* purpurowym Paſem, u ktorego zawieſzona ieſt Burſa zawieraiąca w ſobie dwánaście drogich *Kamieni*, rzuca tamże po trzykroć ſrebrną i złotą monetę, mowiąc: *Rozproszył i dał ubogim. Dispersit, & dedit pauperibus &c.* Idzie po-

potym na mieyſce, nazwane *Sancta Sanctorum*, gdzie pomodliwſzy ſię powraca do *Kaplicy* Swiętego Sylweſtra, i tam według nowſzego zwyczaiu zbliżaiącym ſię do ſiebie Kardynałom daie po dwá pieniądze, czyli *Numismata* złote, i dwá ſrebrne, innym záś po iednemu. Po czym wſzyſtkim daie Papież Stoł publiczny, álboli też zaraz rozieżdzaią ſię przytomni, káżdy w ſwoię ſtronę.

Pyt: 12. Do kogo należy koronować Papieża?

Odp: Z bardzo dawnych świadectw dochodziemy, że ten Przywiley nadány był Biſkupowi Oſtyeńſkiemu z pozwoleniem używania Palliuſza, co przedtym Biſkupom nie zwykło ſię pozwalać. Miał ten Przywiley odebráć według świadectwa Pontifikału od Swiętego Marka, ktory rządził *Kościołem* pod Rokiem 336. Jeżeliby ſię trafiło czyli to dla ſłabości zdrowia, czyli też dla innych bardzo ſprawiedliwych przyczyn nie znaydować ſię Biſkupowi Oſtyeńſkiemu, álboli też gdyby był na to doſtoieńſtwo obrany na ten czas Archi-Pre-

sby-

sbyter Oſtyeńſki powinien bydź przytomnym. Czego gruntownie dowodzi Mabilloniusz *Tom: 2. Musæi Ital: Cap 48* A przykład tego wyraźny mamy na Lucyuſzu III. obranym ná Papiezſtwo z Biſkupa Oſtyeńſkiego Roku *1181.* We Wtorek (piſze Gaufred Prior Wazyeńſki w ſwoiey Kronice *Tom: II. Bibliot: apud Labbeum*) obieraią Humbalda Oſtyeńſkiego, i Weletreńſkiego Biſkupa, naſtępuiacey Niedzieli á pierwſzey Września bierze Koronę od Theodyna Biſkupa Portueńſkiego, i Archi Presbytera Oſtyeńſkiego według zwyczaiu„ *Feria tertia eligitur Humbaldus, qui Pontifex erat Ostiæ, & Veliternensis Urbium, sequenti Dominica primâ Septembris coronatur, & insignitur à Theodino Episcopo Portuensi & Archi Presbytero Ostiensi juxta consvetudinem &c*

Pyt: 13. Z iakiey przyczyny Tyary potroyną Koroną obwiedzioney Papież używa?

Odp: Pierwſzy z Papieżow koronowány zdaie ſię bydź (iako uważa Pagi) Mikołay I. Roku 858 podobno na Lateranie, nie na Watykanie

nie iak teraz. Trzebaby atoli cofnąć ten obrządek, ieżeli *Kſiążka Ordo Romanus* pod liczbą IX. przywiedziona od Mabilloniuſza piſana ieſt za czaſow Leona III. pod Rokiem 795. ponieważ i tam wzmianka ieſt koronacyi, i Tyary nazwaney *Regnum*. Tyara Mikołaia I. była z iedną Koroną. Bonifacyuſz VIII. obrany Roku 1294. miał przydáć drugą, á Urban V. pod Rokiem 1362. trzecią. Wnoſzą to z dawnych Rzymſkich Obrazow, ktore okazuią Papieżow w Tyarach do Bonifacyuſza VIII. z iedną, potym od Urbana V. zdwiema, á od tego, áż dotąd z trzemá Koronami. Dla czegoby ſię to działo, trudno wrożyć, ponieważ nie można doſtrzedz śládow w Hiſtoryi.

Pyt: 14. Czemu Papież nazywa ſię Servus Servorum DEI, Sługa sług Boskich?

Odp: Tego Tytułu záżywać począł w Liſtach ſwych Grzegorz Swięty Papież, á to na potłumienie wynioſłości Jana IV. nazwanego Poſtnik *Jejunator*. Patryarchy Konſtantynopolitáńſkiego, ktory niesłuſznie, i bez

przy-

przykładu śmiał się nazywać *Patryarchą powszechnym, Æcumenicus*; za którym głębokiey pokory prawdziwym przykładem w tak Swiętym Przodku, poszli inni następcy Papieże, oświadczaiąc takowym wyrażeniem, że każdy z nich każdemu Chrześcianinowi w duchownych rzeczach gotow iest i powinien usłużyć, biorąc właśnie w usta swe słowa Chrystusowe = *In medio Vestrum sum, sicut qui ministrat. Lucæ 22. ℣. 27. Jestem między wami iako ten ktory służy.*

Pyt: 15. Czemu Papieża nazywaią Sanctissimum, albo Nayświętszym Oycem?

Odp: Trzeba wiedzieć, że tego Tytułu sobie Papieże nie przywłaszczali. Było to w początkach nazwisko, ktore pospolicie Bogoboyni Cesarze, i lud prawowierny dawał wszystkim Biskupom, osobliwie zaś Patryárchom, ná oświádczenie uszánowánia ku tym dusz własnych Pasterzom; używali go także między sobą Biskupi ták w Listách, ktore pisali do siebie, iáko też gdy się zgromadzáli ná Sobory. Potym zaczęto samego tylko

ko Rzymskiego Biskupa, iako Głowę Chrystusowego Kościoła tym czcić imieniem dla rożnicy od innych. Chciano też podobno dać przez to znać, że Papież większą niż owieczki Chrystusowe, ma świątobliwością iaśnieć, zgoła że ma bydź Nayświętszy między wszystkiemi Chrześcianami.

Pyt: 16. Z iakiey przyczyny całuią Chrześcianie Papieżowi nogi?

Odp: I tego Papieże nie wnieśli, ale pierwsi Chrześcianie na znak zupełney podległości, pokory, i uczciwości, która Bogu w Iego Namiestnikach należy W pierwiastkach Kościoła żadnego rzecz ta nie czyniła w umysłach wrażenia. Był to albowiem rodzay uczczenia, którego prawie powszechnie używano względem Biskupów. Tych świątobliwość życia dodaiąca okrasy wspaniałości Ich Urzędu, a tamtych głęboka pokora wprowadziła to w używanie, a w wiekach następuiących odmieniono w Obrządek ściągaiący się do Osoby Naywyższego Biskupa. To też pewna, że nie tak nogi Papiezkie, ale raczey Krzyż na obowiu Papiezkim wyhaftowany wierni całuią.

Pyt:

Pyt: 17. Czemu Papieża w niektórych Uroczyſtościach noszą?

Odp: Nie dzieie ſię to dla iakowey dumy, i wyniosłości iako zarzucaią błędnicy (mówi Catalani) ale na okazanie w taiemnicy czyli Figurze czułości i troſkliwości Papiezkiey. Gdy bowiem Imię to *Biſkup* z Greckiego znaczy *doglądaiącego, i czuwaiącego*, nie maſz nic nieprzyzwoitego, że ten którego prawowierni uznaią naywyżſzym Biſkupem, na krześle noſzony bywa, niby przypatruiący ſię ludowi ſwoiemu. Zwyczay ten ieſzcze przed Rokiem tyſiącznym ieſt wprowadzony, iako dochodzić można z kſiążek nazwanych *Ordo Romanus*, pod liczbą II. i pod liczbą VI. u Mabilloniuſza *Tom. 2. Muſæi Italici*: Skoro wnidzie Biſkup do Kościoła (ſą z nich wzięte ſłowa) nie idzie proſto do Ołtarza, ale pierwey do Zakryſtyi utrzymywany od Dyakonow, którzy go biorą zſtępuiącego z krzeſła &c. *ſuſtentatus à Diaconis, qui Eum ſuſceperint de ſellari deſcendentem. &c.* Tym zaś mniey powinien zadziwiać, albo gorſzyć niewiernych ten zwyczay noſzenia Papieża (co nawet naydyſtyngwowańſze zpobo-

bożności i czci ku temu Chryſtuſowemu Namieſtnikowi czynić zwykły oſoby) iż ſię to praktykowało po innych Kościołach oſobliwie w Francyi; w Diecezyi zaś Aurelianeńſkiey ieſzcze do tych czas ma ſię to znaydować. Przywodzi Martene z Hiſtoryi Biſkupow Antyzyodoreńſkich przykład z Wieku XI, że *Comes* Antyzyodoreńſki, Baro z Donzeio, Pan z Thocejo, i Pan Zwerano w dzień Konſekracyi ſiedzącego w Biſkupiey Katedrze Heryberta wnieśli na ſwych Ramionach do Kościoła S. Szczepana *Hiſt: Eccl: de Heryberto Cap: I. & Cap: 67.* Dzieie ſię to powtóre dla tego, żeby go każdy widzieć mogł, i żeby tym łatwiey ciſnącemu ſię do ſiebie ludowi mogł udzielić Apoſtolſkiego błogoſławieńſtwa.

Pyt: 18. Czemu Papieże Imiona odmieniać zwykli?

Odpow: Zwyczay odmieniania Imion w początku nadanych lubo nie powſzechnie, używał ſię iednak przy konſekracyi tak Greckich iako i Łacińſkich Biſkupow. Trafiało ſię to także, gdy z Obrządku Łacińſkiego przechodzono w Małżeńſtwo do Obrządku

Gre-

Greckiego, a utrzymuie ſię do tych czas między Mnichami, i Zakonnemi obojey płci Oſobami. Pomiędzy Papieżami Sergiuſz II. według innych IV. albo raczey Jan XII. obrany Roku 956. odmienił na Chrzcie ſobie nadane Imię, nazywał ſię bowiem *Oktawianem*; za którym przykładem poſzli Iego Naſtępcy wyiąwſzy Adryana VI. Roku 1522, i Marcella II. Roku 1555. obranych, którzy pierwſze Imię zatrzymali. Może ſię to dziać z tego powodu, że i Chryſtus Pan Swiętemu Piotrowi Imię odmienił, który ſię przedtym zwał Symonem. 2. Na znak, że Papież na ſobie inną teraz Oſobę noſi, to ieſt Chryſtuſa którego życia naśladować oſobliwiey ſtarać ſię powinien.

ROZDZIAŁ VI.

O Kościoła S. Koncyliach.

NIe można mieć dokładnieyſzego opiſania rządow Kościoła Swiętego, iako czytaiąc Kościelną Hiſtoryą, tam albowiem znayduiemy w Soborowych uſtawach Reguły zaczerpnione w Duchu JEZUSA Chryſtuſa, i w Swiętey Iego Ewangelii, a w praktyce dopełnienie ich naywytworniey ſze przez gorliwość Rządzcow, których BOG w każdym wieku wyznaczał ludowi ſwoiemu, i owych Paſterzow wedle ſerca Iego, ktorzyby nie rozpoſcierali ſwey władzy na wzor Krolow groźnie rozkazuiących Narodom, ale coby paśli Trzodę ſwoię umieiętnością, i prawdą. Rządu takowego iſtota polegała na tym, iż lud wierny zawſze podlegał ſwoim bliższym Paſterzom, od nich zaſięgaiąc znaiomości prawd wiary, i ſzukaiąc w uściech Ich Prawa, iako wyznaczonych według wyrażenia Proroka, aby były ſkładem umieiętności Boſkiey. *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam & Legem requirent ex ore ejus*: *Malach*: 2. *v.* 7. z Ich ręku brał uczeſtnictwo Sakramentow Swiętych, nie inaczey będąc umieſzczony na łonie Kościoła, tylko za Ich przewodnictwem, iako tych, ktorzy ſię aż dotąd według uſtawy Ewangelii wyznaczaią na opowiedanie wiary Narodom, i odradzanie Ich w Chrzcie Swiętym, i

nie

nie inaczey biorąc uczeſtnictwo w zaſługach JEZUSA Chryſtuſa, tylko poſpolicie według ich wydziału, ponieważ onych poſtanowiono ſzafarzami Niebieſkich Taiemnic .. *Diſpenſatores Myſteriorum DEI. I. ad Corinth: cap:* 4 *v.* 1. Takiemi Paſterzami w początkach Kościoła byli poſpolicie Biſkupi, ponieważ ſami prawie mogli doſtatecznie wyſtarczyć ſzczupley Trzodzie Chryſtuſowey. W dalſzych wiekach rownie, iako i za naſzych czaſow dla pomnożenia ſię liczby wiernych ſzczegulnemi Parafiami rządzą Plebani nadani od Biſkupow, i przypuſzczeni do uczeſtnictwa troſkliwości Paſterſkiey w Obſzernych Diecezyach; podlegaią oni zatym Biſkupom iako Przełożonym ſwoim, przez ktorych ręku kładzenie moc i dary Ducha Nayświętſzego, a przez wyznaczenie odebrali prawo na wierne dopełnienie naywſpanialſzych Obowiązkow Swiętego Urzędu ſwego. Między Biſkupami ſą znowu nieiakie ſtopnie co do władzy rządzenia, iakoto: Arcy-Biſkupi, Prymaſowie, wyznaczeni z ramienia Oyca Swiętego Posłowie, i Patryarchowie, (oczym ſię iuż wyżey mówiło) aby tym

tym wiernicy utrzymywała ſię karność Kościelna, a iakieżkolwiek zdrożności niżſzych, gorliwością wyżſzych doſtoieńſtw poprawowane, albo więc tamtych opoźnienia tych troſkliwością zaſtępowane, i nadgradzane były; nareſzcie wſzyſtko Duchowieńſtwo, iako lud prawowierny podlega Biſkupowi Rzymſkiemu, który ieſt Głową Kościoła widomą, dla utrzymania w nim iedności, i iednoſtayności Wiary, Sakramentow, i obyczaiow. Synody w Kościele wielorakie, o których ſię też mówić będzie, ſą to niby ſeymy Duchowne, czyli publiczne obrady na zapobieżenie złemu wdzieraiącemu ſię do Chryſtuſowey owczarni, albo dla obmyślania wiernym prawdziwych pożytkow = á czego nareſzcie Oſob ſzczegulnych troſkliwością ani tak łatwo ani tak ſkutecznie można częſtokroć dokazać. Spoſoby na utrzymanie naylepſzego rządu w tym Kroleſtwie JEZUSA Chryſtuſa, ſą naywiernieyſze ſzafowanie Sakramentow Swiętych, z któremi ſię udzielaią wiernym łaſki nadprzyrodzone wſpieraiące ułomność ludzką, aby nie uſtała w

F do-

dopełnieniu obowiązków Religii, i stanu, moc słowa Bożego opowiadanego w Duchu, i prostocie Ewangeliczney; modlitwy publiczne zwłaszcza Imieniem Kościoła od Iego Ministrow, i w Iego społeczności czynione, dobre przykłady: Ta to żywa Ewangelia na sercach, i obyczaiach swych naśladowców pisana, zachęcanie, strofowanie, i upominanie, nie wgniewie i zapalczywości, ale (iako mówi Apostoł) w wszelakiey cierpliwości, i umieiętności: *argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina, 2. ad Timoth: Cap: 4. v. 2.* chowaiąc iednak zawsze niewzruszoną stałość, i powagę nakazuiącą, aby nie podać na wzgardę od Boga sobie powierzoney władzy, iako tenże Paweł Swięty pisząc do Tytusa przydaie *Cap: 2. v. 15. Argue cum omni Imperio, nemo te contemnat.* Na reszcie, kiedy żadne nie pomagaią przemysły, a pełna piersczoney miłości Kościoła troskliwość nie może czyiego uporu przełamać, aby głosu Iego usłuchał z rozkazu Chrystusowego, z niewypowiedzianą iednak gorzkością przez klątew odcięty bywa takowy od społeczności wiernych, iako Poganin, i iawnogrzesznik.

wnogrzesznik, pokiby głęboką pokorą i nawroceniem się nie skłonił do litości nad sobą, aby za uchyleniem nayokropnieyszego przekleństwa, był przywrocony do iedności Kościoła. *Si - - Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus. Mat: 18. v. 17.*

Pyt: 1. Czyliż Chrystus Pan nie iest naszą Naywyższą Głową, ponieważ że się i Papież Głową Kościoła nazywa?

Odp: Bez wątpienia Chrystus Pan iest Naywyższą Głową Kościoła Swiętego; on go albowiem założył, sam przez się za życia nim rządził, a dopiero po sobie Piotra Swiętego uczynił Namiestnikiem swoim, i powierzył mu dozoru całey Trzody, to iest: całego Kościoła á tak gdy JEZUS Chrystus niewidomym sposobem po swym w Niebowstąpieniu sprawuie Kościoł, Piotr Swięty i Iego prawdziwi Następcy widomie nim rządzą. Kościoł bowiem Chrystusow będąc zawsze widomym, bez takowego Przełożonego obeyść się nie mogł.

Pyt: 2. Czemu Kościoł Swięty Rzymski iest naypierwszy między innemi wszystkiemi Kościołami?

Odp: 1. Bo Rzymski Kościoł ma zawsze Biskupow Następcow Piotra Swiętego który był Xiążęciem Apostołow Swiętych. 2. Bo nigdy Rzymski Kościoł od Wiary Swiętey nie odpadł: z tychto bez wątpienia powodów od początku Wiary temu Kościołowi, i lego sprawcy przyznawano pierwszeństwo.

Pyt: 3. Czemu tylko Czterech Ewangelistow, y Czterech przednieyszych Swiętych Kościelnych Doktorow liczemy?

Odp: Ze wielu było tych co pisali Ewangelią, świadczy i Łukasz Swięty Ewangelista mowiąc: *Ponieważ wielu się kusiło o ułożenie porządne powieści o rzeczach, ktore się na nas wypełniły, iako nam podali ktorzy od początku byli świadkami, i posługaczami nauki:* i pozostałe aż do tąd pamiętniki dowadzą. Te, które od rożnych Authorow wydane były Ewangelie, rożnych błędow stały się początkiem. Jaką iest naprzykład według Egipcyan, i Tomasza, i Macieia, i Bartłomieia, i dwunastu Apostołów, i Bazylidesa, i Apellesa, i innych, których długoby było wyliczać gdy nie masz potrzeby iak tylko wspomnieć, że się znaydowali, którzy bez Ducha Bożego i łaski, bardziey chcieli nam podać baśnie aniżeli prawdziwe ułożyć dzieie, á ktorym przeto słowa Prorockie można przystosować: *biada! tym, co przepowiadaią z serca swego, ktorzy idą za natchnieniem własnym, co ogłaszaią mowi Pan: a Pan nie posłał ich &c* -- Kościoł zaś, ktory na skale głosem Pańskim zbudowany iest -- na wzor Raiu Ziemskiego cztery rzeki z siebie wydaiąc; z czterech rogow ma przyprawione Pierścienie przez ktore przechodzące nosidła niby Arkę Testamentu, i straznicę Prawa unoszą go, to iest: Czterech rachuie Swiętych Ewangelistow: Pierwszy ze wszystkich iest Mateusz przedtym publikan, nazwiskiem Levi -- Drugi Marek tłomacz Apostoła Piotra, i Alexandryiskiego Kościoła pierwszy Biskup -- Trzeci Łukasz Lekarz Syryiczyk Antyocheński, ktorego sława iest w Ewangelii, ktory też także był Uczniem Apostoła Pawła -- Ostatni Jan Apostoł i Ewangelista, ktorego JEZUS bardzo umiłował, słowo w słowo aż do tąd mowi Swięty Hieronim w Przemowie na Ewangelią Mateusza Swiętego liczby tey piękną znayduiem Figurę

gurę na wielu mieyscach obiawienia Jana Swiętego, a wprzod ieszcze w Proroctwie Ezechyela. Swięty Hieronim widzenie lego stosuiąc do czterech Ewangelistow, na wspomnionym mieyscu tak mowi: Te więc cztery Ewangelie zdawna przepowiedziane Kśięgi Ezechiela zaświadczaią, w ktorych pierwsze widzenie tak się opisuie. W posrzodku zaś podobieństwo czterech Zwierząd, a Osoba ich postać człowieka, i postać lwa, i postać wołu, i postać orła. Pierwsza postać *człowieka* oznacza Mateusza, ktory od opisania Człowieczeństwa zaczyna Dzieło = *Kśięgi Rodzaiu JEZUSA Chrystusa Syna Dawidowego, Syna Abrahamowego.* Druga Marka, w ktorey brzmieć się zdaie odgłos lwa wydawaiącego w posrzodku Puszczy: *Głos wołaiącego na Puszczy*, gotuycie drogi Panu, proste czyńcie ścieszki lego. Trzecia *woła* oznacza w podobieństwie Łukasza poczynaiącego od Zacharyasza Kapłana, iako ofiarnika bydląt. Czwarta *Jana Ewangelistę*, ktory przyprawiwszy sobie nieiako orle skrzydła, i do wyższych rzeczy śpieszqc mowi o sło-

wie

wie Przedwiecznym,, Dotąd znowu słowa tegoż Swiętego Hieronyma.

Czterech także liczemy naypoważnieyszych Kościoła Łacińskiego Swiętych Doktorow, to iest według czasow, ktorych żyli: *Ambrożego Biskupa Medyolańskiego, Hieronyma Kapłana, Augustyna Biskupa Hipponeńskiego w Afryce, i Grzegorza wielkiego Papieża*, á to dla tego, że w nich upatrzono osobliwszą życia pobożność z wysoką połączoną umieiętnością, ktoremi przymiotami nie tylko stali się ozdobą, i obrońcami Kościoła naprzeciw Kacerstwu i rozwolnieniu karności czasu swego, ale i dla naszych ostatnich wiekow złożyli skarb nieoszacowany w dziełach swoich, w ktorych czerpamy wiadomości wiary powszechney, z nią uczyniwszy wyznania naszego porownanie, uwselamy się, iżeśmy ná krok nie odstąpili od podania Apostolskiey nauki; czerpámy naypięknieysze obyczayności prawidłá, według ktorych każdego stanu osoby mogą postrzegáć, i poprawowac zdrożności własne. Między nayznakomitszemi záś przysługami, ktore uczyni-

li

li Kościołowi, w szczególności iest tłumaczenie przez nich Pisma Swiętego, áże w czworakim rozumieniu to bráne bydź może: Literalnym, allegorycznym, moralnym, i anagogicznym, każdy z nich miał sobie udzielony talent, że w iednym z tych gatunkow innych przewyższał. I tak Hieronym Swięty celuie co do tłumaczenia w rozumieniu literalnym, czyli [iak go inaczey zowią] *Historycznym* dla bardzo obszerney wiadomości dzieiopisoftwa nayzapadleyszey fárożytności umieiętności Języków, zwła szczá Greckiego, i Hebrayskiego, i użycia potrzebney krytyki Ambrożemu Swiętemu przyznaie się dobitność i biegłość w wyłuszczániu, i w Allegoryi. Grzegorz obfituie w Moralność, ktorą wszędzie záczerpnął z Pisma gruntowną, á bardzo pobożną uwagą. Swięty Augustyn często rzecz do życia przyszłego stosuiąc, zasłużył, iż mu iest pierwszeństwo w tłumaczeniu *Anagogicznym* przyznane.

Pyt: 4 Co iest Concilium?

Odp: Jest zebranie się Prałatow Kościoła Swiętego dla roztrząśnienia rze-

rzeczy tyczących się Wiary, lub kárności Kościelney. Gdy bowiem wszystek lud Chrześciański razem na iednym mieyscu zebrać się nie może, z drugiey zaś strony w samych Pasterzach osadzona iest władza rządzenia Kościoła, do nich właściwie należy roztrząsać, i ułatwiać interessa tyczące się Jego powszechnego dobra, co żeby mogli z większą łatwością przywodzić do skutku, dla wspolney rady, i iednomyślności prędszey w ustawách, ná pewne niekiedy zgromadzáią się mieysce.

Pyt: 5. Jaką Powagą maią moc nakázowania Konciliow Przełożeni Duchowni?

Odp: Powagą pozwoloną sobie od BOGA, á pod sprawą Ducha Nayświętszego, iako się widzieć daie z przykładu Swiętych Apostołow, ktorzy trzy Duchowne schadzki niby Synody odprawili, áby się stały wzorem potomności. *Na pierwszym* z nich (iako czytamy w Dzieiach Apostolskich w Rozdz: 1.) Mácicy Swięty obrany był na Apostolski urząd. *Na drugim*, Siedmiu Dyakonow przez Rękę kładzenie poświęcono, iako się znaydu-

ie w tychże Dzieiach *w Rozdz: 6. A na trzecim* w przytomności Pawłá Swiętego rozważano o Ceremoniach Zakonu, czyli miały bydź utrzymane, álboli też zabronione, iako opiſano ieſt tamże *w Rozdz: 15.* To zaś wſzyſtko ſtało ſię powagą, i z natchnienia Duchá Nayświętſzego: *Visum est Spiritui Sancto & nobis.*

Pyt: 6 Wielorakiego gatunku są takie Zgromadzenia?

Odp: Czworakie: generalne, czyli powſzechne, ná ktore wſzyſcy zoſtaiący w iedności Swiętego Katolickiego Kościoła Biſkupi wzywani i záproſzani bywaią, áczkolwiek wſzyſcy ſię tam znaydować nie mogą. Takich poſpolicie ośmnaście rachuiem. *Pierwsze Niceńskie I.* w Bitynii pod Rokiem 325. zá Papieſtwá Swiętego Sylweſtrá, á panowania Konſtantyna; według zdánia powſzechnego znaydowało ſię ná nim trzyſta ośmnaście Biſkupow. przezydował Imieniem Papiezkim Ozyuſz Biſkup Kordubeńſki Witus, i Wincencyusz Kapłani. Potępiono na nim Aryuſza, i wyznano, że JEZUS Chryſtus był prawdziwym Bo-

Bogiem wſpołſtotnym Oycu = *Consubstantialis*, uſtanowiono Dzień odpráwowania Wielkanocy, zganiwſzy *Kwartodecymanow*, o czym wyżey, i zaſpokoiono odſzczepieńſtwo, ktore wzniecił Melecyuſz Biſkup Nikopolitańſki náprzeciw Patryárſze Alexandryiſkiemu = reſztá należy do karności. *Drugie Konstantynopolitańskie*, pierwſze pod Rokiem 38., zá Papieſtwa Damaza, á Ceſarſtwa Theodozyuſza ſtarſzego, ſkładało ſię z ſtu pięćdziesiąt Biſkupow, na ktorym podobno Tymoteusz Patryarchá Alexandryiſki trzymał pierwſzeńſtwo = Potępiono na nim Macedoniuſzá, ktory bluźnił Boſtwo Duchá Swiętego. Eunomiuſza ktory znoſił rożnicę między oſobami Troycy Nayświętſzey, i Apollinara, ktory nie przypuſzczał w Człowieczeńſtwie Chryſtuſa Duſzy, á przynaymniey rozumney, twierdząc, że iey mieyſce zaſtępowało Boſtwo. Roku 382. pod Nektaryuſzem Patryarchą Konſtantynopolitańſkim odprawił ſię także Synod w tym Mieście, z ktorego poſłano do Damaſa, i do Synodu przez niego w Rzymie odpra-

wu-

wuiącego ſię, z doniesieniem o tym, co w Roku poprzedzaiącym uſtanowiono; od ktorego gdy uſtawy względem wiary przyięte i pochwalone były. Synod Konſtantynopolitańſki od wſzyſtkich był za powſzechny przyięty. *Trzecie Efezkie* pod Rokiem 431. za Celeſtyna Papieża, á Ceſarza Teodozyuſza młodſzego Trzymał na nim pierwſzeńſtwo Imieniem Celeſtyna. Swięty Cyryl Patryárcha Alexandryiſki, gdzie też potym z Zachodu przyſłani byli Arkadyuſz, i Poiektus Biſkupi, i Filipp Kapłan; znaydowało ſię na nim około dwochſet Biſkupow, ktorzy potępili błąd Neſtoryuſzá Patryarchy Konſtantynopolitańſkiego, ktory dwie Oſoby rożne, to ieſt Boſką i ludzką w Chryſtuſie przypuſzczał, á co też ztąd naſtępowało, niechciał Tytułu Macierzyńſtwá Boſkiego Nayświętſzey MARYI Pannie przyznáć. = Jan Patryárcha Antyocheńſki ſprzyiaiący oſobie Neſtoryuſza, podczas tego Synodu naywięcey z czterdzieſtą ſwemi Biſkupami, wielkie zamieſzanie uczynił Atoli w lat trzy rzeczy ſię po większey części zaſpokoiły.

ły. *Czwarte Chalcedoneńskie* pod Rokiem 451. za Marcyana Ceſarza, i Swietego Leona, ktory ná nie wyprawił ſwych Poſłow, Poſchefina, i Lucencyuſza Biſkupow, Bonifacyuſzá, i Bazyliuſza Kapłanow, bardzo ieſt liczne, ponieważ ná nim znaydowało ſię ſześćſet trzydzieści Biſkupow. Ci nayprzod Dyoſkora Patryarchę Alexandryiſkiego złożyli zá Jego zbrodnie i śmiałość, iż ſprzyiaiąc Eutycheſowi przynaymniey co do Jego oſoby, śmiał Swiętego Leona Papieża wyklinać, więzić Jego Poſłow ná Synod, i dozwolić w poſrzod rozboynicżego ſwego (gdyż to mu Imię wſzyſcy daią) Efezkiego Synodu,, *Latrocinium Efesinum*, áby Swięty Flawian Patryárcha Konſtantynopolitańſki gorliwy wiary obrońca był ubity od Bárſumy i innych, z ktorych to ciężkich razow záraz umarł. Powtore potępiono tam błąd Eutycheſa Archymandryty nieuczonego, á zbyt upornego, ktory znoſił w Chryſtuſie rożnicę między Boſką, i ludzką naturą, iedne tylko iakowąś przypuſzczaiąc. *Piąte: Konstantynopolitańskie drugie* pod Rokiem

kiem 553. zá Wigiliuſza Papieża, i Juſtyniana Ceſarza, było na nim Biſkupow ſto ſześćdziesiąt pięć, prezydował Eutychyuſz Patryarchá Konſtantynopolitańſki, gdyż nie chciał ſię na nim znaydować lubo przytomny pod ow czas w Konſtantynopolu Wigiliuſz, za co też i nie mało ucierpiał. Potępiono tam Piſma Teodora Mopſveſteńſkiego, Xięgi Teodoreta Cyru przeciw Swiętemu Cyrillowi, i Liſt Iby do Marim Perſianina; Temuż Zborowi przyznaią potępienie błędnych dzieł Orygeneſa. Aczkolwiek záś wielkie zamięſzanie naſtąpiło z przyczyny tego Synodu, przeto, iż obawiali ſię Biſkupi zachodni, áby przez Jego uſtawy nie była wzruſzona powagá Synodu poprzedzaiącego, átoli Jego powaga pod żadną iuż nie podpada wątpliwość. *Szoſte: Konſtantynopolitańſkie III.* pod Rokiem 680. zaczęte, á w naſtępuiącym ſkończone, pod Konſtantynem IV. nazwanym Pogonatem Ceſarzem, a Agatonem Papieżem, na nim dwieście ośmdziesiąt dziewięć Biſkupow z Poſſami Papiezkiemi, potępili błąd *Monoteli-*

telitow, ktorzy iednę tylko wolą wyznawali w Chryſtuſie, á tak wſkrzeſzali iuż przytłumione Eutycheſa kácerſtwo. *Siodme Niceńskie III.* pod Rokiem 787. zá Papieztwa Adryana I. á pod Ceſarzem Konſtantynem i Matką Jego Ireną; na nim Piotr Archi-Presbyter Rzymſki, i Piotr Opat Swiętego Sabby z trzechſet pięćdziesiąt Biſkupami Wſchodniemi potępili kacerſtwo Obrazoburſkie, znoſzące oddawanie czci Obrazom, ktore powagą i mieczem wſparli oſobliwie Leon Izauryk, i Konſtantyn Kopronim Ceſarze Wſchodni-- *Osme Konstantynopolitańskie IV.* pod Rokiem 869. zá Adryana II, Papieża, á Bazylego Ceſarza; ſto, i dwoch Biſkupow niektorzy na nim liczą, inni áż trzyſta ośmdziesiąt trzech, z ramienia Papiezkiego byli przytomni Donat Biſkup Oſtyeńſki, i Szczepan Nepezyńſki, także i Marynus Dyakon Rzymſki. Złożono na nim Focyuſza, ktory nieprawnie zá pomocą Bardy Pana możnego, i Michała Ceſarzá pobłażaniem wdarł ſię na Patryarchoſtwo Konſtantynopolitańſkie, á przywrocono Swię-

tego Ignacego iako nieprawnie złożonego z Biſkupſtwá: I tento był oſtatni Synod powſzechny ná Wſchodzie, po ktorym chytrością Focyuſzá rozpoczęte odſzczepieńſtwo Kościoła Greckiego nigdy ſię doſtatecznie zaſpokoić nie mogło. W Kościele Zachodnim cztery nayprzod Lateraneńſkie odprawiły ſię Synody, ktore między powſzechnemi dziewiąte, dziesiąte, iedenaſte, i dwunaſte trzymaią mieyſce. Nazywaią ſię Lateraneńſkiemi od mieyſca gdzie ſię odprawiły, to ieſt w Rzymie w Kościele Swiętego Jana ná Lateranie. Pierwſze pod Rokiem 1122. zá Kalixta drugiego, ktory oſobiście na nim ſię znaydował w przytomności bliſko tyſiąca oſob między ktoremi bardzo wiele było Opatow. Na tym ułatwiały ſię rozterki między Oycem Swiętym, i Henrykiem V. Ceſarzem *o Inwestytury*, ktore ten Ceſarz dawał Biſkupom przez Paſtorału i Pierścienia Im oddanie, utrzymuiąc, iż to do niego prawnie należało; naradzáno ſię tam także o Expedycyi przeciw Saracenom ná odzyſkanie Ziemi Swiętey, i o nie-

niektore punkta Kościelney karności. *Drugie* zwołał Innocencyuſz II pod Rokiem 1139. świadczy Otto Biſkup Frizyngeński *lib. 7. cap. 23.* że około tyſiąca Biſkupow na nim ſię znaydowało. Odprawiło ſię zaś w przytomności Papieża dla zatłumienia odſzczepieńſtwa Piotra Leona, ktory pod Imieniem Anakleta II. nazywał ſię Biſkupem Rzymſkim; dla potępienia niektorych błędow *Piotra de Bruis, i Arnolda z Bryxyi*, i dla wzmocnienia karności Kościelney. *Trzecie Concilium Lateraneńskie* odprawiło ſię pod Rokiem *1179* za Alexandra III. ktory na nim prezydował, i za Fryderyká I. trzyſta ſię na nim znaydowało Biſkupow. Obmyślano na nim ſpoſoby zabieżenia odſzczepieńſtwu w obieraniu Papieża, potępiono Waldenſow, i Albienſow, i piſano niektore Kánony przeciw Swiętokupcom. *Czwarte i ostatnie Lateraneńskie* zwołał Innocencyuſz III. za Fryderyka II. Ceſarza, pod Rokiem *1215.* znaydowało ſię na nim dwoch Patryárchow, Konſtantynopolitańſki, i Jero-

zolimski Siedmdziesiąt Arcybiskupow, Biskupow czterysta, do ktorych przydawszy Opatow, i innych wynosiła liczba do tysiąca dwochset ośmdziesiąt piąciu Osob, potępiono na nim Xięgi *Joachyma Opata* zawieraiące w sobie błędy naprzeciw Taiemnicy Troycy Nayświętszey, pozwolono Odpustow idącym na woynę Swiętą przeciw Saracenom. Tu także wydany Kanon sławny nakazuiący wszystkim wiernym roczną spowiedź, i zbliżanie się do Kommunii Swięty około Wielkanocy. &c.

Nastąpiły potym XIII. i XIV. powszechne Synody, to iest ieden, i drugi *Lugduneńskie* w Francyi: Pierwszy zwołał Innocencyusz IV. nayprzod dla poprawy Duchowieństwa, powtore dla obmyślenia posiłkow Wschodnim Chrześcianom przeciw Saracenom. 3. dla wynalezienia sposobow uskromienia Tatarow pustoszących Polskę i przyległe kraie. 4. dla zniesienia odszczepieństwa Greckiego. Nareszcie dla zasłonienia Rzymskiego Kościoła od uciążliwości, ktore mu zadawał Fryderyk II. Cesarz = Rachuią na nim sto czterdzieści Biskupow. *Drugi* zgromadził Grzegorz X.

1274.

1274. Roku dla obmyślenia posiłkow do Ziemi Swiętey, uspokoienia odszczepieństwa Greckiego, naprawy obyczaiow, i wynalezienia srzodkow zapobiegaiących wielkim szkodom, ktore wynikały z nierychłego obierania Papieża dla niezgod Osob wchodzących w Elekcyą, i fakcyi Panow Swieckich. Było na nim przytomnych około pięćset Biskupow. *Piętnaste Concilium iest Wienneńskie* we Francyi pod Rokiem 1307. za Klemensa V. (ktory na nim był przytomnym) nakazane, a zaczęte dopiero Roku 1311. są, ktorzy mu sto czternaście, inni zaś trzysta naznaczaią Biskupow. Na żądanie *Filippa* nazwanego *piękny*, Krola Francuskiego, roztrząśniono na nim sprawę Templaryuszow, i Zakon Ich zniesiono, potępione błędy Fratricellow, Begwinek, i Begwardow, reszta ściąga się do posiłkow Ziemi Swiętey i karności Kościelney. *Szesnaste Konstancyeńskie* zaczęte 1414. a skończone 1418. Roku, pracowało około naprawy karności, a osobliwiey około potępienia błędow Wikleffa, i Jana Hussa, iakoteż, około zniesienia okrutnego odszczepieństwa, ktore niesżało Kościoł, kiedy wielu Imię Pa-

pieża przywłaſzczało ſobie, *Jan* XXIII. oſobliwie za naleganiem *Zygmunta Ceſarza* zwołał ten Synod, i na dwoch pierwſzych prezydował Seſſyach, ale gdy wyiechał z *Konſtancyi*, a wſzyſtkie inne użyte ſpoſoby niemogły odſzczepieńſtwa zaſpokoić, Kardynali, Biſkupi, (ktorych znaydowało ſię około trzechſet) toż i inni Duchowni wynoſzący do tyſiąca Oſób, rachuiąc z pierwſzemi, przyſtąpili do złożenia z Biſkupſtwa Rzymſkiego noſzących to Imię to ieſt *Jana* XXIII. Grzegorza XII. i Benedykta XIII. na ktorych mieyſce tamże wybrany był Marcin V. ktory Oſobą ſwoią prezyduiąc Synod zakończył. Cokolwiek w Konſtancyi zaſzło względem znieſienia odſzczepieńſtwa, wybrania na Papieſtwo Marcina V. potępienia błędow, wſzyſtko to cały Kościoł z czcią przyimuie; względem innych ułożeń rozroźnione ſą zdania *Synod Florentſki* w liczbie między powſzechnemi XVII. zakończył ſię w Roku 1439. gdzie z Ferraryi dla wſzczętego powietrza, i dla wygody Grekow przenioſł Eugeniuſz IV. Staneła na nim ugoda Łacińſkiego i Greckiego Kościoła podpiſana od Joſefa Patryarchy Kon-

Konſtantynopolitańſkiego, i innych Biſkupow Wſchodnich, wyiąwſzy ſzczegulnie *Marka Efezkiego*. A po ułatwieniu trudności z ſtrony pochodzenia Ducha Nayświętſzego i od Syna, z ſtrony Taiemnicy Ołtarza, Czyſca, przypuſzczenia ſprawiedliwych do widzenia Boga przed dniem ſądnym, i z ſtrony przodkowania w Kościele Swiętego Biſkupa Rzymſkiego tak co do doſtoyności, iako i co do władzy; co też iuż było ogłoſzono wyrokiem Synodu Lugduneńſkiego II. Pożegnawſzy Concilium, odiechali z ſtrony Kościoła Greckiego Poſłowie, Eugeniuſz zaś z pozoſtałemi Łacińſkiego Obrządku Biſkupami wchodził z czterema Poſłami Patryarchy Ormiańſkiego w rozeznanie i zaſpokoienie trudności tyczących ſię Iego Kościoła. *Oſmnaſty, i oſtatni*, Synod *ieſt Tridencki*, zgromadzony dla naprawy Obyczaiow, i znieſienia kacerſtw przez Lutra Zwingla, Kalwina i innych po Europie rozſianych; zaczął ſię pod Rokiem 1545. i ciągnął pod Papieżami Pawłem III. Juliuſzem III. i Piuſem IV. aż do Roku 1563. prezydowali na nim rożni Kardynali, między kto-

ktoremi także umieszczony był Hozyusz Kardynał i Biskup Warmiński.

Co się tycze odprawowania Synodow powszechnych, te nie zawsze iednakowo odprawować się zwykły iako się pokazuie z opisania Ich od Sabbeusza i Kossarta. Na ostatnim Synodzie Trydenckim w następuiący zachowano się sposob, iako widzieć można u wspomnionych dopiero Pisarzow *Tom. XIV. Coll. Conc. Sabbei. & Cossar*: A naprzod: naznaczył Oyciec Swięty czas, ktorego się miało zaczynać Concilium, nakazał oraz modlitwy i posty na uproszenie łaski Ducha Swiętego. 2. Ułożonego dnia zgromadzili się Prałaci według godności swoiey ubrani. 3. W tym stroiu z Kościoła Troycy Swiętey odprawili Processyą do Katedry Trydenckiey 4. Wszedłszy do Kościoła odśpiewali *Hymn*: *Veni Creator &c.* wzywaiąc Ducha Swiętego. Potym Mszą Swiętą zaczął *Jan Maria de Monte* Kardynał, i pierwszy Poseł pod Pawłem III. podczas ktorey miał mowę Biskup Bitontyński, 5. Po skończoney Mszy Swiętey zasiedli Prałaci należące sobie mieysca, czytano Diploma albo List Papiezki w ktorym wyra-

rażone były przyczyny zgromadzonego *Concilii*. 6. Przyięto Terollę Sekretarza Polla Karola V. Cesarza, niemogącego stawić się osobiście. 7. Wspomniony *Kardynał de Monte* zapytał przytomnych Biskupow, ieżeliby się Im zdawało rozpocząć Synod Trydencki, a gdy Ci przystali nato, iako i na wyznaczenie następuiącey Sessyi, pierwszą zakończono przez odśpiewanie Pienia: *Te DEUM Laudamus* &c. Podobnież właśnie i inne odprawiły się Sessye z przydatkiem następuiących osobliwości. 1. Obierano potrzebnych Urzędnikow, czyli *Officyalistow. Concilii*. 2. Ogłoszono Prawa, ktore się na Concilium zachować miały. 3. Przyimowano Oratorow, albo Posłow od rożnych Krolow, i Panow, ktorzy wprzod powinni byli pokazać Listy zaświadczaiące, dane sobie od Dworow. 4. Roztrząsano pilnie wszelkie punkta trudności, dla ktorych *Concilium* zebrane było, te ułatwiano i ostatnie względem nich wydawano wyroki. 5. Cokolwiek uchwalono na *Concilium* Sekretarze napisali, a potym czytano publicznie. 6. Na końcu każdey Sessyi naznaczano dzień i czas do drugiey. 7.

Po

Po skończonym *Concilium* wszyscy się Prałaci przytomni podpisali, potym Oycu Swiętemu za Pasterskie staranie o dobro Kościelne dziękowali, także Cesarzowi, Krolom, i Panom Chrześciańskim za obronę. 8. Wszystkim Oycom zgromadzonym *Jan Moronus Kardynał Biskup Preneſtyński* naypierwszy pod ow czas Poseł Piusa IV. Imieniem Iego błogosławieństwo dał, i Concilium się skończyło. Na ostatek Papież Concilium potwierdził.

Synody *Piszarski, i Bazyleeński* między wątpliwemi liczą się. Roku 1409. Kardynałow Dwudziestu czterech, Biskupow *Trzysta* oprocz niezmierney liczby innego Duchowieństwa ziechawszy się w Pizach dla potłumienia Odszczepieństwa, złożyli *Piotra de Luna* nazwanego Benedyktem XIII. i Grzegorza XII. na ktorych mieysce wybrali Alexandra V. Troskliwość atoli Ich nie przyniosła pożądanego Kościołowi pokoiu. Synod Bazyleeński nakazany od Marcina V. a zaczęty pod Eugeniuszem IV. Roku 1431. zamieszał Kościoł; Ponieważ gdy zwoli tegoż Papieża, i rozsadnieyszey części Prałatow przeniosł się

się do Ferrary, a potym do Florencyi, niektorzy pozostawszy w Bazylei, śmieli swe Schadzki nazywać Synodem, i obrali Papieżem Amadeusza Xążęcia Sabauckiego, daiąc mu Imię *Felixa V.* ktory potym dobrowolnie tę dostoyność złożył.

Zeby zaś Synod był za powszechny uznany, pod następuiącemi odprawić się powinien warunkami: 1. Aby był złozony od Rzymskiego Biskupa, albo z wiadomością i dozwoleniem Iego, gdyż on iest centrum iedności Chrześciańskiey, i Głową całego Kościoła, iakoteż ażeby powszechne było Biskupow wezwanie, naczym gdy zbywało iednemu z Synodow Konstantynopolitańskich uczynionemu *od Obrazoburcow* pod Rokiem 754. za Konstantyna Kopronima Cesarza, i Konstantyna Patryarchy tegoż mieysca, został sprawiedliwie odrzuconym przez VII. Synod powszechny *Act. 6* 2. Aby miał Prezyduiącego, ktoremuby to właściwie należało, to iest albo osobiście Rzymskiego Biskupa, albo od niego wyznaczone Osoby, ktoreby mieysce Iego trzymały = On albowiem według wyznania całego Kościoła, ma

pier-

pierwsze prawo w roztrząsaniu materyi tyczących się wiary, obyczaiow, i powszechney karności, około czego zabawiać się zwykły tego rodzaiu Synody. Dla niezachowaney tey kondycyi, to iest: że nie przyięto Posłow Swiętego Leona Papieża, iakoteż i dla innych okropnych nieprzyzwoitości Synod Efezki odprawiony Roku 449 za Teodozyusza II. a pod przemocą Dioskora Patryarchy Alexandryiskiego, odrzucony był, i nazwany iak wyżey, *łotrostwem Efezkim, latrocinium Æphesinum.* 3. Aby żadnemu z prawdziwych Biskupow zostaiących w iedności Kościoła niebył zabroniony przystęp na Synod. Wszyscy albowiem (iako mowi Swięty Cyprian) posiadaią dostoyność, do ktorey przywiązana iest władza rządzenia, i rozsądzania spraw tyczących się Kościoła. Dla czego Jan Patryarcha Antyocheński, ktory uczynił rozerwanie w Kościele, a niechęć w Cesarzu Teodozyuszu przeciw Swiętemu Cyryllowi Alexandryiskiemu, i przeciw Mnemnonowi Efezkiemu, a nawet przeciw całemu Efezkiemu Synodowi powszechnemu, to kładł za szczegulną przyczynę, iż nie był

był czekany na roztrząśnienie sprawy Nestoryusza Patryarchy Konstantynopolitańskiego, i innych Interessow Duchownych. Ani wprzod można było usprawiedliwić się z tego, aż pokazawszy, że był dłużey niż należało, oczekiwany, i że nie przystąpiono do rzeczy, tylko za uwiadomieniem od niego uczynionym zgromadzonym Oycom, aby nie oczekuiąc nań dłużey, rozpoczęto dzieło sobie zlecone. 4. Potrzeba aby się ziechali Biskupi rzeczą samą w liczbie przyzwoitey, iżby mogli prezentować na sobie Kościoł powszechny, i Iego trzymać mieysce, nie masz atoli takowey potrzeby, aby znaydowali się Biskupi rownie w znaczney liczbie Wschodniego iako i Zachodniego Kościoła, i tak na Synodach ośmiu, ktore się odprawiły na Wschodzie bardzo mało bywało Zachodnich Biskupow, a na tych, ktore się odprawiły na Zachodzie, począwszy *od Lateraneńskiego pierwszego*, mało bywało Biskupow Greckich; nie wątpliwie iednak iest Ich powszechność. Rownie nie przeszkadza ważności powszechnego Synodu, gdy część Oycow na iednym, a druga na innym mieyscu zebrawszy się

nie

nie duchem rosterkow lecz dla trudności ziednoczenia się, iedneż z powodu Ducha Nayświętszego wydaią wyroki, a w pogotowiu za iego przewodnictwem przyimuią rozporządzenia swoie, iako się widzieć dało w sprawie Macedoniusza, gdy go Synod Rzymski w tymże czasie, pod Damazem, ktorego i Konstantynopolitański na Wschodzie potępił. 5. Powinni mieć także zupełną wolność Biskupi w dawaniu zdania swoiego, inaczey nie można mowić aby byli zgromadzeni w Imię JEZUSA Chrystusa, i aby byli rządzeni od Ducha Boskiego, kiedy Duch przemocy i gwałtu Ich zdaniami kieruie: Z tey przyczyny ani Synod Medyolański pod Rokiem 355. aczkoiwiek składał się więcey niż z trzechset Wschodnich, i Zachodnich Biskupow, ani Arymineński, lubo liczył czterysta podobno z okładem, nigdy nie były za powszechne Synody od Kościoła przyięte. Ponieważ na pierwszym Konstans Cesarz przeniosłszy go z Kościoła na swoy Pałac, i nakazawszy z dobytym mieczem aby wolą iego wzięto za Kościelne Kanony, słabszych przywiodł do ulegania sobie, a gorliwszych o wiarę na

na wygnanie posłał. Na drugim zaś przez groźby wygnaniem przyszłym i przytomnemi prześladowaniami *Taurus Starosta iego* dopiął, aby odstąpiwszy pierwszego ułożenia, to iest obstawania przy wyznaniu Niceńskim, i przywiązaniu do obrony niewinności Swiętego Atanazego, przychylili się po części do rozkazu Cesarskiego. 6. Na ostatek powinien bydź Synod powszechny za taki uznany od wszystkich Kościołow osobliwie trzymaiących pierwszeństwo, gdy z strony iego zwołania, albo odprawienia zachodzą trudności; kiedy bowiem wszyscy Biskupi na Synodach znaydować się ani zwykli, ani mogą, słuszna rzecz, aby mieli moc wchodzenia wrozważanie tego, co mimo nich od małey liczby ułożono było. Przeto tak Synod Konstantynopolitański II. w liczbie powszechnych V. iako i Nicenski III. w liczbie VII. nie wprzod miały powagę Synodow powszechnych, aż od innych Kościołow zostały przyięte, ktore się na początku onych ułożeniom sprzeciwiały. Co nie przeto się wyciąga, iakoby Synody porządnie zezwane i odprawione miały brać powagę, i nieomylność z następuiące-

iącego przyſtania do nich nieprzytomnych Biſkupow, ieſt Im álbowiem obiecaną od JEZUSA Chryſtuſa owemi ſłowy u Mateuſzá Swiętego *w Rozdz: 18.* Gdzie ieſt dwoch álbo trzech zgromadzonych w Imię moie, tam ia ieſtem w poſrzodku nich *Ubi duo sunt vel tres congregati in Nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Ale że trudności względem nich zachodzące nie mogą bydź inaczey ułatwione, áni zdarzaiące ſię czaſem niedoſtatki inaczey nadgrodzone, tylko przez naſtępuiącą iednomyślność.

Drugiego rodzaiu Synody nazywaią ſię *Nacyonalne* czyli Narodowe, na ktore Arcy Biſkupi, i Biſkupi z całego Narodu álbo Kroleſtwa zieżdzaią ſię, iakiemi oſobliwie były Synody *Afrykańskie*, i *Toletańskie* w Hiſzpánii, iakie i u nas w Polſzcze rożne bywały. *Prowincyonalne Synody* rodzay trzeci ſkładaią, odprawuią ſię pod rządem *Metropolity*, czyli Arcy Biſkupa, z ktorym záradzaią w Jego Prowincyi znayduiący ſię Biſkupi. *Ostatnie Dyecezalne*, na ktorych znayduie ſię Biſkup mieyſcowy z ſwoim Duchowieńſtwem

ſtwem niżſzym. Sposob odprawowania Synodow Dyecezalnych przepiſany w Rzymſkim Pontyfikale, w części trzeciey ile do oſobliwſzych ſwoich Punktow, ieſt náſtępuiący. 1. W dzień rozpoczęcia Synodu zbliża ſię Duchowieńſtwo do Biſkupiego mięſzkanią, z kąd Paſterzá ſwego ubranego w Biſkupią Kappę, w Komżach czyli w innym ubiorze doſtoieńſtwu właściwym prowadzi do Kościoła, w ktorym ſię má odprawować Synod. 2. Stanąwſzy na mieyſcu obrządkiem Biſkupim ſprawuie Nayświętſzą Ofiárę o Duchu Swiętym 3 Po ſkończoney Mſzy Swiętey w Kappie koloru czerwonego odmawia Biſkup niektore Modlitwy, po nich śpiewa Dyakon Ewanielią, zatym Biſkup Hymn o Duchu Swiętym, *Veni Creator Spiritus &c.* po ktorym ma do przytomnych Przemowę, Jeżliby mu ſię zdawało, może kto i z wyznaczonych pod ten czas mieć także mowę o karności Kościelney, godnym ſprawowaniu rzeczy Boſkich, álbowięc o nienagannym życiu Duchowieńſtwá, i wiernym ſprawowániu powinności przywiązanych do Kapłáń-

płańskiego i Pasterskiego Urzędu. 4. Po mowie zanoszone bywaią niektore skargi, i oneż ułatwiáne, czytaią się rozrządzenia Synodu Trydenckiego względem Rezydencyi, i wyznania Wiary od tych, ktorzy to uczynić powinni. 5. Zaleca się, áby się przyzwoicie zachować podczas Synodu i kończy się pierwsza schadzka Podobnież i następuiące odpráwować się zwykły, na ktorych po zakończoney Przemowie, ustawy czyli nowe rozrządzenia, ktore zdawały się bydź użytecznemi, czytane bywaią. Przy dokończeniu czytaią się także Imiona tych, co powinni znaydować się ná Synodzie, áby nie przytomni bez słuszney przyczyny przyzwoitą odnieśli karę. Zachęca Biskup wszystkich, i do wszystkiego co należy według zachodzącey potrzeby, odprawuie Modlitwy ná dziękczynienie Panu BOGU, poleca się także Modlitwom przytomnych, ktorzy po odebranym ná resztie Błogosławieństwie, i ogłoszonym od Archi Dyakona pozwoleniu rozeyścia się w następuiące słowa: *Recedamus in pace &c.* powracaią do siebie.

PRZY-

PRZYDATEK

ROZDZIAŁ I.

Wykład wszystkich Ceremoniy około Mszy, i wypisanie iey Modlitw tak w Łacińskim iako i w Greckim obrządku.

PUNKT PIERWSZY. *Wykład Ceremonii.*

Część wstępna zamyka Przystęp.

1. DO Mszy solenney wychodzi Kapłan Orszakiem służących otoczony i niosących Krzyż, Swiece, Kadzielnice; bo iako Minister publiczny przystępuie do sprawowania służby, ważnością, i zacnością swoią przechodzącey iakichkolwiek Urzędnikow Swieckich.

Przed Ołtarzem nisko kłania się álbo na kolana upada, dla oddania pokłonu Chrystusowi Panu, álbo wO-

brazie wyrażonemu, álbo w Sakramencie utaionemu.

Przedtym całował Ewangelią, ktorą podaiąc Dyakon mowił: To ieſt Oycze Prawo Swięte: Odpowiádał Kápłan, Wierzę, i wyznaię. Czyni to i teraz Biſkup, ále dopiero áż u Ołtarzá po ſkończonym wyznaniu.

Nie záraz przyſtępuie do Ołtarzá: ſądząc ſię niegodnym, áby ſię doſtatecznie przygotował.

Zegna ſię: wyznaiąc, iż w Imię, i na Cześć Troycy Przenayświętſzey zaczyna z Ludźmi rozpamiętywać Mękę Zbawiciela.

Mowi Pſalm 42. Dla wzbudzenia w ſobie, i w przytomnych chęci, i nadziei przyſtąpienia tu do Ołtarzá widomego, á potym niewidomego, ktory Jan Swięty widział w Niebie *Apoc: 8. & 9.* iako Dawid uciekaiący od Saula tym Pſalmem cieſzył ſiebie nadzieią ofiarowania w Jeruzalem.

Mowi ten Pſalm na przemiany z ſłużącym przytomnych ludzi reprezentuiącym, bo i ci powinni podobnąż w ſobie wzbudzać chęć, ufność i radość.

Na-

Nachylony niſko ku ziemi bije ſię w piersi: nieśmieiąc oczu podnieść z publikánem biiącym ſię w pierſi, i mowiącym: *BOŻE bądź miłoſciw mnie grzesznemu.*

Spowiada ſię BOGU: bo BOGA obraził, i BOG ſam uſtánowił pokutę, do niey wzywa, i gładzi grzechy. *Nayświętszey Pannie*: bo czego Matká u Syna nie uprosi? przeto ſłuſznie názwana ucieczką grzeſznikowi. *Swiętemu Michałowi*: bo On ieſt ludu Chrześciańſkiego, iáko niegdyś Zydowſkiego Obrońca; *Swiętemu Janowi Chrzcicielowi*: bo On opowiádał Pokutę ná odpuſzczenie grzechow; *Swiętemu Pietrowi*: bo Jemu dane ſą klucze Kroleſtwá Niebieſkiego *Swiętemu Pawłowi*: bo Jemu iako Narodow Apoſtołowi naſze winniśmy nawrocenie. *Wszystkim Swiętym*, ábyśmy tym prędſze i obfitſze otrzymali odpuſzczenie, im więcey będzie przyczyńcow do BOGA, ktory dla Modlitwy iednego Moyżeſza odpuścił grzechy Izraelitom; Swięci też od nas obrazą Pana, ſą obrażeni. Swięci nas ſądzić będą: *Siedzieć będziecie, ſądząc dwanaście poko-*

lenia Izraela Math: 19 Albo ż niewiecie, iż Swięci świat ten sądzić będą? 1 Corinth: 6. Wszystkim wiernym według rozkazu owego Jacob: 5. ℣. 16 Spowiedaycie się iedni drugim grzechow waszych, i modlcie się iedni zá drugich, ábyście byli zbawieni: álbowiem wiele może uſtawiczna prożbá ſprawiedliwego. Słuſzna też, ábyśmy obraziwſzy BOGA, Swiętych i cały Kościoł, przed wſzyſtkiemi też wyznali winy naſze, choć w powſzechności.

Pan z wami: temi ſłowy lud pozdrawia, i wzbudza do Modlitwy náſtępuiącey. Był to u dawnych ſpoſob pozdrawiania *Ruth*: *Cap*: 2. ℣. 4. rzekł do Żeńcow Booz: *Pan z wami*, ktorzy odpowiedzieli: *niech ci Pan błogosławi. Służący reprezentuiący lud odpowieda*: *i z duchem Twoim*, oświadczaiąc, iż uważa i proſi BOGA o Duchá Jego. Łaſká Pana náſzego JEZUSA Chryſtuſa z Duchem waſzym Brácia: Amen *Galat*: 6.

Mowiąc: *modlmy ſię*, podnoſi oczy w Niebo, i obraca ſię álbo do Krzyża, álbo do Chryſtuſa Paná w Sakramencie:

cie: bo od ſamego BOGA możemy bydź wyſłuchani, i nie inaczey, tylko przez, i dla Chryſtuſa Pana.

Całuie Ołtarz: chcąc bydź złączonym z Chryſtuſem, ktory był razem Ołtarzem, Ofiarą i Kapłanem, iako z nim byli złączeni Swięci, ktorych w Ołtarzu ſą Kości

Pyt: 1. *Czemu we Mszy żałobney opuszcza ſię Psalm*, *Judica me DEUS &c. Osądź mię Panie?*

Odp Mawiano go przedtym przydaiąc ná końcu zámiaſt owych ſłow: *Chwała Oycu &c.* inne za umarłych: *Wieczny odpoczynek &c.* Gdy naſtąpiłá poprawa pod Swiętym Piuſem V. Mſzału i Brewiarzá przepiſano ábY Go opuścić dla znaku podobno rożnicy w ſmutnym obrządku. Czyni ſię też to i przez dwie Niedziele oſtatnie Poſtu wielkiego, gdy nie przypada mieć Mſzy Swiętey o iakowym Swięcie, dla záchowania podobno dawnego obrządku, według ktorego mawiáno wierſze z rożnych Pſalmow wyięte, iáko to i teraz czynią XX. Kartuzi, Dominikanie, Karmelici &c.

2do. *Introit, czyli czytanie początku Mszy ze Mszału.* Tak nazywa ſię, że Chor śpiewał z Ludem, gdy Kápłan do Ołtarzá przyſtępował, ſkłada ſię z Antyfony, poſpolicie wyiętey z Pſalmow, z wierſzow pierwſzych Pſalmu iakiego i Hymnu: *Chwałá BOGU Oycu &c* od czaſow Apoſtolſkich używanego, i od Zboru Niceńſkiego pomnożonego przydaniem: *Jako była na początku &c.* nie záś od Swiętego Hieronymá, iako omylnie piſzą Alkuinus, i Waleifrydus.

Przedtym iako i teraz w niektorych Kościołách Kapłan aż do Offertorium ſiedział przed Ołtarzem ſłuchaiąc Choru, Lekcyi, i Ewangelii, przyſtąpiwſzy záś do Ołtarzá ná Offertorium, mufiał z Kſięgi po lewey Ręce leżącey czytać, gdyż práwa ſtrona Ołtarzá zaięta była ofiarámi ludu, ná ſrzodku záś ſtał Kielich.

Po Kommunii, dziękczynienia czytał z Kſięgi przeniefioney na práwą ſtronę Ołtarzá, iuż uwolnioną od Ofiar, gdyż ná lewey Subdyakon Kielich wycierał. Dla záchowania pámiątki tego obrządku Kapłan teraz po

po práwey ſtronie Ołtarzá czyta to, co ſłuchał Kápłan przed Ołtarzem, á potym Mſzał ná lewą, á z lewey znowu ná práwą ſtronę przenoſi.

Inni duchowną tego obrządku náznaczaią przyczynę: práwa ſtroná Ołtarzá znáczy Narod Zydowſki, czytanie na tey ſtronie wyraża, iż oni byli pierwſi do Wiáry powołani, że záś oni nieprzyięli Ewangelii, á ná ich mieyſce obrani Poganie, przeto Mſzał przenoſząc na lewą Ołtarzá ſtronę, Pogan znáczącą; znowu z prawey ná lewą odnoſzą dla wyrażenia, iż przy końcu świáta Zydzi nawroceni uczynią z Poganami iednę Owczarnią, ktorey Paſterzem Chryſtus Pan.

Pyt: z Czemu się we Mszy Rekwialney zażywa do Introitu Psalm: Te decet &c?

Odp: Ci, co z Swiętemi, Auguſtynem, Hieronymem, i Bedą, biorą wſpomniony Pſalm *o Powrocie Izraelitow z Babilonu do Jeruzalem*, domyſlaią ſię, iż temi ſłowy proſi Kapłan BOGA żeby z niewoli mąk czyſcowych duſze do obiecaney Ziemi wiecznéy ſzczęśliwości wyprowadzić raczył,

czył, iako niegdyś litościwie Izraelitow z niewoli Babilońskiey oswobodził. Trzymaiąc się zaś właściwego rozumienia, iż był złożony na podziękowanie Panu BOGU za spuszczenie obfitego deszczu po długiey suszy, i z tąd pochodzącym nieurodzaiu, można nabożnie w tym upatrywać pragnienie Kościoła, i doprasżanie się aby BOG dobrotliwy rosą łaski Niebieskiey dusze wypłacaiące się iego sprawiedliwości skropić raczył, a tak żeby mogły mu oddać owe pienie przyzwoite Syonowi: *Prześliśmy przez wodę i ogień, i wyprowadziłeś nas na ochłodę = Transivimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Psalm*: 65. *v.* 12.

Pyt: 3. Czemu w Mszy Rekwialney Kapłan Mszał, a nie siebie przy początku czytania Introitu żegna?

Odp: Bo modlitwy tey Mszy Swiętey nayosobliwiey umarłemu służą, któremu mocą Krzyża Swiętego odpoczynku wiecznego życzy &c. Zatym nad Mszałem, i wraz Ołtarzem Krzyż Swięty czyni, wystawuiąc go sobie na wzor Ołtarza wspomnionego w obiawieniu Jana Swiętego, po ktorym zostawały

Du-

Dusze sprawiedliwych oczekuiące zupełnego uszczęśliwienia.

3tio. Kirie eleyson, Chryste eleyson. Panie zmiłuy się, Chryste zmiłuy się.

Dziewięć razy mowi się z dziewięcią Chorami Aniołow, potrzykroć wzywaiąc każdą Osobę TROYCY Przenayświętszey, i oraz iednostayną czcią iedność Natury wyrażaiąc, i prosząc aby nas uwolnił od troiakiey nędzy: to iest niewiadomości, winy, i kary. Przedtym poty Chor powtarzał, poki Biskup znaku przestania nie dawał. O zwyczaiu śpiewania tey modlitwy wszędzie powszechnym iuż Roku 529. daie znak Zbor Wasseński, ktory 60. laty poprzedził Grzegorza Wielkiego, ktoremu wprowadzenie Iego przypisuią niektorzy.

Niektorych słow Greckich, i Hebrayskich, iako Alleluia Kościoł używa w modłach swoich iużto dla dawności tego zwyczaiu, iuż dla pokazania iż Kościoł Zydow i Grekow pierwey potym Łacinnikow złączył, iużto, że temi Jęzzkami tytuł nad Ukrzyżowanym Chrystusem Panem: *JEZUS Nazarański Krol Zydowski*, był napisany.

Ka-

Kadzi Ołtarz potym, i ofiary: prosząc, abyśmy mocą tey Ofiary stali się iako mowi Paweł Swięty dobrą wonnością Chrystusową. 2. *Cor: cap: 1.*

4to. Hymn Anielski *Gloria in Excelsis* &c *Chwała na wysokości* &c.

Początek tego Hymnu iest Pieśń Aniołow słyszanych od Pasterzow przy Narodzeniu Zbawiciela; resztę przypisuią Telesforowi Papieżowi, ktory Męczeńską odniosł Koronę Roku 138. albo 139. inni Swiętemu Hilaremu Piktawskiemu = gruntownieysze zdanie iest tych, mowi Benedykt XIV. co z Kardynałem Boną ogołem trzymaią, że to Kościoł przydał; domyślaią się niektorzy, że podobno o nim mowi Pliniusz, pisząc do Troiana: *śpiewaią Chrześcianie Pieśń na przemiany Chrystusowi, niby BOGU.*

Nie mowi się we Mszach za umarłych, przed, i w post, w Adwencie i czasow pokutnych: gdyż ten Hymn wyraża radość Duchowną. Grecy nazywaią ten Hymn *doxologia* większa, a mnieyszą to iest hymnem Chwały: *Chwała BOGU Oycu.*

Obro-

Obrociwszy się do ludu mowi: Pan z wami, aby swoim pozdrowieniem wzbudził ich do uwagi; *mowiąc Pan*, rozkłada ręce na znak żądzy, aby ich BOG Duchem swoim napełnił, składa ręce zhowu na znak iedności, i że żadnego z modlitw swoich nie wyimuie. Lud odpowiada: i *z Duchem twoim*, oświadczaiąc, iż uważa, i o toż samo BOGA prosi.

5to. Modlitwy według czasu i Mszy.

Nazywaią się *Kollekta* albo zebranie, że albo ią po zebraniu ludu do Kościoła mowiono, albo że zawiera żądze ludu zebrane i prozby do BOGA, albo że zebranemi myślami do uważenia taiemnic mowić się i słuchać ma. Mowią ią z rozciągnionemi i podniesionemi rękami, bo ręce rozciągamy, gdy usilnie o co prosiemy. Ten obrządek wzięty od Pawła Swiętego mowiącego, chcę abyście się modlili na każdym mieyscu, podnosząc czyste ręce, *1. ad Timoth: C. 11. v. 8.* i Dawid mowi: Wysłuchay Panie modlitwy moiey gdy podnoszę ręce moie do Kościoła twego Swiętego - - w Imię twoie będę podnosił ręce moie. Wyciągnąłem ręce moie do ciebie.

Koń-

Kończą się wszystkie modlitwy temi słowy: *przez Pana naszego JEZUSA Chrystusa*, albo innemi zawieraiącemi w sobie zawsze wzmiankę Zbawiciela, bo nie możemy mieć przystępu do Oyca chyba przez niego, iako pośrzednika naszego. *Ephes.* 2. 18.

Pyt: 4. Czemu na Mszy w Suchedni, i niektorych innych, według przepisu Mszału Rzymskiego, często się powtarza: flectamus genua &c. upadaymy na kolana?

Odp: Słowy temi: *modlmy się*, gdy Kapłan siebie i innych wzbudził do osobliwszego nabożeństwa, Dyakon wszystkich ostrzegał, aby upadłszy na kolana, oddali część BOGU powinną, i polecili mu w skrytości serca potrzeby swoie. Niekiedy nawet (co się też i u nas w Wielki Piątek do tąd zachowuie) oznaymiano ludowi Osoby, i szczegulne potrzeby, ktore ich polecano modlitwie. Poklękał zatym lud zgromadzony, modlił się w cichości, a potym za daniem znaku przez tegoż Dyakona do wstania przez te słowa: *Levate*, powstańcie, podnosili się a Kapłan odprawował Kollektę, po ktorey wszyscy odpowiadali *Amen*. Nawet i na innych prywatnych Schadzkach

toż czyniono, iako wnosi Kardynał *Bona Rerum Lit: Lib: 2. Cap: 5. §. 2.* z Dzieiow Swiętey Zuzanny przywiedzionych od Baroniusza, i z przykładu Kaia i Sabiniusza Kapłanow. W Niedziele nie przyklękano na modlitwy, toż zachowywano przez cały czas Wielkanocny, iako się pokazuie z rozporządzenia Soboru powszechnego Niceńskiego 1. *Cant.* 20. A o czym ieszcze dawniey napisał w te słowa Tertulian: w dni Niedzielne rozumiemy, że nieprzystało uklęknąwszy odprawować modlitwy. Tenże zwyczay od Wielkanocy, aż do Swiąt zesłania Ducha Swiętego zachowuiemy *Lib: de Corona Milit: Cap: 3.* Zwyczay klękania za odebraniem przestrogi od Dyakona, brano przedtym za nieiaką powinność i przyganiano, gdyby go kto nie dopełnił; iako dochodziemy z *Kazania* Swiętego Cerazyusza Biskupa Arelateńskiego, ktory tak, *Hom: 34. (teraz in Apoc: Operum Swiętego Augustyna Tom: 5. Serm: 286.)* mowi do ludu: Proszę was i upominam Bracia naymilsi, żebyście gdy Dyakon woła upadaymy na kolana, nietylko serca, ale też i ciała wiernie nakłaniali. Zaczasem zostawio-

wiono to woli i nabożeństwu każdego. I lubo w dni Suchodniowe, iakoteż i inne niektore mowi Dyakon: *flectamus genua*, upadniymy na kolana, nie iest lud obowiązany przyklęknąć, ani mu zostawuią czasu do modlenia się, lecz natychmiast odpowieda Poddyakon: *powstańcie levate*. Przedtym (iako czytamy w dawnym porządku Rzymskim, *Ordo Romanus*) w Srzodę Suchedniową przy Mszy Swiętey dwie czytano Lekcye, trzy w Piątek, a w Sobotę cztery, teraz dwie z Piątku przeniesiono na Sobotę, wszystkie mogą służyć ku nauce, i pożytkowi przyimuiących święcenie, i zachęcić ich do nabywania umieiętności rzeczy Boskich, i przyzwoitych Ich powołaniu obyczaiow. Dla czego *Alcuinus, i Durandus*, takowego rozporządzenia wspomnionych Duchownych domyślaią się przyczyn.

Część ucząca zamyka

1mo. EPISTOŁĘ.

To iest cząstkę Pisma S. wyiętą albo z Prorokow, albo z Dzieiow, albo Li-

stow Apostolskich, od ktorych też tak się zawsze nazywa, i ktorą przedtym Czytelnik czyli *Lector* albo inny z niższego Duchowieństwa, potym około Wieku IX. Subdiakon dla nauki ludu z Ambony śpiewał, po Epistole dla zabawienia Choru tym czasem, gdy Dyakon gotował się do śpiewania Ewangelii, śpiewano.

2do. GRADUAŁ.

To iest: modlitwy z Pisma Swiętego a osobliwie z Psalmow wyięte u stopnia Pulpitu, albo Ambony, od ktorego nazwane Gruduałem, po nich.

3tio. EWANGELIĄ.

Dyakon kładnie Księgę Ewangelii na Ołtarzu, dla wyrażenia, iż z Rozkazu i Imieniem Chrystusa, ktorego Figurą iest Ołtarz, zabiera się do opowiadania Ewangelii, i że ta Ewangelia Iegoż samego słowa i naukę zawiera. Klęknąwszy przed srzodkiem Ołtarza (Kapłan prywatnie Mszą maiący nachyliwszy się) prosi BOGA, aby raczył duszę i usta iego oczyściwszy, uczynić go godnym opo-

opowiadania Swiętey Jego Nauki. Po Modlitwie prosi o błogosławieństwo Kapłana, gdyż żaden nie powinien sam się wdzierać do Ewangelii opowiadania, chybá posłany, álbo nadzwyczaynie od samego BOGA z cudami, álbo zwyczaynym sposobem od przełożonych Kościelnych; gdyż do Piotrá rzeczono tylko: Paś Owce moie. Biskupow BOG postanowił rządzić Kościołem Bożym. *Act. 20. ℣. 28* Jako opowiadać będą, nie będąc posłani od BOGA. *Rom: 10. ℣. 15.* Żaden czci sobie nie bierze, iedno ktory bywa wezwan od BOGA, iako Aaron tak i Chrystus nie sam siebie wsławił, że się stał naywyższym Kapłanem. *Hebr: 5. ℣. 4. & 5.*

Otaczaią Dyakona idącego [przedtym na Ambonę] służący z świecami, z Kadzidłem: naprzykład Magistratow, ktorzy z takowąż wspaniałością zwykli byli do sprawowania urzędow swych przystępować.

Lud powstaie: dla uczczenia Ewangelii, stoi záś gdy śpiewa, oświadczaiąc gotowość do iey pełnienia. Spiewa Dyakon: *Pan zwami*, wzbudza-

dzaiąc do słuchania z uwagą. Czyni Krzyż ná Ewangelii: bo moc i skutek iey wypływa z Krzyża Chrystusowego. Dyakon i lud czyni Krzyż ná czele, ustach i pierśiach dla pokazánia, iż nie wstydzą się Ewangelii, gotowi ią wyrażáć obyczaiami, wyznawáć usty, poważáć w sercu. Kadzi Ewangelią: bo ona oświecá umysł, zápala serce, i czyni nas wdzięczną BOGU wonnością. Całuie Kapłan, á czasem i lud Ewangelią, ná znak uszanowánia, i miłości. Po Epistole, *dzięki BOGU*, po Ewangelii, *Chwała Tobie Panie*, Chor i Lud odpowiáda, dziękuiąc BOGU za naukę zbáwienną.

Ná początku śpiewał Ewangelią ktorykolwiek z Klerykow, iako dochodziemy z Listu 33. i 34. Swiętego Cypriana, i z ustaw Zboru Toletańskiego I. C. 2. potym poruczono to było dla większey uczciwości samym Dyakonom, iako świadczy Swięty Hieronym w Liście do Sabiniana, i Zbor Wasseński Roku 529. w Rzymie, iako pisze Anzelm Hawelberski Biskup *Lib: 3 Dial: Cap: 16.* był zwyczay

na większe Swięta śpiewać Ewangelią i po Łacinie, i po Grecku, dla tego, iż te Języki ná ow czas Rzymianom zwyczayne były. Teraz śpiewaią Epistołę i Ewangelią, tak Łacińskim, iako i Greckim Językiem, ile razy Papież ma Mszą solenną, ná znák iedności, i iedney Głowy Kościołow obydwoch. Ten zwyczay chowaią w Oktawę Swiętego Dyonizego w Opactwie tegoż Swiętego niedaleko Paryża. Spiewano záś Ewangelią z mieysca wyższego, ktore Ambon nazywano. Dyakon obracał się Twarzą ku prawey stronie, ná ktorey stali Męscżyżni, ponieważ oni będąc Głowami i Nauczycielami Familii swoiey, naybardziey obowiązani są znáć prawdy Ewangeliczne: Ta strona w Kościołach, ktore ná początku na Wschod pospolicie budowano, była ku Południowi, á lewa Niewiastom wyznaczona ku pułnocy. Zaczasem wprowadzono zwyczay obracać się ná lewą stronę, iuż to że lewica znaczy grzesznikow, ktorych szukaiąc Chrystus przyszedł ná świat, iáko sam mowi: nie przyszedłem wzywać sprawiedliwych

wych, ále grzesznikow. iuż to że przez wiatr pułnocny w Piśmie Swiętym, znaczą się natarczywości szatańskie, według owych słow Jeremiasza *Cap:* 1. od pułnocy rozszerzy się złe na wszystko mięszkanie Ziemi. Te záś szatańskie natarczywości słowem Chrystusowym odpędzić usiłuią słudzy Jego. Po Ewangelii następowało *Kazá*nie, álbo wykładanie Ewangelii, lub Epistoły, zápowiedanie Swiąt, Postow, Modlitw &c. Pontyfikał Leona Papieża X. przepisuie, áby przed *Kaza*niem *Kaz*nodzieia pytał się Biskupa, iakie odpusty ma zápowiadać. Potym przydaie: Po skończonym *Kazaniu Kaz*nodzieia czeka ná Ambonie, á Biskup ze wszystkim powstaie w Infule, Dyakon záś stoiąc przed nim nachylony mowi Spowiedź powszechną. Po niey Kaznodzieia z Ambony ogłasza: Nayprzewielebnieyszy w Chrystusie Oyciec, i Pan, Pan nasz daie i pozwala wszystkim przytomnym czterdzieści dni prawdziwego Odpustu, według Obrządku zwyczaynego Kościoła modlcie się do BOGA zá szczęśliwy stan Swiętey Matki Kościoła.

Po Kazaniu Dyakon obwoływał: ieźli ieſt ktory do Chrztu gotuiący ſię, niech wynidzie. Kto nie może Kommunikować niech da mieyſce. Matki zbierzcie waſze dzieci. Uchoway Boże áby kto miał urazę do drugiego, álbo obłudnie znaydował ſię Swięte Swiętym, precz ztąd pſi: temi ſłowy przypominał upomnienie Chryſtuſa Pana: Nie dawaycie pſom świętego. *Math: Cap: 7. 6.* I owe ſłowa ktore Jan Swięty ſłyſzał w obiawieniu, *Apoc: 22, 15.* Ná dworze pſi, i Zabobonnicy, i niewſtydliwi, i mężoboyce, i bałwochwalce, i każdy, ktory miłuie, i kto czyni kłamſtwo. Potym Dyakona obwołaniu przyſtępowali do Biſkupa ci, co w liczbę gotuiących ſię do Chrztu Imię ſwoie wpiſali, i pokutuiący z trzeciego ſtopniá nazwani *Substrati.* A wziąwſzy od niego przez kłádzenie Rąk, i modły Błogoſławieńſtwo, wychodzili. Wyprowadzano ieſzcze przed niemi wyklętych i niewiernych &c. Pokutuiącym w te ſłowa znáć dawał Dyakon, ażeby wyſzli z Kościoła: *exite, qui in pœnitentia estis* = Wynidźcie, kto-

ktorzy odprawuiecie Pokutę. Potym zaś obracał mowę do reſzty wiernych, upominaiąc ich, áby żaden nie śmiał wychodzić, ále żeby wſzyſcy nabożnie przyklękneli na Modlitwę: *Nemo eorum, quibus non licet exeat, omnes fideles flectamus genu Lib: 8. Const: Apost:* Toż dopiero iedni z Dyakonow drzwi zamykali, i ich ſtrzegli, drudzy przeſtrzegali, áby każdy ná ſwoim mieyſcu ſkromnie znaydował ſię, áby nie ſpał, nie rozmawiał, áby dzieci nie przebiegały ſię. Po takowym rozporządzeniu Dyakon u Ołtarzá wołał: Uważaymy, a Biſkup lud pozdrawiaiąc mowił: *Pokoy BOGA niech będzie ze wszystkiemi wami* Lud odpowiedział: *i z duchem twoim.* Dyakon znowu wołał: *Daycie wam wzaiemnie pocałowanie święte:* na te ſłowa Klerycy Biſkupa, Laycy Laykow, Męſczyźni Męſczyzn, Niewiaſty Niewiaſt całowali. Na co záś uſtanowione było to pocałowanie? na znák miłości i darowania urazy. Jeźli ofiaruiesz dar twoy do Ołtarzá, á tam wſpomniſz, iż Brat twoy ma nieco przeciw tobie, zoſtaw tam dar twoy przed

przed Ołtarzem, á idź pierwey ziednać ſię z Bratem twoim; A tedy przyſzedłſzy ofiaruieſz dar twoy: mowi Chryſtus *Math: 5 23.* Jako bowiem w ſtarym Zakonie każdy Ofiarę ſwą dawał Kapłanowi, tak i w nowym na początku po pocałowaniu, każdy nioſł ſwoię ofiárę, i Kapłani nie inny Chleb i Wino poświęcali, tylko z ofiarowanych. Na Ołtarzu nietylko rzeczy kładziono, ktore ſłużyły Ołtarzowi, iako Chleb, ziarna, Wino, Oley, Woſk, Kadzidło, i inne przy Ołtarzu. Komu nie wolno było kommunikowác, nie wolno było i ofiarować, gdy zaś wierni oſtygłſzy, przeſtali ná każdey Mſzy kommunikować, część ofiar brał Kápłan do poświęcenia ſłowy Chryſtuſowemi, część záś błogoſławił tylko, i rozdawał ludowi przytomnemu, á do nieprzytomnych poſyłał, wzbudzaiąc w nich żądzą przynaymniey kommunikowania duchownie. Ná koniec dla większego ochędoſtwá, ſami Kapłani przyięli ná ſię ſtaranie o Chleb, i Wino. Swięty Karol Boromeuſz w Synodzie Medyolańſkim upomina wiernych, áby ten

ten święty zwyczay odnowili. Po wielu Kościołach chowáią piece żelazne, i narzędziá, ktoremi pobożni Monarchowie, i Xiążęta ſami rozczyniáli, i piekli Chleb, i Wino toczyli do Ofiary. Ten obrządek w Wieku X. prawie powſzechnie w zupełną poſzedł niepámięć.

o Części Mſzy, ktorą nazywáią Mſzą Wiernych.

1mo. Skład Wiary.

PO Kazaniu przedtym (teraz po Ewangelii) náſtępowało wyznánie Wiary przez ſkład: *Wierzę w BOGA iednego &c.* bo według Apoſtoła Swiętego wiará z ſłuchánia ſłowa Bożego. Mowią ten ſkład we wſzyſtkie Niedziele, bo przynaymniey raz w tydzień lud ieſt obowiązany wyznáć wiárę ſwoię iednouſtnie. We trzech Mſzách Narodzenia Páńſkiego: bo tá Taiemnica ieſt fundamentem, i początkiem Wiáry naſzey. We wſzyſtkie Uroczyſtości Nayświętſzey Panny: bo i o Niey w tym ſkładzie ieſt

wzmian-

wzmianká. W Uroczyſtości Apoſtołow i Doktorow: bo owi wiarę zaſzczepili, Ci rozſzerzyli. Czworaki ieſt ſkład Wiary: 1. Apoſtolſki od Apoſtołow. 2. Niceńſki, od Zboru Niceńſkiego Roku 325. 3. Carogrodzki, od Zboru Cárogrodzkiego Roku 381. 4. Swiętego Atanazego niewiadomo od kogo złożony. We Mſzy śpiewaią ſkład Niceńſki z przydatkami Zboru Carogrodzkiego, gdyż w nich wyraźniey zbiiáią ſię błędy Aryuſzá i Macedoniuſzá. Pierwſzych Wiekow ieżeli używano przy Ofierze ſkładu iakiego nie mamy dowodow. Podobno Tymoteuſz Patryárcha Carogrodźki około Roku 570. pierwſzy do Kościoła wſchodniego ten zwyczay wprowadził dla ochronienia wiernych od błędow Macedoniuſzá, á Zbor Toletáńſki trzeci R. 582. rozkazał, áby toż czyniono w Hiſzpanii, z kąd do Francyi i Niemiec przenieſiony Ze Kościoł Rzymſki żadną Herezyą nie był ſkażony, przeto według Bernona aż Roku 1014 ná prożbę Henryka I. Ceſarzá ſkładu przy Ofierze używáć zaczęto. Według zaś Mabillona używa-

wano przed Wiekiem IX. lecz od tego Wieku aż do XI. zaniedbano. Benedykt zaś Papież odnowił tylko zwyczay dawny.

Pyt: Czemu ſię na Mszy Rekwiálney nie mowi ani Credo, áni Gloria, ani Kapłan Mszału po Ewangelii nie całuie?

Odp: Bo te znaki wſzyſtkie ſą radości, Mſza zaś Rekwialna ieſt Mſza ſmutku. Ton też śpiewaney takiey Mſzy Swiętey ieſt niſki i ſmutny.

2do. Modlitwa przed Offertorium.

SĄ wierſze z Pſalmow wyięte ktore i Kapłan mowi, i gdy Kápłan ofiaruie, Chor śpiewa naśladuiąc Synow Aarona, ktorzy, gdy Moyżesz ściągał Rękę ſwą, i ofiarował, zakrzykneli, i ná Trąbach kutych zátrąbili, i dali ſłyſzeć głos wielki ná pamiątkę przed Bogiem. Tedy wſzyſtek lud poſpołu pośpieſzyli, i w wielkim Domu był wielki dźwięk wdzięczności pełny. *Eccl: 50 ℣. 17 & 18.* Przedtym gdy ſkładu Wiary nie używano podczas

Ofiary, po pocałowaniu, i pozdrowieniu od Biſkupa przez *Pan z wami*, záraz każdy nioſł ſkromnie Ofiarę ſwoię do Ołtarzá bez śpiewania. Aby záś i ten moment Chwałą brzmiał Boſką, wprowadzono Wieku czwartego zwyczay śpiewania nabożnych Affektow z Pſalmow, iako o tym i Swięty Auguſtyn znáć daie. Toż czyniono, gdy po Kommunii Kapłana, álbo Kommunią, álbo Chleb błogoſławiony z Ofiar ludowi rozdawano: Te Modlitwy nazywaią ſię *post Communio*, álbo po Kommunii.

3tio. Ofiarowanie osobno Chleba i Wina.

TEn Obrządek mowi Bellarmin, z Modlitwami z nim złączonemi przed pięćſetnym Rokiem nie był w używaniu w Kościele Rzymſkim, nic iednak nie zawiera takowego, coby nie ſłużyło do wzbudzenia Nabożeńſtwá. Wino mieſza z wodą: iużto, iż Chryſtus Pan poświęcił napoy zwyczayny, napoy záś zwyczayny w Paleſtynie było Wino z wodą mieſzane, iużto dla wyrażenia złączenia dwoch natur w Chryſtuſie; dla czego Jakubitowie iednę z Eutycheſem Heretykiem wyznaiący w Chryſtuſie naturę, wodę nie mięſzaią z Winem. Już to dla wyrażenia krwi i wody płynącey z boku ná Krzyżu przebitego. Dla czego też w niektorych Prowincyách, i Zakonách mięſzaiąc wodę z Winem, mowią: *Z boku Chrystusa wyszła Krew i woda, w Imię Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego, Amen.* Już to dla wyrażenia iedności Ludu Chrześciáńſkiego z Chryſtuſem; dla tego Kapłan nie żegna áni błogoſławi Wina, bo znaczy Chryſtuſa, od ktorego wſzelkie ieſt błogoſławieńſtwo, wodę żegna, bo ona wyraża lud, według owych ſłow: *Apoc: 17. ℣. 15.* Wody - lud ieſt. Grecy dwa razy wodę leią. 1. Zimną: na ow czas Kapłan świętą Włocznią koląc Chleb, mowi: Jeden z Zołnierzow włocznią otworzył Bok Jego, á natychmiaſt wyſzła krew i woda. *Joan: 19. 2.* Po święceniu przed Kommunią: Dyakon Kapłanowi podaie wodę ciepłą, ktorą Kapłan bło-

błogosławi, mowiąc: Błogosławiona gorącość Swietych twoich uſtawicznie teraz, i záwſze, na wieki wiekow Amen. Obrządek ten nader dawny nigdy nie był zganiony od Kościoła Łacińſkiego, iako niektorzy omylnie twierdzili.

Pyt: Czemu Kapłan na Mszy Rekwialney nie błogosławi wodę, przylewaiąc iey kilka kropel do Wina?

Odp: Naypewniey dla tego [iako uważa Alacinus] iż błogoſławieńſtwá oznaczáią okazalſzą uroczyſtość obrządku, ten záś, ktorego ſię używa w Modlitwách zá umarłych, oznacza iakie záſmucenie z śmierci bliźnich naſzych, iako ſię dopiero wſpominało, i iedynie zawiera w ſobie prożby wiernych, i Kościoła Swiętego, áby raczył bydź *BOG litościwy zmarłey braci naszey* Dla czego okrom innych znakow ſmutku, przydany ieſt i ten, że zażywa ná ten czas czarnego koloru zwyczaiem doſyć dawnym, ponieważ o nim *Amalariusz Pisarz Wieku IX.* wſpomina.

4to,

4to. Umywanie Rąk i trzecie Ofiarowanie.

UMywa Ręce Kapłan iuż dla oczyſzczenia ich, ieźli co przylgnęło do Kadzielnicy, iuż dla wyrażenia wnętrzney czyſtości duſzy od naymnieyſzey zmazy, o ktorą ná ow czás BOGA proſi. Przedtym wſzyſcy ſłużący ręce umywali, i záraz Kapłani otaczali Biſkupa, á Dyakonowie ſtali z obu ſtron z wachlarzámi, dla odpędzenia robactwa od Kielicha. Po umyciu Rąk, podnoſi Oczy, i Ręce w Niebo, i ſkłoniony ofiaruie razem Chleb i Wino przez Modlitwę: *Przyimiy Troyco Swięta &c* W wielu Prowincyách i Zakonách do tych czas razem ofiaruią Chleb i Wino przez tę tylko Modlitwę bez ofiárowania oſobnego. Niektorzy záś dowodzą, iż modlitwę, ktorą Kapłan mowi, ofiaruiąc Chleb: *Przyim Oycze Swięty &c.* zwykł był mowić lud ofiáry ſwe ná Ołtarzu ſkładáiąc; gdy záś lud Ofiáry przeſtał czynić, Kapłani ſami tę Modlitwę mowić w zwyczay wprowadzili.

5to.

5to. Modlitwa *Orate Fratres &c.* *Modlcie ſię Bracia &c.* i Modlitwá *Secreta* názwána.

TEmi ſłowy: Modlcie ſię &c. Kapłan lud pozdrawia, i do ofiarowania wzbudza. Modlitwá zaś ktora naſtępuie ſłużyła dawnieyſzych czaſow, lubo nie wſzędzie do Ofiary, pominąwſzy inne, ktore ſą teraz we zwyczaiu. Nazywa ſię ona *Secreta* dla tego, iż ią ſekretnie álbo pocichu mowi Kapłan, iáko utrzymuie Amalaryuſz *lib: 1. de Eccl. Off: Cap: 16.* Hildebertus Biſkup Cenomaneńſki, *Bibl: P. P Tom: 22* Iwo Karnoteńſki i Tomaſz Valdenſis; zkąd pokazuie ſię, iak nieſłuſznie dawane bywaią przygany zwyczáiowi Kościoła, gdy nakazuie, áby te i inne Modlitwy odmawiane były po cichu, inni to nazwiſko wywodzą od ſłowa *ſecerno*, oddzielam, odłączam, dla tego: iż ią w niektorych mieyſcach mowiono ofiaruiąc część oddzieloną od Ofiar, ktore lud ná Ołtarzu ſkładał, álbo że ią pierwſzą czyniono po oddzielonych Ka-

katechumenach, Excommunikowanych &c To wſzyſtko może ſię wnoſić z Modlitwy dawney, ktora do tych czas mawia ſię w Niedzielę piątą po Swiątkach: Zmiłuy ſię Panie nad pokornemi prożbami naſzemi, i te Ofiary ſług Twoich łaſkawie racz przyiąć, ażeby co każdy z oſobná ofiárował ná Chwałę Imienia Twego, wſzyſtkim ſłużyło do zbawienia. Przez Pana Naſzego &c.

6to. Prefacya i Hymn: *Swięty, Swięty &c.*

KApłan lud pozdrowiwſzy, upomina do podnieſienia ſerca; bo (iako mowi Swięty Auguſtyn) Głowa náſza Chryſtus ieſt w Niebie, álbo że Pieśń Anielſką nie inaczey śpiewać mamy, chybá umyſłem w ſamym tylko BOGU zanurzonym. Wzbudza do dziękczynienia: bo toż ſamo, iż ſerce podnieść do BOGA możemy, ieſt darem Boſkim, mowi Swięty Auguſtyn; bo BOG nas (mowi Swięty Cyril Jerozolimſki) ſtworzył, i odkupił, i zá Syny przyimuie. Odmawia Prefacyą ie:

iednę z iedenaſtu używanych teraz w *Kościele Łacińſkim*. Złożenie ich Gelazyuſzowi, i Grzegorzowi Swietemu niektorzy przyznaią, co w tey mierze można nazwać rzeczą pewnieyſzą ieſt, iż bardzo dawny, á prawie od Apoſtolſkich czáſow ieſt używania ich zwyczay, że nie máła ich liczbá była przedtym, i że o ich pierwſzych ſkładaczách nie mamy pewności doſtateczney. Nákłoniony potym z pokorą mowi Hymn: Swięty, Swięty, Swięty, ktory Aniołowie przed Tronem Boſkim śpiewali, iako ſłyſzał Izaiaſz *Cap: 6.* Nie raz tylko Aniołowie mowią Swięty: ábyś nie rozumiał iż iedna ieſt Oſoba, nie mowią Swięci: ábyś nie wnoſił iż ieſt wielu, lecz toż ſamo po trzykroć powtarzáią: áby i rożnicę co do Oſob, i iedność co do Boſtwá wyrazili = Swięty Ambroży *Lib: 3. de Spiritu* Gdy mowi ſłowa, ktoremi lud witał Chryſtuſa Paná wieżdżaiącego do Jeruzalem, podnoſi ſię: bo Chryſtus nas wydźwignął z nędze, i podnioſł przez łaſkę. Razem żegna ſię: bo podnioſł nas przez poniżenie, i Krzyż ſwoy. Oraz daie znáć

znać Kapłan, iż przyſtępuie do rozpamiętywania Męki Zbawiciela. *BOG Sabaoth*, toż ſamo znaczy, co BOG mocy, i Woyſk. *Ozanna* záś znaczy álbo Chwała, álbo odkupienie, álbo zbaw nas, álbo ieſt wyrażenie radości, iako u nas *heynam*.

Canon.

Albo prawidło tak názwane, ſą modlitwy, iż w nich záwiera ſię porządek i Reguła ſtáła, nieodmienna, według ktorey ſamey tylko w *Kościele Zachodnim* wolno ſprawować Ofiarę nowego Zakonu. Innocencyusz Papież nazywa go Modlitwą, Wigiliuſz zaś Papież Modlitwą álbo prożbą *Kanoniczną*, inni nazywaią ſłużbą, i taiemnicą, ſprawowaniem Swiętey Taiemnicy. O tey części Nayświętſzey Ofiary ma ſię naywięcey rozumieć, co ſię wyżey wſpomniało, á co i Bellarmin *Kardynał Lib: 2. de Missá Cap: 19. p: 1121.* uważa, iż za świadectwem Izydora *lib: 1. de Off: Cap: 15.* pierwſzy był Piotr Apoſtoł, ktory przepiſał porządek czynienia tey O-

fiary, przydaiąc niektore Modlitwy do słow Chrystusowych. Potym rożni Papieżowie toż uczynili aż do Grzegorza Papieża I. Wigiliusz też Papież Kanon Apostołom przypisuie. *Ep: 2. ad Eucherium* álbo *Proterium Cap: 5.* Zbor zaś Trydencki *Sess: 22. Cap: 4.* twierdzi, iż Kanon składa się z słow Chrystusowych, z Apostolskich, i Papiezkich. Dowody dawności Kanonicznych Modlitw te są ieszcze: Nayprzod, iż one znayduią się we Mszałach pisanych przed Wiekiem o. smym. Powtore: iż żaden Pisarz nie wspomina, kto był iego wynalazcą, lubo nieomieszkali wymienić Autorow małych przydatkow. Niezawadzi tu namienić, że od czasow Swiętego Grzegorzá wielkiego, áż do tąd od nikogo iuż Kanon nie był áni odmieniány, áni powiększany, iáko uważa Benedykt XIV. *lib: 2 de Missa Sacr. Cap: XII.* i inni. Składa się Kanon z części poprzedzaiących i następuiących po poświęceniu. Część poprzedzaiąca zawiera te trzy Modlitwy. *1. Ciebie tedy Oycze nayłaskawszy. 2 Tę tedy Ofiarę. 3. Ktorą Ofiarę o Boże.*

1mo.

1mo. Modlitwa pierwsza: *Te igitur &c* Ciebie więc Nayłaskawszy *&c*

Składa się z prozby do Oycá Przedwiecznego, z prozby za Kościoł, zá Papieża, Biskupa, i wszystkich wiernych z pamiątki szczegulnych osob, i z pamiątki Swiętych. Msza ofiaruie się na cześć Troycy Przenayświętszey, iako nierozdzielney co do istoty, mocy, Chwały i wieczności; wprowádzony iednák zwyczay proszenia Oyca przez Syna dla wyráżenia, iż Oyciec od żadney Osoby nie pochodzi, Syn záś od Oycá, á Duch Swięty od Oyca i Syna; oraz dla wyznánia, iż cokolwiek BOG nam daie, daie to dla zasług nie naszych, ále dla Syna swego. Zegna Chleb i Wino: wyznaiąc, iż one poświęcone, i przyiemne BOGU bydź nie mogą, chyba mocą śmierci Chrystusowey nà Krzyżu. Chleb i Wino nazywa Ofiárą Swiętą i niepokaláną: bo *1.* są materyą Ofiary ták iako bydlę ieszcze żyiące w starym Testamencie nazywało się ofiarą *2.* Swiętą i niepokaláną: przez odłączenie od nieświętych, i zmazanych rze-

czy, á przygotowanie do służby Bożey 3. osobliwie záś, iż Chleb i Wino zámienione bydź maią w Nayświętsze i nayczystsze Ciáło i Krew Chrystusową, i w tym rozumieniu brać należy słowá owe, ktore Kápłan mowi ófiaruiąc Chleb, i Wino: *Przyimiy Oycze Swiety tę Niepokalaną Ofiarę. Ofiaruiemy Tobie Panie Kielich Zbawienia*, to iest Chleb i Wino, ktore w Chrystusa ofiárę czystą, niepokaláną, i zbawienia zamienione bydź maią. Albo raczey ofiáruiemy samego Chrystusa, w ktorego Chleb, i Wino zamienione bydź maią Chleb bowiem áni Wino same przez się nie mogą nam bydź pożyteczne do zbawienia, o co w tych Modlitwách prosi Kapłan.

Modli się zá Papieża, Biskupá, &c. według owego rozkazu Apostoła: Proszę tedy naypierwey áby były czynione prozby, Modlitwy, przyczyniania, dziękowania zá wszystkie ludzie, zá Krole, i wszystkie, ktorzy są ná wyższym mieyscu, ábyśmy cichy, i spokoyny żywot wiedli we wszelakiey pobożności, i czystości álbowiem to

to iest dobra i przyiemna przed Zbawicielem nászym Bogiem &c. *1. ad Timoth: 2. ℣. 1 2 & 3.*

2do. Wspominanie żyiących czynione myślą przez Kapłana w rozważaniu

To iest tych Imieniem, ktorych ofiaruie, iáko Parochianow, Fundatorow, Jałmużnę daiących &c. 2. tych, ktorzy się Kapłaná Modlitwom polecali. 3. Zá ktorych chce się modlić w szczegulności. 4. Zá náwrocenie odszczepieńcow, wyklętych, i niewiernych, lubo Imieniem ich ofiárować nie może, zá umarłych záś w tym stanie áni modlić się: bo żyiący lubo nie są, bydź mogą iednák Członkami Chrystusowemi, i Jego Kościoła, umarli záś iuż nie mogą= Idźcie przeklęci w ogień wieczny, ktory zgotowany iest diabłu *Math: 25. 41.*

3tio Wspominanie Swiętych.

Wspomina Swiętych, nie áby im ofiárował, lecz áby przez nich wielbił Chrystusa Pana; gdyż *1* cokolwiek maią zasług, i chwały, maią z Ofiary na Krzyżu, ktorey Msza iest odnowieniem, i przyciągnieniem. *2.* Bo

Chwa-

Chwałá Chryſtuſa Pana ſpływa też i ná Swiętych, iáko ná Członki Jego= A ia Chwałę ktorąś mi dał, dałem im, áby byli iedno, iáko i my iedno iesteśmy *Joan: 17. ℣ 22 3* Bo i Swięci ofiáruią ſiebie z Chryſtuſem, w Chryſtuſie, i przez Chryſtuſa.

Pyt: Czemu wzmianka w szczegulgulności niektorych tylko (ktorzy się wyrażaią) Swiętych się czyni?

Odp. Dla zrozumienia przyczyny tego trzeba wiedzieć, iż w każdym Kościele przedtym chowano troiakie Tablice we dwoie ſkładane, i dlá tego od Grekow *Dyptycha* nazwáne. Ná pierwſzey ſpiſane były Imiona Apoſtołow, Męczennikow, oſobliwie owego *Kościoła*, lub Prowincyi, i tych, ktorzy w świątobliwości znákomitey z tego świátá zeſzli: *Z* tąd uroſło ſłowo *Kanonizacye*. Policzyć bowiem między Swiętych, nic innego nie było, tylko pomieścić Ich w *Kanonie*. Ná początku ſamych tylko wpiſywano Męczennikow. Pierwſzy z Wyznawcow był podobno Swięty Marcin. Druga Tablica záwierała Imioná Papieża, Biſkupa, Ceſarza, Senatu, Ma-

Magiſtratu, Fundatorow, Obrońcow, i Dobrodzieiow Kościołá owego Na trzeciey Tablicy były Imiona umarłych wiedności z Kościołem. Imioná tych trzech Tablic wſzędzie czytano podczás Ofiary, ále nie wſzędzie w teyże ſamey części W *Kościele* záś Rzymſkim czytáno Imioná z pierwſzey Tablicy Papieża, Ceſarza, Biſkupa záraz ná początku Kanonu, inne z teyże Tablicy po Modlitwie: *Wspomniy Panie na sługi i służebnice Twoie.* Dla czego i teraz po tych ſłowách *Kápłan* záſtanawia ſię. Po tych ſłowach; w iedności, i obchodząc ze czcią pamiątkę, czytano Imiona MARYI Panny, Swiętych Apoſtołow, i Męczennikow, ktorzy álbo w Rzymie, álbo w Prowincyách do Rzymu należących cierpieli Po wprowadzonym tedy po całym Záchodzie Obrządku, i Mſzału Rzymſkiego, wprowádzony też zwyczay wſzędzie wzmianki czynieniá tych tylko Swiętych, ktorych ná początku w Rzymie w Kanonie wſpomniono Imiona trzeciey Tablicy czytane po poświęceniu Chlebá i Wina.

5to. Modlitwa druga: *Hanc igitur Oblationem &c. Tę tedy Ofiarę &c.*

Mowi ią, z rozłożonemi nad chlebem, i winem rękoma; iako bowiem w Starym Zakonie oddaiąc Kapłanowi, kładziono ręce nad bydlęciem dla wyznania, iż bydlę Ich mieyſce zaſtępuiąc przelewa krew, i życie, ktore oni powinni byli BOGU, i ktorego przez grzechy ſtali ſię niegodnemi, tak trzymaniem rąk nad Ofiarą Kapłan wyraża, iż Chryſtus Pan przyiął na ſię naſze grzechy, iż za nas pokłon i dzięki oddaie BOGU, oraz proſi przez Chryſtuſa o odpuſzczenie grzechow, o ſpokoyne życie, o uwolnienie od potępienia, i pomieſzczenie między wybranemi.

6to. Modlitwa Trzecia: *Quam oblationem &c. Ktorą Ofiarę &c.*

Proſi aby BOG tę Ofiarę raczył błogoſławić owym błogoſławieńſtwem, ktorym na oſtatniey Wieczerzy chleb, i wino w Ciało, i Krew ſwoię zamienił: zapiſać: to ieſt razem z naſzym ofiarowaniem przyiąć, i między rzeczy do ſiebie należące nieiako wpiſać, zeznać, albo potwierdzić: to ieſt ſtałą, i nieuſtanną uczynić uſługę naſzę; rozumną;

to

to ieſt nie taką, iaka była w Starym Zakonie bydląt nierozumnych, ale ofiarę żyiącą i rozumną przemieniaiąc w Chryſtuſa ktory ſam tylko ieſt godzien BOGA; przyiemną: to ieſt taką, ktora z ſiebie zawſze będąc miłą BOGU, byłaby też mu przyiemna i z ſtrony naſzey; proſi nakoniec, aby nam ſię ſtała Ciałem i Krwią Chryſtuſa Pana nie dlatego, aby wątpił o uiſzczeniu obietnic iego, ale że i Chryſtus przed poświęceniem chleba podnioſł oczy w Niebo, i dzięki oddawał, i nam ten pokarm Niebieſki pożyteczny bydź nie może chyba przez łaſkę iego: Kto pożywa niegodnie, winien będzie śmierci.

7mo. Poświęcenie i podnieſienie Hoſtyi:

Kapłan mowiąc to, co Chryſtus uczynił na oſtatniey Wieczerzy, razem bierze chleb w ręce, i Kielich, podnoſi oczy w Niebo, dzięki czyni, i nakoniec nie ſwemi, ale Chryſtuſowemi ſłowy poświęca; to ieſt, iako Inſtrument Chryſtuſa przemienia chleb i wino w Ciało, i Krew iego, albo raczey wypełnia kondycyą, pod ktorą BOG obowiązał ſię obietnicą przemienić mocą ſwoią te Iſto-

ty

ty w Ciało, i Krew Chryſtuſa Pana. Potym oddaie mu pokłon, i przytomnym, aby toż czynili, ukazuie, wyrażaiąc oraz podnieſienie iego na Krzyżu.

Część naſtępuiąca po Kanonie.

Zamyka modlitwy: 1. Dla czego pamiętni: 2. Wſpomniey Panie, 3. Nam też grzeſznym. Pierwſza modlitwa dzieli ſię na te części:

I. Unde & memores &c. Dla czego pamiętni &c.

Kapłan powiedziawſzy ſłowa Chryſtuſowe: To ilekroć czynić będziecie, na moię pamiątkę czyńcie. Zadoſyć czyniąc temu rozkazowi, przyſtępuie do rozpamiętywania Męki Iego. Wſpomina zaś oſobliwie tak w tey iako i innych modlitwach Taiemnice Męki, Zmartwychwſtania i w Niebowſtąpienia, bo całe życie Chryſtuſowe było Ofiarą. Tey ofiary Figurą były Starozakonne Ofiary. Cóż w Starym Zakonie ofiaruiąc czyniono? Odbierano rzecz czyſtą, bez ſkazy do Ofiary: ſtawiono przed Kapłanem, zabiiano, krew wylewano, i palono, aby oczyſzczoney ogniem dym w Nie-

w Niebo wſtępował, i nakoniec lud, i Kapłani część iey pożywali. To wſzyſtko Figurą było życia Chryſtuſowego. Przez Wcielenie natura ludzka obrana i poświęcona ſtała ſię godną Ofiarą BOGU. Przy Narodzeniu ſtawił ſię Chryſtus i ofiarował ſiebie BOGU. Wchodząc na świat, rzekł, Ofiary i całopalenia tobie ſię nie podobały, na ow czas rzekłem: oto przychodzę, abym czynił BOZE! wolą twoię: *Hebr: 10.* Życie łożył, i Krew przelał na Krzyżu, oſobliwie, gdy Bok Iego przebito. Przez Zmartwychwſtanię pożarte było (iako mowi Apoſtoł. 2. *Cor:* 5.) co śmiertelne ieſt od żywota. Przez w Niebowſtąpienie Ofiara ta wſtąpiła do Tronu Boſkiego, i przyięta ieſt iako wonność wdzięczna, i na prawicy Boſkiey poſadzona. Nakoniec tey Ofiary ludzie uczeſtnikami ſtali ſię w Dzień Zielonych Swiątek, gdyż na ow czas ſtali ſię Uczeſtnikami Ducha Iego, i członkami Iego nierozdzielnemi; Wſzyſtkie te Taiemnice wyraża Mſza = Przygotowanie chleba i wina wyrażą Wcielenie; Offertorium Narodzenie: Poświęcenie oſobno chleba i wina, Smierć, i oddzielenie Krwi i

Du-

Duszy od Ciała: Modlitwy po poświęceniu dopełnienie Ofiary przez Zmartwychwstanie: Używanie i uczestnictwo Ofiary przez kommunią. Przedtym ile razy wzmiankę czyniono Męki, Zmartwychwstania, i Wniebowstąpienia, przydawano też Wcielenia, i Narodzenia. Zegna Ofiary: nie aby poświęcił Ciało Chrystusowe, co groza i myśleć, lecz żeby wyraził, iż Msza iest taż sama Ofiara z Ofiarą Krzyżową, i od niey ma cenę wszelką.

II. Supra quæ propitió &c. Na które dary łaskawym Obliczem &c.

Nie prosi tu Kapłan, aby weyrzał na Chrystusa, ale na ofiaruiących, albo raczey na Chrystusa, iako od nas ofiarowanego, żeby się to na nas ziściło co Pismo Swięte mowi o Ablu: weyrzał BOG na Abla, i na dary iego = Wspomina Abla, Abrahama, Melchizedecha, bo osobliwie i oni sami, i ich Ofiary były Figurą Chrystusa Pana.

III. Supplices te rogamus &c. Pokornie Cię prosiemy &c.

Według Innocencyusza III. *lib*: 5. *Myster*: *Cap*: 6. część ta pierwszey po poświęceniu modlitwy takiey iest głębokości, iż żaden ludzki dowcip przeniknąć nie zdoła. Prosi Kapłan, aby BOG Wszechmocny, do ktorego mocy w trudnych rzeczach uciekać się zwykliśmy, kazał te dary, to iest Ofiarę Ciała, i Krwi Syna swego zanieść przez ręce Anioła swego, to iest samegoż Chrystusa, (ktory Aniołem, a Aniołem wielkiey rady nazywa się) iako samego tylko godnego przystąpić do wysokości Ołtarza, gdzie Maiestat Boski niby na Tronie siedząc, modły ludzi, i za ludzi przyimuie: *zanieść*: to iest, aby ukazał się teraz przed obliczem Boskim za nami. *Hebr*: 9. 24. = Słowem tak prosi: Niech sam siebie ofiaruie tobie Chrystus Pan, o BOZE! ktory sam tylko godną Ciebie bydź może Ofiarą. Według innych prosi tą modlitwą Kościoł razem siebie z Chrystusem BOGU ofiaruiący, aby Ofiara iegoż samego zaniesiona była przez Anioła, ktory wiernych żądze, i modły zwykł przed Tron Boski zanosić. Jam ofiarował modlitwę twoię Panu: mowił Rafał do Tobiasza, *Tob*: 12. I dano mu (Aniołowi) wiele kadzenia, aby oddał z modlitew wszech Swiętych

na

na Ołtarz złoty ktory iest przed Stolicą Bożą. *Apoc:* 8. *v.* 3.

IV. Ktorą czyni za umarłych.

Nie modli się Kościoł za Swiętych w Niebie krolniących, ani za umarłych w grzechach lub w niewierności, ale za tych, ktorzy przed nami żeszli w Wierze, i odpoczywaią w pokoiu, to iest pewni są swego zbawienia, i wolni od pokus, ale ieszcze w Czyscu wypłacaią się sprawiedliwości Boskiey, i prosi dla nich o ochłodę, dla ognia, o światłość, dla ciemności, o pokoy, dla tęsknoty, i żądzy oglądania BOGA; gdyż Swięta, i zbawienna iest myśl modlić się za umarłe, aby byli od grzechow rozwiązani. 2. *Machab:* 12. 46.

V. Ktorą czyni za siebie: Nobis quoque peccatoribus &c. Nam także grzesznym &c.

Po modlitwie za umarłych, modli się za siebie, i za przytomnych, ktorych aby wzbudził do żalu i nabożeństwa, głośno, i biiąc się w piersi mowi: *Nam też grzesznikom.* Prosi przez przyczynę Swiętych Męczennikow z każdego stanu, aby przypuścił BOG do uczestnictwa Swiętych z Chrystusem krolniących,

cych, a przypuścił nie iako Sędzia: bo ieźli będziesz obaczał nieprawości Panie! Panie! ktoż wydzierży? *Psal:* 129. ale iako łaskawie odpuszczaiący winy: bo lubo żywot wieczny daie się zasługuiącym, same iednak zasługi są łaską, łaska Boska żywot wieczny. Nie nasze usługi, ale swoie dary BOG uwieńcza: mowi Swięty Prosper.

VI. Modlitwy: Per quem omnia &c. Przez ktorego wszystko &c.

Po tych słowach przez Chrystusa Pana naszego Kapłan mowi tę modlitwę: *przez ktorego te wszystkie, to iest chleb, i wino tworzysz, poświącasz,* obieraiąc za materyą Ofiary: *ożywiasz,* przemieniaiąc w Chrystusa, ktory iuż więcey nie umiera: *błogosławisz,* czyniąc zrzodłem naszego błogosławieństwa, a swoiey Chwały, i nam udzielasz do pożywania.

Czasow, ktorych wiara żywa w tak wielkim szacunku miała tę Mszy Ofiarę, iż żadney rzeczy nie miała za świętą (mowi Kardynał Bona) ktora nie była pod czas i przez tę Ofiarę poświęcona, przed temi słowami: przez Chrystusa &c. święcił Kapłan zboża nowe,

mle-

mleko, oliwę, i inne rzeczy. i żywności; iako i teraz święcą oleie dla chorych. Po poświęceniu stosował tak do tych rzeczy, iako i do Ofiary Ołtarza owe słowa: *tworzysz, poświęcasz, błogosławisz &c.* Aże chociaż niezawsze bywały przy Mszy Swiętey poświęcania nowych zbóż i innych rzeczy, co ieszcze i teraz rzadzey dzieie się, przecięż ta nie opuszczała się modlitwa. Uważa Benedykt XIV. *de Missæ Sacr: lib: 2. cap: XVIII.* że ią stosowano do Chrystusa; o ktorym ile Słowie Przedwiecznym; napisał Jan Swięty, że przez niego wszystko się stało, cokolwiek się stało, a że bez niego nic się stać niemogło. *Joan: 1. v 3.* Zegnaiąc Hostyą mowi: *przez niego, z nim, w nim,* to iest w Chrystusie *iest tobie Oycze Wszechmogący w iedności Ducha Swiętego wszelka cześć i Chwała*: gdyż ani przebłagać, ani chwalić BOGA nie możemy, chyba przez Chrystusa Pana iako pośrzednika, chyba z Chrystusem, iego naśladuiąc iako Nauczyciela, w nim szczepieni iako latorośle w winną macicę przez wiarę, miłość, i nadzieię. — Czyni pięć Krzyżow, albo że trzy razy wspomina Syna, raz Oy-

Oyca, i raz Ducha Swiętego, pospolicie zaś za wspomnieniem iakiey Osoby TROYCY Przenayświętszey czynią się we Mszy Krzyże, albo dla wyrażenia, iż wszelka cześć i Chwała oddana iest BOGU przez Ofiarę Krzyżową. — Podnosi Hostyą razem i Kielich dla zachowania pamięci dawnego Obrządku według ktorego nie zaraz po poświęceniu, ale w tey części razem Hostyą i Kielich podnoszono, i ukazywano ludowi, co trwało do XII. Wieku. A w wielu Kościołach i teraz służący mówi ieszcze w te słowa: *Witay całości, witay życie, witay odkupienie nasze,*

VII. Oycze nasz &c.

Jest modlitwa nad wszystkie modlitwy skutecznieysza, bo iey sam Chrystus nas nauczył. Tertulian nazywaią zebraniem Ewangelii. Przed iey zaczęciem Kapłan wyraża, iż przystępuie do iey mowienia z rozkazu i nauki samego BOGA; gdyż ani nazywać BOGA Oycem, ani prosić o tak wielkie rzeczy nie ważyłby się, gdyby BOG sam nie rozkazał. Mowi ią po poświęceniu, aby z prożbami przystąpił do Tronu łaski cza-

ſu (iako mowi Apoſtoł) pogodnego, to ieſt po Ofierze tak wielkiey wagi. — *Oycze naſz*: ſłowa przypominaiące nam miłość BOGA ku nam, i wzbudzaiące w nas i ufność do proſzenia, i miłość ku bliźnim iako braci naſzey. *Ktoryś ieſt* wſzędzie co do iſtoty rowno, a *w Niebieſiech* ukazuiąc oſobliwſzą Chwałę twoię. *Swięć ſię Imię twoie*: święte z iſtoty i natury ale nie wſzyſtkim ludziom znaiome, nie od wſzyſtkich czczone, i miłowane: Dla was Imię moie bluźnią między Narodami *Rom.* 11. 14. *Przyidź Kroleſtwo twoie*: na ziemi przez rozſzerzenie Kościoła twego, Chwały i miłości twoiey, a w Niebie przez naſze uwielbienie. *Bądź wola twoia*: ktora czyni co chce, i ktorey żaden oprzeć ſię nie może, ktorą my iednak obdarzeni wolną wolą nie zawſze pełniemy = Wy zawſze ſprzeciwiacie ſię Duchowi Swiętemu wyrzucał Swięty Szczepan Zydom. *Jako w Niebie* Aniołowie, *tak* my *na ziemi* niech ią pełniemy. *Chleba naſzego powſzedniego*, ktory karmi ciało, i ktory karmi duſze, iako łaſka, i Sakrament Ciała i Krwi Chryſtuſa Pana, *day nam dziſiay* = Niechcieycie mowi

wi Chryſtus bydź troſkliwemi o iutrze, wie Oyciec Niebieſki, iż tych rzeczy potrzebuiecie. *I odpuść nam naſze winy* tak ſzczerze, tak zupełnie, *iako i my odpuſzczamy naſzym winowaycom* obrażaiącym, dłużnikom &c. *I nie wodź nas na pokuſzenie*: dopuſzczaiąc ſzatanowi nas kuſić oſobliwie nad ſiły naſze, albo opuſzczaiąc w czaſie pokuſy, albo nie daiąc łaſki czynienia nawet z pokus pożytku, albo nas zoſtawuiąc naſzym pożądliwościom, i namiętnościom, *ale zbaw nas odezłego*, winy, kary, niewiadomości. W niektorych Kościołach podczas tey modlitwy ukazywa Dyakon ludowi Patenę upominaiąc tym znakiem, aby ſię gotował do kommunii, iako uważa *Pouget. Inſtit: Cathol. Tom: 2.*

VIII. Modlitwa: Libera nos quæſumus &c. Zbaw nas proſiemy &c. i łamanie Hoſtyi.

Przed ſłowami: *day łaſkawy* (Panie) *pokoy*, żegna ſię Patenią i całuie, bo pokoiu mieć nie możemy, chyba przez Krzyż Chryſtuſa. Łamie przypadłości chleba w Kościele Zachodnim na trzy części, iednę do zmięſzania ze Krwią, drugą, i trzecią do pożywania

od Kapłana. Przedtym, kiedy chleb większy poświęcano łamano trzecią część na kommunią ludu, iako i teraz na Mszy Papiezkiey na kommunią Dyakona, i Subdiakona. U Grekow czwartą część chowaią dla chorych. Przedtym u Hiszpanow według obrządku nazwanego Mozarabskiego, łamano kommunią na dziewięć części, co też i teraz ieszcze czynią w iedney Kaplicy Katedralnego Kościoła Toletańskiego, i w innych niektorych tegoż Miasta Parafialnych Kościołach, iakoteż w iedney Kaplicy Salmantyckiey, gdzie za staraniem Kardynała Ximenesa ten rodzay obrządku dawniey zarzucony utrzymuie się. Te zaś wspomnione dziewięć części następuiącym układane były na Patenie sposobem, i z ktorych każda szczegulne oznacza nazwisko, iakoto:

Wcielenie
Smierć, Narodzenie, Zmartwychwstanie,
Obrzezanie, Uwielbienie,
Ziawienie się, Krolestwo,
Męka.

Czyniąc takowym ułożeniem wyobrażenie znaku Krzyża Swiętego. To zaś łamanie Hostyi czyni się na pamiątkę,

tkę, iż Chrystus łamał chleb, i rozdawał Uczniom. Prosi razem o pokoy, a przedtym Biskupi dawali solenne błogosławieństwo ludziom. Co i teraz chowaią ieszcze we Francyi. Wpuszcza część Hostyi do Kielicha: dla wyrażenia, że w czasie Zmartwychwstania Krew z Ciałem Chrystusowym znowu złączoną została.

We wszystkich Liturgiach nawet Swiętego Jakoba ktora naydawnieysza iest, ten Obrządek znayduie się wprowadzony na przodku podobno dla rozmoczenia chleba, ktory według czasow owych twardszy był.

Przedtym Papieżowie zostawowali część Hostyi, ktorą nazaiutrz przed nim idącym na Mszą niesiono, i ktorą on przed Kommunią wpuszczał do Krwi Pańskiey, dla wyrażenia, iż taż sama iest Ofiara z wczorayszą. We dni Niedzielne części Hostyi od siebie poświęconey rozsyłał do wszystkich w Rzymie Kapłanow, ktorą oni we Mszy swoiey wpuszczali do Kielicha dla wyrażenia, iż wszystkich iedna iest Ofiara, i iedna wiara. Przy poświęceniu Biskupow, i Kapłanow, Biskup poświęcaiący rozdawał

wał każdemu od siebie poświęconemu Biskupowi, i Kapłanowi Hostye wielkie od siebie poświęcone, z ktorey część przez czterdzieści dni przed Kommunią mięszali ze Krwią Pańską od siebie poświęconą. W tych tedy Mszach dwie części do Kielicha powpuszczano i od siebie i od innych poświęconey Hostyi.

IX. Modlitwa: Agnus DEI &c. Baranku Boży &c.

Potym mowi po trzykroć słowa Jana Swiętego Chrzciciela *Joan: 1. v. 29.* Oto Baranek Boży &c, przydaiąc: Zmiłuy się nad nami, od siedmset lat przykazał Kościoł za trzecim razem mowić day nam pokoy, dla uproszenia zgody iedności, Nakłoniony ku Ołtarzowi zmowiwszy modlitwę *Pacis*, przez ktorą obszerniey prosi o pokoy, i całuie Ołtarz, ktory iest Figurą Chrystusa Pana, dla wyrażenia, iż on obiecał, i on sam dać nam pokoy zbawienny może. Całuie Diakona, Diakon Subdiakona, ten innych: bo iako wino z wielu iagod złączonych, chleb z wielu ziarn razem zmieszanych czyni się (mowi Swięty Augustyn) tak według Apostoła iedno Ciało wielu iesteśmy, wszyscy, ktorzy z iednego

go chleba pożywamy. *Cor: 10. 17.*

X. Po takowym daniu *Pacis* mowi następuiące po sobie modlitwy: *Domine JESU Christe, qui dixisti Apostis &c. Panie JEZUSIE Chrystusie, ktory powiedziałeś Apostołom &c. Domine JESU Christe Fili DEI vivi &c. Panie JEZUSIE Chrystusie Synu BOGA żywego &c. Perceptio Corporis tui &c. Pożywanie Ciała twego &c.*

Pyt: Czemu na Mszy Rekwialney Kapłan na te Słowa Baranku Boży nie bie się w piersi, opuszcza modlitwę: Panie JEZU Chryste, ktoryś rzekł &c.? i czemu na niey nie czyni się obrządek dania Pacis?

Odp: Duchowna przyczyna okrom nieraz wspomnioney smutnego obrządku, naznaczyć się może także na znak, iż się szczegulnie za umarłych modli: Dla tego też nie mowi: *Zmiłuy się nad nami &c.* ani: *udziel nam pokoiu &c.* ale mowi: *day im wieczny odpoczynek &c.* a to po trzykroć. Opuszcza też tę modlitwę: *Panie JEZU Chryste, ktoryś rzekł Apostołom: Pokoy zostawuię wam &c.* Bo iuż umarli z niepokoiu tego świata wyszli, o ktorym wzmianka w

tey

tey modlitwie = W pogotowiu zaś opuszcza się i Obrządek dawania *Pacis*.

KOMMUNIA.

Modlitwy przy Kommunii.

NA każdey Mszy Kapłan kommunikuie: bo Chrystus poświęciwszy chleb i wino, dał Uczniom do pożywania i picia. Przeto też i lud przyzwoiciey i chwalebniey czyni, gdy ani przed, ani po, ale pod czas Mszy kommunikuie. Msza bowiem iest Ofiara nie Kapłana tylko, ale i ludu, i modlitwy, ktore mowi po kommunii, mowi też Imieniem ludu.

Kommunikowania nie podczas Mszy, podobno wprowadzony zwyczay z Kościoła Jerozolimskiego, gdzie gdy według zwyczaiu Wschodnich Kościołow, nieodprawowano Mszy codziennie, zaczęto chować z Ofiary Hostye dla zadosyć uczynienia Pielgrzymom codziennie o kommunią proszącym.

Kommunikuie Kapłan położywszy ręce na Ołtarzu, a Papież siedząc na Tronie podczas Mszy solenney: dla wyra-

rażenia podobno, iż Chrystus na ostatniey Wieczerzy rozdawał Ciało i Krew swoię Uczniom dawnym zwyczaiem u Stołu będącym w postawie nieco do siedzącego podobney.

Przed Kommunią ludu Diakon wołał: *Swięte Swiętym*. Gdy mowił Kapłan przed daniem Kommunii te słowa: *Ciało Pańskie*! lud odpowiadał: *Amen*. Teraźnieyszy Obrządek rozdawania kommunii wszystkim iest wiadomy. Czemu zaś Biskup daie rękę do pocałowania rozdaiąc kommunią? dla zachowania, i skrocenia dawnego Obrządku, według ktorego Biskup biorących od siebie kommunią wprzod całował, iako i teraz w wielu Kościołach zachowywaią rozdaiąc kommunią Kanonikom.

Modlitwy po Kommunii.

Przedtym ile razy Kapłan przed modlitwą mowił te słowa: *Modlmy się*; tyle razy zastanawiał się, a lud na ow czas po cichu modlił się. Niektorych zaś dni Diakon wołał: *Padniymy na kolana*, wzbudzaiąc do pokorney modlitwy. Po nieiakim czasie wołał Subdiakon

kon: *powſtańcie* = Na ow czas Kapłan zaczynał modlitwę. Dla zachowania pamiątki tego Obrządku, w Poſt Wielki po modlitwie pierwſzey przydaie ſię modlitwa druga, przed ktorą i we Mſzach prywatnych Kapłan mowi: *Uniżcie głowy waſze BOGU*, to rzekłſzy nad ludem modli ſię.

W dni ſolenne Diakon lud rozpuſzczał temi ſłowy: Idźcie rozpuſzcza ſię zgromadzenie. Gdy zaś po Mſzy dla jakiego nabożeńſtwa lud zoſtawać muſiał w Kościele, Diakon nie obwoływał. Dla tego teraz co Poſt Wielki, we Mſzach za umarłych, i innych dni nie mowi ſię: *Ite Miſſa eſt*, ale *błogoſławmy Panu*, albo *niech odpoczywaią w pokoiu*. Na co zaś obwoływał Diakon ludowi pozwolenie odeyścia? iuż dla upomnienia, aby godnie i przyzwoicie powołaniu ſwemu w domach ſwoich ſprawowali ſię, iużto, iż prawami Kościelnemi zakazano było wychodzić przed końcem nabożeńſtwa. Przedtym zmowiwſzy modlitwę: *Niech ſię podoba TROYCO Swięta &c.* odchodził Kapłan od Ołtarza, bo błogoſławieńſtwo ludowi dawano przed *Baranku Boży, ktory &c.* one-

mi

mi ſłowy: *Pokoy Pana niech będzie zawsze z wami.* Swieży zaś ieſt zwyczay dawania błogoſławieńſtwa przy końcu. Biſkupi śpiewaiąc, Kapłani cicho mowiąc ludowi błogoſławią, bo przedtym ſamym tylko wolno to było Biſkupom Dla tego Kartuzi i do tych czas nie daią błogoſławieńſtwa ludowi.

Oſtatnia Ewangelia.

SWięty Pius V. pierwſzy przykazał czytáć Ewangelii Swiętey Jana początek, aż do Jego záś czaſow iedni czytali, drudzy opuſzczali, według oſobiſtego Nábożeńſtwa. Zwyczay ten podobno wprowadzony z tąd, iż lud zwykł był profić Kápłanow o czytanie nad ſobą tey Ewángelii. Gdy tedy Kápłán czyta tę Ewangelią należy oddáwać pokłon Słowu Przedwiecznemu, dziękować mu, iż ſię ſtał dla nas Człowiekiem, profić pokornie: ábyśmy nie byli z liczby owych, o ktorych w tey Ewángelii ieſt wzmianka: *Przyszedł do własności á swoi go nie przyięli*, ále owſzem z tych, *ktorym dał moc, áby ſię stali Synami Bożemi*; dał

záś

záś tym tylko ktorzy go przyięli. Dosyć, że teraz w Kościele obrządku Łacińskiego powszechnie iest przyięty. W Dzień zaś Bożego Narodzenia ponieważ we śrzodku Mszy ta się Ewangelia Swiętego Jána używa, na końcu według przepisu czyta się inna; álbo gdy w Niedziele Msze czytaią się na cześć iákiego Swiętego, á nie o dniu Niedzielnym, na ten czas także zamiast Ewangelii Swiętey Jána czyta się Ewangelia o przypadaiącey Niedzieli. Toż samo czynić się zwykło przez Post Czterdzieśtodniowy, Wigilie i inne ieszcze niektore dni maiące właściwą w Mszy Swiętey i Pácierzach Kapłańskich Ewangelią, i ktorych zawsze się w tych obrządkach czyni wspomnienie, kiedy na ieden dzień przypadaią z innym Swiętem, o ktorym się odprawuie Nábożeństwo.

Pyt: 1 Czemu Kapłan na Mszy Rekwialney nie żegna ludu przed ostatnią Ewanielią?

Odp: Błogosławienie iest znakiem nieiakiey duchowney władzy, i powagi, iako też częścią obowiązkow Urzędu Kapłańskiego względem ludu.

Kie-

Kiedy zatym zmarli wierni nie zostaią więcey pod rządem Kapłanow, życzy im Kapłan odpocznienia wiecznego przy dokończeniu Nayświętszey ofiary, ktorą tym osobliwie końcem sprawował: tak właśnie, iako dáie błogosławieństwo w innych czasiech ludowi przytomnemu na osiągnienie owych łask, ktore dla nich upraszał.

Pyt: 2 Czemu Msza, i inne Nabożeństwa Kościelne odprawuią się Językiem Łacińskim á nie pospolitym naszym kraiowym?

Odp: Bo Język ktory iest w używaniu odmienia się z obyczaiami według woli Pospolstwa, ta zaś ustawiczna odmiana byłáby przyczyną wielkich błędow w wierze, ktorey nauka zawiera się w publicznych modlitwach. 2. W tymże Krolestwie, i w tymże Kraiu, naprzykład w Polskim, więcey iak dziesięcią Językami nabożeństwa odprawowane bydź musiałyby, owszem co Woiewodztwo, Powiat, Ziemia, to inna mowa: a z tąd iak częste odmiany, i poprawy naszłapiłyby? 3. Kapłani w podroży zostaiący żadney nie mieliby sposobności odprawowania

Mszy

Mszy Swiętey. 4. Odmiana ięzyka w nabożeństwie Kościelnym iak trudna i niebeśpieczna iest, dowodem nam bydź mogą Dyssydenci, ktorzy lubo usiłowali wprowadzić śpiewanie Psálmow teráźnieyszym stylem Francuzkim wyłożonych, nigdy iednak tego dokazáć nie mogli, áby dawne Psalmy, ktorych iuż po większey części rozumieć nie można, odrzucono.

Pyt: 3 Czemu Kapłan niektore Modlitwy we Mszy osobliwie Canon cicho mowi?

Odp: Nie dla tego áby chciał ie táić Kościoł Swięty przed Synami swemi, owszem chce áby wszyscy ie rozumieli, i razem z Kápłanem one mowili; dla tego na Zborze Trydenckim przykazał Pasterzom dusz, áby pod czas ofiáry osobliwie we dni święte, przez się lub innych wykładali to ludowi co we Mszy czytaią. *Sess: 22 Cap: 8 de Missâ vulgari lingua passim non celebranda & Mysteriis ejus Populo explicandis=* Lecz dla tych przyczyn: 1. áby milczenie i uciszenie się znać dawało, iż Kapłan przystępuie do świą-

świątnicy Páńskiey, dla rozmawiania z nim samym tylko, iáko mowi Swięty Augustyn: w wielkim serca milczeniu. W stárym też Zakonie Kapłan pod czas solenney Ofiary wchodził za zaponę, i tam nie tylko sam, i cicho, ále też ukryty modlił się. *Levitici C. 16.* 2. Taka iest słabość natury ludzkiey (mowi Zbor Trydencki;) iż nie łacno do Boskich rzeczy podnosi się bez pomocy zewnętrzney; przeto Kościoł Swięty przykazuie, áby niektore głośno, niektore cicho modlitwy mowione były. Nic bowiem niestałey naszey imaginacyi wstrzymać skuteczniey nie może, iako odmiana tonow, i głosow. 3 Aby Modlitwy Kościelne, á osobliwie słowa poświęcenia o lekkie nie przychodziły poważanie, i pogardę, álbo płocho wymawiane nie były. Honoryusz Augustoduneński w Kśiążce nazwáney Gemma animæ lib: 1. Cap: 103 á po nim Innocencyusz III. Papież przywodzą powieść, iż Pastuszkowie w polu nad chlebem, i winem święte słowa wymowiwszy, znagła Ciało, i Krew przed sobą obáczyli, i od BO-

GA

GA uderzeni ogniem Niebieſkim ſpaleni byli= Wzięli niepochybnie ten przykład z Jana Moſcha, in Prato Spirituali C. 196. áczkolwiek nie wſpominaią, á podobno nie mieli nawet dokładney wiadomości, od kogo był nayprzod napiſany. Moſchus ſłyſzał go od Mnicha, ktoremu ieden z tych Paſtuſzkow powiadał. Grecy za czaſu Juſtyniana Ceſarza poczęli byli ſłowa poświęcenia nad chlebem i winem cicho mawiać, ſtoſuiąc ſię do Jego uſtawy Nowella CXXXVII. lecz znowu dawny głośno ich mowienią zwyczay przywrocony: 1. Aby nie zapominali i ktoremi ſłowy, i że ſłowy ſamego Chryſtuſa poświęcone bywa Ciało, i Krew Jego; á zátym áby nowych ſporow i herezyi, ktore u nich częſte bywały nie wſzczynali. Przeto gdy poczęli Grecy za powodem Kábázyle, Symeona Teſſaloniceńſkiego, i Marka Effezkiego &c władzą tę poświęcania Ciała i Krwie Chryſtuſa dáwać innym ſłowom od Bazylego Swiętego i Chryzoſtoma we Mſzy iuż po Konſekracyi położonym, ſilnie ie wiąże i do pámięci przywodzi tym

głośnego poświęcenia obrzędem, i odpowiedzią ludu: Amen. Beſſarion Kárdynał Greczyn lib: de Euch: Sacr: 2. iż wielu dla ukrycia nieumieiętności ſwoiey ſprawowania tey ofiary, cicho mowić záczynali, co zwyczay był głośno mowienia. 3 Kapłáni Greccy wgłos mowiąc wyrażaią Chryſtuſa, ktory wołaiąc wielkim głoſem, Ducha Oycu oddał. Kapłani Łacińſcy wyrażaią milczenie umarłego, i przy całey męce ſwoiey, kiedy iako Baranek przed ſtrzygącym ſiebie nie otworzył uſt: JEZUS zaś milczał, mowi Ewangeliſta.

Pyt: 4 Czemu ſię niektore Msze Wotywami zowią?

Odp: Wotywy te od łacińſkiego ſłowa *voveo*, co znaczy także ofiaruię, názywaią ſię dla rożnicy od innych, i że z ſzczególnych publicznych potrzeb, lub na oſobliwſzą cześć ku BOGU Matce Jego i Swiętym Pańſkim ofiarowane bywaią. Początku takowych Mſzow z ſzczególnieyſzych w niektore czaſy powodow, i intencyi odprawowania iuż od czaſow Augu-

ſtyna w obrządkach Kościelnych iaſne znayduiemy świadectwa.

PRZYGOTOWANIE

Do Mſzy Swiętey ſłuchania.

Przed wyiściem i idąc do Kościoła wzbudź:

1mo. ZAdzą oddania BOGU czci powinney, widzenia go i miłowania w Niebie przez całą wieczność=

Jáko prágnie Jeleń do źrodeł wodnych: tak pragnie duſza moia do Ciebie BOZE. Pragneła duſza moia do BOGA mocnego, żywego, kiedyż przyidę á okażę ſię przed Obliczem Bożym? były mi łzy moie za chleb we dnie i w nocy: gdy mi mowią w dzień, kędyż ieſt BOG twoy? na tom wſpomniał, i wylałem na ſię Duſzę moię że przyidę na mieyſce przybytku dziwnego, áż do domu Bożego; z głoſem weſela, i wyznawánia głoſu goduiącego *Psalm: 41 v. 1 ad 5.*

2 Przypomniy ſobie, iż BOGU żadna ofiara naſza nie podoba ſię bez ſerca czyſtego. Słu-

Słuchay ludu moy, á mowić będę: Jzraelu, á oświadczęć: BOG twoy ia ieſtem Nie będę brał z domu twego Cielcow... álbowiem moie ſą wſzyſtkie zwierzęta leśne, Bydła po gorach, i woły. Jeżli będę łaknął, nie będęć mowił: bo moy ieſt okrąg ziemie. Jzali będę iadł mięſo wołowe? álbo krew kozłową będę pił? Ofiaruy BOGU ofiárę chwały, á odday Naywyżſzemu śluby twoie. Ale grzeſznikowi rzekł BOG: czemu ty opowiadaſz ſprawiedliwości moie, i bierzeſz Teſtament moy w uſta twoie: *Psalm: 49 v. 7 ad 16*

3. Wſpomniey na obietnice Boſkie, ktore uczynił modlącym ſię w Kościele:

Y ukázał mu ſię (Salomonowi) Pán w nocy, i rzekł obrałem to mieyſce ſobie zá dom Ofiáry Jeżli zámknę Niebo, i deſzczby nie ſzedł, i każąbym Szárańcy, áby pożárła ziemię, i przepuściłbym powietrze na lud moy. A náwrociwſzy ſię lud moy, na ktorym wzywane ieſt Jmię moie, proſiłby mię i ſzukał oblicza mego, i pokutowałby za drogi ſwe złośliwe.

Y ia wyſłucham z Nieba, i będę miłościw grzechom ich, i uzdrowię ziemię ich. Oczy też moie będą otworzone, i uſzy moie gotowe ku Modlitwie tego, ktory ſię będzie na tym mieyſcu modlił *2 Paralip: Cap: 7. v. 12 ad v. 15* á Jan Swięty w Ewángelii *Cap: 16 v. 23* náucza: Proście, á weźmiecie... O cokolwiek prosić będziecie Oyca w Jmię moie da wám.

4 Przeproś ſłuſznie na cię urażonych, tym záś ktorzy cię obrazili daruy z ſerca:

Jeżeli ofiáruieſz dár twoy u Ołtarza, a tám wſpomniſz, iż brat twoy ma nieco przeciw tobie, zoſtaw tam dar twoy przed Ołtarzem, á idź pierwey ziednać ſię z brátem twoim; á tedy przyſzedłſzy będzieſz ofiárował dar twoy. Jeźli odpuścicie ludziom grzechy ich, odpuści też wam Oyciec waſz Niebieſki grzechy waſze; lecz ieźli nieodpuścicie ludziom, áni Oyciec wáſz nieodpuści wám grzechow waſzych. *Máth 5 v 23 24 Math: 6 v 14 15*

Wzbudź nadzieię otrzymánia tych obietnic:

Wier-

Wierny Pán we wſzyſtkich ſłowiech ſwoich, á Swięty we wſzech ſprawach ſwoich. *Psalm: 144 v 13*

Pewne ſą wſzyſtkie przykazania Jego utwierdzone na wieki wieczne uczynione w práwdzie, i w práwości. *Psalm: 110 v 8*

Uſtała Duſza moia prágnąc zbawienia twego, i miałem nadzieię bárdzo w ſłowie twoim *Psal: 118 v 81*

Wchodząc do Kościoła.

WNidę do Domu twego: pokłonię ſię ku Kościołowi Twemu Swiętemu w boiáźni twoiey *Psalm: 5 v 8.*

Jako miłe przybytki twoie Panie Záſtępow! żąda i uſtáie duſza moia do Pálacow Páńſkich. Serce moie i ciało moie rozweſeliły ſię w BOGU żywym.

Błogoſławieni ktorzy mieſzkaią w domu twoim Panie, na wieki wiekow będą Cię chwalić.

Panie BOZE, Zaſtępow wyſłuchay modlitwę moię: uſłyſz BOZE Jákobow. Obrońco nász BOZE weyrzyi, á weyrzyi na Oblicze Chryſtuſa twoiego. *Psal: 83*

Tu

Tu wzbudziwſzy ákt wiary o przytomności Chryſtuſa pod przypadłościami Chleba i wina i oddawſzy Iemu pokłon, mow:

Jeźli, Niebo, i Nieba Niebow Ciebie ogárnąć nie mogą, iakoż dáleko więcey ten dom? Panie BOZE Izráelow! niemaſz podobnego tobie BOGA na Niebie wzgorę, i na ziemi niſko, ktory chowaſz umowę i miłoſierdzie ſługom ſwym, ktorym obiecałeś mieſzkać z niemi. Ja z wámi ieſtem áż do ſkończenia świata, i roſkoſz moia ieſt mieſzkać z Synami ludzkiemi.

Staw ſię przed Chryſtuſem Pánem raz iako żebrak nędzniuchny nic ſwego nie maiący: Jam ieſt ubogi, i żebrak, BOZE wſpomoż mnie. *Psal: 69 v 6* Drugi raz iako Publikán: Panie nie ieſtem godzien oczu podnieść do Nieba. Jnnego czaſu iako ſyn Marnotrawny: Oycze nie ieſtem godzien nazywáć ſię ſynem twoim, policz mnie między naiemniki twemi. Jako ſługa zadłużony przed Panem: miey cierpliwość á wſzyſtko ci oddam. Albo iako odrzutek od wſzyſtkich

ſtkich opuſzczony ſłuchaiąc BOGA do ſiebie mowiącego= Uyrzałem że cię deptano we krwi twoiey, i rzekłem ci, gdyś była we krwi twoiey, żyi; rzekłem tobie we Krwi twoiey żyi. Albo iako obwiniony przed Sędzią: Nie bądźże mi ty na ſtrach, nadzieia moia ty w dzień utrapienia. *Jerem: 17 v 17.* Albo iako chory, i trądem grzechowym zarażony przed Lekárzem: Panie ieźli chceſz możeſz mię oczyścić. Albo iako umarły przez grzech przed dawcą żywota i łaſki, álbo iáko owca zgubiona przed Paſterzem: zbłądziłem iako owca zgubiona, ſzukay ſługi twego. Albo iáko ślepy Ewangeliczny przed światłością świáta mowiącą do ſiebie: Czego chceſz? Pánie ábym przeyrzał. A te áffekta możeſz na dni podzielić Tygodnia, z tą przeſtrogą ábyś w iednym trwał áffekcie przez cały czas Nábożeńſtwa, nie ſkacząc od iednego do drugiego. Nie czuie ſmaku, kto nieżuiąc połyka.

Wypisanie wszystkich Modlitw i całey sprawy Mszy Obrządku Łacińskiego.

Punkt Pierwszy

1mo Około= Części Wstępney.

Nota: K. znaczy *Kapłana* S. znaczy *Służącego* u Stopnia Ołtarza.

Kapłan i Służący:

W Jmię Oyca. ✝ i Syna, ✝ i Ducha Swiętego, Amen.

Psalm 42

K. Wynidę do Ołtarza Bożego.

S Do BOGA ktory uweseła młodość moię= Wiersz 4 tegoż Psalmu.

K. Osądź mię Pánie, á rozeznay sprawę moię, od Narodu nie Swiętego, od człowieka niesprawiedliwego i zdradliwego wyrwiy mię.

S. Bo ty iesteś BOG moc moia; czemuś mnie odrzucił? i czemu smutny chodzę, gdy mię trapi nieprzyiaciel?

K.

K. Wyśliy światłość twoię, i prawdę twoię; te mię poprowadziły, i przyprowadziły ná gorę Swiętą Twoię, i do przybytkow twoich.

S. I wynidę do Ołtarzá Bożego: do BOGA, ktory uweseła młodość moię.

K. Będęć wyznawał na Cytrze BOZE, BOZE moy, czemuś smutna Duszo moiá? á czemu mię trwożysz?

S. Miey nadzieię w Bogu, ábowiem mu ieszcze wyznawać będę: Zbawienie oblicza mego i BOG moy!

K. Chwałá BOGU Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu?

S. Jak była na początku teraz i zawsze, i na wieki wiekow, Amen.

K. Wspomożenie nasze w Imieniu Pańskim?

S. Ktory stworzył Niebo i Ziemię. =*Psalm: 128. ℣. 8.*

Kapłan nachyliwszy się, á potym służący mowią.

K. Spowiadam się BOGU Wszechmogącemu, Błogosławioney MARYI zawsze Pannie, Błogosławionemu Michałowi Archaniołowi, Błogosławionemu

mu

mu Janowi Chrzcicielowi, Swietym Apoſtołom Piotrowi i Pawłowi, Wſzyſtkim Swiętym, i wam Bracia (*S.* i tobie Oycze) żem zgrzeſzył bardzo, myślą, mową, i uczynkiem, (bije ſię z publikanem potrzykroć w pierſi) moia wina, moia wina, moia bardzo wielka wina. Dla tego proſzę Błogoſławioney MARYI zawſze Panny, Błogoſławionego Jana Chrzciciela, Swiętych Apoſtołow Piotra i Pawła, Wſzyſtkich Swiętych, i was Bracia, (*S* i Ciebie Oycze) ábyś ſię modlił za mną do Pána BOGA naſzego.

S. Niech ſię zmiłuie nad tobą Wſzechmocny BÓG, i odpuściwſzy grzechy twoie, niech Cię zaprowadzi do żywota wiecznego.

K. Amen.

S. Spowiadam ſię BOGU Wſzechmogącemu &c.

K. Niech ſię zmiłuie nad wami Wſzechmocny BÓG, i odpuściwſzy grzechy waſze, niech was doprowadzi do żywota wiecznego.

S. Amen.

K. Zbaw, rozgrzesz, i odpuść nam

nam Wſzechmocny i miłoſierny BOZE grzechy naſze.

S. Amen.

K. BOZE Ty nawrociwſzy ſię ożywiſz nas.

S. A lud Twoy rozweſeli ſię w Tobie.

K. Okaż nam Panie miłoſierdzie Twoie.

S. A day nam zbawienie twoie (to ieſt Chryſtuſa JEZUSA tu przez łaſkę, ktorą nam wyſłużył, i w Sakrámencie, w ktorym ofiaruiemy, i pożywamy, á po śmierci przez oglądanie twarz w twarz, i miłowanie wiecznie. *Pſalm*: 85. ℣. 7 & 8.

K. Panie wyſłuchay Modlitwy moie

S. A wołanie moie niech przyidzie do Ciebie. *Pſalm*: 103. ℣. 2.

K. Pan z wami. *Ruth*; 11. ℣. 4.

S. I z Duchem twoim.

K. Modlmy ſię.

Wſtępuiąc do Ołtarzá mowi:

Oddal od nas proſiemy Panie nieprawości naſze, ábyśmy do Swiętego Swiętych czyſtym umyſłem wniść zaſłu-

służyli, przez Chrystusa Pana naszego. Amen

Przystąpiwszy i skłoniwszy się przy Ołtarzu.

Profiemy Cię Panie przez zasługi Swiętych, ktorych Relikwie tu są (całuie Ołtarz) i wszystkich Swiętych, ábyś odpuścić raczył wszystkie grzechy moie.

Introit.

Ze Mszy ná Swięto Troycy Przenayświętszey: Niech będzie Błogosławiona Swięta TROYCA, i nierozdzielna iedność; będziemy Ją wyznawáć, gdyż uczyniła z námi miłosierdzie swoie.

Psalm 8. Panie Panie nasz, iakoż dziwne iest Imię Twoie po wszystkiey ziemi,

Chwała BOGU Oycu &c.

Niech będzie Błogosławiona Swięta Troyca &c. aż do Psalmu.

ze Mszy o Męce Pańskiey,

Sam się poniżył Pan JEZUS Chrystus aż do śmierci, á śmierci Krzyżowey, dla czego i BOG wywyższył Go, i darował Mu Imię, ktore iest nad wszelkie Imię. *Philip: 2.*

Psalm

Psalm: 88. Miłosierdzie Pańskie na wieki wyśpiewywać będę od Narodu do Narodu.

Chwała BOGU Oycu &c.

ze Mszy o Nayświętszym SAKRAMENCIE Ciała i Krwie.

Psalm 88. Nakarmił ie tłustością Zboża, i nasycił ie Miodem z Opoki.

Psalm tenże. Raduycie się BOGU pomocnikowi naszemu, wykrzykuycie BOGU Jakubowemu.

Chwała BOGU &c. Nakarmił &c.

K. Kirye eleyson, *S* Kirye eleyson.
K. Kirye eleyson, *S* Chryste eleyson.
K. Chryste eleyson. *S.* Chryste eleyson.
K. Kirye eleyson. *S.* Kirye eleyson
K. Kirye eleyson.

Doxologia álbo Hymn Chwały.

CHwałá na wysokości BOGU, á na ziemi pokoy ludziom dobrey woli (álbo Boskiey daiącey nam Zbawiciela, álbo naszey usiłuiącey zażyć tego odkupienia) Chwalemy Cię, Błogosławiemy Tobie, kłániamy się Tobie, wielbiemy Cię, dziękuiemy Tobie dla wielkiey Chwały Twoiey [ktorąś nam obiawił w Synie Twoim]

Pa-

Panie BOZE, Krolu Niebios, Pánie BOZE, Baranku Boży, Synu Oyca Przedwiecznego, ktory gładziſz grzechy świata przyimiy prożbę naſzę, ktory ſiedziſz na prawicy Oyca, zmiłuy ſię nad nami, álbowiem ty ſam tylko ieden święty, ſam ieden Pan, ſam ieden naywyżſzy JEZU Chryſte z Duchem Swiętym w Chwale BOGA Oyca, Amen.

K. Pan z wami S. i z Duchem twoim.

Modlmy ſię:

WSzechmogący Wieczny BOZE, ktory ſługom twoim ráczyłeś dáć łáſkę poznania, wyznawania, i wielbienia chwały twoiey co do Oſob troiakiego, á co do iſtoty, mocy Maieſtatu, i wieczności iednego, proſiemy cię, ábyś nas dla tey wiáry bronić też ráczył od wſzelkich przeciwności, przez Pána Naſzego JEZUSA Chryſtusa &c

Modlmy ſię:

PAnie JEZU Chryſte ktory od Łona Oyca twego z Nieba na ziemię z ſtąpiłeś, i Krew twoię náydrożſzą na odpuſzczenie grzechow náſzych prze-

przelałeś, day nam pokornie proſiemy, łáſkę, abyśmy záſłużyli w dzień ſądu ſtać po prawicy, i ſłyſzeć Ciebie wzywaiącego: podźcie błogoſławieni= Ktory żyieſz i krolulesz BOG na wieki wiekow, Amen.

Modlmy ſię:

BOZE, ktoryś nam w cudownym Sákramencie męki twoiey pamiątkę zoſtáwił, rácz dáć proſiemy łáſkę tak czczenia świętych Taiemnic Ciała i Krwie twoiey, ábyśmy Odkupienia twego nieuſtannie owocow w nas doświadczali, ktory żyieſz &c

do Części uczącey.

EPISTOŁA

Czytanie Listu Błogoſławionego Pawła Apoſtoła do Rzymian Rozd: 11

OGłębokości Bogáctw mądrości i wiadomości Bożey, iáko ſą nieogarnione ſądy Jego, i niedoścignie drogi Jego! bo ktoż poznał umyſł Pańſki? álbo kto był radzcą Jego? álbo kto mu pierwey dał, á będzie oddano? álbowiem z niego, i przezeń, i w nim ieſt wſzyſtko, Iemu Chwała na wieki, Amen.

S.

S. Chwała tobie Panie.

Gráduał Dan: 3.= Błogoſławionyś ieſt Pánie, ktory wypatrúieſz przepaści, á ſiedziſz na Cherubin.

Wierſz: Błogoſławionyś ieſt Pánie na utwierdzeniu Niebieſkim, i chwálebny na wieki.

Wierſz: Błogoſławiony ieſteś Pánie BOZE Oycow naſzych, i chwalebny na wieki.

Czytanie Zácharyaſza Proroka z Rozdziału 12 v. 13. To mowi Pan: Wyleię na dom Dáwidow, i na Obywátele Jeruzalem ducha Łáſki i Modlitw, i patrzeć będą na mnie, ktorego przebodli, i płákáć go będą płaczem, iako nad Jednorodzonym, i będą nad nim żáłować, iako więc żałuią przy śmierci pierworodnego. Onego dnia wielki będzie płácz w Jeruzalem, i rzeką mu: coż to za rany ſą w pośrzodku Rąk twoich; i rzecze: Temi ieſtem zranion w domu tych, ktorzy mię miłowali. Mieczu ockni ſię na Páſterza mego, i na męża przyległego mi; mowi Pan Zaſtępow. Uderz Paſterza á rozproſzą ſię owce, mowi Pán Wſzechmocny.

Gra-

Graduał z Pſálm: 68. Urągánia i nędze czekáło ſerce moie, i czekáłem ktoby ſię ſpołem ſmęcił ze mną, á nie było, i ktoby pocieſzył, á nie znalazłem.

Wierſz: Dali żołć na pokarm moy, á w prágnieniu moim napawali mię octem.

Trakt Izaiaſza 53. Prawdziwie choroby naſze on noſił, á boleści naſze on odnoſił.

Wierſz: A myśmy go poczytali iako trędowatego, á od BOGA ubitego i poniżonego W: Lecz on zránion ieſt za nieprawości nasze. W: karność pokoiu naſzego na nim, á ſinością Jego ieſteśmy uzdrowieni.

Czytanie Listu S. Pawła Apoſtoła do Koryńczykow. 1 Cor: 11

BRacia: álbowiem ia wziąłem od Pana, com też wam podał: iż Pan JEZUS nocy, ktorey był wydan, wziął chleb, á dzięki uczyniwſzy łamał, i rzekł: Bierzcie, á iedźcie, to ieſt Ciało moie, ktore za was będzie wydáne, to czyńcie na moię pamiątkę. Także

i Kielich po Wieczerzy mowiąc: Ten Kielich nowy Teſtament ieſt we Krwi moiey. To czyńcie ilekroć pić będziecie na pamiątkę moię, álbowiem ilekroć będziecie ten chleb iedli, i Kielich pili, śmierć Páńſką będziecie opowiadać áż przyidzie. A tak ktobykolwiek iadł ten chleb, álbo pił Kielich Páńſki niegodnie, będzie winien Ciała, i Krwie Páńſkiey. Niechayże doświadczy ſamego ſiebie Człowiek, á tak niech ie z chlebá tego, i z Kielicha piie. Albowiem ktory ie i piie niegodnie, Sąd ſobie ie i piie, nie rozſądzáiąc Ciała Páńſkiego.

S. Chwała tobie Panie

Graduał Pſalm: 144 Oczy wſzyſtkich nadzieię maią w tobie Panie, á ty dáieſz pokarm ich czaſu ſłuſznego.

W: Otwarzaſz ty Rękę ſwoię, á napełniaſz wſzelkie zwierze błogoſławieńſtwem, Alleluia, Alleluia.

Z Jana Swiętego. W: Ciało moie prawdziwie ieſt pokarm, á Krew moia prawdziwie ieſt napoy, kto pożywa mego Ciała, á piie moię Krew, we mnie mięſzka, á Ia w nim, Alleluia.

Ka-

Kapłan nachyliwſy ſię, álbo Dyakon klęknąwſzy przed Ołtarzem.

Oczyść ſerce moie, i uſta moie Wſzechmogący Boże, ktoryś uſta Jzaiaſza Proroka Kamykiem oczyścił ogniſtym: tak racz mnie z wdzięczney litości ſwoiey oczyścić, abym Swiętą Ewangelią godnie mogł opowiadać. Przez Chryſtuſá Pana naſzego, Amen.

Każ Panie błogoſławić.

K. Pan niech będzie w ſercu moim, (twoim) i w uściech moich [twoich] abyś godnie, i przyzwoicie opowiadał Ewangelią iego; w Jmię Oyca &c. Amen.

Ewangelia.

K. Pan z wami.

S. I z Duchem twoim.

Z Ewangeli Św: Mateuſza Rozd: 28.

S. Chwała Tobie Panie.

ONego czaſu: mowił JEZUS Uczniom ſwoim, dana ieſt mi wſzyſtka władza na Niebie, i na Ziemi. Idąc tedy nauczaycie wſzyſtkie Narody chrzcząc ie w Jmię Oyca, i Syna, i Ducha Św: nauczaiąc ie chować wſzyſtko, com wam

kolwiek przykazał. A oto ia ieſtem z wami po wſzyſtkie dni aż do ſkończenia świata.

S. Chwała Tobie Panie.

Z Ewangelii S. Jana, Rozd: 19.

ONego czaſu: widząc JEZUS iż ſię iuż wſzyſtko wykonało, áby ſię wykonało Piſmo, rzekł: pragnę. Było tedy naczynie poſtawione Octu pełne, á oni gębkę pełną octu obłożywſzy hizopem podali do uſt Jego; JEZUS tedy, gdy wziął Ocet, rzekł: wykonało ſię, á ſkłoniwſzy Głowę, Ducha oddał. Żydowie tedy, (ponieważ był dzień przygotowania) áby na Sabat nie zoſtały Ciała na Krzyżu, (albowiem był wielki on dzień Sabbatu) proſili Piłata, áby połamano Golenie ich, á zdięto ie. Przyſzli tedy Żołnierze, á pierwſzego złamali Golenie, i drugiego, ktory z nim był ukrzyżowan, lecz przyſzedłſzy do JEZUSA, gdy Go uyrzeli iuż umarłego, nie łamali Goleni Jego; ale ieden z Żołnierzow włocznią otworzył Bok Jego, á na tychmiaſt wyſzła krew i woda. A ktory widział, wydał świadectwo i prawdziwe ieſt świadectwo Jego.

S.

S. Chwała Tobie Panie.

Z Ewangelii S, Jana, Rozd: 6.

ONego czaſu; mowił JEZUS Rzeſzy Żydowſkiey: Ciało moie prawdziwie ieſt pokarm, á krew moia prawdziwie, ieſt napoy. Kto pożywa mego Ciała, á pije moię krew, we mnie mieſzka, á ia w nim. Jako mię poſłał żywiący Oyciec, i ia żywię dla Oyca; á kto mię pożywa, i on zyć będzie dla mnie: Ten ieſt chleb ktory z Nieba zſtąpił, nie iako Oycowie waſi iedli Mannę, i pomarli. Kto pożywa tego Chleba, żyć będzie na wieki.

S. Chwała Tobie Panie.

K. Dla tych prawd Ewangelii niech Bog zgładzi naſze winy.

JNnych dni podczas czytania Epiſtoły i Ewangelii, rozważay Proroctwa niżey pod Artykułem cnoty położone, a oſobliwie Proroctwa o Chryſtuſie Panie. Nie maſz bowiem lepſzego Nabożeńſtwa, iako rozważanie przedziwnych dzieł i ſpoſobow, ktoremi Opatrzność Boſka prowadzi nas do konca naſzego oſtatecznego; gdyż takowe Nabożeńſtwo nietylko zapala w nas miłość,

wia-

wiarę, nadzieię i wdzięczność, ale też one umacnia, i gruntuie.

3tio. Części nazwaney Msza Wiary.

Wierzę w BOGA iednego, Oyca Wszechmogącego Stworzyciela Nieba, i Ziemi, i wszystkich widomych, i niewidomych rzeczy. I iednego Pana Jezusa Chrystusa Syna Bożego iednorodzonego, i z Oyca narodzonego przed wszystkie wieki, BOGA z BOGA, Swiatłość z światłości, BOGA prawego: narodzonego nie stworzonego współistotnego z Oycem, przez ktorego wszystko iest uczynione, ktory dla nas ludzi, i dla naszego zbawienia z stąpił z Niebiosow, i Wcielony iest z Ducha Swiętego w żywocie Maryi Panny, i stał się Człowiekiem. Ukrzyżowan też dla nas pod Pontskim Piłatem, i pogrzebion iest. I zmartwychwstał trzeciego dnia według tego, iako w Piśmie przepowiedziano było. I wstąpił na Niebiosa, siedzi na Prawicy Oyca. I znowu ma przyiść w Chwale sądzić żywe, i umarłe, ktorego Krolestwu końca nie będzie. I w Ducha Swiętego Pana i Ożywiciela, kto-

ktory z Oyca i Syna pochodzi, ktory z Oycem, i Synem razem pokłon i Chwałę odbiera: ktory mowił przez Prorokow. I w ieden Swięty Katolicki i Apostolski Kościoł. Wyznaię ieden Chrzest na odpuszczenie grzechow i oczekiwam Zmartwychwstania umarłych, i żywota przyszłego wieku Amen.

K. Pan z wami.

S. I z Duchem twoim.

Offertorium.

na Troycę Swiętą.

Błogosławiony niech będzie BOG Oyciec, i Iednorodzony Syn Boski, iako też i Duch Swięty, bo uczynił nad nami miłosierdzie swoie.

Offertorium

O Męce Pańskiey:

Powstali przeciwko mnie Mężowie niesprawiedliwi bez miłosierdzia szukali mię zabić, i nie przepuścili plwać na Twarz moię. Włoczniami swemi zranili mię, pogruchotane są wszystkie kości moie.

Of-

Offertorium

O Przenayświętszym Sakramencie:

KApłani Pańscy zapał Pańśki, i Chleby BOGA swego ofiaruią: i przeto świętemi będą BOGU swemu, á nie splugawią Jmienia Jego. *Levit* 27.

Ofiarowanie Chleba:

Obacz wykład Obrzędow na karcie 138.

RAcz przyiąć Swięty Oycze Wszechmogący, Wieczny Boże tę czystą Ofiarę (to iest Chrystusa JEZUSA, w ktorego Ciało, i krew przy tey Ofierze chleb ten ma bydź zamieniony) ktorą ią niegodny sługa twoy ofiaruię Tobie BOGU moiemu żywiącemu, i prawemu za niezliczone grzechy, zgorszenią, i niedbalstwa moie, i za wszystkich około stoiących, iako też i za wszystkich prawowiernych Chrześcian żywych, i zmarłych, áby im i mnie pożyteczna była do zbawienia na żywot wieczny, Amen.

Błogosławiąc, i leiąc wodę.

BOże, ktory ludzką naturę tak zacną dziwnie stworzył, á dziwniey ieszcze naprawił, uczyń nas przez tey wody, i Wina Taiemnicę uczestnikami Bo-

Bostwa tego, ktory natury naszey stać się raczył Uczestnikiem JEZUS Chrystus Syn twoy, Pan nasz ktory z tobą żyie i krolule w iedności Ducha Swiętego BOG przez wszystkie wieki Wiekow, Amen.

Ofiaruiąc Kielich.

OFiaruiemy Tobie Panie Kielich zbawienia (to iest Zbawiciela, ktory ten Kielich ofiarować kazał, i sam wino w krew swoię przemienić) prosząc miłosierdzia twego, áby przed Obliczem Boskiego Maiestatu twoiego za nasze i całego Swiata zbawienie iako wonność wdzięczna wstąpił. Tę Modlitwę mowi razem Diakon, trzymaiąc spod Kielicha. *K.* nachylony do Ołtarza, mowi:

Z Umysłem skruszonym, i Duchem upokorzonym niech będziem przyięci od Ciebie Panie: i tak niechay będzie Ofiara nasza dzisiay przed tobą, áby się podobała tobie Panie Boże: *Daniel: 3. v. 3. 9. 40.*

Podniosłszy się, á wyciągnąwszy, i zaraz ręce złożywszy, mowi:

Przyidź Poświęcicielu Wszechmocny, Wieczny Boże, i błogosław tę Ofiarę

fiarę twoiemu Swiętemu Jmieniowi zgotowaną.

Kładąc Kadzidło na Ogień:

PRzez przyczynę Swiętego Michałą Archanioła ſtoiącego na prawicy Ołtarza kadzenia, i wſzyſtkich wybranych twoich, niech raczy Pan kadzenie to błogoſławić, i na wonność wdzięczności przyiąć. Amen.

Kadząc Chleb, i Wino:

Kadzenie to od Ciebie błogoſławione, do Ciebie Panie niech wſtąpi, á miłoſierdzie twoie niech wſtąpi na nas.

Kadząc Ołtarz:

NIech idzie Modlitwa moia, iako kadzenie przed Oblicznoſć twoię, á podnoſzenie Rąk moich Ofiara wieczorna. Poſtaw Panie ſtraż uſtom moim, á drzwi oſadzone wargom, áby nie nachylało ſię ſerce moie ku ſłowom złoſliwym, ku wymawianiu wymowek w grzechach = *Pſalm*: 140. *v.* 22.

Oddaiąc Kadzielnicę Diakonowi:

Niech w nas zapali Pan Ogień ſwey miłości, i płomień wieczney iednoſci.

Umy-

Umywa Ręce i mowi Pſalm: 25. ad v. 6.

Umyię między niewinnemi Ręce moie, i obeydę Ołtarz twoy Panie.

Abych ſłyſzał głos Chwały, á powiedział wſzyſtkie dziwy twoie.

Panie umiłowałem ochędoſtwo Domu twego: i mieyſce mieſzkania chwały twoiey.

Nie zatracay z bezbożnemi, Boże duſze moiey, á z mężmi krwawemi żywotá mego.

U ktorych w Ręku ſą nieprawości, prawica ich pełna podarkow.

A iam chodził w niewinności moiey: odkupienie, á zmiłuy ſię nademną.

Noga moia ſtała ſię na drodze proſtey: w Kościelech będę Cię chwalił Panie.

Chwała Oycu &c.

Znowu ofiaruie razem Chleb, i Wino, nachylony w pośrzod Ołtarza:

Przyimi Swięta Troyco tę Ofiarę, ktorą ci ofiaruiemy na pamiątkę męki, i Zmartwychwſtania, i Wniebowſtąpienia Pana naſzego JEZUSA Chryſtuſa, i na cześć błogoſławioney MARYI zawſze Panny, i Błogoſławionego Jana Chrzciciela, i Swiętych Apoſtołow Pio-

trą

tra i Pawła: i tych (to ieſt. ktorych ſą tu kości i Swięto) i wſzyſtkich Swiętych, áby im ſłużyła ku czci, nam zaś do zbawienia, i oni niech ſię za námi przyczyniać raczą w Niebie, ktorych my na ziemi pamiątkę obchodziemy.

Obacz wykład Obrzędow ná karcie 141.

Obroćiwſzy ſię do ludzi:

K. Modlcie ſię Bracia: áby moia: i waſza Ofiara przyiemna była BOGU Oycu Wſzechmogącemu.

S. Pan niech przyimie Ofiarę z Rąk twoich ku czci, i Chwale Jmienia ſwego, ku pożytkowi naſzemu duchownemu, i całego Kościoła ſwego Swiętego.

Modlitwa nazwana Secreta do Troycy S.

Poświęć, proſiemy Panie Boże naſz przez twego Swiętego Jmienia wzywanie, tych darow Ofiarę, á przez nię uczyn nas ſamych doſkonałym, i wiecznym twoim darem. Przez Paną naſzego &c.

O Męce Pańſkiey:

Ofiarowana tobie Panie Ofiara niech nas za wſtawieniem ſię Iednorodzonego Syna twego męki, poświęci na zawſze

wſze i uzbroi. Ktory z tobą żyie, i krolule &c:

O Nayświętſzym Sakramencie:

Kościołowi twemu Panie racz dać ż miłoſierdzia twego pokoiu, i iedności upominki, ktorych ofiarowane dary duchownym ſą wyobrażeniem. Przez Pana naſzego &c. S. Amen.

K. Pan z wami. S. I z duchem twoim.

K. Wzgorę mieymy ſerca.

S. Mamy ku Panu (podnieſione)

K. Dzięki oddawaymy *Panu* BOGU naſzemu.

S. Godna, i ſprawiedliwa rzecż ieſt.

PREFACYA:

ZAiſte godna, i ſprawiedliwa rzecż ieſt: ſłuſzna i zbawienna, ábyśmy tobie zawſze, i wſzędzie dzięki oddawali: Panie święty, Oycze Wſzechmocny, Wieczny Boże przez Chryſtuſa Pana naſzego. Przez ktorego Maieſtat twoy wielbią Aniołowie, na twarz padaiąc czczą Panowania, i ze drzeniem poważaią władzę. Niebioſa, i Niebios mocy, i błogoſławieni Seraſinowie społem z radością wyſławiaią. Z Ktoremi ábyś i naſze głoſy raczył przyiąć, gorąco proſiemy, z wyznaniem pokornym mowiąc:

Hymn

Hymn Anielski:

Swięty, Swięty, Swięty Pan Bog Zaſtępow, pełna ieſt wſzyſtka Ziemia Chwały twoiey, Hoſanna na wyſokości: Błogoſławiony, ktory przyſzedł w Imię Pańſkie, Hoſanna na wyſokości.

Na Troycę Przenayświętſzą:

ZAiſte godna, i ſprawiedliwa rzecz ieſt: ſłuſzna, i zbawienna, ábyśmy tobie zawſze, i wſzędzie dzięki oddawali: Panie Swięty, Oycze Wſzechmocny, wieczny Boże. Ktory z iednorodzonym Synem twoim, i z Duchem Swiętym ieden ieſteś BOG, ieden ieſteś Pan naſz, nie ieden co do iedności Oſoby, ále ieden, co do iedności iſtoty wſpolney trzem Oſobom. Co bowiem o twoiey Chwale z obiawienia twegoż wierzemy, to o Synu twoim, to o Duchu Swiętym, nie czyniąc żadney rożnicy (co do iſtoty i Chwały) trzymamy. Ażeby przez wyznanie prawdziwego i wiecznego Boſtwa i w Oſobach rożnicy, i w iſtocie iedności, i w Maieſtacie rowności pokłon był oddawany. Ktorą wielbią Aniołowie, Cherubinowie także, i Serafinowie, ktorzy

rzy nieuſtaią wołać codziennie iednym głoſem mowiąc: Swięty &c.

O Przenayświętſzym Sakramencie,
i na Narodzenie Pańſkie:

Zaiſte godna i ſprawiedliwa rzecz ieſt, ſłuſzna i zbawienna, ábyśmy tobie zawſze, i wſzędzie dzięki oddawali Panie Swięty, Oycze Wſzechmocny, wieczny Boże. Ponieważ przez Wcielonego ſłowa Taiemnicę, nowe oczom umyſłu naſzego światło iaſności twoiey rozświeciło; ábyśmy poznaiąc BOGA widocznie przez Niego do niewidomych Dobr miłowania pociągnieni byli. I przeto z Aniołami i Archaniołami, z Tronami i Panowaniami, i z całym Rycerſtwem Woyſk Niebieſkich Hymn Chwały twoiey wyśpiewuiemy, bez konca wołaiąc: Swięty, Swięty &c.

4to Kanonu.

KApłan podnoſi oczy w Niebo, rozciąga Ręce, i znowu złożone na Ołtarzu położywſzy mowi:

Ciebię tedy Nayłaſkawſzy Oycze przez JEZUSA Chryſtuſa Syna twego Pana naſzego pokornie proſiemy, i upraſzamy, (całuie Ołtarz) ábyś przyiąć

iąć i błogosławić raczył te ✝ upominki, te ✝ dary, te ✝ święte Ofiary nieskażone, ktore naypierwiey tobie ofiaruiemy za Kościoł twoy Swięty katolicki, ktory uspokoić, strzedz, ziednoczyć, i rządzić racz po całym Okręgu naszym wraz z sługą twoim Papieżem N. (Krolem naszym N.) i Biskupem naszym N. i wszystkiemi prawowiernemi, i powszechney Apostolskiey Wiary miłośnikami, i rozmnożycielami.

Pamiątka żyiących.

Wspomniy Panie ná sługi, i służebnice twoie NN. i na wszystkich tu przytomnych, ktorych znasz wiarę, i widzisz Nabożeństwo, za ktorych tobie ofiaruiemy, álbo ktorzy tobie ofiaruią tę ofiarę Chwały za siebie, i za wszystkich do siebie należących (na okup Dusz swoich, dla otrzymania nadziei zbawienia, i całości swoiey: i tobie oddaiąc śluby swoie wiecznemu Bogu, żyiącemu, i prawdziwemu)

z Następuiącą Modlitwą łączyć myślą potrzeba z poprzedzaiącey modlitwy te słowa:

Ofiaruiemy, i ktorzy tobie ofiarują tę ofiarę Chwały za siebie, i za wszystkich do siebie należących. &c.

Pamiątka Swiętych:

W iedności tych, ktorych Pamiątkę z uczciwością obchodziemy: iako to naypierwey chwalebney zawsze Panny Maryi Matki BOGA i Pana naszego JEZUSA Chrystusa, potym błogosławionych Apostołow, i Męczennikow twoich Piotra i Pawła, Jędrzeia, Jakoba, Jana, Tomasza, Jakoba Filipa, Bartłomieia, Mateusza, Symona i Tadeusza, Lina, Kleta, Klemensa, Xysta, Korneliusza, Cypryana, Wawrzyńca, Chryzogona, Jana i Pawła, Kozmy i Damiana, i wszystkich Swiętych twoich, dla ktorych zasług, i prożby racz nas we wszystkich okazyach obrony twoiey uzbroić pomocą. Przez tegoż Chrystusa &c. Amen.

Trzymaiąc Ręce rozłożone nad Chlebem i Winem ofiarowanemi:

Tę tedy Ofiarę służby naszey, i całey czeladki twoiey, prosiemy Panie, ábyś łaskawie przyiął, á dni nasze w twoim pokoiu rozporządził, i od wiecznego zatracenia nas wyrwawszy, w

zgromadzeniu wybranych twoich chciał policzyć. Przez Chrystusa Pana naszego Amen.

Ktorą Ofiarę, ty o Boże! racz prosiemy błogosławić ✝ przyiąć ✝ utwierdzić ✝ i twoim błogosławieństwem duchowną, i wdzięczną uczynić, áby nam stała się Ciałem, i Krwią Naymilszego Syna twego Pana naszego JEZUSA Chrystusa.

Obacz wykład Obrzędow na karcie 152.

Ktory dniem przed męką wziął Chleb w Swięte i w chwalebne Ręce swoie, á podniosłszy oczy w Niebo do Ciebie BOGA Oyca swego Wszechmogącego, tobie dzięki oddaiąc, błogosławił ✝ i dał Uczniom swoim mówiąc: Bierzcie, i pożywaycie z tego wszyscy.

Gdy Kapłan poświęca: 1. Wzbudź iak nayżywszą wiarę o mocy daney przemienienia Chleba i wina w Ciało i Krew Chrystusa Pana. 2. Dziękuy BOGU za zostawione zrzodło Łask wszelkich, i błogosławieństwa w tey Ofierze, ktora iest taż sama, i iednaż z ofiarą Krzyżową. 3. Dziwuy się miłości Chrystusowey, iż dlá Ciebie ponawia tęż samę Ofiarę, ktorą ofiarował ná

Krzy-

Krzyżu. 4. Wzbudź wzaiemnie iak naygoretszą ku niemu miłość, i proś, áby ie raczył przemienić w Siebie.

Pod czas Elewacyi Hostyi słuchay wołaiącego Jana Swiętego Chrzciciela: Oto Baranek Boży, oto, który gładzi grzechy Swiata! á oddaiąc mu pokłon iak naygłębszy, mow z Starcami, i Aniołami wszystkiemi, których Jan Swięty w obiawieniu słyszał śpiewaiących: Godzien iest Baranek, który iest zabity wziąć moc, i Bostwo, i mądrość, i siłę, i Cześć, i Chwałę, i Błogosławieństwo: iżeś iest Panie zabit, i odkupiłeś nas BOGU przez krew twoię, ze wszelakiego pokolenia i języka, i z ludu, i narodu: i uczyniłeś nas BOGU naszemu Krolestwem, i Kapłanami, i będziemy krolować ná ziemi. *Apoc: 5.*

K. Podobnym sposobem po wieczerzy biorąc, i ten przezaczny Kielich w Swięte i chwalebne Ręce swoie: i także Tobie dzięki czyniąc błogosławił ✝ i dał Uczniom swoim mówiąc: bierzcie, i piycie z niego wszyscy.

Pod czas Elewacyi Kielicha mow: Siedzącemu ná Stolicy, i Barankowi Błogosławieństwo, i Cześć, i Chwała,

i moc ná wieki wiekow Amen. *Apoc: 5.* Swięty, Swięty, Swięty, Pan BOG Wszechmogący, ktory był; i który iest, i który ma przyiść. Godzieneś iest Panie Boże nasz wziąć chwałę, i cześć, i moc, boś Ty stworzył wszystkie rzeczy, i dlá woli twoiey były, i stworzone są *Apoc: 4.*

Kapłan stosuiąc się do owych słow Chrystusa Pana, które po poświęceniu Kielicha mowi:

To ilekroć czynić będziecie, na pamiątkę moię czyńcie.

5to. Części następuiącey po Kanonie =

Po Elewacyi mówi następuiącą Modlitwę:

DLa czego też pamiętni będąc, Panie my sługy twoi, oraz Twoy lud Swięty, tegoż Chrystusa Syna Twego Pana naszego, tak błogosławioney Męki, iako też i Zmartwychwstania, oraz i chwalebnego Wniebowstąpienia ofiaruiemy Przeświętnemu Maiestatowi Twemu z twoich darow, i datkow Ofiarę, ✝ czystą, Ofiarę, ✝ świętą, Ofiarę ✝ niepokalaną, chleb ✝ święty życia nieśmiertelnego, i Kielich ✝ Zbawienia wiecznego.

Obacz

Obacz wykład Obrzędow ná karcie 154.

Na ktore (dary i Ofiary) racz weyrzeć łaskawą i pogodną twarzą i ták ie wdzięcznie przyiąć, iako przyiąć raczyłeś dary sługi twego sprawiedliwego Abla i Ofiarę Patryarchy naszego Abrahama, i ktorą Ci ofiarował naywyższy Kapłan twoy Melchyzedech, świętą ofiarę niepokalaną Oblatę,

Według niektorych ofiara Melchyzedecha nazywa się tu świętą i niepokalaną, dlá tego: iż była Figurą Ofiary Mszy Swiętey, według innych słowa te łączyć myślą należy z położonemi słowami na początku ták: Ná ktore [dary, ktore są ofiarą czystą i niepokalaną] racz weyrzeć, i tak przyiąć, iako przyiąć raczyłeś, &c. —

Obacz wykład Obrzędow ná karcie. 156.

Pokornie Ciebie prosiemy Wszechmogący Boże, każ te [dary] zanieść przez Ręce Swiętego Anioła twego ná gorny Ołtarz Twoy przed Oblicze Boskiego Maiestatu Twego: ábyśmy, ktorzykolwiek z tego Ołtarza uczestnictwa Przenayświętsze Syna Twego Ciało i Krew pożywać będziemy, wszelkim błogosławieństwem Niebieskim, i łaską

napeł-

napełnieni byli. Przez tegoż Chryſtuſa Pana naſzego, Amen.

Wſpominanie umarłych wiernych.

Wſpomniey też Panie ná ſługi i ſłużebnice twoie N. i N. ktorzy nas poprzedzili naznaczeni znakiem wiary, i zaſnęli ſnem pokoiu.

Tu ſię modli w duchu za umarłe, Po tym mowi:

Im Panie, i wſzyſtkim w Chryſtuſie ſpoczywaiącym racz dać proſiemy mieyſce ochłody, światłości, i pokoiu, Przez tegoż Chryſtuſa Pana naſzego A.

Biie ſię w Pierſi:

Nam też grzeſznikom ſługom twoim w wielości miłoſierdzia maiącym nadzieię, racz dać cząſtkę, i Towarzyſtwo z twemi Swiętemi Apoſtołami, i Męczennikami: z Janem, Szczepanem, Markiem, Barnabą, Ignacym, Alexandrem, Marcellinem, Piotrem, Felicitatą, Perpetuą, Agatą, Lucyą, Agnieſzką, Cecylią, Anaſtazyą, i wſzyſtkiemi, Swiętemi, do ktorych ſpołeczności nie dla

dla zaſług naſzych, ale dla litości twoiey, ábyś nas przypuścił proſiemy. Przez Chryſtuſa Pana naſzego Amen.

Przez ktorego te wſzyſtkie, Panie, zawſze dobra tworzyſz, poświęcaſz, ✝ błogoſławiſz ✝ ożywiaſz ✝ i daieſz nam.

Obacz wykład Obrzędow ná karcie 159.

Zegna Hoſtyą Kielich:

Przez Nie✝go, i z✝nim, i w✝nim ieſt tobie BOGU Oycu ✝ Wſzechmogącemu, w iedności Ducha ✝ Swiętego, wſzelka Cześć, i chwała. Przez wſzyſtkie wieki wiekow.

S. Amen.

K. Modlmy ſię:

Dla ſamego tylko rozkazu twego zbawiennego, i Nauki twoiey nas upominaiącey, o Boże! poważamy ſię mówić:

Oycze naſz, ktoryś ieſt w Niebieſiech święć ſię Imię twoie, przyidź kroleſtwo twoie, bądź wola Twoia iako w Niebie, tak i na Ziemi. Chleba naſzego powſzedniego day nam dziſiay, i odpuść nam winy naſze, iako i my odpuſzczamy winowaycom naſzym, i nie wodź nas na pokuſzenie.

S.

S. Ale nas zbaw odezłego,

K. Amen,

Wybaw nas profiemy Panie od wszelkiego złego przeszłego, ninieyszego, i przyszłego, á zá wstawieniem się Błogosławioney i chwalebney zawsze Panny Matki Boskiey MARYI, z błogosławionemi Apostołami twemi, Piotrem, Pawłem, i Jędrzeiem, iakoteż i wszystkiemi Swiętemi.

Żegna się Paténą i ią całuie:

Day litościwy pokoy zá dni naszych, ábyśmy pomocą miłosierdzia twego wsparci, i od grzechu zawsze byli wolni, i od wszelkiego pomieszania i przeciwności beśpieczni.

Łamiąc Hostyą nad Kielichem:

Przez tegoż Pana naszego JEZUSA Chrystusa Syna twego. Ktory z tobą żyie i kroluie w iedności Ducha Swiętego BOG przez wszystkie wieki wiekow.

S. Amen.

Czyniąc częścią Hostyi trzy Krzyże nad Kielichem.

K. Pokoy † Pana niech będzie † zawsze z † wami.

S. I z duchem twoim,

Wpu-

Wpuszcza część Hostyi do Kielicha.

K. To zmieszanie i poświęcenie Ciała i Krwie Pana naszego JEZUSA Chrystusa niech nam przyimuiącym będzie na żywot wieczny, Amen.

Nakłoniony, i biiąc się po trzykroć w Piersi:

Baranku BOZY ktory gładzisz grzechy świata: Zmiłuy się nad nami.
Baranku BOZY który gładzisz grzechy świata: Zmiłuy się nad nami.
Baranku BOZY ktory gładzisz grzechy świata: Day nam pokoy.

Nakłoniony kończy.

PAnie JEZU Chryste, ktory rzekłeś do Apostołow Twoich: Pokoy zostawuię wam, pokoy moy daię wam, nie patrz ná grzechy moie, ále na wiarę Kościołá Twego, i racz go według woli Twoiey uspokoić, i ziednoczyć. Ktory żyiesz i krolulesz BOG przez wszystkie wieki wiekow, Amen

Tu Kapłan Ołtarz, potym Diakona, Diakon Subdiakona &c. całuie mowiąc:

Pokoy z tobą

Odp: I z duchem twoim.

K,

K. Panie JEZU Chryſte Synu BOGA żywego, ktory z woli Oycá zá ſprawą Ducha Swiętego przez śmierć Twoię świat ożywiłeś, wybaw mię przez Przenayświętſze Ciało i Krew Twoię od wſzelkich nieprawości moich, i od wſzelkiego złego: á tak mię prowadź drogą przykazań Twoich, ábym nigdy od Ciebie nie był oddalonym, ktory z tymże Bogiem Oycem i Duchem Swiętym żyiesz i krolujesz BOG na wieki wiekow. Amen.

Przyięcie Ciała Twego Panie JEZU Chryſte, ktore ia niegodny poważam ſię pożywać, niech mi nie będzie ku ſądowi, i ku potępieniu, ále przez miłoſierdzie Twoie, niech pomaga do obrony, i uzdrowienia Duſzy moiey i Ciała mego. Ktory żyieſz i krolujeſz z Bogiem Oycem w iedności Ducha Swiętego BOG przez wſzyſtkie wieki wiekow. Amen.

Biorąc Hostyą

Chleb Niebieſki wezmę, á Imię Pańſkie wzywać będę.

Biiąc ſię w Piersi, mowi potrzykroć:

Panie nie ieſtem godzien ábyś wſzedł do przybytku mego, ále tylko rze-

rzekniy ſłowem, á będzie zbawiona duſza moia. Panię nie ieſtem godzien &c.

Zegnaiąc ſię Hostyą.

Ciało Pana naſzego JEZUSA Chryſtuſa niech ſtrzeże Duſzy moiey do żywota wiecznego, Amen.

KOMMUNII.

Pożywa nakłoniony: potym zbieraiąc Patenę odrobiny mowi:

Coż oddam Panu za wſzyſtko, co mi dobrze uczynił. Kielich zbawienia wezmę, á Imienia Pańſkiego wzywać będę. *Psalm 115. ℣. 2.*

Chwaląc będę wzywał Pana, i będę wybawion od nieprzyiacioł moich. *Psalm 17 ℣. 4.*

Zegnaiąc ſię Kielichem.

Krew Pana Naſzego JEZUSA Chryſtuſa niech ſtrzeże Duſzy moiey do żywota wiecznego, Amen.

Wypiwszy po nalaniu Wina do Kielicha na wypłokanie:

K Co uſty pożywaliśmy Panie, niech czyſtym umyſłem przyimuiemy, á dar, ktorego nas czyniſz uczeſtnikami w tym życiu doczeſnym, niech

niech się ſtanie pomocą i upominkiem życia wiecznego.

Po wypiciu Ablucyi pierwszey:

Ciało Twoie Panie, ktorem pożywał, i Krew ktorąm pił, niech przylgnie do Duſzy moiey, i ſpraw, áby we mnie nie zoſtała żadna grzechow zmaza, ktorego czyſte, i Swięte nakarmiły Taiemnice, ktory żyieſz i krolujeſz na wieki wiekow, Amen.

Ubrawszy Kielich na prawey stronie Ołtarza ſtawa, i mowi:

Modlitwa po Kommunii do TROYCY Swiętey.

BŁogoſławiemy BOGA Niebios, i przed wſzyſtkiemi żyiącemi wyznawamy Go, bo uczynił z nami miłoſierdzie ſwoie. *Tob: 12.*

Do Męki Pańskiey

Przekopali ręce moie, i nogi moie: policzyli wſzyſtkie kości moie. *Psalm 11*

Do Chrystusa Pana w Przenayświętszym Sakramencie:

Ilekroć będziecie Chleb ten iedli, i Kielich pili, śmierć Pańską będziecie opowiadać, áż przyidzie. A tak ktobykolwiek iadł ten Chleb, álbo pił Kielich Pańſki niegodnie, będzie winien Ciałá i Krwie Pańſkiey.

K. Pan z wami.

S. I z duchem twoim.

K. Modlmy ſię:

Niech nam będzie pożyteczne ku zbawieniu Ciałá, i Duſzy, Panie i BOZE naſz tego Sakramentu przyięcie, i wieczney á Swiętey TROYCY, i teyże ſamey nierozdzielney iedności wyznanie. Przez Pana naſzego &c.

S. Amen.

Modlmy ſię:

PAnie JEZU Chryſte Synu BOGA żywego, ktory o godzinie ſzoſtey (to ieſt około Południa) dla odkupienia świata ná Krzyż wſtąpiłeś, i Krew Twoię naydroższą ná odpuſzczenie grzechow przelałeś, proſiemy Cię pokornie, ábyś po zeyściu naſzym z tego światá, pozwolił nam wniść do Bram Rayſkich z radością. *K*tory żyieſz &c

Proſiemy Panie, ábyśmy Boſtwa Twego wiecznym zażywaniem napełnieni byli, ktorego doczeſne pożywa-

wanie Ciała i Krwie Twoiey, ieſt wizerunkiem. Ktory żyieſz, i krolujeſz z Bogiem Oycem &c.

K. Pan z wami.

S. I z duchem twoim.

K. Idźcie: iuż po ſłużbie. *Innych dni*= Błogoſławmy Panu. *We Mszach za Umarłych*= Niech odpoczywáią w pokoiu.

S. Dzięki BOGU.

K. Nakłoniony do Ołtarza:

Niech Ci ſię podoba o TROYCO Swięta! wyznanie, i ſłużba Poddáńſtwa mego, á racz ſprawić: aby Ofiara, ktorąm przed oczyma Maieſtatu Twego niegodny ofiarował, Tobie była przyiemna, á mnie, i wſzyſtkim, za ktorych Ją ofiarowałem, z miłoſierdzia Twego była błagalna. Przez Chryſtuſa Pana naſzego, Amen.

Niech wam błogoſławi Wſzechmocny i miłoſierny BOG OYCIEC, i SYN, i DUCH Swięty.

S. Amen.

K. Pan z wami.

S. I z duchem twoim.

Początek Ewangelii Jana Swiętego:

NA początku było Słowo, á Słowo było u BOGA, á Bogiem było Słowo: Toć było ná początku u BOGA. Wſzyſtko ſię przez nie ſtało, á bez niego nic ſię nie ſtało, co ſię ſtało. W Nim był żywot, á żywot był świátłością ludzi: á Swiatłość w ciemnościach świeci, á ciemności iey nieogarnęły. Był Człowiek poſłany od BOGA, ktoremu Imię było Jan: ten przyſzedł ná świadectwo, áby świadczył o świátłości, áby przezeń wſzyſcy wierzyli. Nie był ci On świátłością, ále iżby świadczył o Swiatłości Była świátłość prawdźiwa, ktora oświeca wſzelkiego Człowieka na ten świat przychodzącego. Na świecie był, á świat Go nie poznał. Przyſzedł do ſwey właſności, á ſwoi go nie przyięli. Lecz ktorzykolwiek przyięli Go, tym dał moc, áby ſię ſtáli Synami Bożemi, tym, ktorzy wierzą w Imię Jego, ktorzy nie ze krwie áni z woli ciała, áni z woli Męża, ále z BOGA ſię narodzili. A Słowo Ciałem ſię ſtało, i mięſzkało między nami,

mi. (i widzieliśmy Chwałę Jego iako Jednorodzonego od Oyca) pełnego łaski i prawdy.

S. Dzięki BOGU.

Modlitwy po Mszy.

Przed odeyściem z Kościoła wzbudź chęć mięszkania w domu Pańskim, i służenia Chrystusowi:

PAnie dokąd poydziemy? słowa masz. żywota wiecznego. Kto nas oddzieli od miłości Chrystusa? dobrze nam tu bydź. Tu odpoczynek moy na wieki wiekow, tu mieszkać będę: ponieważ obrałem tu dom, obrałem mięszkać w domu Pańskim raczey, niż w przybytkach grzeszników.

Albo imaginuy Chrystusa Pana wstępuiącego do Nieba, i tobie iako Apostołom, i uczniom niegdyś błogosławiącego; oraz zapalay się chęcią wstąpienia z nim, i oglądania go na wieki. Kto mnie uwolni od Ciała tey śmierci? żądam bydź rozwiązanym, i zostawać z Chrystusem, Albo pełen nadziei i wdzięczności słuchay Chrystusa Pana do Ciebie mowiącego: Jdź: á iakieś uwierzył, niech

niech ci się stanie= Math: 8. v. 13. Ufay: Wiara twoia uzdrowiła Ciebie: Math: 9. 22 Odpuszczone są tobie grzechy twoie, idź w pokoiu.

Albo słuchay upominaiącego, ábyś pamiętał zawsze i wszędzie na obowiązki na Chrzcie Swiętym przyięte wyrzeczenia się Czarta, świata, i ciała.

Nie każdy, ktory mowi, mi Panie! Panie! wnidzie do Krolestwa Niebieskiego, ale ktory czyni wolą Oyca mego ktory iest w Niebiesiech.

Staraycie się, żebyście przez dobre uczynki pewne czynili wezwanie, i wybranie wasze: Bo tak hoynie wam sprawione będzie weyście do wiecznego Krolestwa 2 Petri: c. 1. v 10

Te DEUM Laudamus.

CIebie o BOZE chwalemy, Ciebie Panem bydź wyznawamy.

Tobie Oycu wiekuistemu wszystek ziemski okrąg cześć oddawa.

Tobie wszyscy Aniołowie, Tobie Niebiosa i wszystkie Mocarstwa

Tobie Cherubinowie, i Serafinowie nieprzestannym głosem śpiewaią:

Swięty, Swięty, Swięty Pan BOG zaſtępow.

Pełne ſą Niebioſa i ziemia Maieſtatu Chwały twoiey.

Ciebie przeſławny Chòr Apoſtolſki,

Ciebie chwalebny poczet *Prorocki*,

Ciebie świetne woyſko chwalebnych Męczennikow wyſławia.

Ciebie po wſzyſtkim świecie Swięty Kościoł wyznawa.

Oyca niezmiernego Maieſtatu,

Chwalebnego też i prawdziwego, á iednorodzonego Syna twego.

Y Ducha Swiętego *Pocieſzyciela*,

Tyś ieſt Krol chwały o Chryſte *Panie*,

Ty Oyca wiecznym ieſteś Synem.

Ty maiąc wziąć Człowieczeńſtwo naſze dla zbawienia naſzego nie brzydziłeś ſię w *Pánieńſkim* żywocie mieſzkaniem.

Ty ſkruſzywſzy żądło śmierci, otworzyłeś Kroleſtwo Niebieſkie wierzącym.

Ty na prawicy Bożey ſiedziſz w Chwale Oyca twego,

A wierzemy temu, że przyidzieſz nas ſądzić.

Prze-

Przeto proſiemy ciebie, racz poratować ſługi twoie drogą Krwią odkupione.

Y racz nas z twoiemi Swiętemi chwały wieczney obdarzeniem opatrzyć,

Zbawże Lud twoy *Panie* i racz błogoſławić dziedzictwu twemu.

A rządź ie i podwyższay ie áż na wieki,

Na każdy dzień błogoſławiemy Cię,

Y chwalemy Jmię twoie na czas wieczny, i na wieki wiekow,

Raczże nas dnia tego *Panie* od grzechu każdego uchować,

Zmiłuy ſię nad nami *Panie*, zmiłuy ſię nad nami,

Niech ſię wſławi miłoſierdzie twoie *Panie* nad nami, gdyż w tobie nadzieię pokładamy,

W tobiem *Panie* nadzieię położył, nie dayże mię na wieczne pochańbienie.

Błogoſławmy Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego,

Cześć, i Chwałę Jemu dawaymy na wieki, Amen.

Pieśń trzech Pacholąt ktorą śpiewali w Piecu Babilońskim: Daniel: 3.

BŁogosławcie wszystkie sprawy Páńskie Panu:
Chwalcie á wywyższaycie Go na wieki.
Błogosławcie Aniołowie Páńscy Panu,
Błogosławcie Niebiosa Panu,
Błogosławcie wody wszystkie, ktore są na Niebie Panu,
Błogosławcie wszystkie mocy Páńskie Panu,
Błogosławcie słońce i Miesiąc Panu,
Błogosławcie gwiazdy Niebieskie Panu,
Błogosławcie wszelki dżdżu i Roso Pana,
Błogosławcie wszystkie wiatry Boże Pana,
Błogosławcie ogniu i gorąco Panu,
Błogosławcie zimno i ciepło Panu,
Błogosławcie Rosy i Srzon panu,
Błogosławcie mroz i zimno panu,
Błogosławcie lody i śniegi panu,
Błogosławcie nocy i dni panu.
Błogosławcie światłość i ciemności panu,

Chwalcie i wyżżáycie Go na wieki,

Bło-

Błogosławcie błyskawice, i obłoki panu,
Niech błogosławi ziemia Pana: niech chwali, i wywższa go na wieki.
Błogosławcie gory i págorki pánu,
Błogosławcie wszystko rodzące na ziemi panu,
Błogosławcie źrzodła panu,
Błogosławcie morza, i Rzeki panu,
Błogosławcie wielorybowie, i wszystko co się rucha w wodach panu,
Błogosławcie wszyscy ptacy powietrzni panu,
Błogosławcie wszystkie bestye i bydło panu,
Błogosławcie Synowie ludzcy panu,
Niech błogosławi Jzrael Pana, niech go chwáli, á wywyższa go na wieki,
Błogosławcie Kapłáni Páńscy panu,
Błogosławcie słudzy Páńscy Panu.
Błogosławcie Duchowie i dusze sprawiedliwych panu,
Błogosławcie Swięci, i pokornego serca panu,
Błogosławcie Ananiaszu, Azaryaszu, Mizaelu panu,

Chwalcie i wywyższ: &c

Bło-

Błogoſławmy Oyca, i Syna i Ducha Swiętego, chwalmy, i wywyżſzáymy go na wieki.

Błogoſławiony ieſt na utwierdzeniu Niebieſkim, i ſławny i chwalebny, i náyprzewyżſzeńſzy na wieki.

Psalm 150

CHwalcie Pana w Swiętych Jego: chwalcie go na utwierdzeniu mocy iego.

Chwalcie go w możnościach iego: chwalcie go według mnoſtwa wielkości. Jego.

Chwalcie go głoſem Trąby, chwalcie go na Arfie i na Cytrze,

Chwalcie go na Bębnie i na Piſzczałce: chwalcie go na ſtroniech, i na Organiech.

Chwalcie go na Cymbalech głośnych, chwalcie go na Cymbalech krzykliwych: wſzelki duch niech chwali Pana. Alleluia.

Chwała BOGU Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu,

Ják była na początku, &c

Pieśń

Pieśń Symeona gdy trzymał na Ręku Dzieciątko JEZUSA ofiarowane w Jeruzalem:

TEraz puſzczaſz ſługę twego Panie w pokoiu według ſłowa twego. Gdyż oczy moie oglądały zbawienie twoie, ktoreś zgotował przed obliczności wſzyſtkich narodow. Swiatłość na obiawienie poganow, i chwałę ludu twego Jzraelſkiego. Lucæ 2.

PUNKT DRUGI.

Wypisanie wszystkich Modlitw, i całey sprawy Mszy Obrządku Greckiego.

MSza Grecka nie rożni ſię co do iſtoty Ofiary, i Obrządkow od Łacińſkiey. U nich iako i u Łácinnikow ieſt czytanie nauki z ſtarego lub nowego Teſtamentu, i Ewangelii, ofiarowanie, poświęcenie, łamanie Hoſtyi, mowienie ſkładu wiary, Pácierzá, Módlitw za żywych, i umarłych, wſpominanie i wyznanie Swietych, pożywanie Ciała i Krwi Chryſtuſa Pana, dziękczynienie po Kommunii. Rożni ſię tylko

ko co do flow, Modlitw, i obrządkow, lubo wſzyſtkich ieden, i tenże ſam ieſt koniec.

1mo Około Części Wstępney.

GRecy poczynaią Mſzą od Offertorium, ktore nie przy Ołtarzu ále ná oſobnym wſtronę czynią Ołtarzyku, i trwaią, áby tey części ludzie byli przytomni — Potym: ſtanąwſzy przed Ołtarzem Kapłan z Diakonem, wzywaią Ducha Swiętego, á przyſtąpiwſzy do Ołtarza, Kapłan całuie Ołtarz, á Diakonowi dáie całować Krzyż, i Benedykcyą, ktorą wziąwſzy Diakon, á ſtanąwſzy na ſwym mieyſcu mowi wgłos:

Diakon: Błogoſław Panie,

Kápłan: Błogoſławione ieſt Kroleſtwo Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego i teraz i zawſze, i na wieki wiekow.

Chor: Amen.

D. W pokoiu Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Za pokoy ktory ieſt zwyſokości, i zbawienie duſz naſzych Panu ſię modlmy,

Ch: Panie zmiłuy ſię,

D.

D. Za pokoy wſzyſtkiego świata i ſtałość Swiętych Bożych Kościołow, i ziednoczenie wſzyſtkich Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Za święty dom ten, i za te ktorzy z wiárą, uczciwością, i boiáźnią Bożą do niego wchodzą, Panu ſię modlmy.

Ch: Pánie zmiłuy ſię,

D. Za Arcybiſkupa naſzego N. Wielebne Kápłańſtwo, w Chryſtuſie Diakońſtwo zá wſzyſtek Kler, i lud Pánu ſię modlmy.

Ch: Pánie zmiłuy ſię,

D Za prawowiernego Pana náſzego N. zá wſzyſtek Dwor i Rycerſtwo Jego Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię,

D Aby mu pomagał, i zniżył pod nogi iego wſzyſtkiego nieprzyiaciela i Przeciwnika, Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię,

D. Zá święte mieſzkanie to, za wſzelkie Miáſto, i kráinę, i zá te, ktorzy w wierze mieſzkaią w nich, Pánu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D.

D. Zá zdrowe powietrze, zyzność urodzaiow ziemi, i czasy ſpokoyne Pánu ſię modlmy.

Ch: Pánie zmiłuy ſię.

D. Zá żegluiące, podrożne, chore, pracuiące, poymane, i za zachowanie ich Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Abyśmy wybawieni byli od wſzelkiego utrapienia, gniewu, niebeſpieczeńſtwa, i przypadku Pánu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy ſię, i záchoway nas łaſką twoią.

Ch: Pánie zmiłuy ſię.

D Przenayświętſzą, niepokalaną, błogoſławioną chwalebną Panią naſzę Boga-rodzicę, i zawſze Pannę MARYĄ ze wſzyſtkiemi Swiętemi wſpomniawſzy ſamych ſiebie, i ieden drugiego i wſzyſtek żywot naſz Chryſtusowi BOGU oddaymy.

Ch: Tobie Panie.

Gdy Diakon Litanie mowi, Kapłan cicho Kollektę czyta, á po dokończonych Litaniach Kapłan też czyta Kollektę wgłos:

K.

K. Abowiem przyſtoi Tobie wſzelka chwała, cześć, i pokłon Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i záwſze, i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

Chor śpiewa Antyfony z Psalmow wzięte, ktore w Swięta Uroczyste Chrystusowe i Bogarodzicy coraz są insze, á te, ktore następuią, są codzienne, i pospolite.

Antyfona pierwſza.

Ch: Dobrze ieſt wyznawać Panu, i śpiewać Imieniowi twemu naywyżſzy. Modłami Boga Rodzicy Zbawicielu zbaw nas.

Aby było opowiadane rano miłoſierdzie twoie, i prawda twoia w każdą noc, Modłami Bogarodzice Zbawicielu zbaw nas.

Iż Prawy Pan BOG naſz, á niemaſz nieprawości w nim Modłami Boga Rodzice Zbawicielu zbaw nas

D. Znowu á znowu w pokoiu Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy ſię i zachoway nas BOZE łáſkę twą.

Ch:

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D Przenayświętſzą chwalebną Panią naſzę BOGA-Rodzicę i zawſze Pannę MARYĄ ze wſzyſtkiemi Swiemi wſpomniáwſzy ſamych ſiebie, i ieden drugiego, i wſzyſtek żywot naſz Chryſtuſowi BOGU oddaymy.

Ch: Tobie Panie.

Kapłan Kollektę cicho czyta pod czas Litanii, a kończy ią w głos.

K. Albowiem Twoie ieſt Panowanie, i Twoie Kroleſtwo, i moc, i Chwałá Oyca i Syna, i Ducha Swiętego teraz i zawſze, i na wieki wiekow. *Ch:* Amen.

Antyſona Druga.

Ch: PAn Krolował, w ozdobę oblokł ſię: oblokł ſię Pan w moc, i przepaſał ſię. Modłami Swiętych Twoich Zbawicielu zbaw nas *Ps 91.*

Albowiem umocnił okrąg świata, ktory ſię nie poruſzy. Modłami Swiętych Twoich Zbawicielu zbaw nas.

Swiadectwá Twoie okazały ſię bydź bardzo wiary godne: Domowi Twemu Panie przyſtoi świątobliwość ná długość dni, Modłami Swiętych Twoich Zbawicielu zbaw nas.

Chwa-

Chwałá Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, i teraz, i zawſze, i na wieki wiekow, Amen.

Jednorodzony Synu, Słowo BOZE, ktory nieśmiertelny ieſteś, á raczyłeś dla zbáwienia náſzego Wcielić ſię z Swiętey BOGA-Rodzice i zawſze Panny MARYI człowiekiem ſtawſzy ſię, i dałeś ſię ukrzyżować Chryſte Boże, śmiercią śmierć depcąc, ktory iednym ieſteś z Swiętey TROYCE, wſpoł chwalonym z Oycem i z Duchem Swiętym zbaw nas.

D. Znowu á znowu Panu ſię modlmy.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy ſię, zachoway nas BOZE Łaſką Twą.

Ch: Panie zmiłuy ſię.

D. Przenayświętſzą, Niepokalánę, Przebłogoſławioną, chwalebną Panią naſzę BOGA-Rodzicę i zawſze Pannę MARYĄ ze wſzyſtkiemi Swiętemi, wſpomniawſzy ſámych ſiebie i ieden drugiego, i wſzyſtek żywot naſz BOGU oddaymy.

Ch: Tobie Panie.

Ka-

Kapłan Kollektę cicho czyta pod czas Litanii, á kończy wgłos.

K. Albowiem dobry, i Człowieka miłuiący BOG iesteś, á przetoż Tobie Chwałę zasyłamy Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i zawsze, i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

Antyfona Trzecia:

Ch: Podźcie raduymy się Panu, zakrzykuymy BOGU Zbáwicielowi naszemu Zbaw nas Synu Boży, ktory w Swiętych dziwny iesteś śpiewaiących Tobie Alleluia. *Psalm: 94.*

A ieźli Niedziela będzie, tedy tak:

Ch: Zbaw nas Synu Boży ktoryś Zmartwychwstał śpiewaiących Tobie: Alleluia, Alleluia.

A tak za każdym Wierszem, ktore następuią:

Uprzedźmy Oblicze Jego w wyznaniu, á w Psalmach zakrzykniymy mu: Zbaw nas Synu Boży.

Albowiem BOG wielki ieft Pan, i Krol wielki nad wszystką ziemią. Zbaw nas Synu Boży &c.

Bo w Ręce Jego są wszystkie kraie ziemie, i wysokości Gor Jego są. Zbaw nas Synu Boży &c.

Bo Jego ieft Morze á On ie uczynił, á suchą ziemię otworzyły Ręce Jego. Zbaw nas &c.

Kapłan czyni Introit a Diakon wziąwszy Benedykcyą od Kapłana podnosi Ewangelią w głos mowiąc:

D. Mądrość: ftoymy prosto.

Ch: Podźcie pokłońmy się i upadniymy przed Chrystusem. Zbaw nas Synu Boży, &c.

Czyta Chor Tropary według dnia álbo Swięta, á Kapłan Modlitwę Trifagii cicho mowi, ktorą kończy wgłos:

K. Albowiem Swięty iesteś Panie BOZE nasz, á przetoż Tobie Chwałę zasyłamy Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i zawsze, i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

I teraz Chor śpiewa Trisagion:

Ch: Swięty BOZE, Swięty mocny, Swięty nieśmiertelny, Zmiłuy się nad nami. Swięty BOZE, Swięty mocny, Swięty nieśmiertelny, Zmiłuy się nad nami. Swięty BOZE, Swięty mocny, Swięty nieśmiertelny, Zmiłuy się nad nami. Chwałá Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, i

te-

teraz, i zawsze, i na wieki wiekow. Amen. Swięty nieśmiertelny, zmiłuy się nad nami.

Swięty BOZE, Swięty mocny. Swięty nieśmiertelny. Zmiłuy się nad nami.

2dó. Części Uczącey.

Chor śpiewa Prokimenon albo Propositum według dnia. Potym Lektor Epistołę, po ktorey Chor śpiewa Alleluia. Diakon kadzi Ołtarz i ludzi, a potym wziąwszy w ręce Ewangelii Księgę bierze od Kapłana Błogosławieństwo, wgłos mowiąc:

D. Błogosław Panie zwiastować Swiętego, chwalebnego, i wszelkiey pochwały godnego Boskiego Apostoła, i Ewangelisty Chrystusowego N.

K. BOG zá modłami Swiętego chwalebnego, i wszelkiey pochwały godnego Boskiego Apostoła i Ewangelisty swego N. niech ci da słowo zwiástuiącemu w mocy mnogiey ku wypełnieniu Ewangelii naymilszego Syna Twego, á Pana naszego JEZUSA Chrystusa.

D.

D. Mądrość: Stoymy prosto.

D. Mądrość: stoymy prosto, posłuchaymy Swiętey Ewangelii.

z Ewangelii Swiętey, ktora iest według N Lekcya.

Ch: Chwałá Tobie Panie.

K. Słuchaymy z pilnością.

Diakon śpiewa Ewangelią á skończywszy oddaie Księgę Ewangelii Kapłanowi. Chor odpowiada.

Ch: Chwałá Tobie Panie.

D Mowmy wszyscy do Pana.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Z całey duszy, i z całey myśli naszey mowmy wszyscy.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Panie Wszechmogący BOZE Oycow naszych prosiemy Cię usłysz, á zmiłuy się.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się.

D. Jeszcze modlmy się za prawowiernego, od BOGA strzeżonego, i Chrystusa miłuiącego Pana naszego N. za zwycięztwo, pożycie, pokoy, zdrowie, zbawienie, i odpuszczenie grzechow iego, i áby mu Pan BOG

nasz ieszcze więcey pośpiechu dodawał, i pomagał we wszystkim, i aby zniżył pod nogi iego wszelkiego nieprzyiaciela, i przeciwnika, mowmy wszyscy:

Ch: Panie zmiłuy się. Panie zmiłuy się. &c.

Kapłan cicho Modlitwę czyta:

D. Jeszcze modlmy się za Arcy-Biskupa naszego N. za zdrowie i Zbawienie iego.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się.

D. Jeszcze modlmy się za Oyce nasze Duchowne, za wszystkę w Chrystusie Bracią naszę, za wszystkie usługuiące, i ktorzy kiedy usługowali w Swiętym mieszkaniu tym, za zdrowie i zbawienie ich.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się. Panie zmiłuy się.

D. Jeszcze modlmy się za ludzie tu przytomne, i oczekuiące od Ciebie bogatego miłosierdzia, za zdrowie i zbawienie ich.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się.

Tu

Tu przyczynia Diakon Litanią za te, za ktore się Msza odprawuie, za Dobrodzieie mianuiąc ie Imieniem:

D. Jeszcze modlmy się za te, ktorzy nam Jałmużnę dali, i ktorzy nam niegodnym zlecili, abyśmy się modlili za nie, i za wszystkie prawowierne Chrześciany, za zdrowie i zbawienie Ich.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się

K. Albowiem miłosierny, i człowieka miłuiący BOG iesteś, á przetoż tobie chwałę zásyłamy Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i záwsze i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

Jeżli Liturgia żałuszna, tedy Litanie mowi Diakon żałuszne:

D. Zmiłuy się nad nami BOZE według wielkiego miłosierdzia twego prosiemy cię usłysz, á zmiłuy się.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się:

D. Jeszcze modlmy się za odpocznienie Błogosławioną pamięć odpuszczenie grzechow zeszłemu ludzie Bożemu, ktorego dziś wspominamy N. aby mu odpuszczono było wszystko co zgrzeszył

tak rozmyślnie, iako i nierozmyślnie, mowmy wszyscy.

Ch: *Panie zmiłuy się. Panie zmiłuy się. Panie zmiłuy się.*

D. Aby *Pan* BOG nasz policzył Ducha iego, gdzie wszyscy sprawiedliwie odpoczywaią, mowmy wszyscy.

Ch: Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się.

D. Miłosierdzia Boskiego, i Krolestwa Niebieskiego, á odpuszczenia grzechom iego u Chrystusa nieśmiertelnego, Krola, i BOGA naszego prośmy.

Ch: Day Panie,

D. Modlmy się Panu,

Ch: *Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się.*

Kapłan Modlitwę za Duszę czyta cicho, ktorą kończy w głos:

K. Albowiem ty iesteś żywotem i odpuszczeniem zeszłemu, ktorego dziś wspominamy sludze twemu N. Chryste BOZE nasz: á przetoż tobie chwałę zasyłamy, z niemaiącym początku Oycem twoim, i *Przenayświętszym* dobrym, á ożywiaiącym Duchem twoim teraz i zawsze na wieki wiekow.

Ch:

Ch: Amen.

D. Ná szczęśliwe zaśnienie, i wieczny odpoczynek zeszłemu sludze Bożemu N. ktorego dziś wspominamy, niech będzie wiekuista pámiątka.

Ch: Wiekuista pámięć, wiekuista pámięć, wiekuista pámięć.

D. Modlcie się Kátechumeni Pánu.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Ktorzy iesteśmy wierni, za Kátechumeny modlmy się.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Aby się Pan zmiłował nad niemi.

Aby ich przygotował do Chrztu słowem prawdy.

Aby im obiáwił Ewangelią sprawiedliwości,

Aby ich ziednoczył z Swiętym swoim powszechnym, i Apostolskim Kościołem,

Ch: Panie zmiłuy się,

D. Zbaw zmiłuy się, rátuy, i zachowáy ie Boże łaską twoią,

Ch: Pánie zmiłuy się,

D. Kátechumeni głowy wasze Pánu nakłońcie,

Ch: Tobie Panie,

Ka-

Kapłan Modlitwę cicho czyta za Katechumeny, á kończy ią wgłos.

Aby i ci z nami chwalili, náydroższe i prześwietne Jmię twoie Oyca, i Syna i Ducha Swiętego, teraz i zawsze i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

D Jle iest Katechumenow wychodźcie. Katechumeni wychodźcie, żaden z Katechumenow, lecz sami tylko wierni ile was iest, znowu, á znowu w pokoiu Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

Kapłan cicho modlitwę za wierne czyta:

D. Zbaw ratuy, zmiłuy się, i záchoway nas Boże łaską twoią.

Ch: Panie zmiłuy się

D Mądrość.

Kapłan wgłos kończy Modlitwę za wierne:

K. Albowiem przyftoi tobie wszelka chwała, cześć, i pokłon Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu, teraz i zawsze i na wieki wiekow.

Ch: Amen.

D. Znowu, á znowu Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

Kapłan cicho Modlitwę czyta:

D. Ratuy, zbaw zmiłuy się i zachoway nas Boże łaską twoią.

Ch; Panie zmiłuy się,

D. Mądrość.

Kapłan Modlitwę wgłos konczy:

K. Abyśmy pod Panowaniem twoim zawsze ftrzeżeni będąc, tobie chwałę oddawali Oycu, i Synowi i Duchowi Swiętemu, teraz zawsze i na wieki wiekow.

Ch. Amen.

Kapłan Modlitwę czyta cicho, Diakon kadzi Ołtarz i ludzi, a Chor tym czasem śpiewa.

Hymn następuiący nazwany,

Hymnus Hembicus:

Ch. My ktorzy Hembiny pod Taiemnicą na sobie wyrażamy, á ożywiaiącey Troycy trzyświętą Pieśn ofiaruiemy, wszelką dziś żywota tego odrzućmy troskę: iako maiący przyiąć Krola wszystkiego ftworzenia, Aniołow włocznie w Ręku maiących niewidomie otoczonego ufcami. Alleluia, Alleluia, Alleluia.

3to. Części sprawuiącey Ofiarę:

W poł Hymnu wyżey położonego zastanawia się Chor z śpiewaniem, á Kapłan z Diakonem czynią Processyą, i przenosząc z małego Ołtarzyka na Ołtarz przygotowaną przez Offertorium do ofiary na Patenie Hostyą á w Kielichu wino, mowi wgłos:

D. Wszystkich was prawowiernych Chrześcian niech wspomni Pan BOG w Krolestwie swym Niebieskim każdego.

D. Wszystkich was prawowiernych Chrześcian niech wspomni Pan BOG w Krolestwie swym Niebieskim każdego czasu, teraz, i zawsze, i na wieki wiekow.

K. Prawą wiarę wielkiego Pana naszego N. Prześwieconego Arcy Biskupa N. wszystek stan Kapłański, Diakoński, i Mniski, i wszystkich was prawowiernych Chrześcian niech wspomni Pan BOG w Krolestwie swym Niebieskim każdego czasu, teraz, i zawsze, i na wieki wiekow.

Ch. Odpowiedziawszy Amen, kończy Hymn Herubiński, milczeniem wpoł

dla

dla Processyi przerwany: Jako maiący przyiąć Krola &c.

D. Dopełńmy modł naszych Panu.

Ch. Panie zmiłuy się.

D. Za przygotowane drogie dary, Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Abyśmy wybawieni byli od wszelkiego utrapienia, gniewu, niebeśpieczeństwa, i przypadku, Panu się modlmy.

Ch. Panie zmiłuy się.

Kapłan cicho Modlitwę czyta:

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy się. I zachoway nas Boże łaską twoią.

Ch. Panie zmiłuy się.

D. O cały ten dzień, áby był doskonałym, świętym, spokoynym i bez grzechu, prośmy Pana.

Ch. Day Panie.

D. O Anioła, áby był Aniołem pokoiu, wiernym przewodnikiem dusz, i ciał naszych strożem, prośmy Pana.

Ch. Day Panie.

D. O Miłosierdzie i odpuszczenie grzechow, i upadkow naszych prośmy Pana.

Ch: Day Panie.

D.

D. O to co ieſt dobrego, i pożytecznego duſzom naſzym, i o pokoy Swiata, prośmy Pana.

Ch. Day Panie.

D. O dokonanie żywota naſzego Chrześciańſkie, wolne od namiętności, nie zawſtydzone, ſpokoyne, i dobre ſprawienie ſię u ſtraſzliwego ſądu Chryſtuſowego proſimy.

Ch. Day Panie.

Przenayświętſzą Niepokalaną, Przebłogoſławioną chwalebną Panią naſzę Bogarodzicę i zawſze *Pannę* Maryą ze wſzyſtkiemi Swiętemi wſpomniawſzy ſamych ſiebie, i ieden drugiego, i wſzyſtek żywot naſz, Chryſtuſowi BOGU oddaymy.

Ch. Tobie Panie.

Kapłan kończy wgłos Modlitwę, ktorą podczas tych Litanij cicho czytał.

K. *Przez* litości lednorodzonego Syna twego, z ktorym błogoſławiony ieſteś weſpoł z *Przenayświętſzym* i dobrym a ożywiaiącym Duchem twoim teraz, i zawſze i na wieki wiekow.

Ch. Amen.

K. Pokoy wſzyſtkim.

Ch. I Duchowi twoiemu.

D. Mieymy wzaiemną miłość ieden ku drugiemu, ábyśmy iednomyślnie wyznali.

Ch. Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego, Swiętą Troycę iednoiſtną, i nierozdzielną.

D. Drzwi, Drzwi w Mądrości! pilno ſłuchaymy.

Ch. Wierzę w iednego B*O*GA Oyca Wſzechmogącego Stworzyciela Nieba, i Ziemie, widomych rzeczy wſzyſtkich, i niewidomych.

I w iednego Pana Jezusa Chryſtuſa Syna Bożego lednorodzonego, ktory ſię z Oyca urodził przed wſzyſtkiemi wieki.

Swiatłość z świątłości BOGA prawdziwego z BOGA prawdziwego urodzonego nie uczynionego ſpołiſtotnego Oycu, przez ktorego wſzyſtkie rzeczy ſię ſtały.

Ktory dla nas ludzi i dla naſzego zbawienia zſtąpił z Niebios, i wcielił ſię z Ducha Swiętego i Maryi Panny, i Człowiekiem ſię ſtał.

Ukrzyżowan też dla nas pod Pontſkim Piłatem, i umęczon i pogrzebion

ieſt, i zmartwychwſtał trzeciego dnia według *Piſma*.

I wſtąpił na Niebioſa i ſiedzi ná *Prawicy Oycowſkiey*, i powtore ma przyiść z Chwałą ſądzić żywe i umarłe, ktorego Kroleſtwu nie będzie końca.

I w Ducha Swiętego *Pana* i ożywiaiącego, ktory od Oyca, i od Syna pochodzi, ktory z *Oycem*, i z Synem ſpolny pokłon, i ſpolną Chwałę ma, ktory mowił przez *Proroki*.

W ieden Swięty powſzechny i Apoſtolſki Kościoł.

Wyznawam ieden Chrzeſt na odpuſzczenie grzechow.

Oczekiwam Zmartwychwſtania umarłych, i żywota przyſzłego wieku, Amen.

D. Stoymy przyſtoynie, ſtoymy z boiaźnią, patrzmy pilno, ábyśmy *Ofiarę* Swiętą w pokoiu ofiarowali.

Ch: Miłoſierdzie Pokoiu ofiarę chwały

K. Łaſka Pana naſzego JEZUSA Chryſtuſa, i miłość *BOGA* i Oyca, á uczeſtnictwo Ducha Swiętego niech będzie ze wſzyſtkiemi wami.

Ch: I z duchem twoim.

K. W gorę mieymy ſerca.

Ch:

Ch: Mamy ku Panu.

K. Dzięki czyńmy Panu.

Ch. Godna i ſprawiedliwa rzecz ieſt.

Kapłan Prefacyą czyta á przychodząc ad Sanctus, mowi w głos.

K. Zwycięzką Pieśń ſpiewaiąc, wołaiąc, krzycząc, á mówiąc:

Ch; Swięty, Swięty, Swięty Pan BOG zaſtępow. pełne ieſt Niebo i Ziemia chwały iego. *Oſanna* ná wyſokości. Błogoſławiony, ktory przychodzi w Imię Pańſkie. *Oſanna* ná wyſokości.

Kapłan Kanon cicho czyta, á potym konſekracya odprawuie ſię w głos:

K. Bierzcie, iedzcie, to ieſt Ciało moie, ktore ſię za was łamie na odpuſzczenie grzechow.

Ch: Amen.

K. Piycie z niego wſzyſcy, ta ieſt krew moia, ktora ſię za was i za wielu wylewa ná odpuſzczenie grzechow:

Ch: Amen.

Kapłan podnoſi prawą Ręką Ciało Pańſkie ná Patenie, á lewą kielich przełożywſzy Ręce ná krzyż, i mówi w głos:

K. Twoie z twego tobie ofiaruiemy we wſzyſtkim i za wſzyſtko.

Ch.

Ch: Ciebie chwalemy, ciebie błogosławiemy, tobie dzięki czyniemy, i modlemyć się Boże nasz.

Czyni Kommemoracye Kapłan, á przyszedłszy do Kommemoracyi Nayświętszey Panny, czyni ią w głos kadząc Ołtarz:

K. Osobliwie za Przenayświętszą Niepokalaną przebłogosławioną chwalebną Panią naszę Bogarodzicę, i zawsze Pannę MARYĄ.

Ch: Godna zaprawdę rzecz iest Błogosławioną Cię nazywać Bogarodzicę; zawsze Błogosławioną, i ze wszech miar Niepokalaną, i Matkę BOGA naszego czci godnieyszą nad Cherubiny, i chwalebnieyszą bez porównania nad Serafiny, ktoraś bez skazy porodziła BOGA słowo. Ciebie ktoraś prawdziwie iest, BOGA Rodzicę wielbiemy.

Postępuie *Kapłan* w Kommemoracyach, á przyszedłszy do *Kommemoracyi* Arcy-Biskupa naszego N. którego w pokoiu zachoway, i użycz Swiętym twoim Kościołom, szczęśliwym, wziętym, zdrowym, długoletnim, i dobrze sprawuiącym słowo prawdy twoiey.

Jeszcze

Jeszcze w Kommemoracyach postępuie Kapłan, a kończąc ie mówi w głos:

K. A day nam, ábyśmy iednemi usty, i iednym Sercem chwalili i wysławiali naydroższe i Przeświętne Imię twoie Oyca, i Syna, i Swiętego Ducha, teraz, i zawsze, i nà wieki wiekow.

Ch: Amen.

K. A niech będzie miłosierdzie wielkiego BOGA i Zbawiciela naszego JEZUSA Chrystusa ze wszystkiemi wami.

Ch: I z Duchem twoim.

D. Wszystkich Swiętych wspomniawszy, znowu, á znowu Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się:

D. Zá ofiarowane i poświęcone drogie dary, áby Człowieka miłuiący BOG nasz przyiąwszy ie na swoy święty i wyższy nad Niebiosa, á rozumny Ołtarz, na zapach wonności duchowney, wzaiem nam zesłał łaskę swą Boską, i dar Ducha Swiętego modlmy się.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. Abyśmy wybawieni byli od wszelkiego utrapienia, gniewu i przypadku, Panu się modlmy.

Ch: Panie zmiłuy się.

4to. Części pożywaiącey.

Kapłan cicho czyta Modlitwę przed Komm:

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy się i zachowáy nas Boże Łaską Twoią.

Ch: Panie zmiłuy się.

D. *O* cały ten dzień áby był doskonały, święty, spokoyny, i bez grzechu; prośmy Pana.

Ch: Day Panie.

D. O Anioła pokoiu wiernego Przewodnika i Stroża, dusz i ciał naszych prośmy Pana.

Ch: Day Panie.

D. O miłosierdzie i odpuszczenie grzechow i upadkow naszych prośmy Pana.

Ch: Day *Panie.*

D. O to co iest dobrego, i pożytecznego duszom naszym, i o pokoy świata prośmy *Pana.*

Ch: Day *Panie.*

D. Abyśmy ostatek czasu żywota naszego w pokoiu, i w pokucie dokonali, prośmy *Pana.*

Ch: Day *Panie.*

D. O dokonanie żywota naszego Chrześciańskie wolne od namiętności, nie zawsty-

wstydzone, spokoyne, i dobre sprawienie się u straszliwego Sądu Chrystusowego, prośmy *Pana.*

Ch: Day *Panie*

D. Jedność wiary i uczestnictwo Ducha Swiętego uprosiwszy, samych siebie, i ieden drugiego, i wszystek żywot nasz Chrystusowi BOGU oddaymy.

Ch: Tobie *Panie.*

K. Uczyńże nas godnemi Panie z ufnością nie ku potępieniu śmieć Ciebie, ktory iesteś w Niebiesiech, BOGA Oyca wzywać, i mowić:

Ch: Oycze nasz ktoryś iest w Niebiesiech, święć się Imię twoie.

Przydź krolestwo twoie.

Bądź wola twoia iako w Niebie tak i na ziemi.

Chleba naszego powszedniego day nam dzisiay;

I odpuść nam nasze winy, iako i my odpuszczamy naszym winowaycom.

I niewodź nas w pokuszenie.

Ale zbaw nas odezłego.

Kapłan cicho mowi też Modlitwę Pańską, á odmówiwszy kończy w głos:

R K.

K. Abowiem twoie ieſt kroleſtwo, moc i Chwała Oyca, i Syna, i Ducha Swiętego teraz zawſze, i ná wieki wiekow.

Ch: Amen.

K. Pokoy wſzyſtkim.

Ch: I Duchowi twemu.

D. Nakłońcie głowy waſze Panu.

Ch: Tobie *Panie*.

Kapłan cicho Modlitwę czyta i kończy ią w głos:

K. Przez łaſkę, i litości, á miłość ku ludziom iednorodzonego Syna twego, z ktorym błogoſławiony ieſteś weſpoł z Przenayświętſzym dobrym, á ożywiaiącym Duchem twoim teraz zawſze i na wieki wiekow.

Ch. Amen.

Kapłan mówi cicho Modlitwę, po ktorey Diakon w głos:

K. Swięte Swiętym.

Ch. Jeden Swięty, ieden *Pan* JEZUS Chryſtus ná Chwałę BOGU Oycu Amen.

Kapłan łamie Hoſtyą większą, ktorey część kładzie do Kielicha, á z pozoſtałych na Patenie części teyże Hoſtyi odmowiwſzy Modlitwę = Wierzę Panie &c. ktora niżey przy rozdawaniu Kommunii ludziom położona będzie, kommunikuie ſam, i Dia-

konowi podaie. Także z Kielicha pożywa ſam i Diakonowi daie. Potym pozoſtałe odrobiny Swięte zgarnia do Kielicha z Pateny. Chór tym czaſem wierſz Swiętey Kommunii według dnia álbo Swięta śpiewa. Po dokończeniu wſzyſtkiego tego, Kapłan podaie Kielich z Przenayświętſzym Sakramentem *Diakonowi, ktory z Kapłanem obrociwſzy ſię do ludzi, á pokazuiąc Kielich w głos mówi:*

D. Zboiaźnią Bożą i wiarą przyſtąpcie

Ch. Błogoſławiony, ktory przychodzi w Imię *Pańſkie*.

Tu Kapłan, ieżli będą ludzie do Kommunii, mówi w głos: á za nim ci, co przyſtępować będą naſtępuiące wyznanie.

K. Wierzę *Panie*, i wyznawam, iżeś ty ieſt prawdziwie Chryſtus Syn BOGA żywego, ktory przyſzedłeś na świat grzeſzne zbawić, z ktorych iam ieſt pierwſzym.

Pomniy ná mnie *Panie*, gdy przyidzieſz, w kroleſtwie twoim.

Pomniy ná mnie Krolu gdy przyidzieſz w kroleſtwie Twoim.

Pomniy na mnie Swięty, gdy przyidzieſz w kroleſtwie Twoim.

Za każdym z tych trzech wierszow biią ſię w pierſi ci, co przyſtępuią do Nayświętſzego Sakramentu.

Kapłan rozdaiąc Swiętą Kommunią ludziom zá każdym Kommunikantem naſtępuiącą Modlitwę mowi:

Drogie, i Przenayświętſze Ciało, i Krew Pana i BOGA, i Zbawiciela naſzego JEZUSA Chryſtuſa daie ſię ſłudze Bożemu N. na odpuſzczenie grzechow i ku żywotowi wiecznemu Amen.

Chor tym czaſem śpiewa wierſz Kommunii, powtarzaiąc go tak wiele razy, aż wſzyſcy Kommunią Swiętą przyimą.

Ch: Ciało Chryſtuſowe bierzcie, á zrzodła nieśmiertelnego koſztuycie Alleluia.

Rozdawſzy Swiętą Kommunią Kapłan żegna ludzi, mówiąc w głos:

K. Zbaw Panie lud twoy, á błogoſław dziedzictwu twemu.

Ch: Oglądaliśmy światłość prawdy i przyięliśmy Ducha Niebieſkiego. Nierozdzielney Troycy Swiętey kłaniaymy ſię ábowiem ta nas zbawiła.

Kapłan znowu obraca ſię do ludzi z Nayświętſzemi Taiemnicami, i mowi wgłos.

K.

K. Każdego czaſu, teraz, i zawſze, i na wieki wiekow.

Ch: Amen. Niech będą napełnione uſta naſze pieniem Pańſkiego chwalenia, abyśmy śpiewali chwałę twoię, iżeś nas godnemi uczynił bydź uczeſtnikami świętych nieśmiertelnych Taiemnic twoich. Zachowayże nas Boże w tey świątobliwości abyśmy po wſzyſtkie dni rozmyślali w ſprawiedliwości twoiey = *Alleluia.*

Kapłan tym czaſem pożywa Przenayświętſze Taiemnice, po ktorych pożyciu Diakon wgłos mowi:

D. Proſto ſtoymy, ktorzyśmy uczeſtnikami ſtali ſię świętych nieśmiertelnych, Przenayświętſzych i ożywiaiących Taiemnic. *Dzięki oddaymy Panu.*

Ch. Panie zmiłuy ſię.

D. Ratuy, zbaw, zmiłuy ſię, i zachoway nas Boże łaſką twą:

Ch. Panie zmiłuy ſię.

D. Dzień ten wſzyſtek aby nam był doſkonałym, świętym, ſpokoynym, i wolnym od grzechu, uproſiwſzy, ſamych ſiebie, i ieden drugiego, i wſzyſtek żywot naſz Chryſtuſowi BOGU oddaymy.

Ch. Tobie Panie.

5tó Części dziękczynienia po Kommunii.

KApłan Modlitwę po Kommunii Swiętey czyta, ktorą kończy wgłos:

K. Albowiem ty iesteś poświęceniem naszym, przetoż tobie Chwałę zasyłam Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu teraz, i zawsze, i ná wieki wiekow.

Ch: Amen.

K. w *P*okoiu wynidzmy.

Ch: w Jmieniu *P*ańskim.

D. *P*anu się modlmy.

Kapłan wgłos Modlitwę czyta:

K. *P*anie ktory błogosławisz tym, ktorzy Cię błogosławią i poświęcasz, w tobie nadzieię maiących, zbaw lud twoy. á błogosław dziedzictwu twemu, zupełność Kościoła twego zachoway, poświęć miłuiących ozdobę domu twego. Tych wzaiem wsław Boską mocą twoią. á nas nie opuszczay nadzieię w tobie maiących. Day pokoy światu, Kościołom twym, Kapłanom, prawowiereemu Panu naszemu, woysku, i wszystkiemu ludowi twemu. Albowiem wszelki datek dobry, i wszelki dar doskonały iest z wysokości pochodzący od Ciebie Oyca światłości, á przetoż tobie chwałę dzięki, i pokłon zasyłamy Oycu, i Synowi, i Duchowi Swiętemu teraz, i zawsze i na wieki wiekow.

Ch: *Amen. Niech będzie Jmię Pańskie błogosławione od tąd aż na wieki.*

Spiewa to Chor potrzykroć á Kapłan Modlitwę cicho czyta, ktorą skończywszy żegna ludzi mowiąc:

K. Błogosławieństwo Pańskie niech będzie na wszystkich was każdego czasu teraz i zawsze, i na wieki wiekow.

Ch. Amen.

D. Mądrość.

Ch: Ciebie czci godnieyszą nad Cherubiny, i chwalebnieyszą bez porownania nad Serafiny, ktoraś bez skazy porodziła BOGA słowo prawdziwie Boga-Rodzicę wielbiemy

K. Chwała bądź tobie Chryste Boże nadzieio nasza chwała tobie.

Ch: Chwała Oycu, i Synowi, i Duchowi świętemu teraz, i zawsze, i ná wieki wiekow Amen. *Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, Panie zmiłuy się, błogosław.*

K.

K. Chryſtus prawdziwy Bog naſz za modłami Niepokalaney Matki ſwey, i Swiętego Oyca naſzego Jana Arcy-Biſkupa Konſtantynopolſkiego złotouſtego, i wſzyſtkich Swiętych ſwoich niech ſię zmiłuie, á zbawi, iako dobry, i Człowieka miłuiący BOG.

Ta Modlitwa po Grecku Apaliſis, albo rozpuſzczenie na ſwięta Uroczyſte Chryſtuſa Pana, coraz to inny ma początek przypominaiący Taiemnicę Uroczyſtości.

Ch: Amen. Za ich świętemi modłami utwierdź Boże Wiarę Chrześciańſką, pośliy długie lata Nayświętſzemu Arcy-Biſkupowi powſzechnemu N. Panu naſzemu wielkiemu Krolowi N. zbaw Panie Arcy-Biſkupa naſzego N. wſzyſtek ſtan Kapłańſki, Diakońſki, i Mniſki, wſzyſtkich Oycow, i Bracią naſzę, i wſzyſtkie prawowierne Chrześciany. Panie zmiłuy ſię. Panie zmiłuy ſię. Panie zmiłuy ſię.

Przenayświętſza BOGA Rodzico pomagay wſzyſtkim prawowiernym Chrześcianom, á zbaw nas.

Ko-

Koniec Mſzy Greckiey.

POłożona tu Mſza Grecka nayprzod dla pokazania dawności i iedności wiary Kościołow zachodniego i wſchodniego względem Ofiary Mſzy Swiętey, i prawdziwey, á rzetelney przytomności całego Chryſtuſa w Sakramencie Chleba i wina, przeciwko tym, ktorzy w Tyſiąc pięćſet i więcey lat tak głęboko wkorzenioną wiarę z ſerc wiernych wyrwać uſiłowali. Powtore: iż w kraiu naſzym częſte zdarzaią ſię okazye ſłuchania Mſzy Greko = Unitow. Potrzecie: iż Modlitwy tey Mſzy pełne także Taiemnic i Nabożeńſtwa, pożyteczniey, i przyzwoiciey mowioneby bydź miały nawet podczas Mſzy Łacińſkiey, od innych Modlitw, ktore naymniey do tey Ofiary ściągaią ſię.

Punkt Trzeci

O Szatach do Mſzy ſłużących:

Pyt: 1. Czemu Biſkupi i Kapłani Mſze, i inne Obrządki w rożnych od ſwych zwyczaynych ſzatach ſprawuią?

Odp: Dawnieyſzy kſztałt ſzat, ktorych używano do Obrządkow Kościelnych był ten ſam, co powſzechnie zwy-

zwyczany tak dla Biſkupow, iak dla Kapłanow, iednakże dla większego chędoſtwa i przyſtoyności, nie innych przy Kościelnych Ceremoniach używali, iak tylko tych, ktore ſzczegulnie na ten koniec ſkazane i koſztownieyſze były. Jeżeli teraz ieſt rożny kſztałt ſzat Kościelnych od drugich duchownym zawſze poſpolitych, zwyczay wiekow to odmienił, iako w rzeczach do rozrządzenia od okoliczności, i upodobania zawiſłych. Że zaś to ieſt przyzwoita i chwalebna zażywać ſzczegulnych ſzat do świętych Obrządkow, łatwo poznać: bo ieżeli do rożnych Ceremoniy i ſpraw świeckich ſą właściwe Urzędom ſtroie, za cożby to bydź miało co mniey potrzebnego ſzczegulnieyſzemi ſię także i w Obrządkach nayświętſzych Religii, odziewać? Coż ieſt, coby ſię w tym nie zgadzało z czyſtym rozſądkiem i prawidłami Wiary? BOG Sam czyliż nie przykazał w ſtarym Teſtamencie, áby Kapłani i ſłudzy Kościoła ſprawowali Obrządki przepiſane w właściwych do tego ſzatach. Czyliż ſami przeciwni nam, i ktorzy na to biią po wielu mieyſcach w podobne ſię nie przybieraią? iak do tąd

tąd naypoſpolicie y w Anglii za Liturgią Angielſką idący czynią. To ſamo mowić o używaniu rożnego koloru takowych ſzat podług rożności dni, i Swiąt, ato dla zdatnieyſzego, i bardziey okazałego przez takowe zewnętrzne znaki do Nabożeńſtwa ludzi pobudzenia.

Pyt: 2. Ktoreż ſą ſzaty, ktorych naypoſpolicie y do Ceremoniy Kościelnych zażywaią, a nayſzczegulniey do Mſzy?

Odp: Nayprzod Humerał, po łacinie *Humerale*, czyli raczey *Amictus*, ktorego iedną ſtroną ſzyia ſię okrąża, a druga nieco na plecy ſpuſzczona zoſtaie; zażywany od wieku VIII. gdzie z odkrytą ſzyią ani świeckim áni Duchownym chodzić było rzeczą przyſtoyną. Teraz ſię nań kładzie alba, o ktorey zaraz niżey ſię powie, ále iak z dawnych mamy świadectw, tenże na Albę bywał przedtym kładziony, i ztąd nazywa ſię też *Anaboladium*. Co ieſzcze do tąd Kapłani Obrządku Ambrozyańſkiego, i Kanonicy Liońſcy zachowuią. *Powtore*: Bierze ſię potym Alba od koloru białego nazwana, ktora z Płotna, á nie z czego innego aż do nog długa bydź powinna, i ktora w ſtarożytnych Kſięgach *Linea*

Dal-

Dalmatica, albo inaczey *Camiſus*, lub *Camiſia* zowie ſię. *Potrzecie*: Na Albę kładzie ſię Pas nazwany niegdy także *Balthæus*. *Poczwarte* Manipularz, ktory kładziony bywa na lewą Rękę, co początek wzięło według iednych w Wieku X. á według drugich ieſzcze w Wieku VIII. wſzyſcy iednak zgadzaią ſię na to, iż ta część ubiory naſtąpiła na mieyſce Chuſtki od dawnieyſzych zażywaney pod nazwiſkiem *Sudarioli* albo *Mappulæ*. I to pewna ieſt, że co teraz ſami Biſkupi dopiero po *Confiteor* Manipularz na Rękę kładą, to przedtym i inni wſzyſcy Kapłani czynili dla tego, że też dopiero w ten czas zwiiano Ornaty przedtym całe Ramiona okrywaiące, aby wolnie Ręku używać mogli. *Popiąte:* Stuła czyli *Stola* nazwana, że dawnieyſzych czaſow ten ubior był długą oſobnego kſztałtu Suknią, ktorą Łacińnicy tym ſłowem *Stola* oznaczali, i do ktorey potym przodku oſobny Płat ſzeroki z lewego ramienia wiſzący przyłączać zaczęto. A na reſzcie ſam tylko taki Płat bez tey ſzaty zatrzymano, i Diakonowie zawiiali go ſobie na lewym ramieniu dla wygodnieyſzego w ſprawowaniu Obrządkow

ſwych uſłużenia: dla tego i teraz widziemy, że też z lewego ramienia pod prawe zawieſzaią, á Kapłani ná Krzyż ią z ramion na pierſi kładą. Biſkupi zaś proſto z ramion bez zakładania na krzyż, ſpuſzczaią; Pierwſi to czynią na znak i pamiątkę, że cała ich władza bierze ſwą moc od krzyża JEZUSA Chryſtuſa, á drudzy zaś tego nie czynią, bo na ſobie oſobny tego wizerunek w Krzyżu zwyczaynym Biſkupim noſzą. *Poſzoſte*: *Ornat*, albo inaczey *Planeta* czyli *Caſula* nazwana: tey ſzaty inny dawniey iak teraz, był kſztałt; bo przedtym całego okrywała Kapłana, tak, iż ramieni wolnie użyć nie mogł, aż była podnieſiona i wſtążką przywiązana. I ztąd poſzło, co ieſzcze do tych czas po niektorych mieyſcach widzieć ſię daie, że gdy Kapłan podnoſi Hoſtyą podczas Mſzy, ſłużący podnoſzą część tyłuą Ornatu. Toż ſamo ztąd początek bierze że w Wielki *Poſt*, i w niektore inne pokutne dni w Roku Diakon, i Subdiakon do Uroczyſtey Mſzy ſłużący, zwiniony w przodku Ornat maią. *Biret* zaś od ſłowa *Biretum*, to ieſt: nakrycia głowy; bo *Birum* była to ſuknia, ktorą ſię cała

Oſoba okrywała, á *Biretum* była to część tey ſzaty, ktorą głowę przykrywano. Na ktorey to ſzaty części mieyſce naſtąpił potym ubior *Humerał*, czyli *amictus* nazwany, ktorym także Kapłani Głowę oſłaniać byli zwykli, iak do tąd niektorzy czynią Zakonnicy. Kapy zaś czyli tak nazwane *Pluvialia*: były to dawniey Płaſzcze, ktorych używano podczas Proceſſyi w czaſie deſzczow, a Płat, ktory na nich do tąd ieſt przypinany, był to na kſztalt Kaptura dla okrycia głowy. Robiono zaś takowe Płaſzcze w dalſzym ciągu lat z bogatſzych mareryi i zażywano ich w Kościele za ubior do uroczyſtych Obrządkow. A co do Tunicele Subdiakonow, i Dalmatyki Diakonow, iako też takowe podobne obiedwie, ktorych Biſkupi pod Ornat zażywaią, tudzieſz odzieża onychże na nogi: ſą to wſzyſtko rzeczy na okazanie radości, i większego dni, i obrządkow uroczyſtych uczczenia.

Pyt: 3. *Czyli też te ſzaty maią iakie znaczenia Myſtyczne?*

Odp: Pontyfikał Rzymſki około każdey z nich daie niektore i Oycowie Swięci czynią do tych ſukien moralne przy-

przyſtoſowania; ále te wſzyſtkie oznaczenia duchowne i moralne, ktore ſię około tych ſukien przywłaſzczaią, ſą iedynie uwagami pobożnemi, ktore chciano podać ſługom Ołtarza, żeby onymże w nie ſię przybieraiącym, pomocnieyſze do podnieſienia ſerca ku BOGU ſporządzać ſpoſoby, iak żeby z ſamey iſtoty ſwoiey to wyrażać miały.

ROZDZIAŁ II.

o Władzy i zwyczaiach niektorych do wyprawienia potrzebnych Wyrokow, i ſpraw w Rzymie przez uſtanowione na to urzędowne Zgromadzenia, czyli tak nazwáne Kongregacye.

Pytanie. Ktoreż te są pryncypalnieyſze Kongregacye?

Odp: Kongregacye ſą ſchadzki, ná ktorych znaydować ſię zwykli Kardynali dla roztrząśnienia, i ułatwienia rożnych Intereſſow Kościelnych, kto-

ktore álbo záchowane ſą Stolicy Rzymſkiey, álbo z rożnych ſtron Chrześciáńſtwá tam odſyłane bywaią.

Punkt Pierwszy.

o Konſyſtorzu, i Kongregacyi Konſyſtoryálney.

Na pierwsze mieysce trzyma ta, ktora ſię nazywa *Konsystorzem*, *Consistorium*; bierze to nazwiſko przez podobieńſtwo z publicznemi obrządkami, do ktorych wchodzili, naywyżſi Rządzcy z Senatorami czyli pierwſzemi w Narodzie doſtoieńſtwem oſobami. Znayduie ſię bowiem na niey Oyciec Swięty, naywyżſzy Kościoła Rządzca, i Kardynali, o ktorych można mowić że ſkładáią bardzo okazały Senat Duchowny. Dwoiaki ieſt Konſyſtorz: *ieden* publiczny, a tym ſamym okazalſzy, gdyż znayduią ſię na nim oprocz Kardynałow Biſkupi, i Prałaci, iako też Xiążęta, Poſłowie, i Rezydenci u Dworu Rzymſkiego, i Senat Miaſta tego. *Drugi* ſekretny, do ktorego ſami tylko Kardynali bywaią używani. Za Innocencyuſza III trzy ráży w Tydzień ſkładáno Konſyſtorz; teraz rzecz tá od woli Papiezkiey zależy. Kiedy iednak bywa, naypoſpolicie odprawuie ſię w Poniedziałek. Sprawy należące do Konſyſtorzá ſą: obieranie Kardynałow, wywyżſzánie na Arcy Biſkupſtwá i Biſkupſtwá wſzelákie, á nawet ná niektore Opactwá; dla tego názwane Konſyſtoryálnemi; przenoſzenie z iednego Biſkupſtwá ná drugie, álbo uſtąpienie dobrowolne, zapiſywanie Koadjutoryi ná wſpomnione doſtoieńſtwá, nowych Biſkupſtw uſtánowienie, rozdzielanie dawnych, álbo ziednoczenie, można tákże przydáć Beatyfikacye, i Kanonizacye co do ich uſkutecznienia. Żadne intereſſa według teraźnieyſzego ułożenia nie odprawuią ſię w tey Kongregacyi ſpoſobem prawnym, przeto dla rozterząśnienia ſpornı trudnoś i wyznáczona ieſt Kongregácya także Konſyſtorſka, Conſiſtorialis názwana, ktora ſłucha zárzutow, i one ułatwia, á potym wſzyſtko iuż doſtátecznie przygotowane do Konſyſtorzá wnoſi

2do. De Sancto Officio czyli generali Inquisitione:

DRuga Kongregacya nazywa się *Sancti Officii, czyli Generalis Inquisitionis:* to iest Kongregacya wchodzącą w roztrząśnienie błędow, i Herezyi. Urząd ten iest i Biskupow, ktorym powierzono drogiego depozytu wiary, żeby nienaruszenie dochowali go powierzoney sobie trzodzie. Pierwszy raz Innocencyusz III. niektorym Mnichom, to iest: Arnaldowi Opatowi Cystercyeńskiemu, Piotrowi de Castro novo, i Radulfowi Cystercyensom osobliwiey zlecił wybadywanie się o Herezyach, co stało się pod Rokiem *1204.* w lat dwá potym z większą ieszcze usilnością zakrzątniono się około tego zamysłu, za przydaniem Biskupa Oksomeńskiego, i Swiętego Dominika, ktory w krotce potym założył w Tolossie Zakon Kaznodzieyski, ieszcze iednak na ow czas nie było żadnego kształtu Processu naprzeciw Kacerzom, áż dopiero ná Concilium Tolossańskim zá Grzegorza IX. pod

pod Kardynałem *Diakonem Tytułu Swiętego Anioła* Roku *1229.* zostawiwszy wywiedzenie Processu, i wykonanie wyroku w Ręku Biskupich. Lecz Roku 1231. za tegoż Grzegorzá Swiętego wzmocniła się Inkwizycyá osobliwie zostawszy wspartą Prawami Fryderyka II. Cesarza, i ustawą pod Rokiem 1251. Innocencyusza IV. Do Rzymu pierwszy Paweł III. Roku 1542. sześciu ná to wyznaczywszy Kardynałow oprocz innych Officialistow; naywyższą Inkwizycyą wprowadził, do ktorey dwoch przydał Pius IV. á Sixtus V. pierwsze iey mieysce naznaczył. Do iey rozsądzenia należą wszystkie trudności tyczące się wiáry, i co iakimkolwiek sposobem są z niemi połączone; dla czego wchodzi w doświádczanie Ksiąg, i z tamtąd także biorą się pozwolenia na czytanie zakazánych według rozporządzenia Grzegorza XV. do Niey się też odsyłáią większey wagi sprawy od Trybunałow Inkwizycyi w innych stronach ustanowionych. Odprawuie tá Kongregacya swe Schadzki we Srzody w przytomności Kardynałow, á w

Czwartki sam Oyciec Swięty znayduie się na niey, gdy tego ważność Interessow wyciąga, á nie zachodzą przeszkody.

3tió. *Kongregacya Indicis:*

KOngregacya *nazwana Indicis*, to iest: ostrzegaiąca o zarażonych błędami Kśiążkach, tu naywłaściwiey kładzie się. Jeszcze zá Gielazyusza I. na Synodzie Rzymskim był wydany Dekret 494. Roku wyliczaiący kśiążki, ktore Rzymski przyimował Kościoł, á ktore odrzucał; lecz cel takowey ustawy szczegulniey wyznaczyć, co pod czas publicznych obrządkow można było czytać ku zbudowaniu ludu wiernego. Karol V. Cesarz obowiązał Teologow Lowańskich, áby ułożyli Regestr Kśiążek zawieráiących záraźliwą náukę Paweł IV. poszedł za tym przykładem, i zlecił Kongregacyi Sancti Officii wydanie podobnego Regestru, co naśtąpiło w Roku 1559. Roztrząsano rzecz tę na Concilium Trydenckim, á na reszcie iako zbyt zatrudniaiącą odesłano do rozsądku Oy-

ca Swiętego podczas ostatniey Sessyi; co przywiodł do skutku rządzący ná ten czas Kościołem Pius V. á Kongregacya *Officii* zatrudniáłá się roztrząsaniem wychodzących na widok Kśiążek. Syxtus V. ustanowił nową *nazwaną Indicis*: ktora iest nieiako Namiestnicą pierwszey zastępuiąc ią iáko zatrudnioną innemi spráwami. Wchodzą w nię Kardynali w liczbie nie zawsze rowney. Sekretarz i wielu Teologow= Nie ma także dniá pewnego wyznaczonego na swoie obrady.

4tó. *Kongregacya Interpretum S. Concilii Tridentini:*

CZwarta *Kongregacya nazywa się Interpretum Concilii Tridentini*: to iest, Tłómaczow Concilii Tridentini. Zgromadzeni ná ten Synod powszechny przeglądaiąc niektore wątpliwości naśtąpić mogące względem prawdziwego tłumaczenia wyrokow ná nim uczynionych oświádczyli ná Sessyi dwudziestey piątey swoie zaufanie w Stolicy Apostolskiey, że miáłá

czyli to ná nowym Synodzie powſzechnym, czyli przez wezwáne ná to oſoby z owych mieyſc zkąd ſię trudności wnoſiły, czyli innym iakowym ſpoſobem zapobieżeć wſzyſtkiemu, i rzeczy uſpokoić. Jákoż zaraz Pius IV. w Bulli = *Benedictus DEUS*: ktorą potwierdza zakończony Synod, oświadczył, że chciał záufanie tákowe nie płonnym pokazáć zakazáwſzy nayprzod oſobom wſzelakiego ſtanu, i doſtoieńſtwá tłumaczenia, i wykładu uſtaw wſpomnionych, á do ſiebie tę całą ſpráwę odwołuiąc. W kilká potym Mieſięcy uſtanowił on Kongregacyą złożoną z Kardynałow kilku tych, ktorzy znaydowali ſię w tym charakterze ná Concilium Tridenckim, álbo ktorzy potym ná tę byli wynieſieni doſtoyność, nie dla tłumaczenia, ále dla przywodzenia Jego rozporządzeń do ſkutku. Syxtus átoli V. w Bulli zaczynáiącey ſię = *Immensa*: rozrządził, áby wchodzić mogła tá Kongregácya zámieniona iuż w trwałą i nie uſtanną w roztrząśnienie trudności w materyách iedynie do karności Kościelney nie záś do

do wiáry należących, iey nádto zlecił dozor, áby ſię Synody po Prowincyách odprawowáły, i roztrząśnienie ich uſtaw. Ná reſzcie tam ſię udawać zwykli w ſwych żądaniach náwiedzáiący Stolicę Piotrá Swiętego Biſkupi. Ażeby iey rozporządzeniá miáły iáką powagę, trzebá, żeby były Autentyczne, to ieſt: podpiſane od Kardynała Prefektá, i Práłata, ktory ieſt Sekretarzem, i były nádto ſtwierdzone Pieczęcią własną tey Kongregacyi.

5tó. *Kongregacya Epiſcoporum & Regularium:*

W *Piątey Kongregacyi* roztrząſane bywáią ſprawy Biſkupow, i innych Práłatow, iáko też Zakonow i Zakonnikow; od czego też bierze ſwoie názwiſko: *Super negotiis Epiſcoporum & Regularium.* Według ułożenia Syxtuſa V. oſobne były Kongregacye wchodzące w intereſſa Biſkupie, i Zakonne, za czaſem iednę z nich ułożono. Wchodzi w tę Kongregacyą kilku Kardynałow, z ktorych ſtarſzy nazywa ſię

Pre-

Præfectus, i ieden tylko Prałat trzymaiący urząd Sekretarzá = odprawuie ſię co tydzień na Pałacu Papiezkim w dzień Piątkowy. Sposob którego używa w rozſądzeniu, ieſt naſtępuiący: Odebrawſzy piſmo zawieraiące zaſkarżenie o poniesioną iákową krzywdę, naprzykład od własnego Biſkupa &c. piſany bywa Liſt Imieniem Kongregacyi, przydawſzy do niego Piſmo zawieraiące w ſobie Punktá zażalenia, z dopraſzániem ſię dokładnego obiaśnienia, iak ſię rzeczy maią. Jeżeliby odpowiedź była przeciwna záſkarżeniom, á oczywiście ieſzcze nie można było dociec prawdy, ná ten czas Kongregacya dla nowego obiaśnienia piſze liſt do Nuncyuſza, gdzie ieſt, lub do Metropolity, álbo innego ná pograniczu Biſkupa. Kiedy zaś nie maſz rożnych zdań o tym, co ſię ſtało, ále tylko idzie o prawność rzeczy, na ten czas rozſądza, á Dekret podpiſany od Prefekta i Sekretarzá z przyciśnieniem własney Pieczęci, ſtronom ſpornym odſyła.

Kon-

Kongregacya Rituum:

KOngregacya Obrządkow czyli Rituum uſtanowioną także była z wielą innemi od wſpomnionego iuż nie raz Syxtuſa V. Jey obowiązki ſą naſtępuiące: czuwać z pilnością, áby dawne obrządki należące do Ofiary Nayświętſzey, Kapłańſkich Pacierzy, ſprawowánia Sakrámentow, i w innych wſzyſtkich rzeczach do czci Boſkiey ściągaiących ſię iák naywytworniey zachowane były. To záś, álbo co poſzło w niepamięć, żeby chwalebnie wznowić, lub to, w co ſię wkradły zwyczaie naganne, poprawić, wydawać i poprawować, oraz Kſiążki to wſzyſtko w ſobie zawieraiące, roztrząſać Pacierze o nowych Świętych, á za dołożeniem ſię Oyca Swiętego onych używania dozwaláć, na reſzcie uſilnego przyłożyć ſtarania około wpiſywania w poczet Swiętych ſług Boſkich, i obchodzenia dni uroczyſtych, áby ſię wſzyſtko przyzwoicie, rządnie, i według Przodkow podania działo: *Ut omnia ritè, & rectè, & ex Patrum traditione fiant.* Zá czaſem ta Kongregacya i inne nie-

kto-

ktore poczęła roztrząsać sprawy, spory, okrom wzwyż wyrażonych o pierwszeństwo, i przodkowanie zwłaszcza podczas Processyi, o obrządki żałobne, i prawo pogrzebu &c. W początku piąciu do niey Kardynałow wchodziło, teraz nie ma pewney onych wyznaczoney liczby; powiększa się pospolicie gdy wchodzi w sprawę Beatifikacyi, i Kanonizacyi, osobliwie do Jey zwyczaynych Officyalistow, z przydania Promotora Wiary trzech starszych Audytorow Roty, iednego Protonotaryusza, wielu Teologow [między ktoremi pierwsze mieysce trzyma Magister Pałacu Papiezkiego] Zakrystyana, iednego álbo dwoch Magistrow Ceremoniy Papiezkich, á oprocz tego Lekarskiey sztuki i Filozofii Nauczyciele na roztrząśnienie cudow przytaczanych, ieżeli nie pochodziły z przyczyn przyrodzonych? do niey przybierani bywaią: á tak w tey okoliczności zdaie się niby formować nowa, i nadzwyczayna Kongregacya.— Oprocz wspomnionych Kongregacyi znayduią się ieszcze i inne mnieysze, także pewne urzędy przy Dworze

rze Rzymskim, o ktorych rzeczy godnieysze wiádomości są nástępuiące.

O Urzędach niektorych większych.

I. *O Podkanclerzym i Iego Urzędnikach.*

NAypierwszy Urząd iest Podkanclerzego, *Vice-Cancellarius* (nie przeto, żeby Urząd ten miał bydź niższy, i inszy od Kanclerza, ále dla oznaczenia, iakoby Kardynał dla wysokiey swey Dostoyności nie posiadał tego urzędu właściwie, ále tylko iego zastępował mieysce) zlecony bywa Kardynałowi Tytuł Kollegiaty Swiętego Wawrzyńca z Damazu = Sprawuie urząd swoy zasiadaiąc pewnych dni w spaniałym Pałacu nosząym nazwisko *Cancellaria*. Osoby mu przydane są Regens Kancellaryi, Urzędnicy nazwani *de maiori parco*, i *de minori parco*. Kánczellarya ta Rzymska zatrudnia się temi wszystkiemi interessámi, ktore należą do Konsystorzow, z Niey wychodzą Bulle Pápiezkie, do ktorych iest w używaniu papier nieco grubszy, i śniady, á forma Charakteru starego Fran-

cuz-

cuzkiego, według uwagi *Kardynała de Luca*, iakiego zażywano za Rezydencyi Papieżow w Awenionie; dla tego, że pod ten czaś naywięcey Bull wychodziło. Pieczęć u nich ieſt na Ołowiu wybitą, i wiſi na ſznurku konopnym, ieżeli Bulla wydana w materyi ſprawiedliwości, a ná iedwabnym, gdy ſię w niey iáka pozwala Łaſka. Regens Kancellaryi każdą z tych Bull czytać powinien, i własną Ręką poprawić, ieżeliby iáką poſtrzegł omyłkę, toż podpiſać na końcu z przydatkiem: correcta prout iacet, to ieſt: poprawiona ieſt Bulla w ten ſpoſob iako ſię widzieć daie. Bulle wſpomnione [oprocz wielu innych rzeczy w Aktach Kancellaryi zapiſuią ſię. á Urzędnicy *de maiori parco* inaczey *abbreviatores* zwáni, ſkracaiący z tego, co Kardynał Vice Cancellarius ogołem wyráził o uczynionym od Oyca świętego pod czas Konſyſtorza w iakowym intereſſie rozporządzeniu wydaiąc to z podpiſem Regenſa, i własną pieczęcią, czynią krotki zbior iak z Aktow Authentycznych. Jeżeliby zaſzła kiedy trudność względem wſpomnionych

Bull

Bull, czyli co do ich Formy, klauzuł, ſtylu &c wſpomnieni Officyaliſtowie zwykli te ułatwiać trudności. Urzędnicy nazwani *de minori parco* iedynie prawie zátrudniaią ſię doyrzeniem aby bulle napiſane były, i pierwſzym podane. Ma ten Trybunał ſwoie przepiſy oſobne nazwane *Regulæ Cancellariæ*: *Reguły*, czyli *Prawidła Kancellaryi*; do ktorych powinna ſię ſtoſować. Trwałość ich od Oyca Swiętego zależy ktory ie może odmienić, ich moc uſtaie śmiercią Papieża á wznawia ſię potwierdzeniem nowym przez Naſtępcę.

II. o Datáryuszu i Jego Urzędnikach:

DRugi Urząd ieſt *Datáryusza* tak nazwanego, że powinien był datować, to ieſt zápiſywać czas i dzień ktorego Papież iákowey Łáſki uciekaiącym ſię do ſiebie pozwolił; á to dla zaſpokoienia kłotni, i zamieſzek, z przyczyny, że przez niedoſtrzeżenie niekiedy iedney Łaſki kilku udzielano, naprzykład kilku Oſob daiąc iedno beneficium. Poſpolicie Urząd ten trzyma teraz ktory z Kárdynałow, á na ten czas nazywa ſię *Prodatáryuszem*. *Prodatarius*; pomocnicy iego w tym Urzędzie

są:

ſą: *Subdataryusz* umieſzczony w liczbie prałatow Dworu, i ſamemu Papieżowi podlega, i inny nazwany *per obitum*. Do Datayi udawać ſię potrzeba w wielu intereſſach tyczących otrzymania, zatrzymania, albo przemian beneficiow, otrzymaniá dispens w przeſzkodach z ſtrony Małżeńſtwa, i w innych podobnych okolicznościach, kiedy nie ſą táiemne. Ztąd bowiem wychodzące odpiſy mogą bydź użyte u ſądow, gdyby komu trudność zárzucono względem pozwolenia w Rzymie otrzymanego. Subdatariuſza obowiązek ieſt wſzyſtkie piſma zawieráiące w ſobie prośby z rożnych ſtron, i od rożnych Oſob zánieſione do Stolicy Apoſtolſkiey doſtatecznie przeyrzeć, áby wiedział, iak ſobie w tym razie poſtąpić, niektore bowiem, to ieſt te, na ktore nie zwykł ſię podpiſywáć Oyciec Swięty odſyła do Officialiſty nazwanego *Concessus*, ktory ie podpiſuie odſyłaiąc na Ręce mieyſcowego względem Oſoby proſzącey *Biſkupa* lub kogo innego ſzczegulniey wyznaczonego. Inne żądania wnieſione oddaie nazwanemu *per obitum* to ieſt: ściągaiące ſię do Be-

neficiow wakuiących w państwie papiezkim przez śmierć swych Rządzcow. — Niektore znowu doszedłszy, że zawieraią w sobie prozby, do ktorych nie łatwo zwykł ię Oyciec Swięty przychylać, podaie do roztrząśnienia Kongregacyi do ktorey właściwie należy zatrudniać ię tego gatunku sprawami dla rozsądzenia, czy można wnieść prozbę, z nadzieią oney otrzymania skutku. Oprocz tego wszystkie Suppliki maiące bydź Oycu Swiętemu podane, powinny bydź od niego, albo od Osoby na to wyznaczoney w krotkich słowach zebrane, naymniey iednak nieuchybiaiąc od prozb w samey zawartych supplice; ponieważ Oyciec Swięty ten zbior tylko zwykł czytać, i według niego dawać albo odmawiać to, czego żądano. Po ułatwieniu takowych zachodzących trudności, sam *Datáryusz*, z *Subdatáryuszem*, i z drugim Officyáliſtą zwanym *per Obitum* wspolnie znowu nadzia ię, ktore suppliki maią bydź Oycu Swiętemu podane. Toż rzecz ułożywszy, pierwsi dwoch stawaią przed iego świątobliwością przekłada-

iąc

iąc prozby zánieſione z przydániem przyczyn pozwolenia na nie, álbo odmowienia. Jeżeli Oyciec Swięty nie zezwala, *Subdatariusz* piſze na ſupplice: *nihil*: *nie*, álbo *non placet Sanctiſſimo*: nie podoba ſię Jego świątobliwości; gdy záś przyſtaie, na ten czas *Subdatariusz* piſze: *fiat ut petitur*: niech ſię ſtanie według żądania, á Oyciec Swięty kładzie tamże Ręką własną pierwſzą Literę Jmienia, ktorym ſię przed ſwym wywyżſzeniem nazywał. Podpiſana wzwyż wſpomnionym ſpoſobem ſupplika oddaie ſię pierwſzemu Rewizorowi, do ktorego należy doſkonale rozważyć, ieżeli zbior zgadza ſię z iey treścią, ten nie znalazłſzy omyłki, odſyła ią do *małey* Daty: *parvâ Datâ*, gdzie przez ſkrocenie ſłow podpiſuie ſię Rok i dzień, ktorego ſię rzecz ſtała; á z tamtąd znowu drugi Rewizor bierze ią i przegląda, ieżeli iáka nie zdarzyła ſię omyłka, toż podpiſaniem pierwſzey ſwego Jmienia Litery o ważności zaświadcza. Jeſzcze piſmo to przechodzi przez Ręce *Regestrantów*, co ie w Akta wpiſuią, á wpiſane z áktami konfrontuią, o czym dáie zaświad-

świadczenie ſuſceptant, á na reſzcie odſyła ſię do Kancellaryi, z kąd koniecznie wyiść powinny Liſty nakázuiące przywiedzenie do ſkutku łaſki pozwoloney, gdyż bez takowych Liſtow ſtałáby ſię nieużyteczną.

III. o Penitencyaryuſzu Wielkim, i Jego Urzędnikach.

POminąwſzy inne Urzędy, ktorych ſię przy Dworze Rzymſkim niemało znayduie dla náciſku, i niezmierney liczby Intereſſow roztrząſanych w tey powſzechnego Kościoła Stolicy, *Penitencyarſtwo Rzymſkie* ieſt godne uwáği według nowſzego rozporządzenia Swiętego Piuſa V. w Bulli zaczynaiącey ſię od tych ſłow = *In Omnibus &c.* Trybunał ten ſkłada ſię z Wielkiego Penitencyaryuſza, ktory powinien bydź Kapłanem, i Doktorem *Teologii*, álbo Práwa, *z Regenſa*, ktory w Materyách, w ktorych poſpolicie zwykły wychodzić pozwolenia, álbo Diſpenſy, nie dołożywſzy ſię Wielkiego Penitencyaryuſza, daie odpowiedzi; *z Datáryuſza* zapiſuiącego czaſ wydaney z Rzymu Expe-

dycyi, *z trzech Prokuratorow*, czyli *Sekretarzow*, do ktorych należy roztrząsać zaniesione prozby, i układać ie według stylu Rzymskiego; *z dwoch Konsultorow*, to iest iednego *Doktora* Filozofii, á drugiego *w Prawie*; *z Pieczętarza trzymaiącego Pieczęć Penitenciarii*; nareszcie znayduie się w niey trzech *Agentow* do pisania Listow, ktore Penitencyarya wysyła Imieniem swoim. Wspomnieni Officyaliștowie przysięgaią ná wierność, że przestaiąc ná płacy z Skarbu Papieżkiego żadney, nawet dobrowolnie Ofiarowaney nie przyimą płacy, i ná sekret, że mówić nie będą o Materyach roztrząsanych (iako tyczących się sumienia) przed obcemi. Raz na Miesiąc á nawet według potrzeby, i częściey zbiera do siebie wielki Penitencyaryusz swych Officyaliștow, w ktorych przytomności Regens pieczętuie Listy. Naradzaią się także w zawilszych okolicznościach, á nawet udaie się niekiedy Penitencyaryusz do Oyca Swiętego ná wzięcie od niego władzy, álbo ułatwienia trudności. Odpowiedzi i pozwolenia z tąd wychodzące dane bywaią iedynie w Materyach taiemnych, przeto nie-

niemogą służyć, i żadney nie maią mocy *in Foro externo*, to iest u Sądow, w Cywilnym obeyściu się, ale tylko ściągaią się do sumnienia, áby rzecz mogła bydź uczyniona bez grzechu. Kiedy udaiący się *do Penitencyaryi* osobiście znayduie się w Rzymie, odsyłany bywa do Penitencyarzow tamże będących, ktorzy po wysłuchaniu go spowiedzi rzecz ułatwiaią; gdy zaś nie iest przytomnym przez List przesłany sobie odsyła się do spowiednika, ktoregoby sobie obrał, byle był od Biskupa własnego approbowanym, á do tego był Doktorem Filozofii, lub Prawa w publiczney Akademii, álboliteż miał Rzymski *Przywiley*, i pozwolenie ná przyimowanie, i przywodzenie do skutku takowych Dispens czyli Reskryptow. Z tego zatym, co się tu przywiodło, każdy bez uprzedzenia i nienawiści o rzeczach sądzący łatwo poznać może, iakiego szacunku i względu są godne obrządki Kościoła, ktorych (ile do Sakramentow) ustanowicielem był JEZUS Chrystus; co do reszty: poczęści wzięły początek z podania Apostolskiego, lub z ustanowienia pierwiastko-

wego Kościoła, a po części od Pasterzow, i Biskupow, ktorych BOG postanowił [iako mówi Paweł Swięty] na rządzenie ludem wiernym. Wprawdzie nigdy tego utrzymywać się nie godzi, aniteż kiedy utrzymywano, áby Ceremonie właściwie wzięte *to iest*: zá Obrządki od Zwierzchności iedynie Kościelney ustanowione, lub przyięte miały składać *istotę wiary*, ále też nigdy nie będzie można dowieść, áby w sobie iakową naganną nieprzyzwoitość zawierały, i áby miał Kościoł Swięty błądzić, gdy dla dobrego porządku dodania publicznym Obrządkom Wiary, okazałości, i powagi, dla wzbudzenia w wiernych większego Nabożeństwa, i respektu, czyliteż dla okazania oboyga przez te powierzchowne znaki używanie onychże nakazuie álbo dozwala.

KONIEC

TOMIKU DRUGIEGO.

AD M.

D. G.

UKAZANIE

RZECZY OSOBLIWSZYCH, KTORE SIĘ W TYM DRUGIM TOMIKU ZNAYDUIĄ.

CZĘSC SZOSTA.

o Ceremoniach zażywanych co do Osob, i rozmaitych spraw w porządku niektorych wyższych Urzędow, czyli Hierarchii Kościelney.

ROZDZIAŁ I.

o Opacie i Xieni.

Pytanie 1. CO iest Opat? i co za Ceremonie około Jego Benedykcyi? 1
Pyt: 2. Co iest Xieni? i ktore są Ceremonie przy Jey Błogosławieniu? 5

ROZDZIAŁ II.

o Biskupie.

Pyt. 1. Co iest Biskup? - 7
Pyt. 2. Z ktoremi Ceremoniami Biskup Konsekrowany bywa? - 8

Pyt:

Pyt: 3. Czemu Biſkup nie zákłada na Krzyż Stoły, iako inni Kapłani? - 20
Pyt: 4. Co ieſt Suffraganeus, álbo po naſzemu Suffragan? - - Támże.

ROZDZIAŁ III.

o *Arcy Biskupie, Patryarsze i Prymasie.*

Pyt: 1. Co ieſt Arcy-Biſkup? - 21
Pyt: 2. Co znaczy Palliusz Arcy-Biſkupi? 23
Pyt: 3. Co ieſt Patryárcha? - 26
Pyt: 4. Co znaczy Prymas? i tytuł Legati à Latere, ktorego Polſki Prymas używa? 29

ROZDZIAŁ IV.

o *Kardynałach.*

Pyt: 1. Co ieſt Kardynał? - - 30
Pyt: 2. Jak dawny zwyczay zażywania Purpury Kardynalſkiey, i innych ozdob tego doſtoieńſtwá? - - 35
Pyt: 3. Jakim ſpoſobem Oyciec Swięty wybiera nowych Kardynałow? - 36
Pyt: 4. Ktore ſą ſzczegulne powinności Kardynałow? - - 42

ROZDZIAŁ V.

o *Papieżu*

Pyt: 1. Co ieſt Papież? - 44
Pyt. 2. Jak dawny ieſt zwyczay używania Conclave na obieranie Papieża? i iaki Jego ieſt kſztałt? - - 45
Pyt: 3. Co czynią Kardynali nim wchodzą do Conclave? - - 48
Pyt: 4. Jakie ieſt rozporządzenie w Conclave, gdy do niego iuż Kardynali wnidą. - - - 50
Pyt: 5. Wieloraki ieſt obyczay obieránia Papieża? i iakim ſpoſobem przyſtępuie ſię do Elekcyi? - - - 52
Pyt: 6. Z iakiemi Ceremoniami ogłaſzány bywa Papież po zakończonym obraniu? - - 56
Pyt: 7. Czy ieſt iáka obrządkow odmiana gdy Oſoba ná Papieztwo obrána nie znayduie ſię w Conclave? - 58
Pyt: 8. Z iakiemi Ceremoniami Papieżá Konſekrnią? - - 59
Pyt: 9. Z iakiemi Ceremoniami Papież Koronowany bywa? - - 62
Pyt: 10. Co godnego uwagi znayduie ſię w Proceſſyi, ktorą Oyciec Swięty po ſwey Koronacyi odprawuie z Watykanu do Lateraneńſkiey Bazyliki? 66
Pyt: 11. Co zwykł czynić Papież ſtanąwſzy ná Lateranie? - - 68
Pyt: 12. Do kogo należy Koronować Papieża? - - 71
Pyt: 13. Z iakiey przyczyny Tyary potroyną Koroną obwiedzioney Papież używa? - - 72
Pyt: 14. Czemu Papież nazywa ſię *Servus Servorum DEI*, Sługa Sług Boſkich? 73

Pyt:

Pyt: 15. Czemu Papieża nazywaią *Sanctiſſimum*, álbo Nayświętſzym Oycem? 74
Pyt: 16. Z iakiey przyczyny całuią Chrześcianie Papieżowi nogi? - 75
Pyt: 17. Czemu Papieżá w niektorych Uroczyſtościach noſzą? - 76
Pyt: 18. Czemu Papieże Imiona odmieniáć zwykli? - - 77

ROZDZIAŁ VI.

o Kościoła Swiętego Conciliach.

Pyt: 1. Czyliż Chryſtus Pan nie ieſt naſzą Naywyżſzą Głową, ponieważ, że ſię i Papież Głową Kościołá nazywa? 83
Pyt: 2. Czemu Kościoł Swięty Rzymſki ieſt naypierwſzy, między innemi wſzyſtkiemi Kościołami? - *tamże.*
Pyt: 3. Czemu tylko czterech Ewangeliſtow, i czterech przednieyſzych Swiętych Kościelnych Doktorow liczemy? 84
Pyt: 4. Co ieſt Concilium? - 88
Pyt: 5. Jaką powagą maią moc nakazowania Conciliow przełożeni Duchowni? 89
Pyt: 6. Wielorakiego gatunku ſą takie Zgromadzenia? - - 90

PRZY-

PRZYDATEK.

ROZDZIAŁ I.

Wykład wſzystkich Ceremoniy około Mſzy i wypiſanie Jey modlitw tak w Łacińskim, iako i w Greckim obrządku.

PUNKT PIERWSZY. *Wykład Ceremoniy.*

Część wstępnia zamyka.

PRZYSTĘP.

1mo.
Pyt: 1. Czemu ſię we Mſzy żałobney opuſzcza *Pſalm: Judica &c.?* - 117
2do. *Introit* czyli czytanie początku Mſzy ze Mſzału. - - 118
Pyt: 1. Czemu ſię w Mſzy Rekwialney zażywa do *Introitu Pſalm: Te decet. &c.* 119
Pyt: 2. Czemu w Mſzy Rekwialney Kapłan Mſzał, á nie ſiebie przy początku czytania *Introitu* żegna? - 120
3tio. *Kyrie eleyſon &c.* - - 121
4to. Hymn *Gloria in Excelſis &c. Chwała na wyſokości &c.* - - 122
5to. Modlitwy według czaſu i Mſzy? 123
Pyt: 3. Czemu ná Mſzy w Suche dni, i niektorych innych według przepiſu

pisu Mszału Rzymskiego często się powtarza: *flectamus genua &c. upadajmy ná kolana? &c.* - - 124

Część ucząca zamyka.

1mo. Epistołę. - - - - 126
2do. Graduał. - - - 127
3tio. Ewangelią. - - - *Tamże*

o Części Mszy którą nazywaią Mszą wiernych.

1mo. Skład Wiary. - - 135
Pyt: Czemu się na Mszy Rekwialney nie mowi áni *Credo*, áni *Gloria* ani Kapłan Mszału po Ewangelii nie całuie? - - - - 137
2do. Modlitwa przed *Offertorium.* - *Tamże*
3tio. Offiarowanie osobno Chleba i wina? - - - - 138
Pyt: Czemu Kapłan na Mszy Rekwialney nie błogosławi wodę, przylewaiąc iey kilka kropel do wina. - 140
4to. Umywanie Rąk. - - 141
5to. Modlitwa *Orate Fratres &c. Módlcie się Bracia &c.* i modlitwa *secreta* nazwana. - - - - - 142
6to. Prefacya i Hymn: Swięty, Swięty &c. 143

C A N O N.

1mo. Modlitwa pierwsza *Te igitur &c.* Ciebie więc Nayłaskawszy &c. - 147

2do

2do. Wspominanie żyiących czynione myślą przez Kapłana w rozważaniu? 149
3tio. Wspominanie Swiętych? *Tamże.*
Pyt: Czemu wzmianka w szczególności niektorych tylko (ktorzy się wyrażaią) Swiętych się czyni? - 150
4to. Modlitwa druga: *Hanc igitur oblationem, &c. Tę tedy ofiarę &c.* - 152
5to. Modlitwa trzecia: *Quam oblationem &c. Ktorą Ofiarę &c.* - *Tamże*
6to. Poświęcenie i podniesienie Hostyi. 153.

Część następuiąca po Kanonie

Modlitwy:

I. *Unde & memores &c. Dla czego pamiętni &c.* - - - - - 154.
II. *Supra quæ propitio &c. Ná ktore dary łaskawym obliczem &c.* - 156
III. *Suplices te rogamus &c. Pokornie cię prosiemy &c.* - - - *Tamże*
IV. *Ktorą czyni za Umarłych.* - 158
V. *Ktorą czyni za siebie: Nobis quoque Peccatoribus &c. Nam także grzesznym &c.* - - - - *Tamże*
VI. *Modlitwy: Per quem omnia &c. Przez ktorego wszystko &c.* - - 159
VII. *Oycze nasz &c.* - - 161
VIII. *Modlitwa: Libera nos quæsumus &c. Zbaw nas prosiemy &c. i łamanie Hostyi.* 163
IX. *Modlitwa: Agnus DEI &c. Baranku Boży.* - - - - - 166.
X. *Modlitwy: Domine JESU Christe qui dixisti Apostolis &c. Panie Jezusie Chrystusie,*

ſtuſie ktory powiedziałeś Apoſtołom &c, Domine JESU Chryſte Fili DEI vivi &c Panie JEZUSIE Chryſtuſie Synu BOGA żywego. Perceptio Corporis tui &c. pożywanie Ciała Twego, &c. - 167

Pyt: Czemu na Mſzy Rekwialney, Kapłan na te ſłowa Baranku BOZY nie bije ſię wpierſi, opuſzcza Modlitwę Panie JEZU Chryſte? i czemu na niey czyni ſię obrządek dania Pacis? - - Tamże

KOMMUNIA

Modlitwy przy Kommuni. - 168
Modlitwy po Kommunii, - 169
Oſtatnia Ewangelia. - - 171

Pyt: 1. Czemu Kapłan na tey Mſzy nie żegna ludu przed oſtatnią Ewangelią - 172

Pyt: 2. Czemu Mſza i inne Nabożeńſtwa Kościelne odprawuią ſię ięzykiem łacińſkim á nie poſpolitym naſzym kraiowym? - - - 173

Pyt: 3 Czemu Kapłan niektore modlitwy we Mſzy oſobliwie *Canon* cicho mowi. - - - 174

Pyt: 4 Czemu ſię niektore Mſze wotywami zowią? - - 177

Przygotowanie do Mszy Swiętey słuchania.

1mo. Przed wyiściem idąc do Kościoła. 178
2do Wchodząc do Kościoła. - 181

Wy-

Wypisanie wszystkich Modlitw, i całey sprawy Mszy obrządku łacińskiego.

PUNKT PIERWSZY:

1mo Około = Części wſtępney. - - 184
2do Części uczącey. - - - 191
3tio Części nazwaney Mſza Wiary. - - 198
4to Kanonu. - - - - 207
5to Części naſtępuiącey po Kanonie. - 212
= i Kommunii. - - - 320

PUNKT DRUGI: *Wypisanie wszystkich Modlitw i całey sprawy Mszy obrządku Greckiego.*

1mo Około = Części wſtępney. - - 332
2do Części uczącey. - - - 340
3tio Części ſprawuiącey Ofiarę. - 348
4to Części pożywaiącey. - - 356
5to Części dziękczynienia po Kommunii - 362

PUNKT TRZECI *O Szatach do Mszy służących.*

Pyt: 1. Czemu Biſkupi i Kapłani Mſze i inne obrządki, w różnych od swych zwyczaynych Szatach ſprawuią? 365.

Pyt: 2. Ktoreż ſą ſzaty, ktorych naypoſpoliciey do Ceremonii Kościelnych zażywaią á nayſzczegulniey do Mſzy? 367

Pyt. 3. Czyli też te ſzaty maią iakie znaczenia Myſtyczne? - - 370

ROZ-

ROZDIAŁ II.

O Władzy i zwyczaiach nie ktorych do wyprawienia potrzebnych wyrokow, i spraw w Rzymie przez ustanowione na to Urzędowne Zgromadzenia, czyli tak nazwane Kongregacye

Fyt: Ktoreż te ſą pryncypalnieyſze Kongregacye? - - - 371.

PUNKT PIERWSZY: *O Konsystorzu i kongregacyi Konsystoryalney*

2dó De Sancto Officio, czyli Generali Inquiſitione. - - - 374.

3tió. Kongregacya Jndicis - - 376.

4té. Kongregacya interpretum Sancti Concilii Tridentini. - - 379.

5to Kongregacya Epiſcoporum & Regularium. - - - - 377

Kongregacya Rituum. - - 381.

O Urzędach nie ktorych większych.

I. o Podkanclerzym, i Jego Urzędnikach 383.

II. o Dataryuſzu, i Jego Urzędnikach 385.

III. o Penitencyaryuſzu Wielkim i Jego Urzędnikach. - - 389.

BIBLIOTHECA SEMINARII ARCH. IN BIAŁYSTOK

Nr S-373